

ER HEIMA TIL?

Bergur Djurhuus Hansen

ER HEIMA TIL?

*Ein tekstslagsástøðilig
og bókmentasøgulig viðgerð
av ferðafrásagnum
Kristians Osvald Viderø*

Annales Societatis Scientiarum Færoensis
Supplementum 63

fróðskapur

Faroe University Press

Tórshavn 2015

Bergur Djurhuus Hansen: **Er heima til?**

© høvundurin og Fróðskapur

Permumynd: Hanni Bjartalíð. Ogn: Kinna Poulsen

Myndatøkur: Inga Katrin Winther

Umbróting, prent og innbinding: Føroyaprent

Útgevri: Forlagið Fróðskapur 2015

ISBN 978-99918-65-72-0

NORÐURLENDSKT UMHVØRVISMERKI
Svanamerktur prentlutur 541 705

Innihaldsyvirlit

Fororð	9
Prentaða útgávan	10
I. Inngangur	11
At „lesa Viderø“	12
Hvussu „lesa Viderø“?	15
Endamál	15
Tilfar	17
Ástøði	17
Gongdin í ritgerðini	18
Á ferð	19
II. Lív og verk	21
Tekstur og kontekstur	22
Rithøvundurin í tekstinum	26
At ferðast ella ikki at ferðast	27
Lív at enda komið	28
Uppvøkstur, lestrarár og fyrstu prentaðu tekstirnir	30
Bíbliutýðing	34
Horvin	36
Tvídráttur	38
Tekstur og verk – ástøðiliga	40
Tekstur og verk – í praksis	42
III. Umrøður og viðgerðir 1957-2002	46
Impressionistiskt sjónarhorn – ein spurningur um mál og bíbliutýðing, 1957-1984	47
Biografiskt sjónarhorn – mýtologisering, 1984-1990	50
Strukturalistiskt og poststrukturalistiskt sjónarhorn – tekstimmanent viðgerð, 1990-	52
Samanumtøka	55

IV. Tekstslag	57
Tað serstaka, sum ikki líkist nøkrum øðrum	60
Ein hevd	63
Rithøvundur=frásøgufólk=høvudspersónur	66
Ferðafrásøgn	74
Ferðafrásagnir úr ávísari tíð	77
Hví ferðafrásøgn?	86
V. Ferð mín til Jorsala	90
Pílagrímsferð mitt í 20. øld	90
Frásagnir frá pílagrímsferðum – formur, innihald, endamál. .	93
Fremmandur í hesum heimi	95
Orsøkir í miðøld og hugsanir hjá Viderø.	96
Hvør eigur diskursin?	99
Hví slíkt tekstslag úr aðrari tíð?	101
Innilæstur – frásagnarbyrjan	101
Ikki Guð, men menniskjuni – ítøkilig orsök til ferðina	103
Bygnaður: kleppaður-leysur-kleppaður	106
Óvanlig frásøgn frá pílagrímsferð	107
Jerúsalem: bíbilskur tekstur ↔ ítøkiligur býur	109
Canetti og Viderø – dømi um semiotisk misljóð	110
Prosimetriskur.	113
Protestantur á pílagrímsferð – ber tað til?	117
Streymurin undan tempulgáttini	119
Ein dygd at vera heimleysur	123
Ein skomm at vera heimleysur	125
Fleiri leiklutir í at velja.	127
Purgatorio	129
Eingin leið úr neyðini. Pílagrímsferðin ein táta.	131
Kvørnin melur	133
VI. Á Suðurlandið	137
Veitslurómur	137
Karnevalisma	138
Ísland og tað lögna	141
Eingin utopi	143

Miseydnað <i>rite de passage</i>	144
Menning og ferðahugur.	146
At gerast fólk – hvat er tað?	149
Málið	151
Ísland og Føroyar	154
Danskt og føroyskt	156
Kvørnin	157
VII. Vitalisma	159
Schopenhauer og Nietzsche	160
Schopenhauer og Nietzsche – og Viderø	163
At loysa úr gandahafti og ganda av nýggjum	165
Mamman og gróðurin, sólin og havið	171
Útjaðarafyribrigdi	176
Vitalisma og politikkur	180
Forngríkska mentanin	183
Gudfrøði	186
Tíðarskifti og heimloysi	190
Samanumtøka	192
VIII. At gera nýggjan tekst úr gomlum teksti.	197
Palimpsest	198
Mamman, kornið og minnini – Aakjær og Viderø	201
Onnur dømi – palimpsestin kann hvørva	205
Transtekstleiki og ferðaleið	206
Gamalt fær nýggja merking	207
IX. Frá landi á fyrsta sinni.	208
At liva fyri at doyggja	210
Einsemi og felagsskapur	211
Bygnaður	213
Læra at vera til	215
Læra at ganga burtur	217
Stoppinálín	218
Ein heimur í upplysni	221
Síðstu menniskjuni	224

Ikki vera jørðini trúgvur.	226
Eyðmýkt	227
Viderø og Janus	229
Myndamál.	232
Ein Móður-jørð yrking	234
Tað einfalda.	238
Andin og havið	239
Ein verri stoppinál.	240
X. Ferð mín til Damaskusar	243
Ferðafrásøgn sum prædika.	244
Prædika undirskipaður liður í ferðafrásøgn	245
Rættleiðing	247
Transtekstleiki	251
Tannleysur vísmaður	256
Eystur og vestur.	257
Orientalisma	260
Epifani.	261
Bang og Barth – og Paulus	264
Vertikala sambandið	266
XI. Samanumtøka	270
Summary	275
Fylgiskjal	280
Bókmentir	282

Fororð

Orsakirnar til hesa ritgerð eru í høvuðsheitum tvær: lítið er granskað í ritverkinum eftir Kristian Osvald Viderø, og einki er granskað í tekstslagnum ferðafrásøgn í føroyskum bókmentum. Afturat hesum kemur ein meiri persónlig orsök. Ritverkið eftir Viderø er so egið og serstakt, at tað av sær sjálvum – leyst av øllum fakligum fyrilitum – ger ein bókmentafrøðing forvitnan eftir at kann tað og seta tað í bókmentafrøðiligt høpi.

Mong hava stuðlað mær í arbeiðinum við ritgerðini. Eg takki Granskingarráði Føroya og Fróðskaparsetri Føroya fyri figgjjarligan stuðul. Høvuðsvegleiðara mínum, Maluni Marnersdóttur, professara, dr. phil., takki eg fyri at hava víst verkætlanini áhuga frá byrjan og fyri holla vegleiðing. Hjávegleiðara mínum, Frits Andersen, dr. phil. á Aarhus Universiteti, takki eg somuleiðis fyri alt fyri eitt at hava tikið undir við verkætlanini og stuðlað henni. Øllum mínum starvsfelagum á Føroyamálsdeildini á Fróðskaparsetri Føroya takki eg. Ein serlig tækk til Turið Sigurðardóttur, professara, fyri nógvar góðar samrøður um bókmentir og bókmentagransking. Erling Isholm, søgufrøðing, havi eg somuleiðis havt góðar samrøður við, og hann er komin við fleiri virðismiklum viðmerkingum til mínar hugsanir og greiningar. Winny í Pætursastovu hevur øll trý árin við nærlagni hildið skil á figgjjarviðurskiftunum í verkætlanini og hevur verið mær ein trygg og góð hjálp í umsitingarligum spurningum. Øllum teimum, sum eru knýtt at ph.d-skúlanum á universitetinum í Keypmannhavn, takki eg fyri stuðul og beinasemi. Boel Westin, professara, Stokkhólm, takki eg fyri at hava bjóðað mær á vistarhald á *Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria* á universitetinum í Stokkhólmi heystið 2013, og hjúnunum Gunnel Wallén og Ove Granum í Stokkhólmi takki eg fyri blíðskap.

Fleiri hava fylgt mínum arbeiði við áhuga og eru komin við upplýsingum av ymiskum slagi. Ein serlig tækk til Hanus A. Samuelson fyri áhaldandi áhuga og fyri viðkomandi upplýsingar bæði um ritverkið og um rithøvundin. Sjúrdur Ferjá, Streymnes, eigur tækk uppiborna fyri at hava sett seg í samband við meg eftir eina útvarpssending um mína gransking og fyri saman við Knút Jacobsen, Hvalvík, at hava latið mær upplýsingar um tíðina hjá Viderø í Hvalvík. Onnur, sum við upplýsingum hava hjálpt mær, eru Eiler Viderø sáli, Elsa Funding og Áshild Olsen. Studentarnir á Føroyamálsdeildini,

sum luttóku í mínari undirvísing ávikavist heystið 2012 og várið 2014 eiga somuleiðis tókk uppiborna fyri góðar spurningar og viðmerkingar. Tað sama er at siga um tey mongu, sum kring landið komu til mínar almennu fyrilestrar um Viderø og ritverk hansara. Áhugin, mongu spurningarnir og viðmerkingarnar, góvu mær íblástur og hava havt týðning fyri mítt arbeiði. Kalpana Vijayarathan eigur tókk fyri týðingina av samandráttinum til enskt.

Dóttir og sonur Viderø, Margreta Viderø og Torbjørn Viderø, tóku beinanvegin undir við ritgerðararbeiðinum, og fyri tað takki eg teimum hjartaliga. Margreta Viderø hevur latið mær fleiri skjøl eftir pápa sín og givið mær upplýsingar, sum hava gjørt tað møguligt at skjalfesta hendingar í lívi hansara.

Í gransking er trupult at skilja millum arbeiðslív og heimalív. Konu míni, Elsebeth Sannu, og børnunum, Helenu og Ólavi, takki eg fyri at hava havt gott tol við mær og fyri at hava stuðlað mær á so mangan hátt.

Prentaða útgávan

Tað var ætlanin frá byrjan, at ph.d.-ritgerðin skuldi gevast út í bók, og við tí í huga er ritgerðin skrivað. Bókin er tí nærur ritgerðin í óbroyttum líki. Bert smáar broytingar og tillagingar eru gjørdar.

I. Inngangur

hann, ið [...] aldrin kann trívast á einum staði, kann neyvan hugsa sær nakað meira hugtakandi, enn soleiðis at fara fjakkandi avstað...¹

Viderø: „Ferðaminnir úr Týsklandi“,
Føroya Social-Demokratúr 8/12 1931

Stutt og yvirskipað orðað snýr henda ritgerðin seg um eitt tekstslag, ferðafrásagnir, og um hvussu ein føroyskur rithøvundur, Kristian Osvald Viderø, á sín egna hátt brúkti hetta tekstslagið til at skriva um seg sjálvan og sína tíð.

Kristian Osvald Viderø var prestur, bibliutýðari og rithøvundur. Hann var føddur í Skálavík í 1906, men flutti ungur av bygdini og av landinum at fáa sær útbúgving. Longu í 1920-árunum og 30-árunum var hann á fleiri longum ferðum, og hann helt á at ferðast ein stóran part av lívinum – í Evropa, Miðeystri, Fjareystri og Norðurafrika.

Viderø byrjaði tíðliga at skriva og halda fyrilestrar um sínar ferðir. Fyrstu tekstirnir eftir hann komu á prent í føroyskum bløðum í 1930-árunum, og síðstu tekstirnir komu út í bók í 1990-árunum.

Men hóast tekstirnir eftir Viderø serliga eru um ferðir, ger evnið ikki í sjálvum sær tekstirnar til ferðafrásagnir, og Viderø skrivaði harumframt fleiri hugleiðandi tekstir, einamest um spurningar av søguligum og tilveruligum slag. Ein ferð kann vera eitt av fleiri evnum í einum teksti, eitt motiv ella ein myndburður, og nýtist ikki at vera skilmarkandi fyri tekstin. Tað gongur kortini aftur sum eitt eyðkenni í flestu tekstunum eftir Viderø, at hann tekur støði í sær sjálvum, og at hann lýsir seg sum ein friðleysan ferðandi, staddan á markinum millum kent og ókent, bygd og bý, fortíð og nútíð. Hann skrivar, hvussu hann – sum tað stendur í leiðorðinum omanfyri – ikki „kann trívast á einum staði“ og tí áhaldandi má flyta seg, ferðast. Viderø er í tekstunum, sum hann skrivar um seg sjálvan, ikki í kendum umhvørvi, men heldur ikki í ókendum umhvørvi, ikki í fortíðini, men heldur ikki í nútíðini, hann flytur

1 Viderø stavar fjakkandi við ð („fjakkandi“), men tað er rættað her. Tað er ikki fyrr enn seinni, Viderø fer undir miðvíst at brúka sína egnu stavseting.

seg aftur og fram, ferðast bæði út í heim og inn í seg sjálvan, sær tað heimliga í tí fremmanda og tað fremmanda í tí heimliga og støðast ongastaðni.

Í eini viðgerð av tekstunum er hin vegin vert at ansa eftir, at Viderø ikki skrivaði um alt í sínum lívi, og at hann ikki bara skrivaði um seg sjálvan, men eisini um onnur. Tann Viderø, sum er á ferð í tekstunum, samsvarar ikki fult og heilt við tann Viderø, sum livdi uttan fyri tekstirnar. Tekstirnir eftir Viderø eru gjørdir, evnaðir til, fyri at fáa fram spurningar av tilveruligum slag og fyri at liva upp til eina bókmentaliga hevd, t.e. ávísar hugsanir og bókmentaligar siðvenjur, sum Viderø var ávirkaður av og tók støði í. Viderø skrivaði um seg sjálvan, men ikki fyri nágreiniliga at greiða frá sær sjálvum og sínum ferðum. Hann setti seg sjálvan – og onnur – á pall, og hann avmarkaði lýsingarnar av sær sjálvum til ávísar hendingar og persónligar eginleikar.

Hendan ritgerðin snýr seg tí um, *hvussu* Viderø skrivaði um seg sjálvan. Hvat slag av tekstum skrivaði hann, hvørjar hugsanir styðjaði hann seg til, og ber til at vísa á eina drívmeigi, ein serligan rakstrarmátt, í tekstunum eftir hann?

Fyri at fáa fram, hvat endamálið við ritgerðini tekur støði í, verða tekstirnir eftir Viderø lýstir niðanfyri. Neutrala orðið tekstur verður brúkt, tí tað er ikki í øllum førum greitt, hvat slag av tekstum, Viderø skrivaði. Lýsingin er stutt og innleiðandi og ikki avmarkað til tekstir, ið beinleiðis lýsa ferðir. Tann avmarkingin krevur eina greining, sum verður gjord seinni (kap. 4). Víst verður á eyðkenni í tekstunum eftir Viderø yvirhøvur, og hvørjar bókmentavísindaligu avbjóðingarnar í einari viðgerð av teimum eru. Eftir stuttu lýsingina verður endamálið við ritgerðini neyvt orðað.

At „lesa Viderø“

Viderø verður nógv lísing í Føroyum, og hann verður dúgliga nevndur og endurgivin í røðum, blaðgreinum og bókaútgávum. Í mongum førum verður bara navnið nevnt, t.e. „Viderø skrivar“ ella „hjá Viderø stendur“ – ella skrivað verður sum omanfyri: „Viderø verður nógv lísing“. T.e. metonymiskt verður navnið Viderø brúkt í merkingini „tekstir eftir Viderø“. Undir býr ein hugsan um, at navnið Viderø er nóg mikið, tí øll vita, hvat tað vil siga „at lesa Viderø“. Á tann hátt slepst eisini undan at taka støðu til nágreiniligar flokkingar av tekstum hansara. Steinbjørn B. Jacobsen brúkar metonymisku orðingina í heitinum á einari yrking: „Um at lesa Viderø“. Yrkingin er ein fagnandi heilsan og varð – sambært upplýsingum í heildarsavninum *Tinna*

og *Tám* – skrivað í 1996, t.e. stutt eftir, at fleiri handrit eftir Viderø vóru komin út í bók í fyrri helvt av 1990-árunum: „Tá ið eg hevði lisið [...] var eg sum í einum rúsi/burtur í øðrum heimi“ (Jacobsen 1997: 273). Men hvat vil tað siga „at lesa Viderø“?

Leggja vit fyrst bókmentavísindalig hugtøk til vikis, merkir „at lesa Viderø“, at vit lesa góðar søgur og lata okkum tøla av einum merkiliga myndaríkum máli. Steinbjørn B. Jacobsen skrivur í yrkingini: „sum brennivínsmaðurin mátti/eg fáa mær ein løgg afturat/og so aftur ein“ (Jacobsen 1997: 273). Tekstirnir eftir Viderø líkjast ikki øðrum tekstum á føroyskum. Viderø brúkar óvanliga nógvar myndir, eina mest samanberingar, hann brúkar sjáldsom orð úr kvæðum, norrønum og íslenskum, og stavsetingin er óreglulig (lýsingarorðið „viderøskt“ kann brúkast sum eponym fyri slíkan serligan tekst). Skilmarka vit mál sum eina teknskipan, so er – sum Malan Marnersdóttir hevur víst á – teknskipanin hjá Viderø (sendara) og lesara (móttakara) ikki neyvt tann sama (Marnersdóttir 2000: 350). Men tá ið lesarin hevur vant seg við viderøska málið, verður tað hugtakandi, og summar lýsingar verða standandi í minninum. Tað kunnu t.d. vera vakrar lýsingar av tí gátuføra sum í *Ferð mín til Jorsala*: „At líta inn í eygu hennar, er sum at líta niður í djúpar brunnar, hagar gullpenngar hava verið varpaðir, sum aldri fáast upp aftur“ (Viderø 1957: 249). Myndaríku lýsingarnar hjá Viderø verða ikki so sjáldan endurgivnar í tekstum hjá øðrum yngri rithøvundum fyri at fáa fram eitt serligt undrandi og gátuført huglag, sum er hugtakandi, men sum yngri rithøvundar kanska hveppa seg við at skriva í sínar egnu tekstir, tí tað avdúkar hugsanir um t.d. søgu og átrúnað, sum ikki hóska í nútímans bókmentum. Gunnar Hoydal siterar í grein í *Brá* í 1992 eina stuttliga og góðsliga lýsing av føroyingum úr farnari tíð. Brotið er úr *Saga Skálavíkar*:

Teir gomlu vóru skilgitin børn av náttúruni, men Jógvan var tað á serligan hátt. Hann var sum eitt við jørðina, vaxin sum hon, knortlutur og gníputur. Hann turvdi ikki selar og ikki mangar knappar. Út úr buli hans stóðu knútur eins og stapar, ið klæði hans hingu uppi á (Hoydal 1992: 6)².

Tað er vert at leggja til merkis, hvussu myndamálið vevur menniskju, vøxtur og náttúru saman í eitt. Jóanes Nielsen endurgevur í skaldsøguni *Brahmadellarnir*,

2 Brotið er á bls. 107 í *Saga Skálavíkar* (Viderø 1991b: 107)

hvussu Viderø í *Saga Hestoyar* lýsir sorg í Hesti: „Mong tár hava verið grátin her úti í Hesti, men Guð broytir tey í hin fagraða ælaboga“ (Nielsen 2011: 32)³. Her verður sorgin sett í stórt og vónríkt høpi.

Men hjá Viderø finnast eisini harðligar og syndrandi lýsingar av fátækradømi og óeydnu. Slíkar koma fyri í knøppum orðingum, og í søgunum um føroyskar bygdur leggja tær seg antin beinleiðis ella óbeinleiðis oman á eina staðbundna, munnliga frásagnarhevd, men við eyðkendum viderøskum stílbrigdum, og tær minna um kensluleysar orðingar úr gomlum íslendingasøgum, t.d. í *Saga Svínoyar*: „Rasmus skeyt seg. Hann skuldi eiga fyrstu byrsu í Svínoy“ (Viderø 1994a: 67). Ella fátækradømi og óeydna verða lýst so kensluleyst og útgreinandi, at tað fær absurðan dóm, t.d.: „Sjálv sat hon blind í mong ár. Hon var svá fátøk, at hon át kaffigruggið - -“ (Viderø 1994a: 67). Aðrar lýsingar eru hugnaligar, sum smáar myndir, men ikki fagurlittar, t.d. í *Saga Thórsvíkar*:

Nú eru tey bæði gomul og stetla úti við heljartrom [...] Men meðan hon soleiðis talar um tað himneska, toygir Magnus seg út um rekkjustokkin og mælir av munni, fjálgur og øruggur á málinum og væl hýrdur, lítandi upp í gluggan: „Sama tokuveðrið!“ (Viderø 1994b: 64).

Viderø letur ofta onnur siga søgur í sínum tekstum, t.e. hann leggur øðrum orð í munnin. Í *Á Sudurlandið* letur hann menn sita og siga hvørjum øðrum søgur, og sagt verður tá um ein skálviking, at á „gamalsaldri gekk hann oman í Skála og setti fótarnar upp í grúgvuna til tess at meta um hitan í helviti“ (Viderø 1990a: 12). Á slíkan hátt, í skrivaðum samrøðum, verða loyndarfullar søgur gyklaðar fram.

Men hvat lesa vit? Er tað skaldskapur, søga, hugleiðingar, endurminningar ella okkurt annað? Hvussu skulu tekstirnir lesast, og hvat er tað í grundini, Viderø skrivar um?

Viderø var ikki rithøvundur burturav, hann var prestur og bíbliutýðari, og hann skrivaði fleiri tekstir við andligum innihaldi og kristiligum boðskapi, fyri tað mesta við egnum hugsanum, smásøgum og hugleiðingum uppií. Tiltikin er Ólavsøkuprædika hansara frá 1950 við greiða boðskapinum til landsins leiðslu: „Standið ikki har frammi eins og skinklandi rossleypar“ (Viderø 1950: 1). Aðrastaðni er boðskapurin ikki eins greiður, heldur er orðalagið

3 Brotið er á bls. 440 í *Saga Hestoyar* (Viderø 1991b: 440).

undrandi, t.d. hesar reglurnar úr *Ferð mín til Damaskusar*: „Sum í dreymi eri eg komin aftur til Hvalvíkar, gangi seint á kvøldi gjøgnum bygdina [...] Undarliga ørlend kenst hon mær, svá gróðrarleys, ber og døpur“ (Viderø 1997: 123–24). Eftir Viderø liggja harumframt fleiri yrkingar, og í *Sálmabók Føroya Kirkju. Uppískoyti* (2013) eru fyra ørindi úr einari yrking eftir Viderø tikin við sum sálmur nr. 665 (*Sálmabók* 2013: 104–05).

Hvussu „lesa Viderø“?

Tekstirnir eftir Viderø kundu – sum gjøgnumgongdin omanfyri bendir á – verið býttir sundur í trý eftir evni: 1) tekstir um Viderø sjálfvan, 2) tekstir um fólk í føroyskum bygdum í farnum tíðum og 3) tekstir um átrúnað og Guð. Men so einfalt er tað ikki, tí evnini koma dettandi hvørt um annað, bíbilskur boðskapur verður blandaður við søgur um føroyskar bygdir og við lýsingar av Viderø sjálvum á ferð úr Føroyum ella til Føroya ella í øðrum londum. Og verða tekstirnir bornir saman formliga, síggjast týðiligir munir í bygnaði og frásagnarviðurskiftum úr einum teksti í annan, hóast evnini í tekstunum annars kunnu vera somu.

Í ritgerðini verða tekstirnir eftir Viderø viðgjørdir við ástøðiligum útgreiningum um tekstsløg sum grundarlagi. Skal t.d. útgávan *Á Suðurlandið* (1990) lesast sum skaldsøga, endurminningar, ferðafrásøgn ella okkurt annað? Ein berandi hugsan í ritgerðini er, at vit ikki til fulnar skilja tekstir, um vit ikki vita, hvat slag tekstirnir eru.

Men spurningurin um tekstslag er ikki einfaldur at greina, tí einstøku tekstirnir eftir Viderø tykjast hoyra til meiri enn eitt slag av teksti, ella tað er eins og fleiri sløg av teksti eru lögð saman í eitt. Derrida skriver í „The Law of Genre“, at tekstir ongantíð hoyra til einans eitt tekstslag, og hann nevnr fyrbrigdið „the law of impurity“, t.e. tekstir eru ongantíð reinir, óblandaðir, men eru altíð settir saman av fleiri tekstsløgum (Derrida 1992: 225). Ein slík „law of impurity“ lýsir væl tekstirnar eftir Viderø, men er ikki endaliga niðurstøðan.

Endamál

Ritgerðin snýr seg um ferðafrásagnir eftir Viderø, t.e. tekstir við ávísimum eyðkennum verða í ritgerðini tiknir burtur úr rúgvuni av tekstum, verða skilmarkaðir sum ferðafrásagnir og verða viðgjørdir við støði í skilmarkingini. Men aðrir tekstir verða tiknir við og umrøddir eftir tørvi.

Grein fyri grein kann endamálið við ritgerðini orðast á henda hátt:

- At fáa til vegar nýggja, grundleggjandi bókmentafrøðiliga vitan um tekstirnar eftir Viderø
- At viðgera tekstirnar eftir Viderø við støði í ástøðiligum hugsanum um tekstsløg
- At greina og tulka teir tekstirnar eftir Viderø, ið lata seg skilmarka sum ferðafrásagnir
- At flokka ferðafrásagnirnar eftir Viderø bókmentasøguliga

Ein týðandi leiklut í viðgerðini av spurninginum um tekstsløg hava hugsanirnar hjá Philippe Lejeune í *Le pacte autobiographique* (1975) um ein sáttmála við lesaran, t.e. at spurningurin um tekstsløg verður avgjørdur við einum sáttmála, einari avtalu, sum lesarin verður gjørdur varugur við, tá ið lesingin av tekstinum byrjar, t.d. tí tað undir heitinum á tekstinum stendur „skaldsøga“ ella „endurminningar“. Vísindalig og bókmentasøgulig verk um ferðafrásagnir sum serligt slag av teksti hava somuleiðis ein týðandi leiklut, einamest hugsanirnar hjá Paul Fussell í *Abroad. British Literary Travelling Between the Wars*. Fussell skilmarkar ferðafrásagnir sum eitt slag av endurminningum, „a sub-species of memoir“ (Fussell 1980: 203). Bókmentasøguliga yvirlitsviðgerðin í *Travel Writing* (2011) eftir Carl Thompson hevur somuleiðis havt týðning, fyrst og fremst útgreiningar hansara av einum skifti frá eldri til nýggjari slag av ferðafrásagnum í 19. øld.

Men ritgerðin er fyrsta vísindaliga ritgerð, sum burturav hevur tekstir eftir Viderø sum evni, og tað ávirkar viðgerðina. Sum ein liður í arbeiðinum at lýsa og skilmarka tekstirnar verður víst á grundleggjandi eyðkenni, ið hava týðning fyri, hvussu tekstirnar eftir Viderø yvirhøvur verða lisnir og kunnu viðgerast. Samstundis er hetta fyrsta viðgerð av tekstslagnum ferðafrásøgn á føroyskum, og tað sæst m.a. aftur í kapitlinum „Tekstsløg“, har Viderø verður flokkaður í mun til aðrar føroyskar ferðafrásagnarhøvundar.

Málsliga er tað ein áhugaverd avbjóðing at fáast við nýtt granskingarøki á føroyskum. Í bókmentagransking verða ymisk heiti brúkt um tað slag ið av teksti, sum undir einum verður nevnt ferðafrásøgn í ritgerðini. Á enskum verða t.d. brúkt heitini „travel writing“, „travel literature“, „travel account“ ella „travel book“ (Thompson 2011: 13), og heitini kunnu hava skiftandi merking úr einari viðgerð í aðra. Mest vanliga yvirskipaða heitið á enskum er „travel writing“, og í ritgerðini verður heitið ferðafrásøgn brúkt á slíkan yvirskipaðan

hátt, men tó verður víst á og greinað út, at ymisk slög av ferðafrásagnum eru til, og at ferðafrásagnarskriving í stóran mun er treytað av søguligum og bókmentasøguligum samanhangi.

Tilfar

Tilfarið, sum verður kannað, er fyrst og fremst tekstir eftir Viderø, sum eru givnir út í bók, og í miðdeplinum í ritgerðini eru útgávnar *Ferð mín til Jorsala* (1957), *Á Suðurlandið* (1990a), *Frá landi á fyrsta sinni* (1991a) og *Ferð mín til Damaskusar* (1997). *Ferð mín til Jorsala* er givin út tvær ferðir, í 1957 og 1984. Seinnu ferð við formæli eftir Sverra Egholm. Teksturin er neyvt tann sami í báðum útgávum. Fyrra útgávan frá 1957 er brúkt í ritgerðini, men víst verður til formælið eftir Sverra Egholm í útgávu frá 1984. Útgávnar *Á annað Suðurlandið* (1990b) og *Ferð mín til Jorsala á himni I* (1990b) og *II* (1990c) verða tiknar við í viðgerðina, tá ið tað er neyðugt fyri at fáa greinað út ávísar spurningar, men tær verða ikki beinleiðis greinaðar. Tær seks útgávnar, sum undir einum verða nevndar bygðasaga'ir, eru ikki partur av ritgerðarevniinum, og tær verða einans leysliga og perspektiverandi tiknar við í viðgerðina. Í kapitlinum „Tekstslag“ (kap. 4) verður grundgivið neyvt fyri, hví *Ferð mín til Jorsala* (1957), *Á Suðurlandið* (1990a), *Frá landi á fyrsta sinni* (1991a) og *Ferð mín til Damaskusar* (1997) eru at rokna sum ferðafrásagnir og hinar útgávnar ikki.

Prentaðar greinir eftir Viderø eru tiknar við í tann mun, tær hava verið hildnar at vera viðkomandi fyri evnið í ritgerðini.

Flestu bøkurnar eftir Viderø komu út beint fyri ella beint eftir deyða hansara, og enn liggja fleiri handrit eftir hann, sum ikki eru útgivin. Viðurskiftini í sambandi við útgávnar hava verið serlig, og tí hevur verið neyðugt at leita í handritagoymsluni hjá útgevaranum, Emili Thomsen sála, fyri at kanna eftir, hvussu Viderø sjálvur umrøddi sínar tekstir og útgávuna av teimum. Men handritini verða ikki viðgjørd í ritgerðini, bert í einstøkum førum verður víst til heiti á handritum ella til brot úr brøvum. Neyvari verður greitt frá hesum í kapitlinum „Lív og verk“ (kap. 2).

Ástøði

Sum nevnt eru ástøði um tekstsløg og um ferðafrásagnir sum serligt slag av teksti grundarlagið undir viðgerðini í ritgerðini, men aðrar ástøðiligar hugsanir verða tiknar upp í viðgerðina av einstøkum tekstum og verða

lýstar so hvört. Jean-Francois Lyotard skrifvar í *Instructions païennes* (1977), at ástøðiligar hugsanir eru eitt slag av tíðarbundum søgum, og tí mugu vit ansa eftir ikki at gera tær tíðarleysar, tá ið vit brúka tær (Cusset 2008: 76). Ástøðiligar hugsanir spretta altíð úr ávísimum ráki og ávísimum tøvri í ávísari tíð, og ástøðiligir tekstir kunnu tí lesast fyri sína egnu skuld eins og søgur.

At tørvurin á hóskaði ástøði er blandaður við fyrivarni sæst í ritgerðini á tann hátt, at í greiningunum av einstøku ferðafrásagnunum verður støði tikið í tekstunum, t.e. ferðafrásagnunum, og ástøðiligir tekstir verða so brúktir fyri at fáa formlig og innihaldslig viðurskifti í tekstunum týðiligari fram. Serliga verður narratologiskt ástøði brúkt. Umframt skilmarkingina hjá Philippe Lejeune (1975) eru tað hugsanir hjá Gerard Genette um transtekstleika (Genette 1997) og hugsanir hjá Mikhail Bakhtin um primerar og sekunderar tekstir (Bakhtin 1987). Harumframt verður karnevalismuhugtakið hjá Bakhtin brúkt í greiningini av *Á Sudurlandið* (Bakhtin 1984). Í tematiska tvørskurðinum um vitalismu eru serliga ritgerðin hjá Anders Ehlers Dam um vitalismuna í donskum bókmentum (2010) og ritgerðin hjá Wolfgang Riedel um vitalistiska rákið í týskum bókmentum (1996) ástøðiligt og bókmentasøguligt grundarlag.

Viderø er í sínum ferðafrásagnum, einamest í *Frá landi á fyrsta sinni* og *Ferð mín til Damaskusar*, ávirkaður av heimspekingunum Schopenhauer og Nietzsche og av hugsanunum hjá Oswald Spengler. Viðkomandi hugtøk hjá heimpekingunum og hjá Spengler verða lýst og greinað, so hvørt tey verða brúkt í viðgerðini av tekstunum.

Allir tekstir eru brúktir á upprunamálinum. Franskir og russiskir tekstir eru tó brúktir í enskari týðing, undantikið skilmarkingarnar hjá Philippe Lejeune í *Le pacte autobiographique*, sum eru kannaðar og verða endurgivnar á upprunamálinum.

Gongdin í ritgerðini

Ritgerðin byrjar við at leggja fram ástøðiliga grundarlagið undir viðgerðini. Grundgivið verður fyri, at Viderø í fleiri av sínum tekstum skrifvar um seg sjálvan. Í kapitlinum „Lív og verk“ (kap. 2) verða tískil spurningar um sambandið millum lívað lív og skrivað verk viðgjørdir. Í kapitlinum „Umrøður og viðgerðir 1957–2002“ (kap. 3) verður í stuttum víst á eyðkenni í tí, sum onnur hava skrivað um tekstirnar eftir Viderø. Í kapitlinum „Tekstslag“ (kap. 4) verður spurningurin um sløg av teksti tikin upp, ymisk ástøði verða viðgjørð, og tekstirnir eftir Viderø verða flokkaðir. Í fyra kapitlum (kap. 5, 6,

9 og 10) verða ferðafrásagnirnar, t.e. *Ferð mín til Jorsala* (1957), *Á Suðurlandið* (1990a), *Frá landi á fyrsta sinni* (1991a) og *Ferð mín til Damaskusar* (1997), greinaðar hvør sær. Raðfylgjan er ekki grundað á innihaldsliga kronologi, men á útgávuár. Ein innihaldslig kronologi millum útgávurnar er torfær at fáa eyga á, men *Ferð mín til Damaskusar* tekur afturíftur hinar frásagnirnar, og í henni eru brot úr hinum frásagnunum skrivaði av nýggjum.

Ferðafrásagnirnar hjá Viderø hava eina toluliga samhangandi episka gongd, men tær eru leysar í bygnaði og assosiativar, og tað er stundum torført at skilja ímillum hugleiðingar, hendingar, samrøður, sitat, tilsipingar, upplivingar í nútíð, minnir úr fortíð o.s.fr. Tí eru greiningarnar av einstøku frásagnunum kronologiskar, t.e. tær fylgja í høvuðsheitum hendingagongdini í frásagnunum. Í tveimum kapitlum, ávikavist „Vitalisma“ og „At gera nýggjan tekst úr gomlum teksti“ (kap. 7 og 8), eru tematiskir tvørskurðir við viðgerðum av innihaldsligum og formligum eyðkennum í tekstunum eftir Viderø sum heild, við serligum denti á ferðafrásagnirnar. Tvørskurðirnir eru gjørdir fyri at fáa kannað týðandi evni gjøllari og fyri at sleppa undan ov nógvum endurtøkum í viðgerðini av einstøku frásagnunum. Í einari ritgerð sum hesari er torført at gera av, hvørt yvirskipaðir tvørskurðir skulu standa áðrenn ella aftaná greiningina av einstøkum tekstum. Her eru tvørskurðirnir lagdir mitt ímillum, og tað hevur við sær, at lesarin má bíða eftir meiri yvirskipaðum viðgerðum í teimum báðum fyrstu greiningunum. Fyrimunurin er, at lesarin hevur eitt grundarlag at skilja yvirskipaðu viðgerðina í tvørskurðunum út frá. Tað ber tí til at siga, at tær báðar fyrru greiningarnar leggja upp til tvørskurðirnar, meðan tær báðar seinnu taka støði í tvørskurðunum. Fyri lesaran kann seinna helvt av kapitlinum um *Ferð mín til Jorsala* tykjast heldur nágreinilig og í støðum uppreksandi, men mongu smálutirnir eru neyðugir fyri viðgerðina seinni í ritgerðini. Endað verður við samanumtakandi niðurstøðu (kap. 11).

Á ferð

Í greiningunum verður grundgivið fyri, at Viderø sum rithøvundur hevði torført við at finna seg til rættis í hevdbundnum tekstsløgum, men at hann skrivaði ferðafrásagnir, sum í stóran mun vóru ávirkaðar av bókmentaligum og heimspekiligum rákum í Evropa í fyrru helvt av 20. øld, serliga tíðini millum kríggini, og at ein kensla av ikki at kenna seg heima nakrastaðni – ikki at sættast við seg sjálvan og sítt umhvørvi – bæði beinleiðis og óbeinleiðis verður orðað í hansara tekstum. Ferðafrásagnirnar góvu honum høvi til at

taka hósكيلigar leiklutir á seg, seta seg sjálfan á pall. Viderø skrivaði um seg sjálfan sum einsamallan ferðandi, og út frá hesum skrivaði hann um onnur. Heldur ikki søgur hansara um føroyskar bygdir eru skrivaðar innanífrá av einum bygðarbarni (sum føroyskar bygðarsøgur vanligar eru), men uttanífrá, eygleiðandi. Leiðorðini í hesum innganginum lýsa Viderø fullan í longslí eftir at ferðast, „fjakkandi avstað“. Eitt slag av tilveruligari órógv og ein áhaldandi tørvur á at vera á ferð úr einum stað í annað sæst í øllum, hann skrivaði.

II. Lív og verk

Í hesi ritgerðini verður sum nevnt ikki skrivað um lív Viderøs. Ritgerðin er ikki ein ævisøga, men ein viðgerð av tekstum, sum Viderø skrivaði. Tekstirnir eftir hann verða hin vegin viðgjørdir sum tekstir um Viderø sjálvan, og tí er neyðugt at vísa á nakrar høvuðstræðrir í lívi hansara, sum hava týdning fyri viðgerðina. Hugsanin í hesum er, at hóast ein rithøvundur ikki hevur fult tamarhald á tí, hann skrivar, og í stóran mun brúkar úr tekstum hjá øðrum – ella gevur seg undir „a tissue of citations“, sum Roland Barthes vísir á í *The Death of the Author* (Barthes 1977a: 146) – so setur ein rithøvundur altíð sítt merki í ein tekst, rithøvundurin hvørur ikki.

Men tað er háttalagsliga trupult at arbeiða við rithøvundum og tekstum. Í bókini um ævisøguna sum slag av teksti spyr norska Marianne Egeland, hvør ræður yvir lívinum – *Hvem bestemmer over livet?* (2000). Svar hennara er í stuttum: tað ger tann, sum skrivar um lívið, t.e. tann, sum savnar saman upplýsingar um eitt lívað lív og skrivar eina ævisøgu. Men Egeland endurgevur samstundis Virginiu Woolf fyri í einum brævi at hava sett spurnartekin við, um ævisøgur yvirhøvur eru gjørligar. Tí ævisøgur snúgva seg um menniskju, og menniskju broytast, tey eru óstøðug og stundum óútroknilig. At skriva eina ævisøgu er at „fange fuglen i luften og skape mønstre og sammenhenger der det ikke finns“ (Egeland 2000: 305), t.e. tá upplýsingar mangla, má fyllast út við hugsanum og útlekkingum fyri at fáa fram eitt samanhangandi mynstur. Ein vandi er tí, at ævisøgan fer at snúgva seg um tann, sum skrivar, og ikki tann, sum skrivað verður um. Tann, sum skrivar um lívið hjá øðrum, kann uttan at varnast tað enda við at styðja seg ov nógv til egnar royndir og hugsanir og skriva um seg sjálvan. Enski høvundurin Humphrey Carpenter nevnr tað í einari samrøðu fyri „Biography as Autobiography“ og leggur dent á, at tað er umráðandi í skiving um onnur at gera sær greitt, hvat endamálið er, tí : „you’ve clearly got some motive for writing“ (Carpenter 1995: 267).

Í hesari ritgerðini er ævisøgan ikki endamálið, men bara eitt av fleiri amboðum í viðgerðini av tekstunum. Tískil er umráðandi beinanvegin at gera greitt, at:

- 1) tað eru ikki alskyns smálutir um menniskjað handan tekstirnar, sum hava

áhuga. Áhugin snýr seg um at fáa brúkt eina hugsan um rithøvundin bæði *handan* tekstirnar og í tekstunum, t.e. brúkt rithøvundin sum eitt savnandi festi í viðgerðini av tekstunum. Tað er navnið Viderø, ið savnar tekstirnar, sum verða viðgjørdir í hesi ritgerðini, og tað er menniskjað handan navnið Viderø, sum er orsök til tekstirnar. Men hvar gongur markið? Hvat hevur í slíkum førum týðning?

- 2) eftir nýkritikk, strukturalismu og dekonstruktiónismu eru vísindaligir spurningar um sambandið millum rithøvundar og tekstir – lív og verk – torførir at fáast við, og tað er fullkomiliga ómøguligt at grundgeva fyri einum einføldum sambandi millum rithøvund og tekst. Tekstslagið autofiktión er dømi um, at ikki einans bókmentafrøðingar, men eisini rithøvundar ivast í slíkum sambandi og gera vart við tað (sí t.d. Doubrovsky 1977: baksíða). Men hvørjum sambandi ber til at grundgeva fyri, á hvønn hátt kunnu ævisøguligar upplýsingar nýtast?

Svarið krevur eitt stutt yvirlit.

Tekstur og kontekstur

Uppgerðin við rithøvundin sum myndugleika í viðgerðini av tekstum í seinnu helvt av 20. öld hevði við sær, at viðkomandi spurningar í arbeiðinum við tekstum ikki longur kundu svarast, tí rithøvundurin endaði sum eitt navn við ongari søgu, ongum eginleikum. Rithøvundurin varð, sum Séan Burke vísir á í *The Death and Return of the Author*: „the precondition of experience, but [...] devoid of all experiential content“ (Burke 1998: 204). T.e. eftir uppgerðina var rithøvundurin ikki ítøkilig til, men rithøvundurin var kortini ein treyt fyri ítøkiligum tekstum. Tað einasta, sum at síggja til hevði áhuga í viðgerðini av tekstum, var mál, *écriture*, *différance*, diskursur o.s.fr. Men viðgerð av tekstum kravdi framvegis eitt søguligt tilvit, og tekstir hoyrdu framvegis til ein ávísan rithøvund, eitt navn, t.e. rithøvundurin var so ella so framvegis eitt festi í viðgerðini. Tað kundi tí vera eitt sindur tilvildarligt, hvussu og á hvønn hátt rithøvundurin (og søguligur ella samfelagsligur kontekstur yvirhøvir) gjørdist partur av viðgerðini.

Strong tekstimmanent greining av tekstum er sjáldsom í bókmentaviðgerð í dag, tekstir verða settir í kontekst, men á ymsan hátt, t.e. hugsanir um søgu, mentan, stað, landafrøði o.s.fr. eru við í tekstviðgerðini, men tað er ymiskt, hvussu rithøvundar verða gjørdir til partar av kontekstinum og drignir upp í

viðgerðina. Niðanfyri verður í stuttum víst á týðandi hugsanir um sambandið millum rithøvund og tekst seinnu árinu fyri at vísa á eitt grundarlag, ið hendan ritgerðin hevur sum fortreyt, hóast hon fyrst og fremst byggir á ástøði um tekstsløg og tískil sær sambandið millum rithøvund og tekst sum ein spurning um, hvørji sløg av teksti ein rithøvundur skrivar (sí kap. „Tekstslag“).

Franco Moretti vísir í slóðbrótandi verkinum *Atlas of the European Novel 1800–1900* á, hvussu hugsanir um ávís støð síggjast aftur í evropeiskum skaldsøgum, t.e. rithøvundar verða í greiningum hansara knýttir at støðum, t.d. ávísingum. Fyri Moretti snýr tað seg bæði um „space in literature“ og „literature in space“ (Moretti 1999: 3), t.e. bæði um, hvussu tekstir lýsa ávís støð, og hvussu ávís støð ávirka tekstir. Grundleggjandi hugsan hansara er, at „geography [...] is an active force, that pervades the literary field and shapes it in depth“ (Moretti 1999: 3). Í kjalarvørrinum á bókini hjá Moretti kom ein røð av greinum og bókum um sambandið millum bókmentir, landafrøði og støð. Skuldi Viderø verið viðgjørður út frá hugsanum um støð og landafrøði, hevði føroyska byggin í norðurlenska útjaðaranum havt týðning í viðgerðini, og Skálavík í tekstunum hjá Viderø kundi verið greinað á sama hátt, sum Moretti greinar „Balzac’s Paris“ ella „Jane Austen’s Britain“ (Moretti 1999: 87, 11–12). Ein vandi í slíkari viðgerð hevði hin vegin verið, at støðini, t.d. Skálavík, høvdu skuggað fyri mongum øðrum viðkomandi spurningum í tekstunum hjá Viderø.

Í postkolonialari bókmentagreining verður rithøvundurin vanligi drigin upp í tekstagreiningina sum umboð fyri ávísá mentan og ávísá hugsan knýtta at søguligum tíðarskeiði. Háttalagið gongur aftur til Edward Said og bókina *Orientalism* (1978). Amboðið í greiningum hjá Said er ástøði hjá Foucault um diskurs og vald. Men meðan Foucault í sínum kanningum á strukturalistiskan hátt arbeiðir við diskursi sum einari skipan, ið rithøvundar og vísindafólk trína inn í og geva seg undir (ella „logga seg á“), so er hugsanin hjá Said meiri samansett:

... unlike Michel Foucault, to whose work I am greatly indebted, I do believe in the determining imprint of individual writers upon the otherwise anonymous collective body of texts constituting a discursive formation... (Said 1994: 23).

Trupulleikin við diskursivari viðgerð er vanligi, at ein rithøvundur ov lætt verður gjørður til umboð fyri eina mentan og ein diskurs og einki meir. Said

tekur rithöfundin við í viðgerðina, tí allir rithöfundar geva seg sambært honum ekki undir diskursin á sama hátt, har er eitt „determining imprint“. Men Said greiðir ekki nágreiniliga frá hvussu. Hvussu er t.d. lutfallið millum ávirkan frá diskursi og ávirkan frá rithöfundinum? Er tað ein spurningur um tíð og umhvørvi? Er tað ein spurningur um uppvøxtur, útbúgving ella embæti hjá rithöfundinum? Ella er tað kanska ein spurningur um tekstslag? Said svarar ikki slíkum spurningum í *Orientalism*, og harumframt viðger hann mong ymisk sløg av teksti eftir sama leisti. Tað fellur uttan fyri endamálið í hesi ritgerðini at fara í smálutir við atfinningunum móti Said. Robert Irwing tekur veikleikarnar í háttalagnum til viðgerðar í *For Lust of Knowing* (2006) og vísir á skeivleikar í viðgerðini, tað sama er gjørt í øðrum bókum og í ørgrynnum av greinum – sí t.d. Macfie (2000) ella Urs App (2010). Men fyri endamálið í hesari ritgerðini er tað áhugavert, at Said gevur rithöfundinum rúmd í viðgerðini, og at hann letur upp fyri gransking í bókmentum á nýggjan kontekstligan hátt.⁴ Malan Marnersdóttir kannar t.d. *Á Suðurlandið* (1990) eftir Viderø við støði í postkolonialum ástøði í greinini „Fortælleren på færøsk. Mellem islandsk og dansk: K.O. Viderø's roman *Á Suðurlandið*“ (2004). Í greinini vísir hon m.a. á, at *Á Suðurlandið* umframt at lýsa ein samanbrest millum barndóm og vaksnamannalív, avdúkar ta serligu málsligu støduna í Føroyum, og við hugtakinum „displacement“ greinar hon, hvussu málið í bókini, t.e. serliga málið hjá Viderø, hvørki umboðar hjálandaveldið (danskt) ella hjálandið (føroyskt).

Viðgerðin av sambandinum millum rithöfund og tekst hevur serliga eftir aldaskiftið 2000 flutt seg í hugsanir um *performativitet*, t.e. at tekstir eru at skilja sum hendingar í ávísari tíð og í ávísam høpi. Hugsanin er, at tað, sum rithöfundar gera bæði í tekstum og rundan um tekstir, hevur týdning fyri, hvussu tekstirnir verða lisnir. Í slíkum førum mugu bæði rithöfundur, umstøður og lesarar takast við í viðgerðina, og spurningurin um tekstslag fær týdning (sí t.d. Behschnitt 2007). Jon Helt Haarder skrivar í bókini *Performativ biografisme*, at „Der er tale om forsøg på at ændre litteraturens forhold til det virkelige“ (Haarder 2014: 9), t.e. at festa tekstin í tað, sum er

4 Rákið *New Historicism* hevði harumframt týdning sum íblástur í bókmentaligari gransking í 1980-árunum og fyrstu helvt av 1990-árunum og serliga sum ein uppgerð við nýkritikkinn. *New Historicism* vildi taka søguna upp í viðgerð av tekstum, leggja dent á „thick descriptions“ (Veeseer 1994: 2-28) og í viðgerðini greina aðrar tekstir enn bara teir, sum nýkritikkurin vanligar skilmarkaði sum skaldskap. Sí Veeseer (ed.): *The New Historicism Reader* (1994).

uttan fyri tekstin, á nýggjan hátt. Við hugtakinum „performativ biografisma“ verður gjørt vart við, at lívssøgan ikki er eithvørt, sum ein rithøvundur ella eitt listafólk bara hevur. Lívssøgan verður til undir ávísimum umstøðum sum ein listalig hending. Ein samanrenning av postkolonialum ástøði og hugsanum um *performativitet* sæst í viðgerðini av tekstunum eftir H. M. Stanley í doktoraritgerðini hjá Frits Andersen *Det mørke kontinent? Afrikabilleder i europæiske fortællinger om Congo* (2010). Men Andersen leggur dent á, at hann ikki læsir seg fastan í „én teoretisk referenceramme i analyserne“ (Andersen 2010: 144). Við einum fleirtáttaðum ástøðiligum grundarlagi roynir hann at lata fleiri perspektiv umskarast, og tað lýsir væl ástøðiliga grundarlagið í hesi ritgerðini, sum í fyrstu atlugu byggir á ástøði um tekstsløg, men í aðru atlugu brúkar hugtøk og dregur perspektiv úr øðrum ástøðiligum hugsanum í greiningini av einstøkum tekstum.

Jørgen Dines Johansen skrivur samantakandi í stuttari grein, nevnd „Forfatterskab“, at í 20. öld „herskede der på tværs af skoler stor enighed om at vende sig mod den biografiske litteraturforskning“ og tískil øllum royndum at draga rithøvundar upp í viðgerðina av tekstum, tí „litteraturstudiet skulle koncentrere sig om den litterære tekst“ (Johansen 2003: 211). Fatanin var, at teksturin skuldi standa fyri seg sjálvan og ikki setast í samband við rithøvundin. Men henda uppgerðin við rithøvundin í viðgerðini av tekstum elvdi sum víst á omanfyri til eina gróðrarríka uppgerð við uppgerðina, og rithøvundurin er síðan drigin upp í aftur viðgerðina av tekstum, men á nýggjan hátt, tí rithøvundurin er ikki longur bara rithøvundur, men partur av einum konteksti, har sambandið millum rithøvund og tekst er fløkt. Teksturin er framvegis í miðdeplinum í viðgerðini, men annað verður drigið uppí. Í føroyskum høpi seinnu árinu eru serliga Bergur Rønne Moberg (2014) og sum nevnt Malan Marnersdóttir (2004) umboð fyri bókmentaliga viðgerð av slíkum slag, og Kim Simonsen skrivur í ritgerðini *Literature, Imagining and Memory in the Formation of a Nation* (2014) á markinum millum bókmentir, søgu og fólkalívsfrøði.

Ein vandi í slíkum kontekstligum viðgerðum kann vera, at tær fara at snúgva seg um nógva annað enn bókmentir, og at tekstagreiningin av tí sama verður ov yvirskipað. Men vandin veldst sjálvandi um endamálið við viðgerðunum. Svenski Magnus Persson gav í 2007 út bókina *Varför läsa litteratur? Om litteraturundervisningen efter den kulturella vändingen* (Persson 2007). Frammanundan, í 2005, hevði hann staðfest í einum fyrilestri, at

bókmentir í „snávare mening (romaner, dikter o.s.v.) i stigande utsträckning kommit att läsas i kulturella termer (som symptom, ideologi, diskurs eller något annat“ (Persson 2005). T.e. bókmentir verða meir og meir lisnir sum dømi um rák ella eyðkenni í ávísari mentan, og minni og minni fyri sína egnu skuld sum bókmentir. Henda gongd hevði longu tá ørkymlað fleiri, og t.d. hevur Gayatry C. Spivak fleiri ferðir lagt dent á, at hon er bókmentafrøðingur fyrst og fremst, „I remain a literary critic by training“ (Spivak 1999: 375), hóast hon fæst við tað økið, sum yvirskipað verður nevnt „cultural studies“. Tað er sostatt umráðandi ikki at lata kontekstin fjala tekstin, ella vit kunnu siga, at tað ber til at læra seg mál og tekstagreining (sum bókmentafrøðingur), men tað er ein heilt onnur og meiri ivasom avbjóðing at læra seg mentan og at skriva um mentan við at lesa tekstir (sum bókmentafrøðingur). Tað er eitt mál í hesi ritgerðini at finna eitt bókmentavísindaligt (og ikki t.d. landafrøðiligt ella fólkalívfrøðiligt) triðja stað á markinum millum tekst og kontekst – ikki lata kontekstin fjala tekstin, men heldur ikki lata tekstin standa einsamallan.

Tekstviðgerð er sostatt í miðdeplinum í ritgerðini. Men ein tekstur verður ikki til av sær sjálvum, heldur ikki um vit fata tekstin sum eina merkingarberandi skipan í sjálvum sær og rithøvundin einans sum ein miðil ella boðbera. Tí rithøvundurin skrivar tekstin. Ein tekstur skrivar ikki seg sjálván, og í viðgerð av einum ritverki ella fleiri tekstum eftir sama rithøvund, hevði tað verið sjálv mótsigandi ikki at drigið rithøvundin uppí, tí hví viðgera tekstir eftir sama rithøvund, um rithøvundurin ongan týdning hevur?

Men rithøvundurin – og t.e. í hesum føri K.O. Viderø – verður ikki drigin upp í viðgerðina í hesi ritgerðini á slíkan hátt, at lívssøgan verður brúkt til at geva endaligar frágreiðingar um tekstirnar, og heldur ikki verða tekstirnar brúktir til at geva endaligar frágreiðingar um rithøvundin. Í ritgerðini verða tekstirnar lisnir sum tulkningar hjá rithøvundinum av sínari tilveru í *ávísimum tekstslogi í ávísari tíð* og á avísimum stað ella støðum. Rithøvundurin er partur av kontekstinum rundan um tekstin. Tað er rithøvundurin, sum framleiðir tekstin undir ávísimum treytum og í ávísimum samanhangi.

Rithøvundurin í tekstinum

Ein greining av tekstunum eftir Viderø avdúkar, at Viderø ikki einans er til staðar í tekstinum sum rithøvundur og frásøgufólk, men eisini at Viderø við hvørt sleppur sínum egnu orðum og letur eina rúgva av orðum úr øðrum

tekstum spríkja upp í tekstin sum sitat, tilsipingar, myndir. Viderø er í slíkum færum meiri at líkna við ein gest í sínum eigna teksti enn ein orsök til tekstin, tí tað er eins og hann heldur seg til viks ella fjalar seg handan orð úr tekstum hjá øðrum. Men Viderø er kortini tann, sum upplivingar, hugsanir og orðingar úr øðrum tekstum streyma ígjøgnum, og Viderø er rithøvundurin, sum skipar fyri og tekur stig til at stíga inn í ein heim av tekstum og skriva sín eigna tekst. Hann hvørvur ongantíð.

Í hvønn mun og hvussu ein rithøvundur er til staðar og tulkar sína tilveru í einum teksti er ein annar spurningur. Grundleggjandi hugsanin í hesi ritgerðini er, at tað hevur týdning, hvat slag av teksti, ein rithøvundur skrivar. Tekstslagið er við til at gera av, hvussu sjónligur ein rithøvundur er í sínum eigna teksti. Tekstslagið er, sum Bawarshi og Reiff skriva: “a powerful, ideologically active, and historically changing shaper of texts, meanings” (Bawarshi & Reiff 2010: 4). Tekstslagið er við til at gera av, hvørjum og hvussu sagt verður frá í einum teksti. Sum víst verður á í kapitlinum um tekstslag (kap. 4), er hetta ein serliga viðkomandi og átrokandi spurningur í einari viðgerð av tí, sum Viderø skrivaði. Tað er somuleiðis spurningur um tekstslag, sum avmarkar frágreiðingarnar um lívssøguna í hesi ritgerðini, tí einans tættir úr lívi Viderø, sum hava týdning fyri viðgerðina av ferðafrásagnum hansara (og ferðafrásøgnini sum serligt slag av teksti), verða umrøddir. Spurningur um tekstslag er sosatt tað bókmentavísindaliga triðja staðið á markinum millum tekst og ikki-tekst í hesi ritgerðini. Leiðin inn í tekstirnar gongur umvegis spurningin um tekstslag.

Niðanfyri verður við støði í hesari avmarking greitt frá lívi og verki Viderø, og víst verður á ein tvídrátt, sum hevði týdning fyri tað, hann skrivaði. Hugtøkini tekstur, verk og ritverk verða harumframt viðgjørd fyri at fáa fram eina greiða mynd av tekstliga grundarlagnum undir viðgerðini í ritgerðini.

At ferðast ella ikki at ferðast

Orðini um at „fange fuglen i luften“ hóska bókstavliga væl til eina lýsing av lívsleið Viderø. Viderø umrøðir fleiri ferðir seg sjálvan sum ferðafugl, og sum ein slíkur verður hann lýstur í tekstum, sum onnur hava skrivað um hann. Í stutta tekstinum „Fráfarðingarløta“ (stavivillan man vera íkomin av óvart) í savninum *Roynd1* (1971) skrivar Arnbjørn Danielsen um dagar, sum eru gyrdir inni í tímaætlanum, og um hvussu vónleyst tað er at royna at ríva seg sjálvan „upp við rót“, sleppa øllum bindingum og bara ferðast:

Summi ferðast jú at kalla ongantíð [...] Lat hini fara, siga tey. Skít, eg tími ikki. Kúgvín skal jú mjólkast morgun og kvøld. Forbannað, heldur tú ikki, at eg havi annað at gera. Lat Viderø ferðast og skriva um tað (Danielsen 1971: 22-23).

Arnbjørn Danielsen er um hetta mundið staddur mitt í uppreistrarsinnaða ungdóms- og lestrarumhvørvinum í Keypmannahavn⁵. Viderø umboðar í tekstinum tann ferðandi, sum ikki letur seg kúga av krøvum frá øðrum, ikki letur seg binda av skyldum í gerandisdegnum. Viderø er í tekstinum ikki prestur við ábyrgd og skyldum „morgun og kvøld“, hann umboðar ikki ta myndugleikastætt, sum ung í 1971 gjørdu uppreistur ímóti. Í tekstinum umboðar hann tvørturímóti tey, sum ikki akta krøv, ikki lata seg binda í reglur. Hann umboðar tað frælsið, sum ungdómurin tráaði eftir. Men Viderø var prestur, og í gerandisdegnum virkaði hann í einari kirkju við aldagomlum siðvenjum og reglum, og hann hevði – uttan fyri tekstin hjá Arnbirni Danielsen – myndugleika og skyldur at røkja „morgun og kvøld“. Viderø eggjaði ikki ungum fólki til uppreistur, hann var ikki Timothy Leary. Hin vegin livdi hann ikki eftir tímaætlanum, og hann gjørði mangt óregluligt og óvæntað. Tí kundi hann knýttast í hugsanir um eitt øðrvísi og frælsari lív.

Navnið „Viderø“ er í tekstinum hjá Arnbirni Danielsen ein rýmingarleið, sum tey mongu ikki vilja vita av, bara eygleiða. Men fyri Viderø var tað ikki einfalt bæði at vera prestur og rithøvundur á ferð, bundin og frælsur, embætismaður og vallari. Í stuttum ber tí til at siga, at í tekstinum um fráfaringslætuna brúkar Arnbjørn Danielsen eitt alment persónligt eyðkenni hjá Viderø í einari tulkning av sær sjálvum og sínum umhvørvi. Hóast talan ikki er um eina ævisøgu, so er talan um ein tekst, har ein „Biography“ verður gjørd til eitt slag av „Autobiography“ hjá fleiri – ella hjá einum ættarliði. Men tað er vert at leggja til merkis, at staðfestingin um Viderø ikki einans snýr seg um at ferðast, men eisini um at skriva um ferðir, t.e. at gera tekst burtur úr ferðum: „Lat Viderø ferðast og skriva um tað“.

Lív at enda komið

Tað er ikki lætt at finna fram til neyvar upplýsingar um, nær og hvar Viderø var ávís tíðarskeið í lívinum. Men seint á sumri 1989 bankaði hann á dyrnar hjá dóttur síni á Nørrebro í Keypmannahavn. Hann var tá 83 ára gamal og

5 Á fremstu síðu í savninum stendur: Kollektivíð gav út. Albertslund 1971.

kom aftur av longum ferðum í Miðeystri og Fjareystri. Dóttirin hevði vitjað hann á einum gistingarhúsi í München stutt frammanundan, men Viderø hevði ikki verið í Norðurlondum, síðan hann í 1977 hevði gjørt av endaliga at fara úr Føroyum⁶. Pakkar við handritum vóru komnir úr stórbýum í Evropa, Miðeystri og Fjareystri til systursonin Eiler Viderø, sum starvaðist í Føroya Banka í Havn og hevði bankaboks at goyma handritini í. Men brøv fylgdu ongantíð við pakkunum.

Viderø hevði ferðast áhaldandi í uml. 12 ár. Hann hevði m.a. verið drúgva tíð í India, og hann var framvegis hugtikin av indiskari mentan, serliga hinduistiskari lívsáskoðan og trúgv⁷. Seinnu árin hevði hann regluliga hildið til í München og Athen.

Hóast tað sum longu nevnt er torført at siga, hvar Viderø ferðaðist øll hesi árin, og hvussu hann ferðaðist úr einum stað í annað, so ber til at staðfesta, at hann ferðaðist suðureftir og eystureftir, sjáldan norðureftir og ongantíð vestureftir. Amerikanska meginlandið – m.a. USA – hevði ikki hansara áhuga, og enska mentan skrivaði hann tileinkisgerandi um (t.d. Viderø 1957: 49, 61). Viderø leitaði aftur í tíð, hann leitaði eftir søguligum og átrúnaðarligum uppruna, og uppruna fann hann sunnanfyri og eystanfyri (Viderø var tó ongantíð longur suðuri enn Norðurafrika).

Men komin aftur til Norðurlond í 1989 hevði hann ikki frið á sær, og á heysti 1989, tá ið tíðindini bórust um kollveltingarnar í Eysturevropa, gjørdi hann av at fara av stað aftur. Hann fór við toki úr Keypmannahavn til Berlin og síðani longri suður í Evropa. Eina tíð steðgaði hann í Fraklandi. Eins og árin frammanundan komu eingi brøv frá honum, men á vári 1990 sat hann brádliga aftur á einum beinki uttan fyri íbúðina hjá dótttrini í Dagmarsgade í Keypmannahavn og bíðaði eftir, at hon skuldi koma heim. Nú sást aldur á honum, og hann hevði krabbamein.

Viderø brúkti summarið og heystið 1990 til at fáa skil á handritum, sum hann hevði hjá sær, og hann strongdi á útgevaran heima í Føroyum, Emil Thomsen, um at fáa handrit, sum vóru í varðveitslu hjá honum, gjørd klár til prentingar og givin út í bók. Trý ár frammanundan, í juni 1987, hevði

6 Samrøða við Eiler Viderø 29.09.2011: Viderø segði, tá hann fór úr Føroyum, at hann ikki fór at koma aftur.

7 Í *Ferð mín til Jorsala á himni I* skriver Viderø hugleiðandi um India. M.a. skriver hann, at indiska samfelagið er bygt á „lívið sjálv, á tað, sum býr undir øllum“ (Viderø 1990d: 210), og at „Brahma“ ber „á brá við hin sanna Guð, skapara himins og jarðar“ (Viderø 1990d: 211). Í *Ferð mín til Jorsala á himni II* skriver hann drúgt og hugtikin um líkbrenning við ána Ganges (Viderø 1990e: 257-281).

hann skrivað undir ein sáttmála við Emil Thomsen um at geva út: „eitt heildarverk av øllum handritum mínum, sum liggja goymd í box í Føroya Banka og aðra staðni“⁸. Serliga vildi Viderø hava handritið *Á Suðurlandið* givið út, tí tað hevði í nógv ár ligið klárt. Í brøvum, sum hann sendi Emil Thomsen hesa tíðina, hevði hann stundum hug at ilskast, tí hann helt, at tað gekk ov seint við útgávuunum: „eg trúgvi tí, at tú ætlar einki at geva út, fyrr enn eg eri deyður [...] hvat fyrimunur skal vera í deyða mínum skilji eg ikki“⁹. Eins og rithøvundar flestir vildi Viderø fegin hava lesarar¹⁰.

Viderø var innlagdur á Bispebjerg sjúkrahús, men hann helt á at skriva. Á vegleiðingarseðlar, sum hann fekk, áðrenn hann skuldi til kanningar, skrivaði hann hugleiðingar um ferðir og um átrúnaðarligar spurningar. Emil Thomsen hevði handrit liggjandi í stórum kassum heima í Føroyum, og í íbúðini hjá dótttrini í Keypmannahavn lógu handrit.

Konuna, Katrinu, hevði Viderø ikki sæð, síðan hann fór úr Føroyum 13 ár frammanundan. Hon hevði hansara vegna tikið ímóti bókmomentavirðisløn M.A. Jacobsens fyri *Ferð mín til Jorsala* á hátíðarløtu í Kommunuskúlahøllini í Havn í 1985. Várið 1991 kom hon til Danmarkar, og hon var um hann seinastu 14 dagarnar á Bispebjerg sjúkrahúsi.

Viderø doyði 8. apríl 1991 og var jarðaður á Vestre Kirkegård í Keypmannahavn. Íroknað berarar og prest vóru um 10 fólk til jarðarferðina, men í Føroyum vóru minningarorð og greinar í bløðunum¹¹. *Á Suðurlandið* var komin út í bók undan jólum í 1990 og tað sama *Á annað Suðurlandið* og *Ferð mín til Jorsala á himni I og II*. Emil Thomsen var farin at gera mongu handritini klár til prentingar¹².

Uppvøxstur, lestrarár og fyrstu prentaðu tekstirnir

Kristian Osvald Viderø var føddur í Skálavík 27. mai 1906. Hann gekk í skúla í heimbygðini, fór til skips í 1922 og á Føroya Fólkaháskúla 1925. Í 1926 fór

8 Sáttmáli millum Emil Thomsen og Viderø, dagfestur 18. juni 1987. Viderø var tá staddur í Athen. Í varðveitslu hjá Áshild Olsen, Nólsoy.

9 Bræv til Emil Thomsen í varðveitslu hjá Áshild Olsen, Nólsoy.

10 Hvørt Viderø var ótolin eftir at fáa øll síni handrit prentað beinanvegin, er óvist. Tað hevur ikki eydnast at sæð bygðasaga'irnar umrøddar í brøvum frá honum til útgevaran.

11 Upplýsingarnar um Viderø í Keypmannahavn 1989-1991 eru frá samrøðum við dóttur Viderø, Margretu Viderø.

12 Kona Emil Thomsen, Áshild Olsen, reinskrivaði mongu handritini og gjørdi við støði í *Norrøn ordbok* hjá Heggstad o.fl. orðalistar at seta aftast í útgávuarnar.

hann til Danmarkar á Askov Háskúla og árið eftir til Keypmannahavnar, har hann tók nýmálsligt studentsprógv í 1930. Sama heyst skrivaði hann seg inn á gudfrøðilesturinn á universitetinum í Keypmannahavn. Hann tók endaligt prógv í gudfrøði í 1941. Seks ár frammanundan, í 1935, hevði hann staðið serligu royndina í hebraiskum við próvtalinum *admissus cum laude egregia*, ið var givið fyrri serliga gott avrik¹³. Men Viderø fekst ikki einans við at lesa gudfrøði. Øll árin, meðan hann las, ferðaðist hann nógv, og hann skrivaði og helt fyrilestrar um sínar ferðir.

Fyrsta prentaða ferðafrásøgnin eftir Viderø stóð í *Føroya Social-Demokrati* 8. og 15. desember í 1931. Viderø var tá 25 ára gamal og hevði verið á summarskeiði á universitetinum í München.

Frásøgnin eitur „Ferðaminnir úr Týsklandi“, og tað er merkisvert, at Viderø í frásøgnini ger nógv burtur úr einari søgu um ein gamlan mann, sum ferðaðist alt sítt lív. Søgan er lögð í munnin á einum øðrum ferðandi á súkklu, sum Viderø hittir á veg suður gjøgnum Týskland:

hann segði mær frá einum gomlum manni, ið hevði verið á ferð í 60 ár; hann var nú 80 og hevði fyrri stuttum skrivað eina bók um upplivilsir síni á landavegnum, var komin vegna aldur til nakrar frændir at bígva, men hevði onga ró haft á sær og var farin út aftur at fjaðka á landavegnum. Við profetiskum eldhuga hevjaði hann nú rødd sína og segði tað vera tann rætta ferðafuglin, ið fór út at fjaðka sum hvørki hevði pjøka ella pung við sær og einans livdi av hvat honum var givið av gudi og góðum menniskjum, og sum síðan, móður av at fjaðka, ein vakran dag var funnin deyður úti í skógini (Viderø 1931)¹⁴.

Søgan um tann gamla „ferðafuglin“ kundi næstan verið søgan um Viderø sjálvan. Viderø ferðaðist í umleið 60 ár, hevði ikki ró á sær, hevði fyrri meiri enn 30 árum síðan skrivað eina bók um upplivingar sínar, *Ferð mín til Jorsala*, tá ið hann á gamalsaldri kom til dótturina í Keypmannahavn at vera, og eins og gamli maðurin í søguni helt hann av stað aftur. Men í staðin fyrri at liggja deyður úti, valdi hann at leita aftur til dótturina, tá ið hann ikki orkaði meir.

Ikki alt ov nógv skal gerast burtur úr slíkum samsvari millum skrivaðan tekst og livað lív, men 25 ára gamal er Viderø hugtikin av søguni um

13 Prógv í varðveitslu hjá dóttur Viderø, Margretu Viderø.

14 Teksturinn er endurgivin uttan rættingar.

gamla mannin. Innihaldsliga kann sögan knýttast í hugsanir kring týsku rørslna „die Wandervogelbewegung“, sum eftir aldaskiftið 1900 hevði stóra undirtøku í Týsklandi. Viderø umrøðir í frásøgnini onnur ferðandi, sum hann hittir á leiðini hetta summarið, og hann nevnir tey øll „ferðafuglar“. At tað eru so mong, sum ferðast, og at hugsanirnar um tað at ferðast í Týsklandi hava so góða undirtøku, stimbrar hansara ferðahug. Hugsanin í „die Wandervogelbewegung“ var, at skuldi tú ferðast á rættan hátt og kenna teg nær við náttúru og onnur menniskju, mátti tú vera til gongu ella á súkklu. Christoph Klotter og Niels Beckenbach nevna í bókini *Romantik und Gewalt* rørslna eina „Romantisierung“ og „eine Abwehr gegen die wirtschaftliche Rationalisierung“ (Klotter & Beckenbach 2012: 134), t.e. rørslan var romantisk, og tey, sum tóku undir við rørslni, hugsaðu sær hana sum eina móttvekt til ídnaðarliga rationalisering av samfelagsins og lívsins viðurskiftum. Viderø súkkklar eisini allan vegin til München og leggur seg javnan við vegjaðaran, í grasið, at hvíla. Men hóast hann er hugtikin av teimum ferðandi og mongu ferðaherbergunum í Týsklandi, knýtir hann seg ikki í nakra rørslu. Nationalistiska, høggraviðgongda rákið í Týsklandi, sum hugsjónarliga var í ætt við ferðafuglarørslna, heldur hann lítið um. Týskarar sum heild dámar honum væl, men hann nevnir: „tað ódámliga í tí, at ein týskari í politiska lívinum vantar heilt evni at finna nakað høpi í tí, ið ikki fellur í trád við hansara egna hugsunarhátt“ (Viderø 1931). Einum nazistiskum professara á summarskeiðinum ger hann nógv burturúr, tí hann heldur hann vera púra frá „sær sjálvum“. Professorin finst at einari franskari gentu, sum luttekur á summarskeiðinum, tí hon hevur stavað Strasbourg við „ou“ og ikki – sum á týskum – við „u“, t.e. Strassburg. Viderø brúkar hendingina sum dømi um, at týskarar sum heild eru vinaligir, men at teir gerast trongskygdir og ágangandi, tá ið tað ræður um politikk (Viderø 1931). Fyri Viderø er sögan um gamla mannin tí fyrst og fremst ein søga um eitt einfalt lív við ongum bindingum, tað er ikki ein søga um at læra seg sjálvan, sítt fólk og sítt land at kenna, tað er – fyri Viderø – ikki ein søga við politiskt hugsjónarligum boðskapi.

Longu um hetta mundið, tá ið Viderø er mitt í 20-árunum, síggjast tveir høvuðstættir í lívi hansara: 1) gudfrøðin og presturin 2) ferðahugurin og rithøvundurin. Skulu vit døma eftir tekstunum, hann skrivaði, var hesin tvídrátturin í honum alt lívið. Í 1932, árið eftir summarskeiðið í München, fór hann á langa ferð suður í gjøgnum Evropa til Norðurafrika. Fyri tað

mesta á súkklu og til gongu, fyrst suður til Italia, tvörtur um Miðjarðarhavið og síðani sum best bar til vestur eftir norðurafrikonsku strondini. Við hvørt leitaði hann sær inn í sátur at sova um næturnar¹⁵. Men Viderø koyrði við toki heim aftur, tí hann small um úti á gøtuni í einum býi sunnarliga í Spania, hagar hann var komin úr Marokko¹⁶.

Áðrenn Viderø fór hesa ferðina til Norðurafrika, skrivaði hann í brævi til systkinabarn sítt, Súsonnu í Skumpitoft, tann 29. mars 1932:

Men eg eri eins og áin ið rennur og leikar bæði nátt og dag og aldrin fær frið: hvussu langt um verð eg fari og hvussu vítt mínir tankar sveima so steðgar aldrin mín longsil eftir at koma longri burtur og í dag, nú vársólin er farin at síggja fyri álvara, havi eg sitið og grunað yvir hvar eg skal fara [...] suðureftir verður tað í hvørt fall... (Samuelsen 1992: 39).

Ferðin í Norðurafrika vardi ein stóran part av sumrinum, men Viderø hevði gudfrøðilestur in í Keypmannahavn at røkja og mátti temja sín longsul.

Neyvt nær Viderø er komin aftur til Keypmannahavnar ber ikki til at siga, men tann 16. august hetta árið er yrking eftir hann prentað í *Føroya Social-Demokrati*. Í yrkingini, sum eitur „Hví - - - ?“, spyr Viderø m.a.: „Hví grætur av langtan/altíð mín heimleysa sál?“. Undir yrkingini stendur „Afrika, 6. juli 1932“ (Viderø 1932). Yrkingin er stutt, kensluborin, full í longsli og týðiliga merkt av, at Viderø er ungur. Men í hesum báðum fyrstu prentaðu tekstunum eftir Viderø, í 1931 og 1932, verða settir fram spurningar, sum hann regluliga vendi aftur til í sínum ritverki. Tað eru spurningar um at kenna seg heima ella ikki kenna seg heima og spurningar um at liva eitt lív á ferð.

Eitt tekin um, at Viderø longu á ungum árum hugsaði um seg sjálvan sum rithøvund er, at hann undir ferðafrásøgnini úr Týsklandi í 1931 skrivaði seg Osvaldur Viderø og undir yrkingini í 1932 skrivaði seg Osvaldur undan Gerðabrekku. Hann leitaði eftir einum hóskaði rithøvundanavni. Seinni, t.d. í bókaútgávuunum, skrivaði hann seg K.O. Viderø, men við hvørt brúkti hann ø, við hvørt ö. Hetta er eitt av fleiri dømum um, at tað ikki ber til at arbeiða við einum alt ov einføldum sambandi millum lív og verk, tí eins og

15 Í *Frá landi á fyrsta sinni* skrivar Viderø eisini um, hvussu hann svevur í sátum: „Á sumrunum var eg ofta í Sviðtjóð. Har vóru sáturarnar opnar innan, hvíldu á miðstong; tær vóru góð náttarból“ (Viderø 1991a: 68)

16 Samrøða við Eiler Viderø 29.09.2011

rithøvundar undan honum og eftir hann hugsaði Viderø um, hvussu hann trein fram sum rithøvundur bæði í tekstunum, sum hann skrivaði, og uttan fyri tekstirnar. Viderø var tilvitaður um, at hann sum rithøvundur bæði í og uttan fyri tekstirnar setti seg sjálvan á pall (sí eisini kap. 3 „Umrøður og viðgerðir 1957-2002“).

Tá ið Viderø fekk endaliga prógv við og gjørdist gudfrøðingur í 1941, var seinna kríggj brostið á, og einki samband var millum Føroyar og Danmark. Viderø søkti tí starv í Danmark. Í einari kladdu til starvsumsóknina sæst, at hann hevði hug at umbera seg fyri at hava havt 11 ár um at gera seg lidnan við lesturin¹⁷. Hann skrivur, at „Det har fra min tidligste Ungdom været mit ønske at blive Præst“, men hann greiðir síðani frá, at lestrartíðin gjørdist drúgv, tí hann øll lestrarárini ferðaðist nógv, og tí hann fyri at figgja lesturin undirvísti øðrum. Við umsóknini er tí eitt viðmæli frá einum fyrrverandi næmingi, K. Sørensen, yvirlærara í Overby Hovedskole. Hesin skrivur m.a., at Viderø „har været min Lærer i Tysk“, og Viderø fær frá honum „min Allerbedste Anbefaling“¹⁸. Viderø fekk tó einki prestastarv fyrr enn eftir kríggj. Tá var lýst eftir hjálparpresti til Norðstreymoyar Prestagjald. Viderø fekk starvið og byrjaði í 1947.

Bíbliutýðing

Um somu tíð, í 1948, var litið honum upp í hendur at týða tað, sum var eftir at týða av *Gamla Testamenti*. Jákup Dahl hevði í mong ár arbeitt við at týða Bíbliuna úr frummálunum, men størsti parturin av *Gamla Testamenti* var eftir, tá ið hann doyði í 1944. Elsa Funding skrivur í ritgerðini *Føroyskar bibliutýðingar og týðingarroyndir*, at Viderø var liðugur við at týða *Gamla Testamenti* eftir trimum árum, t.e. í 1951 (Funding 2007: 93). Ein nevnd við J. Joensen, prósti, og prestunum Z. E. Brimnes (form.), J. Folland, S.J. Joensen, N.J. Rasmussen og E. Vilhelm saman við másligu ráðgevuunum Chr. Matras og Rikardi Long hevði endaligu ábyrgdina av týðingini, og ikki fyrr enn í 1961 kom øll *Biblian* út á føroyskum týdd úr frummálunum (Funding 2007: 95-96)¹⁹. Summi funnust at forna orðavalinum í týðingini hjá Viderø, men sum heild var týðingin væl fagnað.

17 Tað sæst ikki í kladduni, hvar Viderø søkti starv.

18 Skjøl í varðveitslu hjá dóttur Viderø.

19 Niels J. Cappelørn skrivur í grein í *Det danske bibelselskabs årbog 1983*, at nevndin var liðug við sítt arbeiði í 1955 (Cappelørn 1983: 28).

Elsa Funding skrifvar í sínari meting av týðingini, at hon er forn í orðavali, men at hon hevur „málsligan heildardám“ (Funding 2007: 115) og er á „høgum støði bókmentaliga“ (Funding 2007: 189). Í grein í *Fróðskaparrítum*, nevndari „Hvussu eigur kirkjumálið at vera?“, endurgevur Petur Martin Rasmussen Heðin Brú fyri at hava sagt, at Viderø í bíbliutýðingini „válkæði sær í kvæðamálinum“ (Rasmussen 1991 : 87). P.M. Rasmussen vísir í greinini ikki á nakra keldu, men onnur skrivaðu um orðavalið í týðingini, tá ið *Bíblían* kom út, m.o. Edm. Abrahamsen í einum ummæli í *Trúbodanum* (Abrahamsen 1962). Í týðingini eru fleiri orð, sum fólk í eina tíð skuldu venja seg við, t.d. *ongspretta* heldur enn *grashoppa*, *fjølkunna* heldur enn *gand*, *líktráur* heldur enn *spitalskur*. Elsa Funding nevnið orðið *aldingarður* fyri garðin í Eden (Funding 2007: 115). Orð av slíkum slagi vóru ikki í øllum førum fólkni púra ókend, men Rasmussen, Abrahamsen og Funding eru í metingum sínum samd um, at týðingin er merkt av fornum máli og kvæðamáli. Um Samson og filistarnar stendur í týðingini hjá Viderø, Dómarabókin 15,8: „Og við harðari atsókn bardi hann teir so av, at sundur gingu lør og leggir. Síðan fór hann oman í hamrahellið við Etam og hølaðist har“. Her er serliga orðingin „sundur gingu lør og leggir“ merkisverd. Í 2. Mósebók, 15,9 stendur um tær hugsanir, sum Faraó gjørði sær um jødarnar við Reyða Havið, at: „eg skal breðga brandi mínum“. Mong slík dømi um kvæðamál eru.

Bíbliutýðing er vísindagrein bundin í reglur og síðvenju, men ein bíbliutýðari kann fyri tað avdúka seg sjálvan og sín persónliga stíl, og tað ger Viderø. Tað áhugaverda er, at kvæðamál og brot úr kvæðum eyðkenna allar tekstir eftir Viderø, og mangt bendir á, at tað var arbeiðið við at týða *Bíbliuna*, leitanin eftir einum føroyskum bíbliumáli, sum elvdi til, at Viderø fór at brúka eitt serligt føroyskt mál og eina aðra stavseting enn ta vanligu føroysku, sum hann hevði brúkt frammanundan. Men alskur til slíkt mál sæst longu í tekstinum um ferðina í Týsklandi í 1931, t.d. „eitt trog við døgurðaaavlopi á borðinum“ ella „kom ikki áður enn“. Í yrkingini í 1932 skrifvar Viderø hin vegin, at „tankarnir bórast av bylgjuna „skjarmi“ avstað“. Orðið „skjarmi“ kann vera ein danisma fyri tað tekkiliga, tølendi í bylgjuni, men tað kann eisini vera tikið úr *Hørpurímu*, har orðið „harpuskjarmur“ (ramma um harpu) kemur fyri (Hammershaimb 1969a: 25). Í tí merkingini verða tað aldukambarnir, sum bera tankarnar avstað. Men orðið stendur í gásareygum, og tað kundi bent á donsku merkingina. Seinni kemur tað ikki fyri, at Viderø brúkar orð úr donskum, heldur brúkar hann sum nevnt orð úr íslenskum, norrønum

ella kvæðamáli, t.e. nógv donsk orð og vendingar eru í tekstunum eftir hann, men tey standa altíð sum brot úr vísun, sálmum ella tiltøkum, t.e. sum sitat.

Harðasta stríðið um føroyskt sum kirkjumál var av, tá ið Viderø fór undir sína bíbliutýðing, hann kundi ikki eiga lut í tí²⁰, men hann hevði eina hugsan um føroyskt kirkjumál, og hvussu tað skuldi vera, og hann tók seinni lut í kjakinum um Føroyar sum egið biskupsdømi²¹. Í *Saga Sands* er ein søga um A.C. Evensen og týðing hansara av Jóhannesar evangelium. Sandoyingar koma til A.C. Evensen fyri at finnast at honum og ósemju hansara við Jóannes Patursson, men A.C. Evensen gevur teimum týðingina av Jóhannesar evangelium og sigur: „hetta má eingin køva“ (Viderø 1991b: 384)²². Lýsingin umboðar hugsanina hjá Viderø um føroyskt mál, men hon avdúkar samstundis, at stríðið um føroyskt mál í føroysku kirkjunum var av og tí kundi gerast til eina søgu við greiðum boðskap. Skoytast kann uppí, at Viderø – kanska orsakað av fjarstøðuni og tí tað ikki longur var ein spurningur um lív ella deyð – í sínum egnum tekstum kundi loyva sær eina meiri káta, málsliga leið, kundi brúka føroyska málið eftir egnum tørvi. Hann kundi spæla sær við málinum.

Men uppgávan at týða *Bibliuna* hevði ikki einans sum endamál at gera eina týðing, sum sat væl, hon skuldi vera neyv og hóska til málsligu meginreglurnar í týðingini hjá Jákupi Dahl. Sambært Zachariasi Brimnes presti og formanni í ritstjórnarnevndini eydnaðist hetta væl, hóast Viderø setti sín egna dóm á týðingina (Brimnes 1957).

Horvin

Tað var, tá ið týðingarstarvið var um at vera av, at Viderø bráðliga fór úr starvinum sum prestur í Hvalvík. Í *Ferð mín til Jorsala* og *Ferð mín til Damaskusar* nevnið hann eitt klagubræv frá einum kirkjufólki í sóknini sum orsök til ferðina. Í *Frá landi á fyrsta sinni* skrivur hann, at tað var „mær, sum at eg skuldi burtur úr Hvalvík, at eg skuldi royna aðrar leiðir“ (Viderø 1991: 82). Sambært munnligum keldum í Hvalvík skuldi hann halda fyrilestur í kirkjunum í Kollafirði um „heilaga landið“, men eftir øllum at døma steig hann ikki í land í Kollafirði, hann varð verandi umborð á mjólkarbátinum og fór

20 Føroyskt varð viðurkent sum mál í føroysku kirkjunum í 1939 (Rasmussen 1987: 352-53).

21 Sí t.d. *Dagblaðið* 01.05.1959.

22 Elsa Funding vísir á hesa lýsingina í partinum um Jóhannesar-týðing A.C. Evensens (Funding 2007: 67).

til Havnar og síðani út í heim²³. Gølan, sum tók seg upp í kjarlívorrinum á hesi ferðini, kom at ávirka fatanina av Viderø í langa tíð.

At byrja við var lítil skrivning um horvna prestin, men tá ið Viderø hevði verið burtur í fleiri mánaðir, tók skrivning seg upp í donskum bløðum. Í *Ekstrablaðnum* stóð 2. apríl 1952: „Færøpræst spurlost forsvundet [...] En præst har været spurlost forsvundet siden november i fjor“. Men tá var Viderø komin aftur til Føroya, og tveir dagar seinni var tískil aftur skrivning í bløðunum, tí nú var presturin funnin. *Kristeligt Dagblad* skrivaði t.d. „Pastor Viderø vendt hjem for 10 dage siden, uden at nogen har anet det [...] Eftersøgningen indstillet“. Viderø sjálvur sendi *Kristeligt Dagblad* eitt stutt fjarrit: „Har været paa studierejse i Palæstina: Det gamle Testamente oversat“. Men sum prestur í fólkakirkjuni hekk Viderø í klønum tráð. Fuglsang-Damgaard, biskupur í Keypmannahavn og Føroyum, fanst at honum í donsku bløðunum. Til *Berlingske Aften Avis* segði hann: „Det, præsten har gjort, er naturligvis ganske utilladeligt“. Fuglsang-Damgaard kundi ikki orða seg øðrvísi, tí Viderø hevði uttan loyvi verið burtur úr starvinum í fleiri mánaðir. Kirkjumálaráðharrin, Carl Hermansen, hevði hin vegin hug at bera í bótuflika fyri Viderø og nevndi hann „en højt begavet præst“, sum ikki „kan slaa sig til ro, har vandreblood i aarene“²⁴. Sambært *Ekstrablaðnum* hevði Viderø fingið farloyvi í tveir mánaðir, september-oktober 1951, og røtt verður framundir í greinini, at J. Joensen, Føroya próstur, helst hevði skilt tað so, at Viderø av sínum eintingum hevði longt farloyvið²⁵.

Endin var, at Viderø fekk starv sum fastur hjálparprestur í Suðurstreymoyar Prestagjaldi. Sama ár, í 1953, giftist hann og setti búgv í Havn. Men ein avgerandi munur er at síggja í kalsbrøvunum. Í kalsbrævinum frá 1947 eru vanligar orðingar um skyldurnar hjá einum presti í fólkakirkjuni. Í kalsbrævinum frá 1953 er skoytt uppí, at „ministeriet har bedt mig henlede Deres opmærksomhed på bestemmelsen i præstelønningslovens § 60, hvorefter der ikke tilkommer Dem ret til pension i tilfælde af afgang fra embedet“²⁶.

23 Samrøða við Sjúrd Ferjá, Streymnes, og Knút Jacobsen, Hvalvík, 11.06.2012.

24 Skrivningin um Viderø er úr donsku bløðunum *Ekstra Bladet*, *Berlingske Aften Avis* og *Kristeligt Dagblad*, ávikavist 2. og 4. apríl 1952.

25 Í *Færøsk Kirketidende*, nr. 9, 1952, stendur: „Pastor K.O. Viderø, der blev udnævnt til Kaldskappellan for Nordstrømø Præstegæld i 1947, har søgt og faaet sin Afsked fra denne Gerning fra 31. August i Aar“. Viderø segði seg sostatt úr starvi uml. hálvtt ár eftir, at hann var komin aftur úr Jerúsalem. Hvørt hetta var gjørt í samráð við kirkjuligu myndugleikarnar, ber ikki til at siga.

26 Kalsbrøvini er til skjals hjá dóttur Viderø.

Kirkjumálaráðið vildi gera vart við, at tað fekk avleiðingar, um hann valdi at rýma úr starvinum og fara á ferð út í heim.²⁷

Viderø var verandi prestur í føroysku fólkakirkjuni, til hann fór frá fyri aldur í 1977, 71 ára gamal. Í 1965 tók hann við starvi sum prestur í Norðuroyggjum, við bústaði í Ónagerði á Viðareiði, og í 1968 gjørdist hann prestur í Suðuroy, við bústaði í Leirum í Hvalba. Hann rýmdi ongantíð aftur úr starvinum, men hann ferðaðist nógv, og hann hevði javnan greinir í føroysku bløðunum.

Tá ið Viderø skuldi frá fyri aldur í 1977, bíðaði hann ótolin eftir Elsu Funding, sum skuldi taka við starvinum eftir hann. Hann kyndi bál og brendi bøkur, pappír og aðrar lutir uttan fyri prestagarðin í Leirum, og síðani fór hann úr Føroyum og kom ongantíð aftur. M.a. av hesi orsök er tað ógjørligt at finna bøkur, sum Viderø átti²⁸.

Tvídráttur

Endamálið við hesum lívssøguliga yvirlitinum hevur sum nevnt ikki verið at skriva eina ævisøgu, men at vísa á ein tvídrátt í lívi Viderø, sum fekk avgerandi ávirkan á tað, hann skrivaði, og endamálið hevur avmarkað yvirlitið.

Sum prestur var Viderø egin á mangan hátt, fyrst og fremst tí hann hevði ein serligan hug at ferðast og at skriva um sínar ferðir, og tí honum dámði at hugleiða og siga frá. Í *Ferð mín til Jorsala á himni I* endurgevur hann danska rithøvundin Oscar Geismar fyri at hava sagt, at skaldini eru komin „í stað hinna bíblisku spámanna“ (Viderø 1990d : 14), t.e. ein sannleiki um tilveruna er at finna í skaldskapi. Men sum rithøvundur var Viderø knýttur at starvi sínum sum prestur, og tað sæst týðiliga í tí, hann skrivaði. Hann hugsaði um seg sjálvan sum bæði rithøvundur og prest, og tekstirnir eftir hann eru av einum slíkum slag, at tað ikki letur seg gera at síggja burtur frá Viderø sjálvum sum persóni. Viderø er orsök til tekstirnar og er í tekstunum.

Lutfallið millum Viderø sum persón og rithøvundur øðrumegin og sum frásøgufólk og høvuðspersón hinumegin er tó ikki í øllum lutum 1:1. Í sínum

27 Carl Hermansen var prestur í Føroyum, í Suðurstreymoyar Prestagjaldi, 1921–24, og hevði føroyska konu. Í 1948 gav hann út bókina *Fra Thorsbavn til Frederiksholms Kanal*. Kanska var tað heppið fyri Viderø, at Hermansen var kirkjumálaráðharri. Fuglsang–Damgaard, biskupur, bar orð fyri at vera sera vinaligur og tollyntur maður, sí t.d. Rasmussen (1987: 319) ella endurminningarnar hjá August Roesen *Kustoden. Erindringer fra kirkeministeriet* (1984).

28 Bert í einstøkum førum ber til at finna bøkur, og tað er í handritapakkum við týðingum. Tá liggja í summum førum bøkur við tekstinum á upprunamálinum og stundum øðrum norðurlenskum týðingum, íslenskum ella donskum, saman við týðingunum hjá Viderø.

<p>teimum, at hava at hava ræður til end í ein t, eins og nest mög- cann geyra g gamlar teir fáu hava til jardustöskil v lagi illa cans land- murvegur, Rendur teir fólk, arþeyða, tú er við tey utlan- ten tá fey ; myndi dligt, sum s fiskarilíð sldu fólk mli vildi bleiv so beidd, tá</p>	<h3>Ferðaminnir úr Týsklandi.</h3> <p>Eg tók min hjólhest, vendi honum tvörs yfir Seotland, kelt-eygð móti ráðhústorninum og forljófið móti Vordingborg; eg setti meg á hann og fór avstað það longu og drúgvu leið uman gjøgnum allt Týskaland, og slegaði ikki ferð míni áður ein niðri við lær bayersku alpunnar. Í 18 dagar sæt eg í eitt koyr á hjólhesti mínum: fór av stað við langtandi hugi eins og ferðafuglarnir, sum á heystardegi spennur veingjur sínar yvir havíð. Fyri moongum, íð heima situr og hvørs útferðarhugur bert varð til ein dreyrn, kann hetta tykjast sum nakð ræðuliga móðumdi og langdrýggð; men hann, íð hevur fingið hug til at fjaðka lagdun niður í seg og aldrið kann trívast á einum slaði, kann neyván hugsa sær nakað meira huglakandi, enn soleiðis at fara fjaðkandi avstað yvir stokk og stein, gjøgnum gronkandi dalar og líðir, litadar av setandi sól, og upp um fjöll,</p>	<p>síðu inni og vóru vordur stírvit í limum sínum, men sum nú, íð sólin var farin altur at líta, komu sær út allar fyri dyr og fóru til gongu fyri at vinna sær heilsaból.</p> <p>Soleiðis kom eg einaferð millum ein flokk av ferðafuglum og sá har fólk av øllum slogum, bæði av gomlum og ungum; men har sæt ein gamalur maður, íð vakti mítt forvitni; hann læs í eini bók og var so djúpt grivin í lesnaði sínum, at hann ongus ans gav øllum tí ræðuliga óljóði, íð var uttan um hann; eg spyggi nú ein ferðafugl, íð sæt undir líðini á mær, um hugin gamli maður eisini var úti á sírok og tá hann segði ja, og samstundis legði til merkis, hvussu tað undradí meg, hvarjað hann ein loegri roði um ferðalívi, um hvussu hugtakandi tað var og hvussu nógvur ikki kundu hugsa sær anna enn soleiðis at fjaðka lív síti; hann segði mær frá einum gomlum menni, íð hevði verið á ferð í 60 ár; hann var nú 80 og hevði fyri stuttum skrivað ein bók um upplívissir síni á landavegunum, var komin vegna aldur til</p>	<p>nógv gjørt í Týskalandi til frama fyri ferðalívið; tað verður beinvegis roknað fyri einu landasek og verður tí stíggð bæði av tí almennu og tí einstaka. Ferðaherbergjir eru stínaði yvir allt landið 2200 talt; oftast eru tað gamlar borgir og kaserir íð um eru gjørdar; ella eitt gamalt skip, íð nú stytur óeytt fyri akkeri á eini flø; men eisini kunnu tað vera nýggir, stórir byggingar sum til dømis í Dresden hvor eg kom; men í flekk meg ikki til at fara inn á ferðaherbergjð; tað var ein so stórur go stísligur byggingur, at eg ikki kundi trúgva, at hann var fyri fátakar ferðasveinar at búgva í. Men sjálvt um ferðaherbergjini kunnu vera ógvuliga ymisk uttan til so gjalda lær somu lógir innatit fyri all: Á hvørjum herbergi er tað ein maður og ein kona íð standa á odda; maðurin, íð tekur sær av teimum mannliga ferðafuglum, eittar herbergsvælar (herbergsvælarin) og konan, íð tekur sær av teimum kvinnuliga, eittar «herbergsmutter» (herbergsmóðirin); tey skulu ansa eftir, at alt gongur rætt og sámuliga til og at lær lógir, íð</p>	<p>stítt, at frammanum undir Fyrvesenet bærend dre Fyr pna Eærnerne (á væðres tí: 15. Juli til 1. Stedet for sum hidil: 2 til 20. Máj. Bændetiden tre større Fyr (Nobse, og Myggenav Fyr) fo úforaðer som hidil:»</p> <h3>Silvurrevaframsýningar í Noreg.</h3> <p>Millum teir árligu silvurrevaframsýningar í Noreg er silvurrevaframsýningin, upplatin var í Oslo ein síðani, millum lær freum tað, at teir 450 revarnir, eru framsýndir, eru av tí slag, íð til er í landinum.</p> <p>Ríkisráðharrin Sandby lat framsýningina við mógðum og vórðum orð; aftaná var hin sjáðsami revafámarin — sum á silvurrevafslags eigur, og sjálvur hin viðgittu fotog Wille í Oslo er meistari; vistur fyri eini stórtari rúgvu.</p> <p>Ríkisráðharrin segði, í komu Norðmenn at mikið sum okkurt um silvurrevaskinn, og hetta</p>
---	--	---	--	--

Ferðafrásøgn úr Týsklandi. Prentað í Føroya Social-Demokrati í tveimum pørtum 8. og 15. desember 1931.

Hví — — — ?

*Móti Afrikas gløðandi strond
eg tveittist, eitt vrak, ein sólheitan dag
— á sandin eg útmøddur slongdist,
og tankarnir bórust av bylgjuna „skjarmi“ avstað:*

*Hví grætur av langtan
altíð mín heimleysa sál?
O! sig tú mær vallandi bylgja,
hví gjørdist mitt liv uttan mið og uttan mál.*

Afrika, 6. juli 1932.

OSVALDUR UN DAN GERÐABREKKU

Yrking úr Nordurafrika. Prentað í Føroya Social-Demokrati 16. august 1932.

tekstum setur Viderø seg sjálfvan á pall og tulkar sítt lív. Hesin spurningur verður sum longu umrætt tikin til viðgerðar í kapitlinum um tekstslag.

Tekstur og verk – ástøðiliga

Tá ið Viderø doyði, lá ein rúgva av handritum eftir hann, summi ikki liðug, onnur, t.d. *Ferð mín hin síðsta*, í tveimum avbrigdum. Tað kann tí vera torført at tosa um eitt ritverk eftir Viderø, tí hvat hoyrir við til eitt slíkt, nær byrjar eitt ritverk, nær endar tað? Hvussu liðugur skal ein tekstur vera fyri at telja við í einum ritverki?

Hugtøkini tekstur, verk og ritverk verða ofta brúkt hvørt um annað, men tey verða í hesi viðgerðini brúkt í tí týdningi, tey fáa hjá Roland Barthes í *From Work to Text* (1977). Roland Barthes skrivar um lutfallið millum tekst og verk, at tað „would be futile to try to separate out materially works from texts“ (Barthes 1977b: 156), t.e. tað er ógjørligt ítøkiliga at skilja tekst frá verki, men teksturin kann hin vegin fatast sum eitt úrtøkiligt fyrbrigdi, „the work can be held in the hand, the text is held in language“ (Barthes 1977b: 157). Støðið hjá Roland Barthes er strukturalisman, og rithøvundurin verður tí lýstur sum eitt úrslit av tekstinum heldur enn sum ein orsök til tekstin. Tekstir eru partar av einari almennari skipan og knýta seg í hvønn annan. Ein rithøvundur, sum setur seg at skriva, trínur inn í hesa skipan.

Orðingarnar hjá Barthes eru av slíkum slag, at rithøvundurin hvørvur, og í staðin fær teksturin, ella „Tekstur“ (skrivaður við stórum byrjanarstavi sum Guð), eina transcendentala støðu, og teksturin letur seg sambært Barthes heldur ikki steðga, ikki avmarka, „the metaphor of the Text is that of the network“ (Barthes 1977b: 161). Eitt ítøkiligt verk, ein bókaútgáva, er tí ein roynd at avmarka ein tekst, at seta mørk og geva tekstinum eitt heiti og ein ítøkiligan uppruna, eitt upphav, men verkið fær ikki fatur í tekstinum sjálvum, tað verður einans „the imaginary tail of the Text“ (Barthes 1977b: 157). Arbeiðið við at geva tekstirnar eftir Viderø út var og er tí ein liður í royndunum at gera mongu tekstirnar – og úrtøkiligu luttøkuna í óendaligu mongdini av tekstum – eftir Viderø til eitt verk, eina avmarkaða heild, ella sum tað er orðað í sáttmálanum millum Emil Thomsen og Viderø: „at geva út eitt heildarverk“. Ein fullkomin útgáva, sum so at siga fatar um sjálfvan tekstin (ella „Tekstin“), er tó ikki møgulig, tí tað er sum við lutfallinum millum *signifiant* og *signifié*, verkið kann einans nærkast tekstinum. Sambært slíkari hugsan eru tekstirnar eftir Viderø omanrudd úr einum óendaligum

úrtökiligum teksti, sum bara kann upplivast „in an activity of production“, men verkið – sum at enda kemur út, og sum lesarin situr við í hondini – er tó ein roynd at avmarka og ítökiliggera tekstin og geva honum signaturin K.O. Viderø.²⁹

Fatanin hjá Barthes av lutfallinum millum tekst og verk hóskar væl til tekstirnar eftir Viderø, men í hesi ritgerðini verður rithøvundurin ikki einans fataður sum ein gestur í tekstinum. Rithøvundurin ger tekstin. Sum víst á í byrjanini verður hugsað um rithøvundin sum ein stigtakara, sum tann, ið skrivar tekstin, men ikki hevur fult tamarhald á honum. Tekstir skriva ikki seg sjálvar, men hugsanin um tekstir sum partar av einari stórari tekstmongd – í einum óendaligum millumtekstligum sambandi við aðrar tekstir – verður tikin upp í viðgerðini av einstøku verkunum og í kapitlinum „At gera nýggjan tekst úr gomlum teksti“ (kap. 8).

Tá ið tað ræður um tekstirnar eftir Viderø, ger millumtekstliga sambandið seg tó ikki einans galdandi fyri lutfallið millum ritverkið (avmarkað mongd við signaturi) og ein óendaligan úrtökiligan tekst (óavmarkað mongd við ongum signaturi). Tað sæst eisini sum eitt slag av *mise en abyme* í sjálvum ritverkinum, tí *Ferð mín til Damaskusar* sæst aftur í *Ferð mín til Jorsala*, brot úr *Á Suðurlandið* síggjast aftur í *Frá landi á fyrsta sinni* (og sipað verður eisini til tey í *Ferð mín til Damaskusar*), persónar og hendingar úr *Saga Skálavíkar* ganga aftur í *Á Suðurlandið* og í *Frá landi á fyrsta sinni* o.s.fr. Allir hesir tekstir hava signaturin Viderø og eru at rokna sum sjálvstøðug verk, men teir spegla sær samstundis í hvørjum øðrum og geva lesaranum kensluna av einum óendaligum heimi, og tekstirnir festa seg harumframt í aðrar tekstir, m.a. kvæði, søgur, sálmar og bíbliutekstir, sum ikki hava signaturin Viderø. Talan er sum nevnt í innganginum heldur ikki um eina einfalda kronologi, tí tað er ikki so, at ein tekstur tekur við, har ein annar endar. Lesarin lesur ein tekst, men verður gjørdur varugur við hinar og flytur seg á tann hátt runt í ritverkinum. T.d. stendur í *Ferð mín til Damaskusar*, at undarlig „var handa ferð tín til Jorsala“ (Viderø 1997: 8), t.e. ein viðmerking verður gjørd til *Ferð mín til Jorsala*.

29 Ikki øll eru samd við hugsanunum hjá Barthes um lutfallið millum tekst og verk. Summi velja heldur at skilja tekstin sum ítökiligan og verkið sum eina hugsaða eind. Sí t.d. Gabler (2011).

givið tekstunum heiti, men einki meir, og fleiri av tekstunum vóru ikki lidnir, einstakir kundu sum nevnt vera í tveimum avbrigdum, t.d. *Ferð mín hin síðsta*.

Verða tekstirnir kannaðir, stanga ivamál seg upp, tí stundum er torført at vita, um eitt orð í handritunum er tað rætta ella ei, og tað sama er galdandi fyri prentaðu tekstirnar. T.d. skrivar Viderø í *Ferð mín til Jorsala* „bilur“ (Viderø 1957: 55, 179), men í øðrum frásagnum „bivreið“ (sí t.d. Viderø 1990a: 200). Í *Á Suðurlandið* skrivar hann við hvørt „stulka“ (Viderø 1990a: 184, 204), við hvørt „genta“ (Viderø 1990a: 167, 237), og í einum føri brúkar hann bæði í sama setningi: „smágentur og stulkur“ (Viderø 1990a: 238)³⁰. Í *Ferð mín til Jorsala* skrivar Viderø „læandi“ (Viderø 1957: 8), í *Á Suðurlandið* „hlæandi“ (Viderø 1990a: 22, passim.). Í *Frá landi á fyrsta sinni* skrivar hann á somu síðum „tvíhjól“ og „hjólhestur“ hvørt um annað, og í báðum førum er merkingin „súkkla“ (Viderø 1991: 51-53). Ikki so sjáldan eru orð í handritunum strikaði út og onnur sett inn, og við hvørt er tað gjørt heldur ógreitt ella fleiri ferðir.

Men ein ætlan sæst við orðavalinum, og hon er heldur fagurfrøðilig enn málførðilig. Tað er t.d. sannlíkt, at orsøkin til, at Viderø í *Frá landi á fyrsta sinni* bráðliga skrivar „hjólhestur“ heldur enn „tvíhjól“ er, at hann lýsir, hvussu súkklan, sum hann júst hevur lært seg at brúka, fer at skinkla. Hann skrivar, at „hjólhesturin“ tók at „øðast“, t.e. hann lýsir súkkkluna sum ein óðan hest (Viderø 1991: 51-53). Orðið „tvíhjól“ hevði ikki givið somu mynd. Hansara spæl við málinum hevði ikki til endamáls at eggja til eina nýggja føroyska rættskriving. Hann spældi sær við málinum sum skald, ikki sum málførðingur, og hetta ger útgávuna av tekstunum til eina serliga avbjóðing, tí nær kann Viderø hava mistikið seg, nær hevur hann verið gáloysin, og nær hevur hann við vilja skrivað eitt sindur vinglut. Sama eginvild – ella málsliga sjálvræði – er at síggja í nýtisluni av íslenskum orðum. T.d. tykist orðið „annsamur“ í *Á Suðurlandið* (Viderø 1990a: 8) merkja „hugagóður“ (og tað stendur eisini í orðalistanum aftast), men á íslenskum merkir orðið „annsemi“ stákan ella rokan, og í júst tí týdninginum brúkar Viderø orðið í *Ferð mín til Jorsala*, t.d. í lýsingunum av „annríku Magdalenu“, t.e. arbeiðssomu Magdalenu (Viderø

30 Tað kundi hugsast, at „stulkur“ í hesum setninginum sipar til hálvvaksnar gentur, men tað hongur ikki saman við nýtisluna aðrastaðni í tekstinum, t.d. stendur, at ein av manningini dámar væl genturnar í Reykjavík, tí tær eru „meira skínandi“, hann sipar greiddiga ikki til smágentur (Viderø 1990a: 167). Orðið „stulka“ fyri gentu finst eisini í føroyskum kvæðum, men tað hevur ikki týdning her.

1957: 11, passim.). Fleiri onnur slík dæmi eru, og tey verða nevnd í viðgerðini av einstøku verkunum.

Í praktiskari, akademiskari útgávufilologi verður vanligur munur gjørdur á realteksti og idealteksti. Realteksturin er tann ítøkiligur teksturin, sum útgevarin situr við, meðan idealteksturin er tann teksturin, sum verður hildin at vera tann rætti (tekstur við ongum mistøkum). Við støði í idealtekstinum verður realteksturin so rættaður, broyttur. Men fyri at kenna idealtekstin, sum ikki finst ítøkilig, er neyðugt við sera neyvum filologiskum arbeiði og ansast má eftir ikki at gera idealtekstin fullkomiliga lýtaleyšan, tí ein rithøvundur kann hava mistikið seg, t.d. ikki skilt eitt orð rætt, ella við vilja ikki hildið seg konsekvent til ávíst klassiskt ørindislag í einari yrking ella við vilja ikki brúkt eitt orð rætt (Kondrup 2011: 150). At funnið fram til idealtekstin í øllum tí, sum Viderø legði eftir seg, hevði kravt sera drúgt útgávufilologiskt arbeiði, og neyvan hevði borið til at loyst øll ivamál. Spurningurin er, um tað yvirhøvur finst ein viderøskur idealtekstur. Vit mugu lesa tekstin, sum hann er, eitt slag av real- og idealteksti í einum. Málsliga kann teksturin ikki rættast, tí tað rætta er tað, sum stendur í tekstinum.

Forlagið *Bókagarður*, sum kom at standa fyri útgávanum, hevði ikki orku til eitt drúgt ritstjórnararbeiði, men tók sær av at reinskriva, gera orðalistar og annars gera útgávarnar so snøggar og prýðiligar, sum til bar. Har glopp vóru í handritunum hjá Viderø, vórðu asteriskir settar inn í prentaðu útgávarnar, ikki tøl, og einstøku verkini hava tí ongar kapitlar (*Ferð mín til Jorsala* var komin út fyrr og er eitt undantak). Í *Frá landi á fyrsta sinni* eru fleiri yrkingar. Yrkingarnar líkjast nógv, endurtøkur koma fyri, og tær hava einki heiti, men tær lógu saman við handritinum til *Frá landi á fyrsta sinni*, og tær hóska væl til innihaldið í tí, og tí eru tær settar aftast í útgávuna áðrenn eina endaliga samanumtøku. Hetta er tað, sum ein bókmentafrøðingur hevur at halda seg til í einari viðgerð av tekstunum. Neyvari verður tað ikki. Gerard Genette spyr í øðrum høpi og meiri radikalt, um vit yvirhøvur eiga at lesa „a posthumous text in which there is no indication of whether, or how, the author had he lived, would have published it?“ (Genette 1997: 3). Fyri hesa ritgerðina mugu vit bara svara, at tað eru greið tekin um, at Viderø vildi hava lesarar, og verkini, sum nú eru til taks, eru okkara atgongd til tekstirnar.

Í sáttmálanum, sum Viderø skrivaði undir við Emil Thomsen í 1987, er nevnt „heildarverk“ og síðani fleiri heiti: *Á Suðurlandið, Skálavíkar søga, Frá*

oynni *Patmos*, *Morgunlestrar*, *Ferð mín til helvítis* o.s.fr.³¹ Ikki allir hesir tekstir eru komnir út, og fleiri fara helst ongantið at koma út. Bókagarður gav í tíðarskeiðinum 1990 til 1997 út í alt 12 bókur eftir Viderø. Frammanundan, í 1984, hevði Bókagarður givið út *Ferð mín til Jorsala* fyri aðru ferð (fyrru ferð stóð Prentsmiðjan á Heygsbreyt fyri útgávuni). Í alt eru tiskil komnar út 13 bókur eftir Viderø. Talan er um 12 einstøk verk, tí *Ferð mín til Jorsala á himni I og II* er í tveimum bindum. Hetta er samlaða prentaða ritverkið higartil – umframt prædikur, blaðgreinir, lestrar og týðingar.

Sum nevnt í innganginum kunnu útgávnarnar eftir Viderø býtast sundur í trý eftir evni, t.e. 1) Viderø sjálvur, 2) onnur fólk í Føroyum, 3) átrúnaður. Tær kunnu eisini flokkast í tvey eftir frásøgufólki, t.e. 1) tekstir, sum hava eitt „eg“ í miðdeplinum, og 2) tekstir, sum ikki hava eitt „eg“ í miðdeplinum. Men Viderø virði ikki vanlig mørk millum tekstsløg. Hann fór um mørk ella kanska legði einki í mørk. Á tann hátt hevði hann eithvørt í felag við hugsanirnar um frælsi hjá unga yrkjaranum í 1971. Viderø var ikki Timothy Leary, men tað bar til hjá unga yrkjaranum at tulka seg sjálvan í einari tulating av Viderø og „skeinkja“ sær sjálvum „ørandi [...] njótilsi í setningum“ (Danielsen 1971: 24) – at skriva um Viderø og samstundis skriva um seg sjálvan.

Onnur hava eisini skrivað um Viderø, og mangt bendir á, at tey í skivingini hava verið ávirkað av mongum øðrum enn bara hansara tekstum, t.d. ymsum fatanum av føroyskum máli, ymsum fatanum av bókmentum, ymsum fatanum av átrúnaði og ymsum fatanum av prestinum K.O. Viderø.

31 Yvirlit í varðveitslu hjá Áshild Olsen, einkju eftir Emil Thomsen, Nólsoy. Heitið *Ferð mín til helvítis* sipar óivað til Dante og „Inferno“. Í *Á annað Suðurlandið* er Viderø nógv ávirkaður av Dante. Tað hevur ikki eydnast at finna eitt handrit við slíkum heiti, men onnur handrit, t.d. *Frá oynni Patmos*, eru givin út saman við øðrum, sí *Ferð mín til Jorsala á himni I* (Viderø 1990d: 136-187).

III. Umrøður og viðgerðir 1957-2002

Útgávnar eftir Viderø hava allar fingið umrøðu. Yvirhøvur er rættiliga nógv skrivað av blað- og tíðarritsgreinum um Viderø sum rithøvund og týðara. Men bert í einstøkum førum er talan um vísindaligar viðgerðir, og tí er torført at flokka greinirnar eftir ástøði og háttalagi. Rættari er at brúka heitið sjónarhorn og býta alla skrivningina um Viderø og verk hansara sundur í trý: 1) impressionistiskt sjónarhorn, 2) biografiskt sjónarhorn og 3) strukturalistiskt og poststrukturalistiskt sjónarhorn. Fyrivarni skal takast, tí fram til 1990 var bara *Ferð mín til Jorsala* komin út í bók, hóast Viderø hevði havt aðrar ferðafrásagnir og hugleiðingar í føroysku bløðunum³².

Sjónarhornini eru knýtt at ávísum tíðarskeiðum:

- 1 Impressionistiskt sjónarhorn 1957–1984: Ummælarar og lesarar skriva bart út, finnast at málinum, serliga tí Viderø er bíbliutýðari. Fyri tað mesta er støðutakanin kensluborin, eingin djúptøkin viðgerð, men fleiri forvitnisligar eygleiðingar og hugskot.
- 2 Biografiskt sjónarhorn 1984–1990: Virðing og undran, Viderø verður umrøddur sum sjáldsamur og gátuførur maður. Við einum hugtaki frá amerikanska bókmentafrøðinginum Michael André Bernstein ber til at nevna skrivningina „mythologization“ (Bernstein 2000: 9).
- 2 Strukturalistiskt og poststrukturalistiskt sjónarhorn 1990– : Í størri og størri mun ein tekstimmanent viðgerð, í einstøkum greinum sæst framvegis biografiskt sjónarhorn, men vísindaligar viðgerðir lata upp fyri neyvri og fjølbroyttari bókmentiligum hugsanum um Viderø og hansara verk.

³² Ikki allar greinir um Viderø eru tiknar við. Dentur er lagdur á tær, sum fyri evnið í ritgerðini eru mest viðkomandi, serliga ummæli, og tað er nóg mikið til at geva eina greiða mynd av, hvussu umrøðan yvirhøvur hevur verið. Skrivningin um bygdarsaga'irnir í 1990-árunum var í flestu førum av meiri persónligum slag og er ikki tikin við.

Niðanfyrri verður í stuttum – og við stóði í sundurbýtingini – greitt frá eyðkennum í mongu umrøðunum og viðgerðunum. Á tann hátt ber til at vísa á ráðandi hugsanir um Viderø og stóðu hansara í føroyskum bókmentum og leggja fram partar av grundarlagnum undir viðgerðini av ferðafrásagnunum í ritgerðini.

Sum heild ber til at siga, at Viderø sum persónur er týðiligur í umrøðunum, t.e. ógvuliga fáar umrøður halda seg einans til tekstirnar eftir Viderø. Russiski formalisturin Boris Tomasjevskij ger í greinini „Literature and Biography“ (1923) mun á rithøvundum við ævisøgu og rithøvundum við ongari ævisøgu. Tað finnast rithøvundar, sum ein rúgva av søgum eru um, og tað finnast rithøvundar, sum ongar søgur eru um. Viderø hoyrði – og hoyrir framvegis – avgjørt til fyrri slagið, og tað sæst týðiliga í umrøðunum av verkunum eftir hann. Sum Tomasjevskij vísir á í greinini, so ávirka søgurnar um ein rithøvund lesingina og viðgerðina av tí, sum rithøvundurin hevur skrivað, og tað avgerandi í tí sambandinum er ikki, hvør rithøvundurin var ella er, men hvat lesararnir halda, at hann var ella er (Egeland 2000: 127).

Impressionistiskt sjónarhorn – ein spurningur um mál og bibliutýðing, 1957–1984

Tá ið *Ferð mín til Jorsala* kom út á sumri í 1957, vóru ummæli í øllum teimum stóru bløðunum. Ummælini vóru í flestum førum stutt, og bókmentaliga viðgerðin í teimum leyslig, men afturvendandi var spurningurin um óvanligu málnýtsluna hjá Viderø.

Í *Dimmalætting* 10. august 1957 stendur í stuttum ummæli eftir *-n* (G.L. Samuelsen), at bókin er „forvitnisligur lestur“, men ikki fer á fáa nógvar lesarar, tí málbúin er so sjáldsamur. Niðurstøðan er, at bókin, um hon verður uppافتurprentað, má verða „umsett til skilligari mál“ (*-n* 1957). Í 14. *September* 17. august byrjar Magnus Skæling sítt ummæli við at lýsa málið í bókini sum eitt „heimskringlu mál“, og hann spyr eftir orsökini til, at rithøvundurin hevur valt at skriva so. Eftir stutta gjøgnumgongd av innihaldinum ber hann frágreiðingarnar í bókini saman við *The Pilgrim's Progress* eftir Bunyan, og hann nevnið síðani Turgenjev, H.C. Branner og I.P. Jacobsen, men leggur dent á, at hetta bert eru leysir tankar, „snarljósmýndir“. Samanumtikið heldur hann bókina vera (og hann tekur í eina danska vending) „stærkt lyrisk betonet“. Sum ferðafrásagn heldur hann hana ikki vera vælskrivaða (Skæling 1957).

Í *Dagblaðnum* tók seg upp eitt stutt orðaskifti um málið í bókini. Longu

23. juli er ein stubbi undir yvirskriftini „Nýggj bók av Viderø“. Staðfest verður beinanvegin, at „tey sum einki kenna til forn-mál ella íslendskt kunnu hava torført við at skilja sumt“. Men samstundis verður dentur lagdur á, at Viderø hevur ein serstakan hátt „at siga frá, sum í mongum førum er beinleiðis meistarligur“ (*Dagblaðið* 23.07.1957). Eftir hetta komu fleiri stuttar viðmerkingar um málið í bókini. Serliga óttaðust fólk fyri, at *Bíblían* (sum tá var liðugt týdd, men ikki komin út) í týðing Viderøs fór at verða ólesilig. Zakarias Brimnes, prestur, ið sum nevnt var formaður í serligu nevndini fyri bíbliutýðingina og tók lut í rættlestrinum, skrivaði tí í stuttari viðmerking í *Dagblaðnum* 4. september, at ikki tørvaði nøkrum at „bera ótta fyri málinum [...] tí Viderøs umseting“ líktist J. Dahls so nógv, „at teir, sum ikki vita tað frammanundan, kunnu ikki siga, hvør ið hevur umsett hvat“ (Brimnes 1957). Stutt eftir skrivaði ein lesari undir navninum *S*, at *Ferð mín til Jorsala* helst ikki var ætlað teimum „sum eru heldur minni begávað [...] eg las einar tvær síður [...] so smekkaði eg hana saman [...] tað var sum at reka á hørðum botni“. Sambært *S* var bert eftir at vóna, at Viderø í bíbliutýðingini fór „at nýta annað mál“ (*S* 1957).

Í *Oyggjaskeggja. Blað føroyinga uttanlendis* skrivaði *sgr.* (Stig G. Rasmussen) í november 1957, at „bókin um jorsalaferð Viderø prests er soleiðis vorðin, at ilt er at fylgja við tí, ið hendir“. *Sgr.* er avgjördur í sínari niðurstøðu og skrivar, at í Føroyum eru og hava altíð verið „málsligir serskøltar“, men at bókin eftir Viderø „í so máta er púra ósmæðin“, og at í „hesum føri er tað hættisligt. Tí hesin maður hevur [...] umsetingina av halgubók um hendur“ (*Sgr.* 1957).

Brimnes nevndi í viðmerkingini í *Dagblaðnum* omanfyri ikki *Sámuelsbøkurnar*, sum í týðing Viderøs vóru komnar út í 1953. Her kundu fólk havt kannað týðingina av *Gamla Testamenti*. Endamálið við at geva *Sámuelsbøkurnar* út fyri seg – t.e. undan útgávuni av sjálvari *Bíbliuni* – var sambært formælinum at geva lesarum høvi til at kanna eftir, um týðarin var „á rættari leið“ (*Sámuelsbøkurnar* 1953: 5), og í *Færøsk Kirketidende* nr. 11, 1953 var niðurstøðan í einum ummæli, at „Viderø hevur lagt sær nær at halda fast við orðalag og orðatilfar, sum Dahl próstur nýtti í sínum umsetingum, og hevur hetta eydnast væl“ (-n 1953).

Tað er trupult at meta um, hvussu stóran lut ritstjórnin átti í endaligu týðingini av *Gamla Testamenti*. Ein slík meting hevði kravt eina gjøllari kanning og fellur uttan fyri endamálið í hesi ritgerðini. Elsa Funding skrivar,

at nevndin fór „nágreiniliga til verka“ (Funding 2007: 94), og munir síggjast frá útgávuni av *Sámuelsbókunum* í 1953 til endaligu útgávuna av *Bíbliuni* í 1961, og stórir munir eru á endurgevingunum úr *Bíbliuni* í *Ferð mín til Jorsala* í 1957 og tekstinum í løggildaðu *Bíbliuni* frá 1961. Men vert er í hesum høpi at nevna, at Viderø síðan 1953 hevði skrivað inngangsorð í hvørjari útgávu av jólablaðnum *Følv* á eyðskildum føroyskum, hóast einstøk sjáldsom orð komu fyri (*Følv* 1953–). Mangt bendir á, at Viderø lagaði málbúnan til endamálið, og at hann legði seg eftir einum serligum málsligum stíli í *Ferð mín til Jorsala*, hóast ein alskur til fornt mál eisini sæst í hansara týðing av *Gamla Testamenti* og í øðrum tekstum eftir hann.

Málsliga støðan í Føroyum var – og er – serlig, og í 1950-árunum var kjakið um føroysku bíbliutýðingina úr upprunamálinum lívligt. Tað gjørdi ikki spurningin minni fløktan, at ein bíbliutýðing eftir Victor Danielsen longu var komin í 1949, tó ikki grundað á frummálini, men á aðrar týðingar, og at eitt harðligt og drúgt stríð um júst hesa týðing hevði verið í 1951–52. Harumframt vórðu broytingar gjørdar í føroyskari rættskriving í 1954, og kjak hevði eisini verið um tær³³. Bókmentilig hugtøk og rák uttan úr heimi fingtu tískil ikki nógv rúm í kjakinum um mál og bókmentir í Føroyum. Men tað broyttist seinni. Hvussu Viderø tók hvøssu atfinningarnar, er ilt at meta um, hann skrivaði einki afturímóti og gjørdi ongar almennar viðmerkingar til umrøðuna.

Men einstøk undantøk vóru. Í *Sosialinum* 27. juli var eitt ummæli, sum vísti á dygdirnar í bókini, eisini málsliga. Ummælarin (einki navn undir) nevnr bókina eitt „frálíkt skaldaverk“ og vísir m.a. á, at „Viderø ger hesa ferð til Jorsala fyri at royna at finna seg sjálvan aftur“, og at hann í lýsingini av sær sjálvum „ikki roynir at fjala burtur síni egnu brek“. Um málið verður stutt staðfest, at tað er „heldur fornt“, men at bókin er so „væl skrivað, at er ein fyrst komin reiðiliga í gongd at lesa hana, er hon ein sonn njótan“, og at „her hendir so aftur tað merkiliga, at tá tú hevur lisið nakað væl av bókini, fær tú alsk til hesa málnýtslu“, tí „frásøgn og mál hóska so væl saman“ (*Sosialurin* 27.07.1957). Merkisvert er tað, at ummælarin í *Sosialinum* ikki røður um málið fyri seg, men knýtir mál og innihald saman.

33 Sí *Skúlablaðið* 21. árg., 1953, bls. 24–30, og 22. árg. 1954, bls. 65–66.

Biografískt sjónarhorn – mýtologisering, 1984–1990

Tá ið *Ferð mín til Jorsala* varð givin út av nýggjum í 1984 broyttist umrøðan munandi. Metingarnar gjørdust biografiskar og fullar í undran, og orsøkin var helst, at Viderø síðan 1957 hevði verið burturi á fleiri ferðum og síðan 1977 als ikki hevði verið aftur í Føroyum. Kjakið um bíbliutýðingarnar var langt síðan kólnað.

Bókaárgarður stóð fyri útgávuni í 1984. Paratekstliga var og er útgávan áhugaverd við prýðiligari permu, inngangsorðum og mynd av Viderø³⁴. William Heinesen gjørdi permumyndina, eitt klipp, ið ímyndar Viderø í føroyskari húgvu, við gongustavi lítandi eitt sindur upp eftir og út yvir ein bý, hvørs tekjur týðiliga bera boð um eysturlendskan byggisið. Myndin endurgevur á sniðfundigan hátt ta fatan, sum flestir føroyingar tá tóktust hava av Viderø – gátuførur, langt burturi, einsamallur til gongu. At tað er eitt klipp, og ikki t.d. ein teknað ella málað mynd, ger eisini, at Viderø stendur sum ein skuggi, hansara persónligu drøg eru ósjónlig.

Í innganginum til hesa nýggju, prýðiligu útgávuna í 1984 legði Sverri Egholm dent á at lýsa verkið við støði í mannum. Hann byrjar við at spyrja „Men hvør er maðurin?“, og hann tekur í fleiri søgur um Viderø. Síðani nevnir hann gudsóttan og vallarahugin, og at Viderø í hugsan, talu og skrift er ólíkur øllum øðrum í føroyskum bókmentum (Egholm 1984).

Í *Varðanum* bd. 52 1985 hevði H.D. Joensen stutta umrøðu av nýútgávuni, og eisini hann ger í umrøðuni mest burtur úr mannum sjálvum, „henda merkiliga mannin undir Gerðabrekku“, og hann staðfestir stutt um sjálva bókina, at hon er eitt tað „sjáldsamasta verkið í føroyskum og, tað í innihaldinum viðvíkur, helst tað besta“. Málið í bókini sigur hann seg duga „minni at meta um“ (Joensen 1985: 101-102).

Tvey ár seinni, í 1986, fylti Viderø 80 ár, og tá vóru greinir um hann og skaldskap hansara í føroysku bløðunum. Føðingardagsgreinar hava síni serligu eyðkenni – tær eru og skulu vera rósandi (panegyriskar) – men tær avdúka eisini hugburð. Í grein í 14. *September* 28. mai ger Steinbjørn B. Jacobsen vart við hugsanina, sum fólk tykjast hava um Viderø, og hann skrivar m.a., at tað ikki „er sjáldsamt, at tú mætir fólk, sum spyr, um ein veit nakað um Viderø“, og hann leggur afturat, at einaferð „sat eg umborð á skipi, har

34 Paratekstur er sambært Gerard Genette eitt av fleiri sløgum av transtekstleika og sipar til permu, undirheiti, fororð og onnur sløg av teksti rundan um sjálvan høvuðstekstin, sonevnd „secondary signals“ (Genette 1997: 3). Sí kap. „At gera nýggjan tekst úr gomlum teksti“.

kjakast varð leingi og heitt um, hvussu mong mál Viderø dugdi“ (Jacobsen 1986: 7). Viderø er vorðin eitt samrøðuevni, og Steinbjørn B. Jacobsen ger vart við allar søgurnar um hann, og at fólk sum heild tykjast meta hann sera høgt, hóast tey eisini hava ilt við at skilja hann. Omanfyri er nevnt hugtakið „mythologization“, sum amerikanski bókmentaførøðingurin M.A. Bernstein brúkar í viðgerð av bókmentum í 20. øld (Bernstein 2000: 9). Í grein eftir Jákup í Skemmuni í sama blað síggjast orðingar, sum eru mýtologiserandi. Jákup í Skemmuni skrivar m.a., at Viderø við *Ferð mín til Jorsala* trein „fram sum mætasta skald okkara“, hann nevnr Viderø heimspeking, sum dugir „eitt ótal av fremmandum tungumálum“, og tekstir hansara nevnr hann „dýrgripir“ og „gullkorn“ (Skemmuni 1986: 9). Viljað ella óviljað skapti Viderø sostatt eina søgu um seg sjálvan. Meðan umrøðurnar í 1957 vóru ávirkaðar av bíbliutýðingarstarvinum, so vóru umrøðurnar í 1980-árunum ávirkaðar av øllum søgunum um Viderø og einari serligari hugsan um hann.

Millum 1957 og 1984 var v.ø.o. hend ein mýtologisering, tí hóast talan var um neyvt sama verk (og fullkomiliga óbroyttan tekst), so líkist skrivningin í 1980-árunum als ikki skrivningini í 1957. Funnist verður ikki at málinum í bókini, í staðin verður undrast á tað serliga við málinum ella dentur verður lagdur á, at Viderø nýtir síni „egnu, mettandi og lýsandi orð“ (Skemmuni 1986: 9), og at tað loysir seg at halda á at lesa, hóast tað kann kennast summum lesarum tungt og torført at bytja við. Í sama 14. *September* hevur eisini H.D. Joensen grein um Viderø og skrivar um hansara „óvanliga stóra málkunnleika“, men tað er áhugavert, at H.D. Joensen ger vart við, at Viderø kundi taka á seg leiklutir: „Eg hugsi, at hetta við at vera burtur í øðrum heimi, er fyri ein part lóttir“ (Joensen 1986: 8), t.e. at skriva, halda prædikur, siga søgur, vera gátuførur o.s.fr. var fyri Viderø eisini eitt slag av *performativiteti*, Viderø var sjálvur við til at skapa tann almenna „Viderø“, hann stuðlaði sjálvur upp undir eina mýtologisering.

Um týdningin av mýtologisering fyri fatanina av bókmentum skrivar M. A. Bernstein, at talan er um „a culturally shared mythologization of the genius’s unique insight“, og mýtologiseringin kann hava eitt endamál, tí hon gevur tíðarkrevjandi arbeiðinum við torførum tekstum meining: „...struggling to comprehend mysteries whose significance must be taken on faith since they can be grasped only after a sufficient expenditure of labor...“ (Bernstein 2000: 7-9). Slík mýtologisering ávirkar sostatt í stóran mun bókmentaligu umrøðuna. Lesarar góðtaka, at teksturin er torførur og í støðum óskiljandi,

tí í tekstinum eru „mysteries“, sum eftir stríð og strev fara at koma undan. Rithøvundurin, sum hevur skrivað tekstin, hevur lagt serligan vísdom í tekstin, sum einans tann ídni lesarin kann ogna sær. Treytin fyri slíkari hugsan um tekstin er sostatt, at hugsanin um rithøvundin er av serligum slag, t.e. at rithøvundurin hevur okkurt slag av „the genius’s unique insight“. Greinirnar um *Ferð mín til Jorsala* í 1980-árunum eru í flestum førum ikki viðgerðir av sjálvum tekstinum, men meiri og minni hagiografiskar lýsingar av Viderø, og mælt verður lesarum til at halda á at lesa og kanna tekstin. Tað merkir ikki, at tað, sum verður skrivað um Viderø og *Ferð mín til Jorsala* hesi árini, er beinleiðis skeivt og uttan virði, men tað merkir, at eins og málspurningurin og bíbliutýðingin forðaði einari bókmentiligari viðgerð av *Ferð mín til Jorsala* í 1957, soleiðis forðaði fatanin av Viderø, t.e. mýtologiseringin, fyri einari viðgerð í 1980-árunum.

Strukturalistiskt og poststrukturalistiskt sjónarhorn – tekstimmanent viðgerð, 1990–

Tá ið *Bókagarður* í 1990 fór undir at geva út verk eftir Viderø, sum ikki áður høvdu verið prentað, vóru fleiri umrøður og ummæli í føroysku bløðunum. Serliga *Á Suðurlandið*, sum kom út í 1990, fekk umrøðu.

Í ummæli í *Dagblaðnum* 11. januar 1991 tók Hanus A. Samuelsen spurningin um tekstslag upp. Í ummælinum nevnir hann ymsar møguleikar, skaldsøga, vinnulívsfrásøgn ella endurminningar, men hann heldur, at „fremst av øllum“ er talan um eina „allegori, eina ímynd“, tí hóast bókin lýsir ein túr á Suðurlandið við Isabellu, og hóast til ber at dagfesta fleiri hendingar, so er tað ikki realistiska lýsingin av fiskiskapi, sum er avgerandi, tað er innara ferðin og broytingin í høvuðspersóninum. Hann vísir á útgávuna *Á annað Suðurlandið*, sum týðiliga ber boð um, at talan er um „gransking í egnum foldarlívi“ (Samuelsen 1991b).

Heðin M. Klein nevnir sína umrøðu av *Á Suðurlandið* í *14. September* 12.-13. desember 1991 eina „leysliga endurgeving“, men hann ger vart við mótsetningar sum fortíð og nútíð og vísir á, at hóast Viderø hevur sítt egna mál, so skyggir sandoyarmálið ígjøgnum í mongu samrøðunum, t.e. talan er ikki um fullkomiliga frítt uppfunnið skaldskaparmál (Klein 1991).

Tað er týðiligt, at ein áhugi fyri at greina tekstirnar eftir Viderø eitt sindur meiri skipað og gjølla kom undan í 1990-árunum, eisini í vanligum blaðgreinum. Hanus A. Samuelsen skrivaði um flestu útgávnar, sum komu

út tía, og hann royndi í drúgvum blaðgreinum at taka samanum ritverkið (sí t.d. Samuelson 1991a og 1996). Axel Tórgarð viðgjörði í minningarorðum um Viderø í *Jólaboðum* 1993 bæði *Ferð mín til Jorsala* og *Áannað Suðurlandið* (Tórgarð 1993: 6).

Talan var tó ikki um vísindaligar ritgerðir, men um greinir og ummæli, sum leysliga tóku spurningar upp og royndu at taða eitt lendi við eygleiðingum og hugskotum. Teir triggir omanfyrinevndu hævundarnir vóru allir á ein ella annan hátt knýttir at Viderø, annaðhvørt í skyldskapi (Hanus A. Samuelson), í umhvørvi (Heðin M. Klein var í nógv á lærari á Sandi) ella í starvi (Axel Tórgarð var prestur, yrkjari og týðari).

Malan Marnersdóttir hevur skrivað einastu regluføstu, vísindaligu viðgerðirnar av ritverki Viderø, og tá ið yvirskriftin omanfyri er strukturalisma og poststrukturalisma er tað tí, at hetta eru háttaløgini, sum hon hevur brúkt í sínum viðgerðum.

Í útgávuni *Sýnisstubb* frá 1994 viðger hon málið í *Á Suðurlandið*, og hesa viðgerð víðkar hon í doktoraritgerð síni *Hvør av øðrum*, sum er ein viðgerð av millumtekstleika í føroyskum skaldsøgum eftir 1970. Háttalagið hjá Maluni Marnersdóttir er gjøgnumgangandi strukturalistiskt og í ávísan mun poststrukturalistiskt. Persónurin Viderø hevur ongan áhuga, og í hesum báðum fyrstu viðgerðum hennara hava heldur ikki tær søguligu umstøðurnar, sum hann virkaði undir, áhuga.

Við støði í greinini *Two Aspects of Language* eftir Roman Jakobsen staðfestir Malan Marnersdóttir, at Viderø loyvir sær nógv meir enn vanligt er longu á lágum stigi í málskipanini við at lata stavsetingina ímynda ljóð, sum ikki eru til í føroyskum, t.d. *hl*, *hr*, *hlj* fremst í orðum. Eisini eru íslensk orð í tekstinum. Tey hoyra ikki upp í føroysku „tekngoymsluna“, men við at verða endurtikin fáa tey ein føroyskan samtekst. Viderø gevur hin vegin sær sjálvum ógvuliga lítið rásarúm ovast á samansetingarstiganum, tí sum heild er teksturin í *Á Suðurlandið* merktur av orðafellum og uppafurtøkum, og tað er annars júst ovast í málstiganum, at frælsi er størst í vanligum málbrúki. Malan Marnersdóttir staðfestir, at málburðurin „í skaldsøguni endurspeglar fremmandagerðina“ hjá hævudspersóninum, og at skaldsøgan leggur størri dent á „tað ímyndaða enn á eina realistiska veruleikalýsing“, og at hon er „symbolistisk“ (Marnersdóttir 2000: 349–51). Málið hevur v.ø.o. eina serliga uppgávu í mun til evnið, tí túrurin á Suðurlandið er ikki bara ein túrur til skips, men ein tillagingargongd, ein „rite de passage“. Í hesum

høpi er málið í sjálvum sær ein myndburður: „Hetta málsliga sniðið er ein partur av innihaldinum. Við tí sigur skaldsøgan nakað, sum hon ikki hevði sagt, um hon var skrivað á vanligum, nútímans føroyskum“ (Marnersdóttir 2000: 351). Malan Marnersdóttir viðger sostatt *Á Suðurlandið* sum skaldsøgu, og sambært henni líkist *Á Suðurlandið* menningarskaldsøguni í bygnaði, men vísir á eina aðra leið, tí har er eingin heimkoma, einans „burturferð“ (Marnersdóttir 2000: 351).

Á IASS-ráðstevnu í 2002 tók Malan Marnersdóttir í aftur spurningin um málið í *Á Suðurlandið*, men nú við støði í postkolonialistiskum ástøði, og í greinini nevnir hon tiskil aðrar lesihættir: „Fisketuren kan også ses som en form for „displacement“ pga. koloniale forhold [...] forflytningen i romanen har konsekvenser som minder om konsekvenser af kolonimagters flytten rundt med folk [...] Fremmedfølelse, personlighedskrise og splittelse mellem selvet og stedet kommer flere steder til udtryk, bl.a. i sproglige overvejelser“ (Marnersdóttir 2002: 253). Í staðin fyri at leggja dent á tekstimmanenta strukturalistiska greining dregur Malan Marnersdóttir kontekstin upp í viðgerðina og vísir m.a. á, at Viderø hoyrði til „den generation af færøske digtere, som måtte lære sig selv at skrive færøsk“, og viðvíkjandi málinum í skaldskapinum staðfestir hon, at „romanen [...] minder om oldtidens og renæssancens makaroniske („maccheronico“) digtning, som oprindeligt var på latin blandet med ord fra folksproget, som fik latinske endelser for at give teksten et præg af lærdom“. Í føroyska málstriðnum var íslenskt mangan ein fyrimynd, og Viderø royndi tí at nærkast íslenskum á sama hátt sum rithøvundar í renessansuni læntu orð og endingar úr latíni fyri at geva málinum ein lærdari og fínligari dóm. Niðurstøðan í greinini er tí, at Viderø í sínum ritverki „forkaster færøsk ortografi ved at benytte sig af dette blandingsprog“, og at orðalagið og stavsetingin nærkast „islandsk ortografi samtidig med, at Island og islændinge optræder som forbilleder [...] På den måde svarer islandsk til makoronisk digtning [...] Romanen er [...] på sin egen måde et indlæg i den postkoloniale debat om det færøske sprog“ (Marnersdóttir 2002: 357). Við at flyta skaldsøguna í søguligt høpi fær Malan Marnersdóttir sostatt greinað orsökina til og endamálið við tí serliga málinum, sum í søgugongdini speglar eina fremmandagerð, men sum harumframt vísir út í eitt teksteksternt høpi og avdúkar ein postkolonialan problematikk.

Samanumtøka

At lesarar og ummælarar í 1957 heftu seg við málið í *Ferð mín til Jorsala* er ikki løgið, tí málið í tekstunum hjá Viderø líkist ikki vanligum føroyskum, og málsliga støðan í Føroyum var og er serlig við drúgvum stríði um bæði almennu støðuna hjá móðurmálinum og um málsliga kós og rættskrivingarreglur. Føroyskir lesarar og ummælarar vóru tískil eymir um føroyska málið, og tað forðaði í stóran mun einari bókmentalogari viðgerð av útgávuni. Viderø var umframt rithøvundur eisini bíbliutýðari, og fólk óttaðust fyri, at hann bæði skuldi gera seg inn á føroyskt skrivað mál og avlaga drúgvá arbeiðið við einari bíbliutýðing úr frummálunum.

Av tí at Viderø ikki gav fleiri tekstir út í bók í 1960-árunum og 1970-árunum, kom eingin verulig umrøða av ritverki hansara aftur, fyrr enn *Ferð mín til Jorsala* kom út á øðrum sinni í 1984. Nú var málið ikki longur mett sum ein trupulleiki, men heldur sum ein dygd og sum eitt dømi um sjáldsom skaldslig evni og innlit. Viderø var sum persónur vorðin áhugaverdur og eitt gott evni at umrøða og greina, eins og var hann í sjálvum sær eitt tekstligt fyrbrigdi. Ein mýtologisering var hend. Ikki fyrr enn onnur verk eftir Viderø byrjaðu at koma út í 1990-árunum, vóru spurningar um mál og tekstslag tiknir upp aftur, men nú á øðrum grundarlagi og at enda eisini stringent og bókmentavísindaliga við støði í strukturalistiskum og postkolonialistiskum ástøði.

Drúgvastu viðgerðina av bókmentavísindaligum slag hefur *Á Suðurlandið* fingið. Malan Marnersdóttir hefur í trimum umførum viðgjørt hana, í grein í 1994, í doktoraritgerð í 2000 og á ráðstevnu í 2002. Hinar útgávurnar hava einans verið viðgjørðar í blaðgreinum og ummælum, og summar hava næstan ikki verið umrøddar yvirhøvur, men nevndar í yvirlitum ella almennum greinum um Viderø, t.d. *Ferð mín til Damaskusar*. Malan Marnersdóttir ummælti *Frá landi á fyrsta sinni* í *Brá* í 1992 (Simonsen 1992: 65–66), men hefur ikki viðgjørt hana annars.

Í bókmentavísindaligu viðgerðini av *Á Suðurlandið* hjá Maluni Marnersdóttur sæst ein gongd úr tekstimmanentari viðgerð til eina viðgerð av sambandinum millum *Á Suðurlandið* og aðrar bókmentaligar tekstir (t.e. ein kanning av millumtekstleika) og til eina viðgerð, har konteksturinn verður tikin uppí fyri at varpa ljós á spurningar, sum ikki kunnu viðgerast við háttalagi, sum byggir á eitt strangt tekstimmanent ástøði. Gongdin endurspeglar almennu gongdina

í bókmentavísindum uml. 1980–2000, har rák, sum lögdu dent á, at tekstir skulu skiljast í søguligum høpi, t.d. *New Historicism* og postkolonialisma, vunnu fram, men uttan at tey innlit, sum tekstimmanentu rákini árinum frammanundan høvdu givið, vórðu lögð burtur.

IV. Tekstslag

Viderø gav ekki bókum sínum tekstslagheiti. Heldur ekki útgevarin, sum tók við í 1984 – *Bókagarður* – setti upplýsingar um tekstslag í bókurnar. Tað stendur t.d. ekki skaldsøga, endurminningar, ferðaminni ella annað í nakrari av teimum. Har eru heldur eingi fororð ella eftirorð.

Áseting av tekstslagi er – sum Adena Rosmarin vísir á í *The Power of Genre* – eitt „explanatory tool“, eitt tulatingaramboð (Rosmarin 1985: 50). Áseting av tekstslagi er avgerandi fyri, hvussu ein tekstur verður lisin. Fyri okkum lesarar fer ásetingin fram í stigum: vit liva okkum inn í ein tekst og fáa eina uppliving, men okkara hugsan um tekstin, og okkara viðgerð av tekstinum, krevur eina fjarstøðu, og í fjarstøðuni áseta vit tekstslagið, t.e. sum lesarar skilja vit tekstin við at gera okkum eina fatan av, hvat slag teksturin er. John Frow skrivar í bókini *Genre*, at „genre guides interpretation [...] it specifies which types of meaning are relevant and appropriate“ (Frow 2008: 101). Tekstslagið er við til at gera av, hvat vit fáa burtur úr einum teksti, hvat slag av týðningum, meiningum og hugsanum vit leggja til merkis og velja at leggja dent á. Men spurningurin er sjálvsagt, hvaðani hugsanin um, at ein tekstur hoyrir til ávís slag av teksti – og tí skal lesast á ávísan hátt – kemur. Umvegis E.D. Hirsch staðfestir Frow, at „genre is not a property of a text, but is a function of reading“ (Frow 2008: 101-102), t.e. tekstslagið er ikki ein eginleiki ella ávís eyðkenni í tekstinum sjálvum, men ein hugsan og ávísir førleikar, sum lesarin hevur við sær og brúkar at lesa tekstin við. Fyri at skilja ein tekst má lesarin tí hava eina vitan um ymisk sløg av teksti og vera partur av einari mentan og einum umhvørvi, sum ger mun á tekstum. Ein slík reader-response hugsan um tekst og lesing er tó einans røtt í tann mun, tað er rætt, at tekstsløg eru bundin í tíð og stað, og tað eru tey ikki bara. Tað eru altíð brigdi í tekstunum sjálvum, sum fáa okkum at lesa á ávísan hátt, t.e. hóast allar flokkingar í sløg av teksti eru stað- og tíðarbundnar, hóast øll heiti eru stað- og tíðarbundin, og hóast lesarar eru ymiskir og hava ymiskar førleikar, so eru munir á tekstum, og munirnir eru bæði innihaldsligir og formligir. T.d. snúgva summir tekstir seg um menniskju og aðrir um náttúru, summir hava eitt frásøgufólk í fyrsta persóni, aðrir ikki, summir tekstir eru á bundnum máli og aðrir ikki, summir eru í fleiri pørtum og aðrir ikki.

Áseting av tekstslagi snýr seg heldur ikki bara um lesaran. Í flestum förum hefur rithøvundurin hugsað um eitt slag av teksti í skrivningini, ella útgevarin hefur saman við rithøvundinum hugsað um eitt slag av teksti. Tekstslagið verður tí vanliga sett fremst í eina útgávu sum eitt slag av vegleiðing til lesaran. Á tann hátt verður, sum Philippe Lejeune vísir á, ein sáttmáli gjørdur millum rithøvund og lesara (sí niðanfyri, Lejeune 1975). Áseting av tekstslagi er sostatt ikki einans eitt slag av lesing, tað er eisini eitt slag av skrivning. Ein rithøvundur gevur seg – tilvitað ella ótilvitað – undir krøv, sum eitt tekstslag setur. Rithøvundurin kann sjálvsagt vita og hugsa meir ella minni um tekstslagið, og tað sama er galdandi fyri lesaran, men tað er ógjøriligt at skilja ein tekstuttan at hugsa, at hann hoyrir til ávíst slag av teksti. Ein grundleggjandi spurningur er t.d., hvørt talan er um yrkistekst ella fagurfrøðiligan tekst (t.e. hvørt talan er um hendingar, sum longu eru farnar framuttan fyri tekstin, ella hendingar, sum bara fara fram í tekstinum). Hvussu skulu vit t.d. lesa *Á Suðurlandið* eftir Viderø? Er talan um skaldsøgu ella um frásøgn frá einum túri við slupp í 1920-árunum? Lesarin hefur brúk fyri einum „explanatory tool“, og hóast rithøvundur við hvørt blanda ymisk sløg av teksti, og útgevarar kunnu finna upp á at geva endurminningum heitið skaldsøga, so er tað við støði í hugsanum um tekstsløg. John Frow brúkar ein myndburð við handlum:

there are some categories that are central to the shop's function (books, for the bookshop) and others that are more marginal (compact discs, stationery, or coffee). This is to say that shops tend to sell a range of goods which are clustered around a semantic core („bread“, „fresh produce“, „financial services“, „women's clothing“), and others which are further away from this core. At the margins there may be considerable overlap (Frow 2008: 126).

T.e. hóast tekstir kunnu vera settir saman av fleiri ymiskum sløgum av teksti, so er altíð ein „semantic core“, eithvørt, sum teksturin í høvuðsheitum gevur boð um at vera, á sama hátt sum ein bakari altíð selur breyð, hóast nógv annað eisini kann vera at fáa hjá bakaranum. Tá tað ræður um Viderø, kunnu vit við einari lítlari umskrivning av John Frow spyrja: „What kind of shop are we in?“. Svara vit ikki tí spurninginum, er vandi fyri, at aðrir spurningar í viðgerðini verða ógreiðir.

Svarið krevur, at vit byrja við lýsing av ítøkiligum tekstum eftir Viderø

og síðani knýta lýsingina av tekstunum í ástøðiligar hugsanir um tekstsløg. Men ástøðiligu hugsanirnar lata seg ikki á fenomenologiskan hátt seta í klombur, tí longu í hugtøkunum og orðunum, vit brúka í lýsingini av tekstunum, eru hugsanir um sløg av teksti. Vit fara lættliga at brúka heiti sum t.d. endurminningar ella hugleiðingar, eisini um vit gera navnorðini um til lýsingarorð sum hugleiðandi ella afturlítandi, og á tann hátt verða tekstirnir ov skjótt og ov leysliga flokkaðir.

Tzvetan Todorov ger í *The Fantastic. A Structural Approach to a Literary Genre* (1973) mun á søguligum og ástøðiligum hugsanum um tekstsløg:

In order to avoid all ambiguity, we should posit, on the one hand, *historical genres*; on the other, *theoretical genres*. The first would result from an observation of literary reality; the second from a deduction of a theoretical order (Todorov 1973: 13-14).

Søgulig tekstsløg eru sambært Todorov tey tekstsløg, sum ítøkiliga koma fyri í bókmentasøguni. Ástøðilig tekstsløg eru úrtøkiligar hugsanir um tekstir. Todorov leggur afturat, at viðgerð av tekstsløgum í flestum førum flytur seg aftur og fram millum tað, sum søguliga ger seg galdandi í ítøkiligum tekstum, og ástøðiligar hugsanir um tekst, t.d. ástøðiliga orðaði krøv til ávís sløg av teksti:

The definition of genres will therefore be a continual oscillation between the description of phenomena and abstract theory (Todorov 1973: 21).

Viðgerðin í hesi ritgerðini er einki undantak. Byrjað verður ítøkiliga, induktivt, t.e. við lýsing av tekstunum („the description of phenomena“), og lýsingarnar verða síðani knýttar í ástøðiligar hugsanir um tekstir og tekstsløg („abstract theory“). Eitt fullkomiliga tætt skott millum lýsingar og ástøði er ógjørlegt, men ein greið hugsan um ástøði er neyðug, serliga tá ið tekstirnir, sum arbeið verður við, ikki tykjast hóska til vanligar skilmarkingar.

Í bókunum eftir Viderø er sum longu nevnt eingin vegleiðing, ongar upplýsingar um tekstslag. Ein orsök til hetta kann vera, at flestu útgávarnar tykjast vera ein blandingur av fleiri tekstsløgum, t.d. skaldsøgu og sjálvsævisøgu og ferðaminnnum. Við myndburðinum hjá Frow kunnu vit siga, at útgávarnar minna um handlar, har til ber at fáa alt møguligt, og har skjótt er at villast

og spyrja eftir onkrum, sum ekki er at fáa. Malan Marnersdóttir staðfestir í greinini um *Á Suðurlandið* í 2002, at frásøguhátturinn er „hybrid, sat sammen af en jeg-fortælling, en gentagelsesstrategi, mange citater“ (Marnersdóttir 2002: 357). Tað sama kunnu vit siga um einstøku verkini eftir Viderø, tey eru samansett, fleirtáttað, full í endurtøkum, sitatum og við eyðkennum úr fleiri sløgum av teksti í sær.

Tá Viderø í 1985 fekk Bókmentavirðisløn M.A. Jacobsens fyri *Ferð mín til Jorsala*, varð staðfest í grundgevingini frá dómsnevndini, at tað var fyrri verk, sum ekki beinleiðis kundi koma „undir fagar bókmentir ella yrkisbókmentir“ (*Sosialurin* nr. 142 12.12.1985), t.e. dómsnevndin valdi ekki at gera av, hvat slag av teksti, talan var um, men valdi heldur at siga, hvat slag av teksti, virðisløn ekki var latin fyri. Men hvussu hevur teksturin so verið lísing?³⁵

Spurningurin er, um tað í tekstunum eftir Viderø er ein „semantic core“, nøkur høvuðseyðkenni, sum benda á eitt ávíst tekstslag, ella um rættast er at lýsa tekstirnar við negatiónum og við støði í vanligari sundurbýting í tekstsløg siga, hvat tekstirnar ekki eru – og síðani lesa teir sum undantøk.

Tað serstaka, sum ekki líkist nøkrum øðrum

Munurin millum fagurbókmentir og yrkisbókmentir er grundleggjandi, men ekki altíð greiður, og munurin er ekki vorðin greiðari av, at ráðandi hugsan um list og bókmentir seinastu tveyhundrað árin hevur snúð seg um at gera upp við reglur, fara út um mörk, vera slóðbrótandi. Schlegel legði í *Progressive Universalpoesie* (166. *Athenäum-Fragment*) í 1798 dent á tað serliga og markleysa í hvørjum einstøkum verki: „Die romantische Poesie [...] ist unendlich, wie sie allein frei ist [...] denn in einem gewissen Sinn ist oder soll alle Poesie romantisch sein“ (Schlegel 1990: 90-91). T.e. verulig list, „Poesie“, skuldi sambært Schlegel vera óendalig, markleys og fræls, tí fyrri hann – sum universalromantikara – vóru skaldskapur og list knýtt at strembanini eftir at skilja heimin. Ein slík stremban kundi ekki halda seg til reglur og mörk, men mátti vera opin og leitandi, og innlitið læt seg bara óra, ekki endaliga orða. Tí var tann ófullfíggaði teksturin – „das Fragment“

35 Summi hildu ekki, at tað var rætt at lata Viderø eina serliga virðisløn heldur enn virðislønina fyri fagar bókmentir. Levi Niclasen skrivaði m.a. í Dimmalætting í 1996: „Viderø fekk ongantíð M.A.J. heiðurslønina“. Sambært honum átti Viderø at havt fingið vanligu virðislønina fyri fagar bókmentir og ekki eina „eykaløn“ ella „olmussuløn“ (Niclasen 1996). Atfinningarnar hjá Levi Niclasen eru dømi um, at virðingin fyri føgrum bókmentum, t.d. skaldsøgum, hevur verið – og er – hægri enn fyrri bókmentum, sum ekki eru so lættar at flokka, t.d. ferðafrásagnum (sí notu 40).

– lýstur sum fullkomin, júst tí hann ikki var endaligur, ikki hevði greið mörk, men kundi benda á ymsar sannleikar og stórar samanhingir: „dass sie ewig nur werden, nie vollendet sein kann. Sie kann durch keine Theorie erschöpft werden“ (Schlegel 1990: 91). Seinni skrivaði Schlegel beinleiðis: „Jedes Gedicht [ist] eine Gattung für sich“, hvør yrking er eitt slag fyri seg, og John Frow nevnr tað í einari umskrivning „the irreducibility of a text to a system“ (Frow 2008: 26–27). Bernadotte Croce tók undir við Schlegel, tá ið hann umleið eina øld seinni grundgav fyri, at „classifying any aesthetic work according to genre is a denial of its true nature“ (Bawarshi 2010: 20). Croce vísti allari sundurbýting í tekstsløg frá sær (Todorov 1975: 7).

Hugsanin hjá Schlegel fekk stóra ávirkan og sæst aftur í ymsum brigdum upp ígjøgnum bókmentasøgna. Í føroyskari bókmentagransking er ikki nógv gjørt við spurningar um tekstsløg, men Jens Pauli Heinesen skrivar í greinini „Fagrar bókmentir“ í 1968 um munin á stuttleikalestri og skaldskapi. Hann slær fast, at „skaldskapurin vil sannleikan treytaleyst“, t.e. veruligur skaldskapur („Poesie“) leitar djúpt og víða, fer út um mörk, og hann leggur afturat, at lesarin tískil „búnast undir lestrinum“ (Heinesen 1998: 75). Jens Pauli Heinesen vísir ikki hugsanini um tekstsløg frá sær, men hann heldur seg sum rithøvundur til romantisku hugsanina um, at í skaldskapi verður leitað eftir stórum samanhingum í tilveruni, sannleikum, og at tað verður gjørt „treytaleyst“. Maurice Blanchot, sum skrivaði á markinum millum skaldskap, heimspeki og bókmentligt ástøði, men ikki var romantikari, legði dent á bert at tosa um bókur, tí hvør einstök bók sambært Blanchot hevði í sær bæði tað almenna og tað serstaka í bókmentunum, t.e. hvør einstök bók umboðaði á sín egna hátt ikki eitt tekstslag, men bókmentirnar sum heild (Frow 2008: 27).

At flokka tekstir í sløg eftir eyðkennum kann tí fatast sum eitt slag av ágangi, ein roynd at avmarka tað, sum sambært Schlegel, Croce og Blanchot og fleiri øðrum ikki skal avmarkast. Men tað ber – sum nevnt – ikki til at sleppa undan einari hugsan um sløg av teksti, um vit skulu skilja ein tekst. Schlegel skrivar um „Poesie“ og „Gedicht“, og kanska ber til at lesa allan skaldskap sum eitt slag av alfevnandi „poesi“, t.e. einans halda seg til ein grundleggjandi mun millum yrkis- og fagurbókmentir, men sum nevnt er heldur ikki eitt slíkt mark sjálvsagt. Sverri Egholm skrivar í formælinum til útgávuna av *Ferð mín til Jorsala* í 1984, at í „frásøgn og skaldskapi eigur Kristian Osvald Viderø ikki sín líka“ (Egholm 1984), t.e. Viderø líkist ongum øðrum,

er serstakur. Men Sverri Egholm brúkar heiti sum hugleiðingar, frásagnir og endurminningar um óprentað handrit eftir Viderø (Egholm 1984), t.e. hann hefur tæring á at lýsa og flokka tekstirnar, og hóast hann brúkar heiti sum endurminningar og hugleiðingar, ið benda á yrkisbókmentir, so brúkar hann eisini navnorðið „skaldskapur“ (Egholm 1984).

Todorov skrifvar, at viðgerð av tekstslögum er „a very particular enterprise“. Viðgerðin krevur, at leitað verður eftir „a principle operative in a number of texts, rather than what is specific about each of them“ (Todorov 1973: 3). Leitað verður v.ø.o. eftir tí, sum Frow nevnið „semantic core“, og tað serstaka í hvørjum teksti kann tí lættliga hvørva. Leitað verður eftir tí, sum teksturin hefur í felag við aðrar tekstir, teksturin verður bara ein av mongum, og grundgevast kann fyri, at ein slík viðgerð av tekstslögum er at gera seg inn á tekstirnar eftir Viderø, tí Viderø leitaði eftir einum grundarlagi í tilveruni, og tekstirnir eftir hann eru opnir og leitandi og av einum serliga persónligum slag. T.e. hóast lesarin krevur eitt tekstslag at halda seg til, er tað kanska ikki neyðugt at áseta eitt slag av teksti *a priori*, men heldur lata tað vera upp til hvønn einstakan lesara við sínum førleikum so at siga induktivt at gera sær eina fatan av tekstinum, og tí er einki tekstslag upplýst í útgávuunum – og heldur ikki í handritunum³⁶.

Tekstirnir eftir Viderø hóska v.ø.o. væl til hugsanina hjá Schlegel um markleysa „Poesie“ og kundu helst flokkast sum eitt serligt slag av tekstum fyri seg, „eine Gattung für sich“. Tekstirnir virða ikki vanlig mørk millum sløg av teksti, og fleiri eru harumframt fragmentariskir, ólidnir, ikki endaligir. Sum nevnt endar *Frá landi á fyrsta sinni* við yrkingum og einari stuttari hugleiðandi søgu í prosa, sum ikki beinleiðis er knýtt at hendingagongdini, men kundi staðið fyri seg sjálva (Viderø 1991a: 172-176). Í *Ferð mín til Damaskusar* eru nógv lop í frásøgnini. Spurningurin um tekstslag er v.ø.o. ikki bara ástøðiligur, men heilt ítøkiligur.

Tað truplasta í einari viðgerð, og um somu tíð tað týðningarmesta at taka við í eina viðgerð, er, at tekstirnir tykjast settir saman av fleiri slögum av teksti og røkka tvørtur um markið millum yrkis- og fagurbókmentir. *Á Suðurlandið* minnir í bygnaði um eina menningarskaldsøgu, men er tað ikki kortini. Sverri Egholm nevnið handritið til *Á Suðurlandið* í omanfyrinevnda formæli og

36 Rannsóknir í handritum og brøvum eftir Viderø hava ikki givið upplýsingar um tekstsløg. Einstøku handritini hava bara eitt heiti, og í brøvum verða handritini umrødd við tí heiti, Viderø gav teimum, ongar upplýsingar eru um tekstslag.

brúkar heitið endurminning um tað: „Handrit við endurminningum“ (Egholm 1984). Malan Marnersdóttir viðger 16 ár seinni, í doktararitgerðini *Hvør av øðrum, Á Suðurlandið* sum eina skaldsøgu (Marnersdóttir 2000: 107). *Á Suðurlandið* snýr seg um fyrsta túrin til skips hjá Viderø og lýsir tilveruna umborð á feroyskari slupp í 1920-árunum. Nøvnini á bæði slupp, reiðara, bygðafólki og fleiri monnum umborð samsvara við nøvn uttan fyri tekstin, t.e. lítil broyting tykist vera gjørd í mun til upplivingarnar hjá Viderø sjálvum sum hálvaksnum dreingi. Hin vegin má fyrivarni takast, tí frásøgu fólkið í tekstinum er ikki í øllum lutum Viderø sjálvur, t.e. í lýsingunum er serligur dentur lagdur á ávísar eiginleikar fyri at gera frásøgnina áhugaverða. Sum frásøgu fólki og høvuðspersónur í tekstinum setur Viderø seg sjálván á pall.

Ferð mín til Jorsala snýr seg um eina pílagrímsferð í 1950-árunum, men nøvnini á øllum persónum í *Ferð mín til Jorsala* (við heilt fáum undantøkum) eru broytt í mun til nøvnini uttan fyri tekstin. Fólki, sum livdu og virkaðu í Hvalvík, tá ið Viderø var prestur har, hava t.d. ein týðningarmiklan leiklut í frásøgnini, men tey verða ikki umrødd við sínum røttu nøvnum. Tí gjørdur lesarar í Hvalvík ein lista við nøvnunum á persónum í tekstinum sett undir liðina á veruligu nøvnunum á fólki í bygðini (sí fylgiskjal). Á tann hátt bar til at lesa persónslýsingarnar í tekstinum í lutfallinum 1:1, hóast lutfallið ikki er 1:1 í tekstinum sjálvum. Harumframt er í tekstinum beinleiðis tala millum persónar og ógvuliga ríkt myndamál. *Ferð mín til Jorsala* minnir v.ø.o. um eina frásøgn frá pílagrímsferð, men teksturin er skaldsligur og líkist ikki frásøgn frá pílagrímsferð kortini.

Á tann hátt flyta tekstirnir eftir Viderø seg millum ymisk sløg av teksti og benda á tað bókmentaliga fyrbrigðið, sum Gerard Genette við eini mynd lýsti sum eitt snarandi teljingartól á eini tokstøð, og Paul de Man umsetti til eina „svinghurð“, t.e. at tekstirnir kunnu flytast úr einum tekstslagi í annað (Ørjasæter 2006: 89). Á Suðurlandið minnir um fagurbókmentaligan tekst, men er tað ikki. *Ferð mín til Jorsala* minnir um yrkisbókmentaligan tekst, men er tað ikki rættiliga. Ber ein flokking yvirhøvur til? Eru tekstirnir ikki so serstakir og í summum førum so fragmentariskir, at teir ikki kunnu – ikki skulu – flokkast?

Ein hevd

Hugsanir um tað serstaka í hvørjum einstøkum verki mana til eyðmýkt í viðgerðini av tekstum og minna á, at hvør einstakur tekstur eigur at verða

lisin eftir treytum, sum teksturin sjálvur setur. Men við hvørt kann vera trupult at finna út av, hvørjar treytirnar eru. Eru t.d. ongar upplýsingar um tekstslag at halda seg til, so má leitast eftir eyðkennum í tekstinum, sum stýra lesingini. Sum nevnt í partinum um viðgerðir og umrøður hevur Viderø einamest verið lisin sjálvsævisøguliga, og hetta skyldast óivað, at ævisøguligu eyðkennini í tekstunum eru týðilig og føroyska samfelagið lítið, t.e. lesarar hava frammanundan kent Viderø ella hoyrt um hann og hava projiserað tað, teir vistu ella hildu seg vita um hann, í tekstirnar.

Men tekstirnar eftir Viderø eru ikki so serstakir, at teir ikki í ávísan mun líkjast øðrum tekstum og byggja á eina hevd. T.S. Eliot skrivur í *Tradition and the Individual Talent* (1917), at tað ofta er, tá ið vit halda, at ein rithøvundur er mest egin, at hann líkist mest øðrum:

we shall often find that not only the best, but the most individual parts [...] may be those in which the dead poets [...] assert their immortality most vigorously [...] No poet, no artist of any art, has his complete meaning alone [...] The necessity that he shall conform, that he shall cohere, is not onesided; what happens when a new work of art is created is something that happens simultaneously to all works of art which preceded it [...] the relations, proportions, values of each work of art toward the whole are readjusted; (Eliot 1948: 14-15).

Eitt nýtt verk er altíð ein partur av einari hevd, eitt framhald, og samstundis ein broyting av somu hevd. Eingin sleppur undan ávirkan, eingin sleppur undan hugsanum úr farnum tíðum og úr egnari tíð, eingin sleppur undan at luttaka – á ein ella annan hátt – í einari hevd, men luttøkan er samstundis við til at broyta hevdina. Tá ið Viderø skrivur *Ferð mín til Jorsala* er tað so ella so við støði í drúgvvari hevd í evropeiskum bókmentum, t.e. frásagnum frá pílagrímsferðum, og Viderø ger sjálvur vart við tað: „eg skal fara upp í hin velduga skara“ (Viderø 1957: 21). Men Viderø luttekur á sín egna hátt, hann bæði eltir eina slóð og fer av slóðini. Ein rithøvundur byggir sambært Eliot ikki á eina hevd við at imitera aðrar rithøvundar, men við at brúka hevdina á sín egna hátt, tað er „a sense of the timeless as well as of the temporal“ (Eliot 1948: 14), t.e. rithøvundurin skrivur av nýggjum og á nýggjan hátt, men hevur alt tað undanfarna við sær í skrivingini.

Eliot skrivur hugleiðandi um hevd, siðvenju og endurnýggjan, ikki beinleiðis um tekstsløg. Trupulleikin við tekstunum eftir Viderø er, at hóast teir hava

drög úr bókmentasöguligari hevd í sær, seta teir spurnartekin við mest grundleggjandi munin í bókmentum, nevniliga munin millum yrkis- og fagurbókmentir. Ein tekstur hjá Viderø kann t.d. vera hugleiðandi, ímyndandi, fullur í sögum og um somu tíð eftirfarandi, t.d. tá ið tað ræður um at lýsa umhvørvi, persónar og sjálva ferðina úr einum stað í annað. Sum nevnt í innganginum skrivar Derrida í „The Law of Genre“, at tekstir ongantíð hoyra til ávíst slag av teksti, men altíð luttaka í fleiri slögum, tað er „participation without belonging“, og hann nevnir hetta „the law of the law of genre“ (Derrida 1992: 227). Tekstir eru ongantíð bara *eitt* slag av teksti, teir hava eyðkenni í sær, sum benda ymsar vegir. Men spurningurin viðv. tekstunum eftir Viderø snýr seg sum nevnt ikki einans um, hvørt teir hoyra til ávíst tekstslag ella hava eyðkenni frá ymiskum slögum av teksti í sær. Tað er ein ítøkiligur spurningur um, hvussu tekstirnir skulu lesast, og um Viderø skrivar um seg sjálvan sum „eg“, ella um persónsfornavnið „eg“ í tekstunum er ein íspunnin persónur bygdur á upplivingar hjá Viderø. Tann spurningurin verður ikki loystur við at siga, at allir tekstir luttaka í fleiri slögum av teksti uttan at hoyra til eitt ávíst slag, hóast hetta kundi verið ein góð – og rúmlig – lýsing av tekstunum. Tí hvør er „eg“ í tekstunum eftir Viderø?

Í *Bókmentasøgu 3* umrøðir Árni Dahl stutt Viderø í partinum „Bygdasøgur, siðsøguligar lýsingar o.a.“ (Dahl 1983), t.e. ikki í partinum um skaldskap. Einasti tekstur eftir Viderø, sum Árni Dahl nevnir, er *Ferð mín til Jorsala*, tí hinar frásagnirnar vóru ikki komnar út tá. Men *Ferð mín til Jorsala* er greidliga hvørki bygdarsøga ella siðsøgulig lýsing, og hon má tí koma undir uppískoyti „o.a.“ í yvirskriftini. Í sjálvum tekstinum um *Ferð mín til Jorsala* brúkar Árni Dahl heitið ferðafrásøgn (Dahl 1983: 94), og tað bendir á, at hann hevur skilt heitið á bókini sum eina vegleiðing til lesaran.

Bókasavnskráseting er ikki vísindalig viðgerð, men skrásetingin á føroysku bókasøvnunum gevur eina góða mynd av, hvussu torførir tekstirnir eftir Viderø eru at skilmarka. *Ferð mín til Jorsala* er skrásett sum ferðafrásøgn (40.4), meðan *Á Suðurlandið*, *Á annað Suðurlandið* og *Ferð mín til Jorsala á himni 1* & *2* eru skrásettar sum skaldskapur, og *Frá landi á fyrsta sinni* og *Ferð mín til Damaskusar* sum sjálvsævisøgur (99.4). Men hví er t.d. *Ferð mín til Jorsala* skrásett sum ferðafrásøgn og *Ferð mín til Damaskusar* sum sjálvsævisøga? Talan er um tekstir, sum líkjast nógv, bæði formliga og innihaldsliga.

At tvey av verkunum eru skrásett sum sjálvsævisøgur er tó ikki undarligt, tí Viderø skrivar um seg sjálvan fyrst og fremst. Í *Frá landi á fyrsta sinni* ger

hann nógv burtur úr sínum uppruna og sínum uppvakstrarárum, og yvirhøvur vendir hann aftur til heimbygdina, foreldrini og síni barnaár í øllum, hann skrivar. Tað sjálvsævisøguliga fyllir nógv. Men er talan um sjálvsævisøgur?

Rithøvundur=frásøgufólk=høvudspersónur

Philippe Lejeune arbeiðir í slóðbrótandi greinini *Le pacte autobiographique* (1975) við at skilmarka sjálvsævisøguna og seta eitt mark millum tað, sum er íspunnið, og tað, sum ikki er íspunnið. Loysnin, sum hann kemur til, er hvørki strangt formalistisk, t.e. bygd á tekstimmanenta greining, ei heldur er hon strangt positivistisk, t.e. bygd á teksteksternar rannsóknir við tí endamáli at fáa váttað ella avsannað upplýsingar (Eakin 1989: ix). Lejeune leggur í staðin dent á markið millum tekst og lesara ella tekst og ikki tekst. Á markinum verður gjørdur ein sáttmáli: „c'est un mode de lecture autant qu'un type d'écriture, c'est un *effet contractuel*“ (Lejeune 1975: 45). Skilmarkingin snýr seg bæði um skrivning og um lesing, og Lejeune dregur tekstin uttan um høvudstekstin upp í skilmarkingina, t.e. fororð, tittulblað, permu. Sambært Lejeune eyðkennir tað eina sjálvsævisøgu, at rithøvundur, frásøgufólk og høvudspersónur eru ein og sami persónur:

Pour qu'il y ait autobiographie (et plus généralement littérature intime), il faut qu'il y ait identité de *l'auteur*, du *narrateur* et du *personnage* (Lejeune 1975: 15).

T.e. tann, sum hevur ábyrgdina av, at teksturin er vorðin til, skal eisini siga frá í sjálvum tekstinum og vera tann, sum teksturin í høvudsheitum snýr seg um: rithøvundur=frásøgufólk=høvudspersónur.

Innihaldsliga nýtist ikki at vera munur á einari skaldsøgu og einari sjálvsævisøgu, men sjálvsævisøgan verður lisin øðrvísi enn skaldsøgan. Tað er t.d. ikki vist, at alt er satt, sum stendur í einari sjálvsævisøgu, men tað ger ikki sjálvsævisøguna til skaldsøgu. Avgerandi er sáttmálin, sum verður gjørdur við lesaran, og sáttmálin verður gjørdur við, at teksturin á permu ella tittulblaði verður nevndur sjálvsævisøga (ella at t.d. stendur „Søgan um mítt lív“), og við at navnið á rithøvundi, frásøgufólki og høvudspersóni er tað sama. Sáttmálin kann eisini byggja á fororð ella eftirorð (Lejeune 1975: 27), men samsvarið millum rithøvund, frásøgufólk og høvudspersón skal koma fram, rithøvundurin skal seta sín signatur undir ella í tekstin og gera vart við, at teksturin ikki snýr seg um ein íspunna persón, men

um rithøvundin sjálvan. Spurningurinn um tekstslag má v.ð.o. ekki byggja á gitingar: „L'autobiographie, elle, ne comporte pas de degrés: c'est tout ou rien [...] L'autobiographie n'est pas un jeu de devinette“ (Lejeune 1975: 25-26). Antin er talan um sjálvsævisögu ella ekki, tað finnast ekki aðrir möguleikar, t.d. ekki hálvar – ella hálvavegna – sjálvsævisögur.

Skilmarkingin hjá Lejeune er avgjörd og torfær at sleppa undan í viðgerðinni av tekstum, sum eru sjálvsævisöguligir ella líkjast sjálvsævisögum. Skilmarkingin kann brúkast til at gera av, um ein tekstur er – ella ekki er – sjálvsævisöga, t.e. hon kann brúkast sum eitt stöði undir øðrum skilmarkingum. Danski bókmentafrøðingurinn Johnny Kondrup heldur seg til skilmarkingina hjá Lejeune í ritgerðinni um norðurlenskar sjálvsævisögur: *Levned og tolkninger. Studier i nordisk selvbiografi* frá 1982. Johnny Kondrup nevnir samsvarið millum rithøvund, frásögufólk og hævudspersón eitt „basiskriterium“ (Kondrup 1982: 19), men leggur dent á – við stöði í Lejeune – at rithøvundurinn harumframt refleksivt skal lýsa sína egnu lívsleið, t.e. skal tulka seg sjálvan og royna at finna samanhæng í sínum lívi. Tískil er sjálvsævisögan altíð afturlítandi, ella við orðinum hjá Lejeune ein „retrospektiv“ frásögn (Lejeune 1975: 14-15), t.d. er ein dagbók ekki ein sjálvsævisöga. Endamálið skal í hævudshetitum vera at lýsa „la genése de la personnalité“ (Lejeune 1975: 15). Ein triðja treyt er tí, at sjálvsævisögan skal lýsa eitt heilt lív, ekki brot úr einum lívi, ekki ávísar hendingar. Johnny Kondrup endurgevur týska bókmentafrøðinginn Klaus-Detlef Müller, sum útgreinandi um hetta skrivar:

die Darstellungsintention muss auf das ganze Leben gerichtet sein. Wo das nicht der Fall ist, fehlt der spezifisch autobiographische Anspruch, und es entstehen Zweckformen des „Erlebten“, die nicht das Ich zum Gegenstand haben, sondern die dargestellte Wirklichkeit im Horizont der subjektiven Erfahrung: Beispiele sind etwa der Reisebericht und das Kriegstagebuch (Kondrup 1982: 24-25).

Ein sjálvsævisöga er episk og samanhangandi, t.e. hevur eina søgugongd. Endamálið („die Darstellungsintention“) skal vera at lýsa eitt livað lív í síni heild („das ganze Leben“) og tulka tað. Tað ger Viderø ekki, hann avmarkar seg í hvørjari einstakari bók til eina ávísa ferð ella til eitt ávíst áramál, og hóast t.d. endað verður við hugleiðingum, sum taka samanum lýstu ferðina og lívsleiðina, so eru tær so almennar og leysar í søgugongdinni, at tær ekki – um vit halda okkum til skilmarkingina hjá Lejeune og Müller – eru nóg

mikið til at gera tekstin til sjálvsævisögu. Í *Frá landi á fyrsta sinni* verður t.d. byrjað við fyrsta skúladegi, síðani verða lýstir túrar til skips, lestrarár í Keypmannahavn, heimkoma eftir kríggjöld og ferðir burtur í onnur lond, men teksturinn er sum nevnt brotkendur, og endað verður við almennum heimspekiligum hugleiðingum og yrkingum. Drúgv áramál og týðningarmikil brot úr lívi Viderøs, t.d. hjúnaband hansara ella virksemi hansara sum prestur og bíbliutýðari, eru ikki við ella verða einans leysliga nevnd.

Avgerandi fyri skilmarkingina hjá Lejeune er fyrst og fremst samsvar millum høvuðspersón, frásøgufólk og rithøvund. Eitt slíkt beinleiðis onomastiskt samband sæst heldur ikki hjá Viderø, tí hann brúkar einans persónsfornavnið „eg“ í sínum tekstum, men hetta „eg“ hevur somu eginleikar, ættarbond og lívsleið sum Viderø, t.e. nøvnini á ættfólkunum eru tey somu, heimbyggin er tann sama, ferðirnar eru tær somu, slupptúrarnir teir somu, útbúgvingin til prest er tann sama o.s.fr.

Skilmarkingin hjá Lejeune hevur verið nógv viðgjørd, og hon verður av mongum mett ov strong og avmarkandi, serliga tí útgreinandi krøv tíðum verða lögð afturat. Amerikanska Meredith Anne Skura skrivar t.d. í bók síni *Tudor Autobiography: Listening for Inwardness* (2008), at skilmarkingin er ov avgjørd:

Autobiography is not a clear category [...] There is no all-purpose definition; there have been too many overlapping genres [...] Critics will always debate at least three dimensions of the material. First, how important is the writer's stated intention about whether the text is to be read autobiographically (let alone any unstated but implied intention)? Second, how important is that what the author says be true (and what does „true“ mean)? Third, are there restrictions, if any, on autobiographical format? The variables make definition almost impossible. But as Lejeune says in a somewhat different context, „in spite of the fact that autobiography is impossible, this in no way prevents it from existing“. Each critic simply uses the most useful definition for a given project (Skura 2008: 15).

Skura arbeiðir tí við einari leysari skilmarking og vil í bók síni kanna rætt og slætt „what people said about themselves“ (Skura 2008: 12). Hon sleppur tó ikki heilt undan skilmarkingini hjá Lejeune, m.a. kravinum um, at rithøvundur, høvuðspersónur og frásøgufólk skulu vera ein og sami persónur.

Skulu vit við støði í Viderø svara teimum trimum spurningunum, sum

Meredith Anne Skura setur, so kunnu vit í stuttum siga, at Viderø ikki á nakran hátt tvíheldur um, at tekstir hansara skulu lesast sum sjálvsævisögur, tað stendur hvørki fremst í bókunum ella inni í sjálvum tekstinum, tað er fullkomiliga upp til lesaran at gera av. Spurningurin um trúvirði er hin vegin áhugaverdur, tí Viderø loyvir sær sjálvum at nýta myndamál og smáar søgur heldur enn at halda seg til nágreiniligar frágreiðingar, t.e. spurningurin „what does „true“ mean“ er viðkomandi, tí Viderø er sannur, men lýsir ikki sannleikan á vanligan, yrkistekstligan hátt. Hann leggur heldur ongastaðni dent á, at tað, hann skrivar, er satt í mun til egnar upplivingar ella aðrar skrivligar keldur. Til triðja spurningin, um tað yvirhøvur eru avmarkingar, mugu vit staðfesta, at tað eru tað, og tað mugu tað vera, um vit skulu vita, hví vit við hvørt siga sjálvsævisøga ella skaldsøga og við hvørt ikki, og hví vit velja at lesa tekstin á ávísan hátt.

Klaus-Detlef Müller nevni í brotinum omanfyri ferðafrásøgnina sum dømi um tekst, ið kann minna um sjálvsævisøgu, men ikki er tað, m.a. tí ferðafrásøgnin avmarkar seg til ein part av einum lívi, t.e. til eina ferð og ávísar upplivingar og hugsanir, sum eru knýttar at ferðini. Í ritgerðini um norðurlandskar sjálvsævisögur tekur Johnny Kondrup saman um sjálvsævisøguskilmarkingina hjá Lejeune og staðfestir, at hon

bestemmer autobiografien som et værk af en speciel type, der opfylder snævre kriterier for bl.a. emne og form. Disse kriterier adskiller den fra dagbogen, selvportrættet, det selvbiografiske essay, rejseberetningen, karrierebeskrivelsen og memoirerne. Til gengæld eksisterer der på et mere fundamentalt niveau et fællesskab mellem autobiografien og disse øvrige genrer. De opfylder alle kriteriet om identitet mellem forfatter, fortæller og protagonist; – anderledes talt: De handler alle principielt om den skrivendes egne oplevelser eller karaktertræk. Derved adskiller de sig dels fra alle biografiske former, dels fra alle fiktive. Til at betegne denne gruppe, som opfylder, hvad der før er blevet kaldt selvbiografiens basiskriterium, vil jeg i det følgende bruge udtrykket „de personlige genrer“ (Kondrup 1982: 30-31).

Við støði í hesum kunnu vit staðfesta, at Viderø ikki skrivaði sjálvsævisögur, men mangt bendir á, at teir tekstirnir eftir hann, har hann skrivar við støði í sær sjálvum sum „eg“, hoyra til tann bólkin, sum Kondrup nevni „persónlig tekstsløg“. Hetta er sama hugtak, sum Lejeune brúkar: „littérature intime“

(Lejeune 1975: 15). Viderø sigur sjálvur frá í sínum tekstum, og tekstirnir snúgva seg um Viderø sjálvan, um hansara upplivingar og lyndiseyðkenni og hugsanir.

Sum eitt slag av slíkum persónligum tekstum líkjast summir av tekstunum eftir Viderø tó meiri skaldsögum enn sjálvsævisögum, t.d. líkist *Á Suðurlandið* øðrum skaldsögum um sluppfiskiskap og er tí eisini skrásett sum slík á bókasövnunum. Malan Marnersdóttir skrifvar sum nevnt í *Hvør av øðrum, at Á Suðurlandið* er „ein fiskimannaskaldsøga eins og *Fastatøkur* eftir Heðin Brú, *Fiskimenn* eftir Martin Joensen og *Kasta* eftir Steinbjørn B. Jacobsen“ (Marnersdóttir 2000: 107). Evnisliga hava hesar nevndu skaldsögur m.a. tað í felag, at tær lýsa fiskiskap og samveru millum menn, sum eru umborð á fiskiførum. Men Malan Marnersdóttir visir eisini á, at *Á Suðurlandið* ikki er ein vanlig skaldsøga, fyrst og fremst er málið óvanligt, og harumframt er eingin „heim- ella afturkoma, bert fráferð og burturferð“ (Marnersdóttir 2000: 351). Hetta seinasta – kunnu vit staðfesta – er eitt serligt eyðkenni fyri fleiri av tekstunum eftir Viderø, sum lýsa ferðir; heimkoman miseydnast (sí meiri niðanfyri).

Men tað, sum serliga skilur *Á Suðurlandið* frá hinum og ger hana til persónligan tekst, er samsvarið millum rithøvund, frásøgufólk og høvuðspersón og harumframt mongu tilsipingarnar til veruligar persónar uttan fyri tekstin – nevndir við navni – bygdur, býir og hendingar.

Ritgerðin hjá Maluni Marnersdóttur kom út í 2000. Frammanundan var *Á Suðurlandið* á bókasövnnum skrásett sum sjálvsævisøga (tað sæst m.a. á rygginum á fleiri av bókunum á bókasövnunum, har signatururin 99.4 skyggir fram sum eitt slag av palimpsest). Nógv talar tó fyri, at bókin er eitt slag av ferðafrásøgn, tí *Á Suðurlandið* lýsir ikki eitt heilt lív, men einans ein túr til Íslands. Fráferðin er í februar og heimkoman í mai. Endamálið er heilt greitt ikki at lýsa eitt heilt lív, t.e. „das ganze Leben“. Men heldur ikki er talan um skaldskap sum í skaldsøgu, tí lítið er broytt í mun til veruleikan, t.e. persónar og hendingar uttan fyri tekstin. Viderø skrifvar rætt og slætt um seg sjálvan og um sín fyrsta túr til skips.

Nøkur fá dømi laða upp undir eina slíka skilmarking. Sluppin, sum farið verður undir Ísland við, eitur *Isabella*, eins og sluppin Viderø var við fyrst í 1920-árunum (Egholm 1984). Paratekstliga verður gjørt vart við hetta, tí á permuni er gomul mynd av sluppini *Isabellu*, TG 543. Persónarnir, sum nevndir verða í frásøgnini, eru t.d. Sunneva í Gøtuni, sum eisini verður lýst við sama

navni og somu eginleikum í yrkistekstinum *Saga Skálavíkar* (Viderø 1991b: 7-136), Dánjal í Nýggjubúðini, sum verður nevndur við sama navni og somu eginleikum í *Saga Skálavíkar*, og Enokkur á Skarvanesi, sum Viderø umrøður í minningarorðum sínum um Rudolf á Skarvanesi í *Tingakrossi* 28/1 í 1967 og ger nógv burturúr í *Saga Skarvanesar* (Viderø 1991b: 191-224). Hesir persónar – og aðrir við – hava verið til við somu nøvnum og eginleikum uttan fyri tekstin, og teir verða nevndir í øðrum – yrkistekstligum – útgávum við somu nøvnum og eyðkennum sum í *Á Suðurlandið*. Staðanøvnini í heimbygðini hjá frásøgufólkinum í *Á Suðurlandið* eru neyvt tey somu sum í *Saga Skálavíkar*, og summar lýsingar í *Á Suðurlandið* minna um lýsingarnar í øðrum tekstum, t.d. í bygðasagaunum, serliga *Saga Skálavíkar*. V.ø.o. verða persónar og støð í *Á Suðurlandið* lýst mest sum óbroytt í mun til aðrar yrkistekstligar útgávur. Um áðurnevnda Dánjal í Nýggjubúðini stendur t.d. í *Á Suðurlandið*: „Úti undir Hagabrekku uppi á Heygnum á bakka fyri utan húsini sat Dánjal í Nýggjubúðini [...] og sang vísuna um Hjalmar [...] og um Huldu, sum syrgdi hann av allari sál síni“, og seinni stendur: “blindu eygu hans ganga kyk“ (Viderø 1990: 10). Í *Saga Skálavíkar* stendur fyrst eitt sindur um býlingin í Hagabrekku og síðan: „Dánjal misti eyguni sum tólv ára gamalur [...] Rødd hans hljóðar eins og út úr heygi“ (Viderø 1991b: 129-130). Í bókini *Staðanøvn innangarðs í Skálavík* lýsir Palli Dalsgaard í partinum „Undir Hagabrekku“ sama Dánjal í Nýggjubúðini, t.d.: „Dánjal var blindur, men var við í øllum arbeiði, var til skips“ o.s.fr. (Dalsgaard 2009: 21). Í fleiri øðrum yrkistekstligum útgávum verður Dánjal í Nýggjubúðini lýstur, t.d. í endurminningunum hjá Eileri Jacobsen (Jacobsen 2001: 78-80). Knud Ottosen, prestur í Sandoyar prestagjaldi 1918-1924 (Øssursson 1963: 57), verður eisini nevndur við navni (Viderø 1990a: 21), og søgurnar um hansara støðu til brennivín og brennivínsmentan eru líkar í *Á Suðurlandið* og í *Saga Skálavíkar* (Viderø 1991b: 53).

Einstøk undantøk eru tó. Skiparin á *Isabellu* verður t.d. ikki nevndur við navni, men navnið tykist undirskilt, tí brøður og foreldur hansara verða nevnd, t.d. „niðri í Innaradali hjá foreldrum skiparans“ ella „Dánjal Jákup, bróður skiparans“ (Viderø 1990a: 17-18), og hetta samsvarar við veruleikan uttan fyri tekstin, t.e. við skiparan Benjamin Johannesen, sum árinum 1921 til 1924 færdi *Isabellu* (Nolsøe 1962: 99). Húskið í Innaradali og ættin verða nevnd í *Saga Skálavíkar* við somu nøvnum sum í *Á Suðurlandið* (Viderø 1991b: 52-53). Í *Frá landi á fyrsta sinni* (1991a) lýsir Viderø eisini sín fyrsta

túr til skips, og hann nevnir tá skiparan við navni: „Benjamin bar høvdið yvir øllum“ (Viderø 1991a: 31) ella skrivar beinleiðis „Benjamin skipari“ (Viderø 1991a : 27). Kokkurin verður heldur ikki nevndur við navni, men hann verður lýstur fleiri ferðir sum serliga umsorgarfullur, t.d. tá ið hann hyggur í koyggjuna fyri at vita, hvussu Viderø hevur tað: „Ná, er nú brostið fyri nev?“ (Viderø 1990: 104), og harumframt sum hittinorðaður og góður frásøgumaður, ið dugir at gera matin forkunnugan við søgum úr fremmandum londum (Viderø 1990a: 118-119). Í brævi til Emil Thomsen, dagfestum 19/6 1987, stutt eftir at Heðin Brú var deyður, skrivar Viderø: „Eg hoyri at Heðin Brú er farin, hann var kokkur – matsveinur – við Isabellu [...] fyrsta árið hjá mær“³⁷. Kanska orsakað av hesum nevnir Viderø ikki kokkin við navni, men letur hann bara vera kokk, tí navnið Heðin Brú ella Hans Jacob hevði fyllt ov nógv, hevði órógvað lýsingarnar av manningini³⁸. Sum nevnt samsvara eisini upplýsingarnar, Viderø gevur um seg sjálvan (t.e. sum frásøgufólkið „eg“) við veruleikanuttan fyri tekstin. Umframt foreldur síni og heimíð og heimbygðina nevnir hann t.d. í endanum systur sínar, sum doyðu ungar í Danmark. Onnur systirin, Astrið, verður nevnd við navni: „Eg fari mær inn gjøgnum Heiðarhagatrøðina, hagar Astrið systir hin dagin leiddi meg“ (Viderø 1990: 244).

Sostatt er torført at lesa *Á Suðurlandið* sum skaldsøgu, t.e. um lesarin ikki frammanundan hevur gjørt av at royna at lesa tekstin sum skaldsøgu (tí einki stendur um tekstslag í útgávuni). Tað sama er galdandi fyri hinar tekstirnar, har Viderø skrivar um seg sjálvan, t.e. hansara persónligu tekstir. Allir eru festir í umhvørvi, hendingar og persónar, sum síggjast aftur uttan fyri tekstin, m.a. í øðrum yrkistekstligum útgávum. Men tekstirnir hava annars greið skaldskapareyðkenni, t.d. er óvanliga nógv myndamál, og einki verður gjørt burturúr at útgreina søguligar umstøður ella vísa á keldur. Serliga trupult verður tað, tí at Viderø í summum tekstum broytir nøvn á persónum, t.d. í *Ferð mín til Jorsala* og *Ferð mín til Damaskusar*.

37 Bræv í varðveitslu hjá Áshild Olsen, Nólsoy. Brøvini frá K.O. Viderø til útgevaran Emil Thomsen eru ikki skrásett.

38 Í endurminningum sínum, *Endurminningar* (1980), nevnir Heðin Brú túrin við *Isabellu* á Suðurlandið í 1922 (Brú 1980: 201-208). Heðin Brú var eldri enn Viderø og var sín fyrsta túr til skips í 1916, og tað er týðilgur munur á lýsingunum hjá Heðini Brú og Viderø av túrinum við *Isabellu*. T.d. skrivar Heðin Brú, at teir „fingu góðan túr yvir á Suðurlandið“ (Brú 1980: 201). Viderø skrivar, at „havið ilskast inn á oss meir og meir [...] Alt í maga mínum tekur at lætta sær á og vil upp eftir“ (Viderø 1990: 88).

Umframt sjálvsævisöguna og skaldsöguna kann ein triði möguleiki tí vera, at tekstirnir eftir Viderø hoyra til tað tekstslagið, sum franski bókmentagranskarin og rithøvundurin Doubrovsky í 1977 skilmarkaði sum „autofiktión“. Við beinleiðis tilsiping til skilmarkingina hjá Lejeune skrivaði Doubrovsky í 1977 skaldsöguna *Fils*, har grundleggjandi kravið til sjálvsævisöguna, t.e. rithøvundur=høvudspersónur=frásøgufólk, verður hildið, men kortini ikki, tí hóast høvudspersónurin sjálvur sigur frá („eg“) og hevur sama navn sum rithøvundurin, so er eisini mangt íspunnið í tekstinum (Doubrovsky 1977). Lejeune legði næstan upp til eitt slíkt slag av teksti í *Le pacte autobiographique* við fyrst at spyrja, um høvudspersónurin í einari skaldsøgu kann hava sama navn sum rithøvundurin, og síðani sjálvur svara, at tað hevði verið trupult at tikið í álvara, men ikki ógjærligt (Lejeune 1974: 31). Við heitinum „autofiktión“ vildi Doubrovsky gera vart við, at lívið altíð verður evnað til, konstruerað, í einum teksti og ikki bara endurgivið. Tí í fyrstu atløgu er sannleikin ein spurningur um sjónarhorn, og í aðru atløgu er tað so, at sjálv skriftin, málið, ikki bara endurgevur veruleikan, men elur fram ein veruleika. Elin Beate Tobiassen skrivur í greinini „Et hybrid monster“ í *Edda* nr. 3, 2006, at sambært Doubrovsky kann „selvfiksjonen [...] defineres som „en postmoderne variant av selvbiografien“ i den forstand at den ikke længere tror på en ordrett sannhet“ (Tobiassen 2006: 232). Markið millum sjálvsævisøgu og autofiktión er tískil ikki einans eitt mark millum tvey sløg av teksti, men eisini ein spurningur um, hvussu sjálvsævisøgan verður skilmarkað og lísín.

Stutt eftir at Doubrovsky hevði givið út *Fils*, skrivaði Lejeune eina grein og viðgekk, at krøvini, sum hann hevði sett fram í *Le pacte autobiographique*, vóru strong, men hann legði afturat, at viðvíkjandi „autofiktión“eiga vit at vera varin, tí tekstslagið er ov ógreitt og letur seg ikki greina (Tobiassen 2006: 231-32). Fyri Doubrovsky var tað hin vegin umráðandi at fáa lesaran at skilja, at ein rithøvundur, sum skrivur um seg sjálván, sín uppvøksstur og sínar upplivingar á lívsleiðini, lítur meiri frameftir enn aftureftir, tí rithøvundurin skapar seg sjálván í tekstinum, hevur seg sjálván, sína søgu og sín samleika sum endamál í skrivningini.

Skilmarking hjá Doubrovsky av „autofiktión“ hongur væl saman við poststrukturalistisku rákunum í seinnu helvt av 1970-árunum og 1980-árunum, t.d. hugsanunum hjá Derrida í „The Law of Genre“. Eitt høvudsendamál við „autofiktión“ er at fáa lesaran at hugsa um og góðtaka ósamsvarið millum mál, skrift og so tað, vit í vanligari talu nevna veruleika.

Men Viderø brúkar sum nevnt ikki sítt egna navn í sínum tekstum, hann sigur frá í fyrsta persóni, men nevnið ikki seg sjálvan „Viderø“ ella „Kristian“ ella „Osvald“. Onnur í frásagnunum nevna hann heldur ikki við navni, men t.d. prestur: „Ná, tygum eru prestur?“ (Viderø 1957: 91). T.e. Viderø ger ikki spurningin um samsvar millum navn og samleika, navn og søgu o.s.fr. til evni í sínum tekstum. Harumframt greiðir Viderø ikki frá sínum lívi, men frá ferðum og frá hugsanum og upplivingum, sum knýttar eru at ferðunum. Tað ber tískil ikki til at skilmarka persónligu tekstirnar eftir Viderø sum autofiktiún.

Ferðafrásøgn

Persónligu tekstirnar eftir Viderø eru fleirtættaðir, hava í sær drøg úr fleiri sløgum av tekstum, men teir hava eitt týðiligt felags eyðkenni, eina „semantic core“, og tað er, at teir lýsa eina ferð ella fleiri ferðir. Viderø leitar burtur, út í heim og inn í seg sjálvan. Textirnar hava eisini orðið ferð í heitunum, antin beinleiðis sum *Ferð mín til Jorsala* og *Ferð mín til Damaskusar* ella óbeinleiðis við fyrisetungunum „frá“ ella „á“ sum t.d. *Frá landi á fyrsta sinni* og *Á Suðurlandið*. Ferðin sum evni sæst eisini aftur í bygnaðinum. Flestu tekstirnar eru í trimum, fráferð-burturi-afturkoma, og Viderø er umborð á skipum, í flogferum, í tokum, á súkklu og til gongu. Skip, sum leggja frá landi ella nærkast landi, eru eitt afturvendandi motiv, t.d. „stevnum vær út av Vágsfirði“ (Viderø 1957: 43), „loksins standi eg uppi á „Kedmu“ [...] líti inn yvir bryggjuna“ (Viderø 1957: 89), „Og Isabela heldur út eftir firðinum“ (Viderø 1990a: 87).

Persónligu tekstirnar eftir Viderø liva v.ø.o. upp til grundleggjandi krøvini til eina sjálvsævisøgu, t.e. at rithøvundur, frásøgufólk og høvuðspersónur skulu vera ein og sami persónur, men tekstirnar snúgva seg ikki um eitt heilt lív, og teir hava skaldslig eyðkenni, sum ikki hoyra sjálvsævisøguni til. Hin vegin er heldur ikki talan um skaldsøgur ella um „autofiktún“, hóast tættir úr hesum tekstsløgum síggjast í tekstunum. Viderø skrivaði fyrst og fremst ferðafrásagnir, og hann bygdi sínar tekstir á eina drúgva evropeiska ferðafrásagnarhevd. Tað er neyvan heldur av tilvild, at Viderø týddi eina ta fyrstu skaldsligu – íspunnu – ferðafrásøgnina í evropeiskum bókmentum, *Odyseusar kvæði* eftir Homeros (í týðing Viderøs nevnd *Kviða Odyssar*)³⁹.

39 Handritið var latið Skúlabólagrunninum, nú Nám, og liggur í tveimum eintøkum á Føroya Landsbókasavni, skrásett E293 og E525. Týðingin er gjørd í eyðkendum viderøskum máli, og helst

Ferðafrásøgnin er eitt tekstslag undir sjálvsævisøguni, t.e. samsvar er millum rithøvund, frásøguþólk og hövuðspersón. Tað er harumframt eitt grundleggjandi innihaldsligt krav til eina ferðafrásøgn, at hon lýsir eina ferð, men ikki einans tað. Ferðafrásøgnin skal eisini lýsa, hvussu ferðin ávirkar tann ferðandi, t.e. rithøvundin (Thompson 2011: 12). Ein ferðafrásøgn kann í veruleikanum snúgva seg meir um tann ferðandi enn um sjálva ferðina. Ein ferðafrásøgn er ein afturlítandi frásøgn um eina ferð, sum rithøvundurin hevur verið á (sí niðanfryri).

Men hvussu við t.d. *Áannað Suðurlandið*? Ber til at rokna tekstir í bundnum máli upp í slagið ferðafrásagnir? Lejeune skripar, at ein sjálvsævisøga fryi at liva upp til sáttmálan við lesaran má verða skrivað í óbundnum máli, tí bundið mál leggur upp til ov nógv broytingar av tí upplivaða (Lejeune 1975: 14). Hetta hóskar væl til tað, sum Roman Jakobsen í „Closing Statement: Linguistics and Poetics“ skripar um eina poetiska funktiún, t.e. at í tekstum í bundnum máli ger málið vart við seg, og rím og rútmá og steðgir verða tað týðningarmesta (Jakobsen 1960). Útgávan *Áannað Suðurlandið* kann tí ikki skilmarkast sum ferðafrásøgn, hóast hon hevur ferðina sum motiv og byggir á upplivingar hjá Viderø sjálvum. Ein stórir partur er skrivaður í heksametrinum, og einstakar av yrkingunum mugu roknast sum sálmar. Fýra ørindi úr yrkingini á bls. 189-192 eru sum nevnt tikin við í *Sálmabók Føroya Kirkju. Uppískoyti* (2013). Stórir partar av *Ferð mín til Jorsala á himni I og II* eru somuleiðis í bundnum máli, í fyrra bindi 175 síður av 255, í seinni bindi 157 síður av 341. Í fyrra bindi verður eingin ferð lýst beinleiðis, men hugleitt verður um heimspekiligar og átrúnaðarligar spurningar. Í seinna bindi er eitt sindur meiri av samhangandi teksti í prosa, og t.d. verða lýstar upplivingar á ferðum í Evropa og Fjareystri, men tað eru stuttar, episodiskar lýsingar, ikki ferðafrásøgn.

Eitt yvirlit yvir prentaðu útgávarnar eftir Viderø – við støði í frásagnarviðurskiftum og innihaldi – sær soleiðis út:

er tað orsökini til, at hon ongantíð er givin út, hóast heksametrini sita væl: „Sig mær songdís um mannin hin roynda, sum fjaðkaði víðan“. Aftast í handritinum stendur: „Finis 29/6 1970 í Leirum“.

Persónligir tekstir		Søguligir tekstir	Átrúnaðarligir tekstir
Ferðafrásagnir	Persónligur skaldskapur	Bygdasaga'ir	Prædikur og lestrar
<i>Ferð mín til Jorsala</i> (1957)	<i>Á annað Suðurlandið</i> (1990)	↓ Einki „eg“. Orðini verða lögð í munnin á frásögufólkum, sum siga søgur um fólk og bygdur í Føroyum í farnum tíðum. Byrjað verður í flestum førum við almennum hugleiðandi inn-gangi, og brot við søguligum innihaldi knýta einstøku frásagnirnar saman, men Viderø trínur ikki sjálvur fram sum frásögufólk, hóast fólkin, sum siga frá, í ávísan mun brúka hansara mál*.	↓ Einki „eg“. Í prædikum og lestrum verður støðið tikið í brotum úr <i>Bibliuni</i> .
<i>Á Suðurlandið</i> (1990)	<i>Ferð mín til Jorsala á himni I & II</i> (1990)		
<i>Frá landi á fyrsta sinni</i> (1991)	↓ Eitt „eg“, sum umboðar almennar menniskjaligar kenningar og hugsanir, t.e. ikki beinleiðis kann knýtast at Viderø sjálvum, men støðið verður tikið í ferðum hjá Viderø.		
<i>Ferð mín til Damaskusar</i> (1997)			
↓ Rithøvundur = frásögufólk = høvuðspersónur, t.e. Viderø greiðir frá ferðum, hann hevur verið á.			

Hóast tekstirnir á henda hátt kunnu bítast sundur í sløg, eru summi eyðkenni gjøgnumgangandi, t.d. eitt serligt viderøskt mál, sum tó ikki er eins eyðsýnt í átrúnaðarligu tekstunum. Innihaldsliga er í øllum tekstunum ein mótsetningur millum fortíð og nútíð. Fortíðin verður lýst sum fyrimyndarlig, merkt av nøgdsemi, hówsemi og vísdómi, nútíðin verður lýst sum ein krepputíð, merkt av syndran og ráðaloysi. Hetta sæst bæði í ferðafrásagnunum, í yrkingunum, í

* Bygdasaga'irnir eru hin vegin ikki søguskriving, tí tær lúka ikki treytirnar fyri slíka skriving, t.d. eru ikki neyvar upplýsingar í teimum og ongar kelduávísingar. Men tað hevur neyvan verið endamálið við teimum at skriva rættiliga søgu. Talan er um sagdar søgur úr føroyskum bygdum. Viderø valdi heitið „saga“ heldur enn søga, hóast orðið „saga“ einans er til í føroyskum í merkingini „at saga“, t.d. „saga eina fjøl“ (at skera sundur við sag).

bygðasaga'unum og í prædikunum. Harumframt eyðkennir myndamál, serliga samanberingar, allar tekstir eftir Viderø. Lýsingar verða knýttar saman við orðingini „eins og“ ella „sum“, og á tann hátt verða ymsir heimar settir yvir av hvørjum øðrum, men ikki flættaðir saman. Í stílfrøði verður vanlig á hildið, at samanberingin er ein einföld mynd, meiri einföld enn t.d. myndburðurin, og tí sæst samanberingin serliga nógv í munnligari frásagnarlist (Albeck 2006: 117-118). Tekstirnir eftir Viderø bera brá av munnligari frásøgn, og bygðasaga'irnar eru sum nevnt í stóran mun bygðar á munnligar frásagnir. Í hesum liggur ein tráður aftur til munnliga frásøgn sum eitt slag av søguskrijving. Í sínum tekstum er Viderø yvirhøvur nógv ávirkaður av munnligari hevd, tað sæst t.d. í *Á Suðurlandið*, har mennirnir umborð skiftast um at siga hvørjum øðrum søgur. T.e. eisini ferðafrásagnirnir ber brá av munnligari frásøgn og knýta seg á tann hátt í søguligu tekstirnar um feroyskar bygðir í farnum tíðum.

Ferðafrásagnir úr ávísari tíð

Tann mest nágreiniliga skilmarkingin av tekstslagnum ferðafrásøgn er at finna í bókini *Abroad: British Literary Travelling Between the Wars* (1980) eftir Paul Fussel. Yvirlitsviðgerðin hjá Carl Thompson í *Travel Writing* (2011) byggir í stóran mun á skilmarking hansara, men av tí at endamálið fyrst og fremst er at geva yvirlit, fer Thompson ikki út í æsir við skilmarkingini. Um bæði Fussel og Thompson ber til at siga, at teir sum bókmentafrøðingar úr ávikavist USA og Onglandi serliga viðgera og vísa á ferðafrásagnir skrivaðar á enskum. Fussel ger vart við í heitinum á bókini, at hann arbeiðir við bretska ferðafrásagnum eitt ávíst tíðarskeið. Men hansara skilmarking er almenn.

Sambært Fussel er umráðandi at skilja ferðafrásøgnina frá t.d. frágreiðingum um uppdagingarferðir og frá ferðahandbókum. Í fyrstu atløgu minnir ferðafrásøgnin um eina skaldsøgu, t.e. eina skaldsøgu við einum frásøgufólki í fyrsta persóni, tí ferðafrásøgnin er í flestum førum ein samhangandi søga við einum høvuðspersóni, sum sigur frá einari ferð. Ein ferðafrásøgn líkist í so máta meiri eini skaldsøgu enn t.d. eini ferðahandbók. Fussel brúkar heitið „travel book“ (Fussell 1980), Thompson brúkar heitið „travel literature“ (Thompson 2011: 13-14). Ferðafrásøgnin hevur skaldskapareyðkenni og „will almost invariably be a retrospective, first-person account of the author's own experience of a journey“ (Thompson 2011: 14). Tað hevur sostatt stóran týðning, hvussu ferðandi rithøvundurin upplivir sína ferð, lýsingar av kenslum og hugsanum hava týðning, „we will find the author, and his or her distinctive sensibility

and style, as interesting as the place they are visiting“ (Thompson 2011: 15). Frásagnarstíllurinn („sensitivity and style“) hefur eins stóran týðning og innihaldið.

Ferðafrásögnin skilur seg hin vegin týðiliga frá skaldsöguni, tí ferðafrásögnin sýnir til hendingar uttan fyrir tekstin, t.e. leggur ekki fram eina íspunna sögu, men lýsir hugsanir, kenslur o.s.fr. frá einari ferð, sum rithøvundurinn hefur verið á. Hin vegin eru ferðafrásagnir ekki etnografískar lýsingar, tí tær eru meiri persónligar og hugleiðandi, tær hava sum nevnt skaldskapareyðkenni og eru ekki gjörðar við stöði í vísindaligum háttalögum ella hugtökum. Sambært Fussel, sum er rættiliga strangur í síni skilmarking, kunnu nútíðarturistar heldur ekki roknast sum verulig ferðandi, og rættiligar ferðafrásagnir kunnu ekki spyrjast burtur úr teirra ferðum, og t.d. kunnu heldur ekki frásagnir úr eldri tíð, t.d. úr grikskari fornöld ella frá uppdagingarferðum í 16. og 17. öld, roknast sum ferðafrásagnir. Fussel skilmarkar ferðafrásögnina sum „a sub-species of memoir“, og tað hefur við sær ein dent á „the narratorial self“, t.e. á tann, sum sigur frá, rithøvundin sjálfvan:

Travel books are a sub-species of memoir in which the autobiographical narrative arises from the speaker's encounter with distant or unfamiliar data, and in which the narrative – unlike that in a novel or a romance – claims literal validity by constant reference to actuality (Fussel 1980: 203).

Ferðafrásagnir eru eitt serligt slag av endurminningum, og rithøvundurinn er tí sjálfur í miðdeplinum. Men flestu ferðafrásagnir, sum skrivaðar eru í eldri tíðum, eru ópersónligar og gera ekki so nógv burtur úr kenslum og hugsanum, serliga ekki frásagnir frá uppdagingar- og rannsóknarferðum, sum heldur leggja dent á at savna og bera víðari upplýsandi tilfar um fremmand lond og fólk. Vit kunnu siga, at slíkar frásagnir leita meira úteftir enn inneftir, rithøvundurinn spyr ekki í sama mun „hvat hendir við mær?“ ella „hvør eri eg?“. Hesir spurningar eyðkenna hin vegin ferðafrásagnir úr nýggjari tíð.

Fussel viðger bretska ferðafrásagnir í tíðarskeiðinum millum kríggini, t.e. 1918-1939. Veruligar ferðafrásagnir vórðu sambært Fussel serliga skrivaðar eitt stutt tíðarskeið (Fussell 1980: 37 ff):

- 1) eftir at heimurinn í stóran mun var uppdagaður og kortlagdur, t.e. uppdagingarferðirnar vóru av
- 2) fyrri hópferðirnar tóku seg upp eftir seinna kríggj

Fussell setur ekki árstöl á, men sambært skilmarkingini má tað vera í tíðarskeiðinum umleið 1900 til 1960, hóast summar frásagnir um aldaskiftið 1900 meiri eru at rokna sum rannsóknarferðir (t.d. úr Afrika og Suðuramerika ella frásøgnin hjá Sigerti Patursson úr Sibiria, sí niðanfyri) enn ferðafrásagnir, t.e. „travel books“ ella „travel literature“. Fussell skrifvar: „I am assuming that travel is now impossible and that tourism is all we have left“ (Fussell 1980: 41). Hæddin í ferðafrásagnarskrivingini var tí sambært Fussell í tíðini millum kríggini, í hvussu er í enskum bókmentum. Hulme og Young staðfesta eisini í *The Cambridge Companion to Travel Writing*, at „the 1930s [...] was a rich decade for travel writing“ (Hulme & Youngs 2010 : 8). Flestu bókmentagranskarar arbeiða tó ikki við so neyvari skilmarking sum Fussell. T.d. fara Hulme og Youngs langt aftur í tíð og staðfesta: „Writing and travel have always been intimately connected“ (Hulme & Youngs 2010: 2), men teir viðganga eisini, at teir arbeiða við „a broad definition“ (Hulme & Youngs 2010: 1). At skrivning – og øll frásagnarlist yvirhvur – í stóran mun hevur verið knýtt at ferðing er eyðsæð, óteljandi søgur hava eina ferð sum motiv ella tema, og ferðin er ein kend og nógv brúkt allegori. *Biblian* byrjar í grundini við, at Ádam og Eva verða tvingað út á eina ferð, út úr Paradís, og Odysseus siglir um Miðjarðarhavið, Dante ferðast umvegis helviti og reinsanareldin til himmiríkis o.s.fr. Pikareskurnar í 16. og 17. øld, t.d. *Don Quijote* ella *Jacques le fataliste*, eru somuleiðis dømi um søgur við ferðini sum motivi og tema.

Ein slík rúmlig skilmarking, „broad defintion“, letur tískil upp fyri spurningum, sum í stuttum mugu svarast. Er t.d. neyðugt, at sagt verður frá í fyrsta persóni? Kann ein ferðafrásøgn ikki verða søgd í triðja persóni, t.d. vera frásøgn frá ferð, sum frásøgufólkið sjálvt hevur luttikið í, men við einum øðrum persóni í miðdeplinum? Ella ber til at lata ein annan greiða frá eins egnu ferð sum eitt slag av persónligum skrivara. Frásøgnin hjá Marco Polo frá ferðini í Fjareystri í 13. øld er søgd í fyrsta persóni, men í formælinum verður Marco Polo umrøddur í triðja persóni, og upplýst verður, at rithøvundurin er ein annar, t.e. ikki Marco Polo (Polo 1995: 35). Men frásøgnin hjá Marco Polo verður vanligaroknað sum ferðafrásøgn og nevnd bæði hjá Thompson (Thompson 2011: 39) og Hulme & Youngs (Hulme & Youngs 2010: 3). Ein ferðafrásøgn nýtist v.ø.o. ikki at hava eitt beinleiðis samband millum rithøvund og høvudspersón og tískil heldur ikki í øllum førum at verða lisin sum „a sub-species of memoir“.

Við íblástri frá Lejeune ber til at gera eina talvu, sum lýsir møguleikarnar.

Lejeune lænir í síni greining av frásagnarviðurskiftunum hugtøk frá Genette, og tað sama er gjørt her (Lejeune 1975: 18). Eitt autodiegetiskt frásøgufólk er partur av hendingunum í frásøgnini og hevur seg sjálvt í miðdeplinum. Eitt homodiegetiskt frásøgufólk er partur av hendingunum í frásøgnini og høvuðspersónur, men vendir sær til ein annan persón ella fleiri, ella sigur frá um onnur, t.e. frásøgufólkið hevur ikki – ella ikki einans – seg sjálvt í miðdeplinum. Eitt heterodiegetiskt frásøgufólk er ikki partur av frásøgnini, men er uttanfyri sum ein eygleiðari.

Persónsfornavn Sáttmáli	Eg	Eg/tú	Hann/hon
Samsvar millum rithøvund, frásøgufólk og høvuðspersón	Ferðafrásøgn í fyrsta persóni (autodiegetisk)	Ferðafrásøgn í fyrsta ella øðrum persóni, men við øðrum enn bara frásøgufólkini í miðdeplinum (homodiegetisk)	Ferðafrásøgn í triðja persóni, t.e. frásøgufólkið kann umrøða seg sjálvt ella onkran annan í triðja persóni (homodiegetisk)
Ikki íspunnin	////////////////////	////////////////////	////////////////////
Kann vera íspunnin	////////////////////	////////////////////	////////////////////
Ikki samsvar millum rithøvund, frásøgufólk og høvuðspersón	Ferðafrásøgn í fyrsta persóni, men við einum øðrum høvuðspersóni ella t.d. inngangi, sum ger frásøgufólkið til part av aðrari søgu (homodiegetisk)	Ferðafrásøgn í øðrum persóni, vend beinleiðis til høvuðspersónin „tú“ (homo- ella heterodiegetisk)	Ferðafrásøgn í triðja persóni, t.d. um eina rannsóknarferð (heterodiegetisk)

Aðrir möguleikar eru eisini, t.d. kann ein ferðafrásögn verða sögd í fleirtali. Tað ber eisini til at hugsa sær eina autofiktiva ferðafrásögn, og ein slík hevði verið á markinum millum ovaru og niðaru kassarnar. Vandin við slíkum talvum er sjálvsagt, at tær eggja einum til at hugsa um sløg, sum ikki eru umboðað ella kanska als ikki eru til. Talvurnar hjá Lejeune elvdu t.d. til tekstslagið „autofiktión“. Einstakir av möguleikunum eru torførir at ímynda sær, t.d. eitt heterodiegetisk frásøgufólk sum samstundis er høvuðspersónur. Men talvan gevur eina mynd av, hvussu torført tað er at vera alt ov avgjørdur. Marco Polo er t.d. sjálvur frásøgufólk og høvuðspersónur í síni frásögn, men hann skrivar ikki frásögnina, er ikki rithøvundur, og skrivarin/rithøvundurin er tí eisini eitt slag av frásøgufólki.

Skákstrikurnar millum ovaru og niðaru kassarnar merkja, at markið millum tað, sum er íspunnið, og tað, sum ikki er íspunnið, ikki er greitt. Ferðafrásagnir eru ikki sjáldan á markinum millum yrkis- og fagurbókmentir. Í ferðafrásagnum í eldri tíðum vóru t.d. altíð lýsingar av sonevndum „wonders“, t.e. tí merkiliga, margháttliga. Tað var eitt krav til ferðafrásagnir, at tær skuldu lýsa eithvørt nýtt, ókent og lógið. Frits Andersen vísir til Stephen Greenblatt og nevnr hetta „diskursen om det mærkværdige“ (Andersen 2010: 96). Marco Polo lýsir t.d. fólk við hundahøvudum á einari oyggj nærhendis Java (Polo 1995: 223). Eitt krav til tekstslagið, ein væntan hjá lesarunum, hevði sostatt við sær, at upplýsingarnar í ferðafrásagnunum ikki altíð vóru eftirfarandi. Seinni í tíðini blivu lýsingarnar partar av annaðhvørt einum vísindaligum diskursi ella einum diskursi um tað sublima, t.e. hugsanini um eina heilt serliga, stórfingna uppliving í ókendum umhvøvi. Slík eyðkenni síggjast framvegis í ferðafrásagnum, og tað kann tí vera torført at vita, um rithøvundurin, sum skrivar frásögnina, hevur havt slíkar upplivingar, ella um rithøvundurin er ávirkaður av einari hevd, t.e. krøvum til tekstslagið. Í nýggjari tíð kunnu vera aðrir trupulleikar. Kendi enski rithøvundurin Bruce Chatwin vildi t.d. fegin hava sínar bókur útgivnar sum skaldsögur, men forlagið tvíhelt um, at talan var um ferðafrásagnir (Thompson 2011: 31), t.e. Chatwin helt ikki, at samsvar var millum rithøvund, frásøgufólk og høvuðspersón, men tað helt forlagið, og tí gjørdist tað sáttmálin við lesaran⁴⁰.

40 Ónøgdin hjá Chatwin við at verða flokkaður sum ferðafrásagnarhøvundur hongur væl saman við mótmælunum ímóti, at Viderø í 1985 fekk eina serliga M.A. Jacobsen virðisløn og ikki M.A. Jacobsens virðisløn fyri fagar bókmentir (sí notu 35). Carl Thompson skrivar: „In our contemporary hierarchy of genres, travel writing sits significantly below more esteemed genres such as the novel“ (Thompson 2011: 31).

Markið millum tað fagurbókmentaliga og tað yrkisbókmentaliga er ikki lætt at seta í ferðafrásagnum, og kassarnir mugu einans metast sum hjálparamboð í eini roynd at fáa yvirlit og fáa fram eina mynd av, at frásagnirnar hjá Viderø hoyra til eitt serligt slag av ferðafrásagnum, t.e. ikki eru umboðandi fyri ferðafrásagnir sum heild. Skilmarkingin hjá Paul Fussel fevnir um tað slagid av frásagnum, sum eru í ovasta kassa til vinstru, t.e. ferðafrásagnir í fyrsta persóni, autodiegetiskar ferðafrásagnir, við samsvari millum rithøvund, frásøgufólk og høvuðspersón.

Men skilmarkingin hjá Fussel er helst ov trong, og flestu granskarar velja at arbeiða við ymsum sløgum av ferðafrásagnum heldur enn at útihýsa einari rúgvu. Flestu ferðafrásagnir í nýggjari tíð hóska tó til eina skilmarking, sum ger ferðafrásøgnina til „a sub-species of memoir“, men nær byrjaði tað, t.e. nær gjørdust ferðafrásagnir autodiegetiskar? Carl Thompson ger ikki so nógv burtur úr tíðini millum kríggini, men ger hin vegin vart við, at ferðafrásagnirnar broyttust í skiftinum frá upplýsingarøld til romantikk, hann rópar hetta „travel writing’s inward turn“ og vísir á, at ferðandi umframt at leggja fram upplýsingar um fremmand lond fóru at greiða frá persónligum kenslum og hugsanum á ferðini. Móti endanum á 18. øld fóru ferðafrásagnir v.ø.o. eisini at snúgva seg um persónliga menning, og eitt nýtt motiv tók seg upp: „Some sort of conclusive, climactic scene, in which the traveller gains epiphanic insight into him – or herself“ (Thompson 2011: 115). Hetta er í ætt við tað, sum omanfyri verður nevnt ein diskursur um tað sublima. Við terminologi frá Genette kunnu vit siga, at tað er eitt skifti frá homodiegetiskum til autodiegetiskar frásagnir. Fyri Fussel er hin vegin avgerandi at skilja eitt serligt slag av frásagnum burturúr og fyrst og fremst rudda burtur t.d. ferðahandbøkur, etnografiskar lýsingar, rannsóknarferðir o.s.fr.

Tað er eyðsýnt, at frásagnirnar hjá Viderø hóska sera væl til skilmarkingina hjá Fussel. Tað er eisini merkisvert, at Fussel leggur dent á tíðina millum kríggini, tí tað var hetta tíðarskeiðið, meir enn nakað annað, sum ávirkaði Viderø. Hóast Viderø skrivaði tær flestu av sínum tekstum eftir seinna kríggj, so skrivaði hann við støði í hugsanum og rákum frá tíðini millum kríggini, og Viderø ferðaðist hvørki fyri at gera rannsóknir ella fyri at njóta lívið og sláa seg leysan í stórum ferðaløgum. Hann ferðaðist á ein reikandi, leitandi hátt, sum í grundini ikki hoyrði hansara tíð til. Tað er eisini áhugavert, at Fussel í umrøðuni av ferðandi rithøvundum millum kríggini staðfestir „that travel in the inter-war years often appeared to be more about escaping from

England than anything else“ (Hulme 2010: 83). Viderø longdist eisini burtur, rýmdi úr Føroyum, hann leitaði meiri *burtur* úr ávísium støðum enn *til* ávís støð.

David G. Farley skrivur í *Modernist Travel Writing* (2010), at

The years between World War I and World War II were indeed rich for travel and travel writing. As a result of the industrial and technological advances of the nineteenth century that improved the infrastructure of the European continent and facilitated trade and transportation [...] casual travel was no longer only for the intrepid or the wealthy (Farley 2010: 7).

Tað var vorðið einfaldari og bíligari at ferðast, og samstundis vóru árin við stongsli og ófriði av. Tað er í hesum árunum millum kríggini, at Viderø ger sínar fyrstu ferðir út í heim og skrivur sínar fyrstu ferðafrásagnir (Viderø 1931), og hann ger tað fullkomiliga í tíðarinnar anda. Tí hóast móguleikarnir at ferðast ongantíð fyrr høvdu verið so góðir, og hóast kríggið var av, so vóru ferðafrásagnirnar í hesum tíðarskeiðinum sambært Farley ikki ljósar og lættar, tvørturímóti: „The aftermath of the Great War was a breeding ground for even further trauma and anxiety that was manifest in much of the thought and literature of the age“ (Farley 2010: 8). Ótti og stúran og ein kensla av, at øll virði vóru farin í knús undir kríggnum, eyðkendi ættarliðið av rithøvundum eftir kríggið og setti sín dóm á bæði politikkk og mentanarlív. Kend eru orðini úr *The Sun Also Rises* (1926) eftir Hemingway um „the lost generation“, og T.S. Eliot skrivaði „The Waste Land“ (1922) og „The Hollow Men“ (1925) um eina evropeiska siðmenning í uppløysn og menniskju við ongum vónum. Farley nevur beinleiðis Spengler og bókina *Der Untergang des Abendlandes* og staðfestir, at hóast bókin var umstrídd, so setti hon orð á „a growing feeling of the uncertainty that pervaded the period“ (Farley 2010: 9). Viderø er í øllum sínum ritverki týðiliga ávirkaður av hesum rákinum, og hann nevur aftur og aftur Spengler í sínum frásagnum. Yvirhøvur er Viderø í sínum ferðafrásagnum dapurskygdur um framtíðina og hevur lítla vón um mentanarlig framstig.

Men ferðafrásagnir eru sum nevnt ikki einans lýsingar og hugsanir frá einari ferð. Thompson endurgevur Peter Hulme fyri staðfestingina, at ferðafrásagnir „have at the very least to be made, even if they are not supposed to be made up“ (Thompson 2011: 27). Ein rithøvundur á ferð kann ikki endurgeva alt,

men noyðist at velja út, leggja dent á ávísar hendingar, skipa frásögnina á ávísan hátt o.s.fr. Thompson ger vart við, at grikski gudurinn Hermes var gudur bæði fyrri ferðing og fyrri lygnarar (Thompson 2011: 29), t.e. sambært grikskari gudalæru var eitt samband millum ferðina, ferðafrásögnina og lygnina. Tí eru skákstrikur millum kassarnar í talvuni omanfyri. Arne Melberg skrifvar um ferðafrásögnina sum slag av teksti, at „it insists on being factual and truthful while using elements of fiction at the same time“ (Melberg 2008: 100). Ferðafrásagnir hava t.d. ikki so sjáldan endurgevingar av beinleiðis talu millum persónar. Hetta liggur í skilmarkingini, hvør einstakur hævundur hevur sín egna stíl og sín egna „sensitivity“, sítt kenslusemi. Harumframt koma krøvini frá sjálvum tekstslagnum. Í somu løtu ein rithøvundur byrjar at skriva eina ferðafrásögn, gerst hann ella hon sum nevnt partur av nøkrum størri, einari hevd og nøkrum eyðkennum og krøvum, sum eru knýtt at hesari hevd. T.d. hava flestu ferðafrásagnir eina byrjan við lýsing av einari fráferð, og ofta verða orsakirnar til fráferðina tiknar fram. Viderø byrjar allar sínar ferðafrásagnir við at lýsa fráferðina. Í *Ferð mín til Jorsala* verður orsökkin til fráferðina týðiliga útgreinað, eitt fólk í sóknini hóttir við at klaga hann, og hann avger tí at rýma, fara til Jerúsalem (Viderø 1957: 7). *Frá landi á fyrsta sinni* byrjar við fyrsta skúladegi. Hann fer sum smádrongur „frá húsum“ og seinni til Danmarkar á skúla (Viderø 1991a: 5). Í *Á Suðurlandið* er alt „í røringi“ (Viderø 1990a: 7), og menn gera seg klárar at fara á Suðurlandið. Í *Ferð mín til Damaskusar* verður sama orsök sum í *Ferð mín til Jorsala* brúkt (Viderø 1997: 8).

Harumframt lýsir ein ferðafrásögn altíð ein samanbrest millum tað kenda og tað ókenda, millum tað, sum rithøvundurin á ferð umboðar, og so tað, sum rithøvundurin upplivir á síni ferð. Allar ferðafrásagnir lýsa v.ø.o. ein samanbrest millum kent og ókent, gamalt og nýtt, tann ferðandi einstaklingin og felagsskapin. Viderø kemur t.d. úr Føroyum og hevur ávís virði við sær, og tey verða sett upp í móti teimum virðum, hugsanum, siðvenjum o.s.fr., sum hann upplivir á síni ferð. Tann ferðandi, í hesum føri Viderø, verður sostatt tvingaður til at hugsa um síni egnu virði og taka støðu til tey, og ferðin verður tí ikki einans ein ferð í tí ytra – ein flyting úr einum stað í annað – men eisini ein ferð innan í rithøvundinum sjálvum. Thompson staðfestir, at „the narrator undergoes important, possibly life-changing experiences, before returning home to be reintegrated into his or her own society“ (Thompson 2011: 16-17). Orðið „reintegrated“ hóskar tó ikki til Viderø, sum hvørki fyrri

ella eftir ferðina fellur inn í færoyska samfelagið. Sum Malan Marnersdóttir skrivur um *Á Suðurlandið* er einans talan um „burturferð“ (Marnersdóttir 2000: 351). Sum nevnt í innganginum staðfestir Viderø t.d. afturkomin úr Damaskus: „Og nú gangi eg her í Hvalvík, komin úr Damaskus, – tað er nátt, ein heldur døpur og nívandi nátt, har sum mær skilst ikki, hví eg soleiðis eri komin higar“ (Viderø 1997: 133–134). Afturkomin til Skálavíkar í *Á Suðurlandið* staðfestir hann: „eg eri ørlendur gagnvart øllum hlutum her“ (Viderø 1990: 244). Í *Ferð mín til Jorsala* stendur: „standi eg aftur [...] í somu urð, har eingin fuglur hoyrist [...] steinarnir ísakaldir, loftið nívandi tungt“ (Viderø 1957: 307). Í *Frá landi á fyrsta sinni* eru orðini í seinasta brotinum: „maður er ætlaður at ganga burtur“ (Viderø 1991a: 176). Ein kensla av ikki at eiga eitt heim, ikki at hava frið á sær og kenna seg tryggan, gongur aftur í øllum ferðafrásagnunum hjá Viderø og gevur teimum ein dapran dóm. Mangt bendir á, at eitt alment rák í tíðini millum kríggini í ferðafrásagnunum rennur saman við eina persónliga kenslu av ikki at kenna seg heima.

Taka vit samanum skilmarkingina og býta hana sundur í ein formligan og innihaldsligan part, kunnu vit siga, at útgávnar *Ferð mín til Jorsala*, *Á Suðurlandið*, *Frá landi á fyrsta sinni* og *Ferð mín til Damaskus* eru at rokna sum ferðafrásagnir av autodiegetiskum slag, tí

- 1) formliga er samsvar millum rithøvund, frásøgufólk og høvuðspersón, t.e. frásøgufólkið er ikki íspunnið, tað er rithøvundurin sjálvur, sum er á ferð og í miðdeplinum, hóast lutfallið millum veruligu ferðina hjá rithøvundinum og frásøgnina ikki í øllum lutum er 1:1, tí frásøgnin krevur ávísan bygnað og greidleika, og frásøgufólkið í einari ferðafrásøgn má neyðturviliga seta seg sjálv á pall við ávísimum eginleikum. At talan er um frásøgn frá einari ferð ber í sær, at frásøgnin er afturlítandi (eisini um sagt verður frá í málfrøðiligari nútíð). Sostatt er talan um „a sub-species of memoir“, eina afturlítandi frásøgn í prosa í fyrsta persóni um eina ferð, sum rithøvundurin sjálvur hevur verið á.
- 2) innihaldsliga er frásøgnin avmarkað til eina ferð. Byrjað verður við at lýsa fráferðina, og greitt verður frá orsökini til ferðina. Síðani verður sjálv ferðin lýst, og nógv verður gjørt burturúr, hvussu upplivingar á ferðini ávirka rithøvundin og fáa hann at hugsa um seg sjálv, sín uppvøxstur og síni virði. Upplivingarnar av tí, sum er øðrvísi, hava við sær ein innihaldsligan mótsetning millum heimligt og fremmant, kent

og ókent, bygdina og býin, einstaklingin og fjöldina, fortíð og nútíð. Sum Carl Thompson skrifvar í *Travel Writing* er í ferðafrásagnum altíð „a complex and sometimes unsettling interplay between alterity *and* identity, difference *and* similarity“ (Thompson 2011: 9). Í hesum eru frásagnirnar hjá Viderø einki undantak.

Men tær eru hin vegin so háttáðar, at tær leggja seg upp at øðrum tekstslögum. Við einari lítlari broyting av Derrida kunnu vit siga, at tær bæði hoyra til eitt tekstslag og luttaka í øðrum tekstslögum, t.e. tær eru ferðafrásagnir við eyðkennum frá øðrum tekstum í sær. Tær eru dømi um „a law of impurity“ (Derrida 1992: 225), tær eru ikki reinar, men tær eru – hóast tað – ferðafrásagnir, og spurningurin um tekstslag, um „impurity“, má tí takast upp í hvørjum einstökum føri.

Hví ferðafrásøgn?

Høvuðsendamálið við ferðafrásagnum í eldri tíðum var at savna og skráseta vitan um fremmand lond og fremmand fólk. Sagt var frá í fyrsta persóni, men frásøgufólkið, t.e. rithøvundurin, var ikki í miðdeplinum í frásøgnini, heldur var frásøgufólkið sum vitni ein trygd fyri trúvirðið: „it was a development from the late medieval period [...] to emphasise the traveller’s eye-witness status, and so give greater credibility“ (Thompson 2011: 98). Tað kom sjáldan fyri, at ein rithøvundur í einari ferðafrásøgn gjørdi nógv burtur úr egnum kenslum ella persónligum hugsanum um ferðina. Undantøk kundu vera, t.d. um ein rannsóknarferð ikki gav tey úrslit, sum myndugleikarnir høvdu væntað. Tá kundi rithøvundurin gera nógv burtur úr stríði og strevi fyri at rættvísgera útreiðslurnar til ferðina. Carl Thompson endurgevur Neil Whitehead fyri at nevna eina slíka trongd til rættvísgerð fyri „a drive to narrativity“, t.e. frásøgnin frá sjálvari ferðini kom at fylla meir enn úrslitini frá ferðini. Men tað hoyrði ikki til tekstslagið:

the lack of focus upon the narratorial self we find in many pre-1750 travel accounts also derives, to some extent, from differences not so much in the travellers themselves as in the generic conventions associated with the travelogue form (Thompson 2011: 104).

Um rithøvundar gjørdur eitt sindur burtur úr at lýsa seg sjálvar, t.d. klókskapi

og dirvi, so var tað fyri at økja um trúvirðið í frásøgnini, tí endamálið var at fáa til vegar vitan, sum kundi brúkast vísindaliga, politiskt ella búskaparlíga, endamálið var ikki at lýsa sinnisstøðuna og kenslurnar hjá rithøvundinum á ferð. Men hetta broyttist sum nevnt í seinnu helvt av 18. øld. Ferðafrásagnir fóru frá at líta einans úteftir til eisini at líta inneftir í rithøvundin sjálvan. Skiftið er eitt dømi um, at broytingar í bókmentasøguni eru týðiligar í ferðafrásagnum, og at eyðkenni og stíldrøg úr fagurbókmentaligum tekstum, t.d. skaldsøgum, síggjast aftur í ferðafrásagnum. Munurin millum skaldskap og ferðafrásøgn kann stundum vera torfóruv at leggja til merkis. Bæði Carl Thompson og Hulme & Youngs vísa á *A Sentimental Journey* (1768) eftir Laurence Sterne sum eina útgávu, ið fekk týðning fyri, hvussu ferðafrásagnarskrivingin broyttist, og sum eitt dømi um, hvussu torført tað kann vera at gera greiðan skilnað millum tað fagurbókmentaliga og yrkisbókmentaliga í ferðafrásagnum (Hulme & Youngs 2002: 6). *A Sentimental Journey* er ein íspunnin søga, men sagt verður frá í fyrsta persóni eins og í ferðafrásagnum yvirhøvur, og frásøguvíðing, Yorick, ger nógv burtur úr egnum mistøkum, kenslum, lögnum hendingum og stríði og strevi á ferðini (Thompson 2011: 111–112). Kenslusemi í seinnu helvt av 18. øld og romantikkini í 19. øld gjørdu v.ø.o., at ferðafrásagnir um aldaskiftið 1800 í størri og størri mun fóru at snúgv seg um rithøvundin á ferð, t.e. um rithøvundin sjálvan: „the growing tendency in the genre, from the late eighteenth century onwards, to foreground the narratorial self“ (Thompson 2011: 99). Hóast rannsóknarferðir enn høvdu ein stóran leiklut í 19. øld, so fyltu rithøvundarnir – teirra áhuga- og ivamál, lyndiseyðkenni og kenslur – meira og meira í frásagnunum.

Eftir fyrra kríggj var tað eins og fremmandi heimurin ikki var so áhuga-verdur longur, tíðin við stórum rannsóknarferðum og rithøvundum á ferð víða um heim var um at vera av, og í staðin var tað sálarlívið og menningin innan í rithøvundinum sjálvum, sum gjørdist evni í frásagnunum. Ferðafrásagnir fóru nú næstan burturav at snúgv seg um rithøvundin. Men sum Fussel vísir á, við støði í orðingum hjá rithøvundinum George Norman Douglas, bjóðaði – og bjóðar – ferðafrásøgnin framvegis lesaranum á triggjar ferðir í senn: „[it] invites the reader to undertake three tours simultaneously: abroad, into the author’s brain, and into his own“ (Fussel 1982: 204). Treytin fyri, at rithøvundurin kann líta inn í seg sjálvan (fara á ferð inn í seg sjálvan) er v.ø.o., at hann fer heimanífrá, leitar út í ókend øki, og fyri lesaran er ferðin inneftir treytað av lesingini.

Eins og við öllum slíkum flokkingum er ein rúgva av undantökum, men yvirskipað er gongdin greið (føroysku dømini fella ikki í øllum førum neyvt innan fyri mørkini hjá Thompson):

Evni	Fremmand lond (leita úteftir)	Fremmand lond og eg (leita úteftir og inneftir)	Eg og fremmand lond (leita inneftir)
Tíðarskeið	→uml. 1760	uml. 1760→1914	uml. 1914→
Innihald	Ferðin hevur utilitaristiskt endamál, t.e. at savna upplýsingar, sum kunnu brúkast vísindaliga, politiskt ella búskaparliga	Ferðin hevur til endamáls at lýsa ókendar partar av heiminum, men eisini at lýsa rithøvundin á ferð	Ferðin er fyrst og fremst ein lýsing av rithøvundinum, hansara hugsanum og kenslum á ferðini. At savna inn neyvar upplýsingar ella lýsa ókendar partar av heiminum er ikki endamálið
Føroysk dømi	Jens Chr. Svabo** Christian Pløyen***	Sigert Patursson**** Absalon Joensen	K.O. Viderø Durita Holm
Frásøgn	Homodiegetisk	Homodiegetisk	Autodiegetisk

** Tað ber til at seta spurnartekin við, um frágreiðingin hjá Svabo er at rokna sum ferðafrásøgn, men Svabo nevnr orðið ferð í heitinum *Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782*, og endamálið við hansara ferð var tað sama sum við ferðunum hjá mongum øðrum í hansara samtíð: at fáa til vegar vitan, sum kundi brúkast vísindaliga, politiskt ella búskaparliga. Hin vegin lýsir Svabo ikki eitt land ella eina mentan, sum er fremmand hjá sær, men hjá uppgávugevaranum, t.e. kongi.

*** Sambært *Føroyskari Bókmentasøgu I* er *Erindringer fra ein Reise til Sjetlandsøerne, Ørkenøerne og Skotland Sommeren 1839* eftir Pløyen „fyrsta rættiliga ferðafrásøgn skrivað við føroyskum lesarum í huga“ (*Marnersdóttir og Sigurðardóttir 2011: 279*). Bókin kom út í 1840.

**** Turið Sigurðadóttir skrivar í bókini *Sigert* (1994), at Sigert Patursson ger nógva burtur úr landafrøðiligum lýsingum, men at í bókini eru eisini „nógvar háfloygdar náttúrulýsingar í romantiskum stíli“ (Sigurðardóttir 1994: 63).

Ein spurningur er, hví Viderø valdi at skriva ferðafrásagnir og ikki t.d. skaldsøgur ella sjálvsævisøgur. Fatanin í hesi ritgerðini er, at Viderø valdi at skriva ferðafrásagnir, tí tær hóskaðu til tað, hann hevði at siga. Tær góvu honum ein pall at lýsa seg sjálvan á. Men ferðafrásagnir fyri uml. 200 árum síðani høvdu hin vegin sum slag av teksti neyvan hóskað til Viderø. Tað hevur tí serligan týdning fyri viðgerðina av hansara ferðafrásagnum, at tær innihaldsliga eru ávirkaðar av rákum í tíðini millum kríggini og formliga hoyra til tað slagid av ferðafrásagnum, sum í mestan mun snara frásøgnini inneftir og snúgva seg um sjálvan rithøvundin á ferð. *Ferð mín til Jorsala* avdúkar harumframt, at Viderø hevði hug at leita aftur um tíðina við uppdagingarferðum fyri at geva sínum ferðafrásagnum ein bygnað, t.e. aftur til tíðina við pílagrímsferðum, tá ferðaleiðin var kend, men tann ferðandi ein fremmandur á jørð. Leitanin inneftir gjørdist fyri Viderø í stóran mun átrúnaðarlig, og hugsanir um pílagrímsferðir ávirkaðu hann, tá ið hann skuldi skriva um sínar egnu ferðir. Hetta læt seg gera, tí frásagnir frá pílagrímsferðum í miðöld vóru inneftirlítandi, men tær vóru átrúnaðarligar fyrst og fremst, og Viderø var ikki pílagrímur í miðöld, hann livdi mitt í 20. øld. *Ferð mín til Jorsala* lýsir tí ein samanbrest millum gamlar og nýggjar tilverufatanir í einari inneftirlítandi ferðafrásøgn.

John Frow skrivur í *Genre*, at: „Genre, like formal structures generally, works at a level of semiosis – that is, of meaning-making – which is deeper and more forceful than that of the explicit „content“ of a text“ (Frow 2011: 19). T.e. slagid av teksti hevur størri týdning fyri berandi hugsanina í tekstinum enn innihaldið. Sostatt sigur valið av tekstslagi – í hesum føri ferðafrásagnir – minst líka nógv um tað, ið leikaði á hjá Viderø, sum innihaldið í tekstunum. Tekstslagid er í sjálvum sær eitt slag av boðskapi frá Viderø til okkum lesarar. Men boðskapurin er ikki heilt greiður, tí ferðafrásagnirnir eftir Viderø eru sum nevnt serligar á tann hátt, at tær leggja seg upp at øðrum tekstsløgum. *Ferð mín til Jorsala* verður í næsta kapitli greinað við støði í einari skilmarking av frásagnum frá pílagrímsferðum í miðöld, tí soleiðis lýsir Viderø sjálvur sína ferð. Men samstundis verður víst á, hvussu gongdin í frásøgnini máar støðið undan hansara ætlanum og hansara hugsanum um ferðina.

V. Ferð mín til Jorsala

Ferð mín til Jorsala er um eina ferð hjá Viderø til Jerúsalem í 1951-52. Viderø leggur í byrjanini av frásøgnini upp til, at *Ferð mín til Jorsala* er ein frásøgn frá píligrímsferð. Men hann orðar seg eitt sindur ógreitt um endamálið við ferðini.

Viðgerðin niðanfyri fylgir í stóran mun hendingagongdini í frásøgnini. Fyrst verða høvuðseyðkenni í frásagnum frá píligrímsferðum nevnd, og síðani verður kronologiskt og greinandi sagt frá gongdini í frásøgnini. Tað verður gjørt fyri at vísa á, at Viderø gevur frásøgnini eitt endamál og leggur hana í eitt tekstslag, sum ikki rættiliga hóskar til tað, hann hevur at siga. Viderø nevnir ferðina eina píligrímsferð, hóast talan er um eina persónliga rannsóknarferð í 20. øld, og hann tekur skiftandi leiklutir á seg í frásøgnini: hann er píligrímur, protestantiskur prestur og rithøvundur. Gongdin í frásøgnini avdúkar stig fyri stig, hvussu støðið verður máað undan hansara ætlanum um at vera píligrímur og skriva eina frásøgn frá píligrímsferð. At enda er frásøgnin um at detta sundur í eina rúgvu av tilsipingum til aðrar tekstir, sum benda á aðrar loysnir og aðrar ferðir enn píligrímsferðina. Barnsligi spurningurin, sum ein smágenta í Havn setur Viderø á fráferð, „Hvar búgvir tú?“, verður endurtikin fleiri ferðir og gerst eitt leiðmotiv í frásøgnini. Spurningurin avdúkar støðuna, hann er í, og spurningurin ber frásøgnina fram í móti einum svari. Men svarið, sum kemur í endanum, hóskar als ikki til eina frásøgn frá píligrímsferð. Í stuttum ber tí til at siga um gongdina í frásøgnini, at hon byrjar við átrúnaðarligum hugsanum um bjarging og endurloysn, men endar í vónloysi.

Píligrímsferð mitt í 20. øld

Miðskeiðis í fyrsta kapitli vísir Viderø á, at hansara frásøgn byggir á gamla hevd: „Loksins verður tað mær alljóst, at eg skal fara upp í hin velduga skara, sum hevur lagt avstað til hins heilaga lands og niðan til Jorsalaborgar“ (Viderø 1957: 21). Við orðunum „hin velduga skara“ ger Viderø vart við, at ferð hansara byggir á aðrar, og at frásøgnin frá ferðini tískil hoyrir til ávíst tekstslag⁴¹.

41 Orðið „skari“ verður brúkt fleiristaðni í *Biblíuni* um mongd av fólki, t.d. í lýsingunum í Johs. 11 og

Ferð mín til Jorsala er bæði frásögnin um ferðina hjá Viderø til Jerúsalem í 1951-52 og partur av drúgvvari bókmentiligari hevd við serligum eyðkennum. Viderø ætlar sær á pílagrímsferð, og tí verður ferðin – og hansara frásögn frá ferðini – av serligum slag. Eins og T.S. Eliot skrifvar í *Tradition and the Individual Talent* (1919), sum er nevnt frammanfyri, kennir Viderø „not only the pastness of the past, but of its presence“, og tað hevur avleiðingar fyri, hvussu Viderø skrifvar, tí:

the historical sense compels a man to write not merely with his own generation in his bones, but with a feeling that the whole of [...] literature [...] has a simultaneous existence and composes a simultaneous order (Eliot 1948: 14).

Tá ið Viderø ger av at fara til Jerúsalem, er tað fyri honum, sum er fortíðin til staðar í nútíðini, og Viderø hevur fortíðina við sær á ferð. Hann sær seg sjálvan – sína sinnisstøðu og sína ferð – ígjøgnum tekstir, sum langt síðani eru skrivaðir. At fara til Jerúsalem er fyri Viderø ikki bara at fara til ein bý, tað er ein ferð inn í søgur um ein bý, og frásögnin hjá Viderø verður partur av mongu søgunum. Viderø leggur afturat aldagomlu hevdini og verður partur av henni – á sína egna hátt.

Í *Ferð mín til Jorsala* er Jerúsalem tiskil bæði ein ítøkiligur og ein úrtøkiligur býur. Men býurin trínur fram fyri lesaran í trimum brigdum ella stigum, tí átrúnaðarliga er býurin eitt hugtak. Viderø minnst t.d. aftur á mammu sína, sum „sang hina heilagu Jerusalem, ið kemur oman av himni“ (Viderø 1957: 19), t.e. sang um tað nýggja Jerúsalem, sum sambært Jóhannesar Opinbering skal koma eftir heimsins enda: „Og eg sá staðin hin heilaga, hitt nýggja Jerúsalem“ (Johs. Op. 21, 2). Í frásögnini hjá Viderø verður Jerúsalem tí lýstur sum 1) ein ítøkiligur býur í Miðeystri, 2) ein býur í søgum langt aftur í tíð og 3) eitt átrúnaðarligt hugtak knýtt at vónum um endurløysn og bjarging.

12 av teimum mongu, sum leitaðu til Jerúsalem at halda páskir og tóku ímóti Jesusi: „tá ið hin stóri skarin, sum komin var til hátíðina, hoyrði at Jesus kom til Jerúsalem...“ (*Biblia* 2000: 990), og Johs. Opinbering 7,9: „Eftir hetta sá eg, og sí, stórir skari, sum eingin var førur at telja, av øllum fólkasløgum og ættum og tjóðum og tungumálum [...] og høvdu pálmagreinar í hondunum“ (*Biblia* 2000: 1169). H.A. Brorson yrkti sálmar við støði í hesum lýsingunum í *Bibliuni*, og sálmarnir kunnu eisini hava ávirkað Viderø, t.d. „Livet med sin Brude-Skare/drager ind ad Salems By“ og „Den store hvide flok vi se“. J.H.O. Djurhuus týddi „Den store hvide flok vi se“ í 1910, „Hitt hvíta liðið“ (Djurhuus 1988: 76-77).

Hesi trý stigini kunnu knýttast at ávikavist 1) nútíð, 2) fortíð og 3) framtíð – og av hesum trimum er tað nútíðin, sum hevur minstan áhuga fyri Viderø.

Tað eru søgurnar, sum geva býnum eina serliga merking í frásøgnini, og tað eru søgurnar, sum gera ferðina týðningarmikla fyri Viderø. Umframt at vísa til hin „velduga skara“ sipar Viderø til eina ørgrynnu av bíbilskum søgum og sálum. Tær mongu tilsippingarnar, síðu eftir síðu, gera hol í frásøgnina, og tær festa horisontalu flytingina, t.e. ferðina úr Føroyum og út í heim, í eina vertikala flyting. At fara til Jerúsalem er at nærkast Guði gjøgnum søgur um Guð (stig 3 omanfyri).

Men størstan týðning hevur tað, at søgurnar legitimera ferðina. Viderø lýsir í frásøgnini, hvussu hann knappliga fer úr prestastarvinum og av bygdini. Hann skákar sær undan skyldum, og hann ger eftir øllum at døma ongar avtalur frammanundan, hann boðar ikki frá, men sigur fyri seg sjálvan: „Farið væl, farið væl mínir góðir hvalvíkingar, far væl mín góða Hvalvík“ (Viderø 1957: 21). Á leiðini til Havnar hittir hann „menn, ið allir spyrja um hitt sama“, t.e. um hann ikki fer at søkja prestaembætið í Kvívík, og Viderø kennir tað, sum verður ein fingur stungin inn í „ósjónligt sár“. Hann hættar sær ikki at svara: „Nei, eg fari til Jorsala“, svarar tað mudlandi í mær undir luktum loki [...] eg fái tað ikki sagt“ (Viderø 1957: 22). Hann hevur tí hug at krógva seg fyri fólki.

Viderø ger sjálvur vart við, at tað ber til at ivast í, um „ætlanir“ hansara eru „reinmeintar“ (Viderø 1957: 22). Men við at lýsa sína truplu støðu, vísa á gamla kristna siðvenju og gera ferðina til eina pílgrímsferð, verður avgerðin – í hvussu er í frásøgnini – rættvísgjørd, og ferðafrásøgnin fær við avgerðini sína eksposition. Viderø finnur ein leiklut til sín sjálvs í einari frásøgn um seg sjálvan.

Á sama hátt sum syndafallið í Fyrstu Mósebók í *Gamla Testamenti* treytar allar aðrar søgur í *Bíbliuni*, treytar avgerðin um at gera frásøgnina til eina frásøgn frá pílgrímsferð hugsanirnar og lýsingarnar í frásøgnini. Viderø ber seg sjálvan saman við Ádam eftir syndafallið: „Ádam, hvar ert tú?“ (Viderø 1957: 42). Viderø hevur brúk fyri einari orsök til ferðina, og hann ger sær eina við at leita aftur í bíbliusøguna og bókmentirnar. Hóast hann livir mitt í 20. øld, setur hann seg sjálvan á pall sum pílgrím, og frásøgnin verður tí lögð í eitt væl kent tekstslag – t.e. eina frásøgn frá pílgrímsferð – sjálvst um ætlanin við ferðini ikki er heilt greið.

Frásagnir frá pílgrímsferðum – formur, innihald, endamál

Frásagnir frá pílgrímsferðum hava fyri tað mesta verið viðgjørðar í søguligum og átrúnaðarligum høpi. Bókmentavísindaliga eru tær lítið granskaðar. Í verkum um ferðafrásagnir verða tær vanliga nevndar leysliga, sjáldan viðgjørðar (t.d. Thompson 2010, Hulme&Youngs 2010). Men pílgrímsferðin var vanligasta motiv í ferðafrásagnum í fleiri øldir (Thompson 2011: 38-40). Sambært William H. Sherman var pílgrímsferðin „the dominant medieval framework for the long-distance non-utilitarian travel“ (Sherman 2010: 24), t.e. umframt handilsferðir vóru pílgrímsferðir mest vanliga slagid av ferðum í miðøld. Pílgrímsferðirnar í sjálvum sær og frásagnirnar frá ferðunum høvdu fyrst og fremst eitt átrúnaðarligt endamál, og tær snúðu seg tí ikki einans um ferðina, men um tann ferðandi, tær lögdu størri dent á „the travelling self [...] than was usual in this period“ (Thompson 2011: 36). Ferðin skuldi broyta tann ferðandi, og frásagnir frá pílgrímsferðum snúðu seg tí eins nógv um pílgrímin, t.e. frásøgufólkið í frásøgnini, sum sjálva pílgrímsferðina. Men tekstir um pílgrímsferðir kundu vera sera ymiskir.

John G. Davies (Davies 1992: 2-13) býtir frásagnir frá pílgrímsferðum sundur í 9 sløg:

- 1) „Iteneraries“, ið einans lýsa sjálva ferðaleiðina,
- 2) „Diaries“, dagbøkur frá ferðum,
- 3) „Letters“, brøv frá ferðum,
- 4) „Libri indulgentiarum“, bøkur, ið greiða frá heilagum støðum á leiðini og teimum avlátum, sum ein vitjan á støðunum kann geva pílgrímum,
- 5) „Aids to Devotion“, eitt slag av bønabókum við bønnum til heilagu støðini á leiðini og sálmum at syngja o.s.fr.
- 6) „Guidebooks“, ferðahandbøkur við alskyns upplýsingum,
- 7) „Travel Accounts“, drúgvar samanhangi frásagnir frá „pilgrims who completed their journeys and returned safely to their own countries“ (Davies 1992 : 9), t.e. afturlítandi frásagnir,
- 8) „Maps, Plans, and Illustrations“, kort og myndir av ymiskum slag, í flestum førum saman við teksti,
- 9) „Canons“, kirkjuligar lógir og leiðbeiningar í sambandi við pílgrímsferðir, fyri tað mesta við ávaringum í móti misbrúki, t.d. at fátøk ikki skulu brúka pílgrímsferðir sum umbering fyri at bidða, at munkar

ikki skulu brúka pílgrímsferðir fyri at sleppa undan sínum skyldum o.s.fr.

Davies roknað øll sløg av tekstum, sum hava eina pílgrímsferð sum evni, uppí, hann ger ikki mun á frásagnum, leiðbeiningum, kortum og brøvum, og hann viðger ikki einstøku sløgini. Hann er áhugaður í keldunum til okkara vitan um pílgrímsferðir, og hann flokkar keldurnar fyri at vísa á, hvussu hugsað og skrivað hevur verið um pílgrímsferðir í farnum tíðum.

Sambært skilmarkingini í hesi ritgerðini eru tað einans frásagnir av slagnum „Travel Accounts“ (slag nr. 7), sum kunnu roknast sum rættiligar ferðafrásagnir. Hinvegin er týðiligt, at drøg úr øðrum sløgum síggjast aftur í slíkum „Travel Accounts“, tí øll sløgini hava sama endamáll og hava „a uniform plan in that their sequence rests upon and is determined by a more or less identical itinerary“ (Davies 1992: 9). T.e. ferðaleiðin í mongu tekstunum, sum hava eina pílgrímsferð sum evni, er í stóran mun tann sama, og kortini úr miðöld (slag nr. 8) kundu tí næstan staðið í *Ferð mín til Jorsala* uml. 500 ár seinni. Tað snýr seg um søgur úr *Bibliuni* og um støð í Miðeystri við átrúnaðarligum týdningi, serliga í økinum kring Jerúsalem. Ein pílgrímur í miðöld kundi ikki ferðast, sum honum ella henni lysti, og somu treytir eru galdandi fyri ein pílgrím í nýggjari tíð, t.d. 20. ella 21. öld.

Viderø fer beina leið til Jerúsalem, og í Jerúsalem vitjar hann støð, sum eru lýst í *Bibliuni* og hava átrúnaðarligan týdning. Hóast hann sum pílgrímur er egin, so er hansara ferðaleið ikki egin, hon er almenn og væl trodd, hann fer upp „í hin velduga skara“. Kenslan av kontinuiteti, heilt aftur til tey fyrstu kristnu, gevur ferðini søguliga og átrúnaðarliga dýpd og er við til at skilmarka tekstslagið, sum frásøgnin frá ferðini verður lögð í. Við einari lítlari umskrivning av Eliot ber til at siga, at tað í slíkari frásøgn er umráðandi at kenna „the presence of the past“.

Men hóast frásøgnin hjá Viderø hoyrir til afturlítandi frásagnirnar frá pílgrímsferðum, „Travel Accounts“, so er tað týðiligt, at t.d. kirkjuligu leiðbeiningarnar úr miðöld, sum Davies nevnir „Canons“ (slag nr. 9), eru viðkomandi í einari viðgerð av frásøgnini hjá Viderø. Tí spurningurin er, um hann ikki eisini brúkar pílgrímsferðina fyri at sleppa undan skyldum og trupulleikum heima í Føroyum. Sum nevnt ger Viderø í frásøgnini sjálvur vart við, at hansara ætlanir kanska ikki eru „reinmeintar“, og fleiri aðrar ábendingar eru um, at hann ivast í sínum ætlanum.

Fremmandur í hesum heimi

Orðið pílgrímur hefur rót í tí latínska *peregrinus* og merkir fremmandur. Ein pílgrímur er v.ø.o. farin heimanífrá. Á pílgrímsferð verður lívið sjálvt fatað sum ein pílgrímsferð, t.e. øll kristin menniskju verða fatað sum fremmand í hesum heimi, reikandi á ferð móti tí himmalska Jerúsalem (Johansen 2005: 25-26). Í Matteus 8, 20 stendur: „Revar eiga holur, og reiður eiga himmalsins fuglar, men menniskjasonurin eigur ikki tað, sum hann kann halla høvur sítt at“ (*Biblia* 2000: 871). At vera fremmandur í heiminum, heimleysur, er gomul hugsan í kristindóminum, og tað sæst aftur í frásøgnum frá pílgrímsferðum og í frásøgnini hjá Viderø.

Munurin á „Travel Accounts“ og hinum nevndu frásagnunum í greinini hjá Davies er, at „Travel Accounts“ eru samanhangandi, afturlítandi frásagnir frá einari ferð. Slíkar frásagnir vóru sambært Davies ikki vanligar fyrr enn uml. 1100, t.e. um sama mundið sum Godzich og Kittay áseta „the emergence of prose“ í nútíðar evropeiskum bókmentum (Andersen 2010: 71). Uml. 300 ár seinni vóru pílgrímsferðirnar ikki longur ráðandi, tað vóru í staðin frágreiðingar frá rannsóknarferðum, sum tó í mongum førum høvdu í sær brigdi frá pílgrímsferðunum, tí tær styðjaðu seg til „the pilgrimage to describe their wanderings and sufferings“ (Sherman 2010: 24). Átrúnaðarlíga endamálið við pílgrímsferðunum var v.ø.o. seinni í tíðini skift út við eitt jarðiskt endamál, men jarðiska endamálið varð ofta lýst á sama hátt sum tað átrúnaðarlíga. Fyri ein lesara, sum lesur frásagnirnar í dag, er munurin hin vegin, at í frágreiðingum frá pílgrímsferðum verður í størri mun leitað inneftir, og ferðaleiðin er kend frammanundan. Í frágreiðingum frá rannsóknarferðum verður fyri tað mesta leitað úteftir, og ferðaleiðin er ókend, í mongum førum eru t.d. eingi kort at halda seg til, tey verða gjørd so hvørt.

Knýtt at hesum er ein annar, áhugaverdur innihaldsligur munur á frásøgnum frá pílgrímsferðum og uppdagingarferðum. Norski miðaldarsøgufrøðingurin Arnved Nedkvitne skrivur, at pílgrímar ikki altíð fyrireikaðu sínar ferðir serliga væl. Hann endurgevur úr bók hjá týska Arnold Angenendt: „augenblicks verliessen Menschen, alt wie junge, Haus, Hof und Arbeitsplatz“ (Nedkvitne 2009: 130-31). Pílgrímar í miðöld fóru ofta bráðliga frá húsi og heimi. Onnur ferðandi fyrireikaðu vanliga sínar ferðir í langa tíð.

Hóast Viderø livir uml. 500 ár seinni, mitt í 20. øld, fer eisini hann „augenblicks“, knappliga – sum var hann raktur av onkrum – av bygdini og frá allari starvsligari ábyrgd: „áður enn meg varir, havi eg búgvíð meg til

ferðar“ (Viderø 1957: 21). Hann boðar ikki frá, tað er eins og hann heldur, at pílagrímsferðin loysir hann úr øllum – sum í miðöld. Alt annað missir týðning. Viderø kennir seg fluttan í aðra tíð, lyftir seg úr gerandisdegnum og øllum teimum skyldum, sum hoyra gerandisdegnum til, hann vísir á frásagnir frá pílagrímsferðum, endurgevur úr *Bíbliuni* og úr sálmum. Hann fer inn í ein heim av tekstum og loysir seg sjálvan úr tíð og stað. Men hvat er endamálið?

Orsökir í miðöld og hugsanir hjá Viderø

Nedkvitne nevnir trýggjar orsakir til pílagrímsferðirnar í miðöld: „there were three main motives for going on a pilgrimage: penance, prestige and cures“ (Nedkvitne 2009: 135). Av hesum trimum heldur Nedkvitne tó, at pílagrímsferðirnar fyri heilsubót vóru fáar í Norðurlondum, tí tey, sum vóru sjúk, orkaðu heilt einfalt ikki at fara langar ferðir. Fólk fóru iðranargongd fyri at fáa fyrigeving og fyri at fáa virðing (Nedkvitne 2009: 137). Kend er t.d. søgan í *Heimskringlu* um Sigurð Jorsalafara, sum „dvaldist leingi í Jorsalalandi“ og har „vóð [...] til halgan tvátt“ (Snorri 1964: 165). Sundurbýtingin hjá Davies vísir tó, at kirkjuligar leiðbeiningar vóru, sum ávaraðu í móti misbrúki, og tískil hava orsakirnar til pílagrímsferðirnar í miðöld verið samansettar og í summum førum ivasamar.

Viderø ferðast í einari heilt aðrari tíð, men hansara ferð til Jerúsalem hevur, sum hann sjálvur ger vart við, træðrir aftur til gomlu frásagnirnar, og endamálið við hansara ferð er í stóran mun tað sama sum hjá pílagrímunum í miðöld – at bøta fyri mistøk og vinna virðing. Viderø endurgevur boðini frá Guði til Ábrahams um at fara heimanífrá til útvalda landið (Fimta Mósebók, 12) og úr Lukasevangelinum 9,15: „Og hann vendi andlitinum til tess at fara til Jorsalaborgar“ (Viderø 1957: 20). Fleiri aðrar tilvísingar eru til bíbilskar lýsingar av Jerúsalem og til vónir um fyrigeving, t.d. „Fólkið, sum býr, hevur fingið fyrigeving misgerða sína“ (Viderø 1957: 20). Ferðaleiðin hjá Viderø er sum nevnt í høvuðsheitum tann sama sum í gomlu frásagnunum við Jerúsalem í miðjuni og øllum øðrum heimsins býum og londum uttanum. Tó kemur eitt endamál afturat hjá Viderø. Hann vil finna upprunan til ta trúgv, sum mamma hansara hevur, og sum hevur havt so stóran týðning fyri hansara lívs- og starvsleið: „tá ið eg var barn og [...] lýddi á móður, sum niðri í roykstovuni sang um hina heilagu Jerusalem“ (Viderø 1957: 19). Ferðin hjá Viderø er bæði ein átrúnaðarlig pílagrímsferð og ein átrúnaðarlig

rannsóknarferð. Á tann hátt verður 20. öld blandað við miðöld. Viderø vil bæði bota fyri mistøk, vátta sína trúgv og fáa vitan um sína trúgv. Harumframt hevur Viderø rent seg í trupulleikar í prestastarvinum, og hann vil tí fegin sleppa burtur á ferð. Eins og Ádam eftir syndafallið hevur Viderø hug at krógva seg, og tað er pílagrímsferðin, ið rættvísger, at hann bráðliga leitar burtur úr prestastarvinum og sínum heimliga umhvørvi.

Fortíðin og nútíðin – ein serligur diskursur

Upprunaliga endamálið við pílagrímsferðunum var andaligt og ikki sum á øðrum ferðum at fáa til vegar vitan ella leggja undir seg land og ríkidømi, t.e. átrúnaðarlíga búningin var endamálið. Men seinni í tíðini kom annað uppí, t.d. við krossferðunum (tað sæst longu í søguni um Sigurd Jorsalafara). Endamálið við ferðunum gjørdist meiri og meiri samansett, og spurningurin um, nær ein ferð kundi – og kann – roknast sum pílagrímsferð, er ikki altíð lættur at svara og tískil heldur ikki atknýtti spurningurin, um allar frásagnir úr økinum kring Jerúsalem eru frásagnir frá pílagrímsferðum. Átrúnaðarlíga endamálið var tó týðningarmikið alla miðöld og upp í 16. öld. Nedkvitne skrivar t.d., at „the religious aspect was always present“ (Nedkvitne 2009: 138).

Edward Said skrivar um frásagnir frá ferðum í Miðjarðarhavsøkinum og Miðeystri í 19. öld, at tær avdúka ein áhuga í „the Biblical past“ og gera nógv burtur úr „forgotten secrets, hidden correspondences“ (Said 1994: 170), t.e. í ferðafrásagnum úr økinum kring Jerúsalem verður tað mesta lýst og tulkað í bíbilskskum høpi. Men Said viðger fyrst og fremst, hvussu bretskar og franskar ferðafrásagnir í 19. öld á hvør sín hátt knýttu fortíðina at politiskari samtíð. Bretar vunnu og hertóku stórar partar av Miðjarðarhavsøkinum, meðan fraklendingar í stóran mun taptu og máttu lata øki frá sær, og tí var „the French pilgrim [...] imbued with a sense of acute loss“. Bretskir rithøvundar á ferð kundu hin vegin líta yvir „an imperial domain“ (Said 1994: 169). Alla 19. og fyrstu helvt av 20. öld var tað fyri bretskar rithøvundar „a matter of touring the realm of political will, political management, political definition“ (Said 1994: 169). Sambært Said sæst tískil ein politiskt áhugað nærvera í bretsku ferðafrásagnunum úr 19. öld, fortíðin fyllir ikki eins nógv og hjá fronsku rithøvundum, sum í størri mun „ruminated about places that were principally in their minds“ (Said 1994: 169). Bretskir rithøvundar kundu – tí Bretland ráddi í stórum þørtum av økinum – taka lut í „the [...] political

definition“, t.e. greina og viðgera politiska samtíð, politiskar skipanir og ætlanir í økinum.

Hóast Said viðger einstakar rithøvundar, „the individual traveller“ (Said 1994: 169), t.d. Flaubert, Nerval, Disraeli og Burton, so ber til við støði í greiningum hansara at flokka ferðafrásagnir frá ferðum úr Miðjarðarhavsøkinum eftir mentanini, t.e. landinum, sum tann ferðandi rithøvundurin var úr.

Hugsanin um bretar sum politiskt áhugað umboð fyri eitt heimsveldi kemur fram í frásøgnini hjá Viderø, hóast Viderø er á ferð í 1951-52, t.e. aftaná seinna heimskríggj (men áðrenn Suez-kreppuna). Umborð á Barjamu prátar hann við enska skiparan. Skiparin hevur luttikið í heimsumfatandi bardøgum um vald og hevur heiðursmerki, sum minna á sigrar og brøgd, men Viderø heldur, at lítið kemur burtur úr samrøðuni við hann, tí eins og „eingilsmenn flestir, blýgist hann at tala um djúpar loyndarlutir“ (Viderø 1957: 49). Niðurstøðan um skiparan hóskar væl til hugsanina, sum Viderø yvirhøvar tykist hava um angulsaksiska mentan. Seinni í frásøgnini skrivar hann, at tað tykist honum, sum er enska málið „at hava verið ætlað til at verða nýtt einans á keyptingum og í sölubúðum“ (Viderø 1957: 61). Men niðurstøðan hóskar eisini væl til hugsanina hjá Said um, at bretar høvdu eitt heimsveldi at taka sær av, og at ferðing fyri bretar tí var ein spurningur um „political management“ (Said 1994: 169) og ikki um at sita og hugleiða um „djúpar loyndarlutir“. Sambært Said skuldi Viderø kanska havt funnið sær ein fraklending at práta við.

Said ger tó vart við, at allar frásagnir úr økinum, eisini tær, sum ikki høvdu Jerúsalem ella aðrar býir í økinum sum endamál, men leitaðu longri eystureftir, eru áhugaðar í tí bíbilska, t.e. í fortíðini (Said 1994: 167-68). Bíbilsku søgurnar síggjast aftur í frásagnum frá økinum. Fyri frásagnir frá pílgrímsferðum ger hetta seg sjálvsagt galdandi í enn størri mun. Samtíðin kann ikki í sjálvum sær gerast evnið í teimum, men einans eitt slag av prismu, sum fortíðin verður sædd ígjøgnum. Frásøgnin hjá Viderø er einki undantak. Viderø leggur seg upp at gamlari hevd, og skal hann bólkast við støði í viðgerðini hjá Said, líkist hann meiri fronsku rithøvundunum og teirra hugleiðingum um „places that were principally in their minds“ (Said 1994: 169). Hansara tráan minnir um lýsingarnar í yrkingini „Hegira“ hjá týska Goethe: „Dort [...] / Will ich menschlichen Geschlechten / In des Ursprungs Tiefe dringen“ (Said 1994: 167). Sum Goethe í „Hegira“ leitar Viderø eftir uppruna, „In des Ursprungs Tiefe dringen“, hann leitar aftureftir og hevur

ikki stóran áhuga fyri viðurskiftum í samtíðini. Viderø umboðaði heldur ikki eitt øki í heiminum – eitt land ella eina mentan – sum á nakran hátt kundi eggja til „political management“. Viderø umboðaði ikki eitt heimsveldi.

Hvør eigur diskursin?

Men heilt einfalt er tað ikki. Tað finnast dømi um rithøvundar, sum leggja seg upp at einari samtíðarligari hevd og taka ein politiskan diskurs á seg, sum í grundini hoyrir eini aðrari mentan til. Absalon Joensen, sum umvegis Ongland ferðaðist til Palestina og Jerúsalem í 1925, tekur í síni frásøgn, „Min Jorsalsferð“, ein enskan, imperialistiskan diskurs á seg og sær seg sjálfvan sum part av mentanini, ið má taka sær av „political management“ í økinum. Á veg til Jerúsalem stæðgar hann á í London og øðrum enskum býum. Hann lýsir framsýningarnar og minnismarkini í enska høvuðsstaðnum og skrivar um enska mentan og um brøgd hjá onglendingum. Hann umrøðir Ongland sum „Old England“ (Joensen 1926: 12) og ger enska søgu og mentan til part av sínum egna samleika. London lýsir hann sum „et Vidunder af en By“ (Joensen 1926: 14), og hann staðfestir, at býurin yvirhøvur er „et mægtigt Vidne om den menneskelige Dygtighed“. Bygningarnir í býnum eru dømi um „teknisk Fuldkommenhed“ (Joensen 1926: 15). Hann ger nógv burturúr, hvussu væl fyri onglendingar eru: „ingen Storby i Verden kan fremvise saa godt Helbred og Levedygtighed blandt sine indbyggere“ (Joensen 1926: 14). Sum eitt slag av niðurstøðu staðfestir hann, at Ongland er tað landið í heiminum, sum „bedst af alle forstaar at styre og raade“, og at „Kolonierne ogsaa i høj grad høster Gavn af Englands Styre“ (Joensen 1926: 22). Komin leiðina fram til Jaffa í Palestina vónar hann, at býurin fer at fáa „en lang og fredelig Opblomstringstid under det engelske styre“ (Joensen 1926: 52). Slíkar lýsingar av onglendingum og enskari mentan standa í mótsetning til avgjördu, virðingarleysu lýsingarnar av „Arabernes Dovenskab“ (Joensen 1926: 57). Í Haifa fer hann inn á eina matstovu:

Jeg fik Plads ved et langt Bord mellem en Del Arabere, der kom fra Arbejde ved Havnen [...] De fleste af dem brugte de bare Fingre til at spise med [...] Arabere af den gamle Type er slet ikke følsomme overfor slige Ting. Hvad de spiser eller drikker af ser ofte saa uappetitligt ud, at man i de vestlige Lande vilde døje meget ondt, inden man kunde bekvemme sig til at benytte det (Joensen 1926: 73-74)

Lýsingarnar hjá Absalon Joensen av nútíðini í Miðeystri vísa týðiliga, at hann styðjar seg til eina enska heimsfatan og eina enska hugsan um „political management“. Við støði í hugtøkunum hjá Said í *Orientalism* er einfalt at finna fram til eina dikotomi, bygda á hugtøkini „vit“ og „hini“ („the Other“) í frásøgnini hjá Absalon Joensen, t.d. vit-hini, miðdepil-útjaðari, mentað-ómentað, skil-óskil, arbeiðssemi-dovinskapur, røkt-órøkt, kunnleiki-ókunnleiki o.s.fr.

Men Viderø nevnir næstan ikki spurningar av samtíðarligum slag, hann minnir í síni frásøgn meir um ein heimleysan píligrím. Hann hevur áhuga fyri bíbilsku fortíðini fyrst og fremst, og hann hevur valt ein leiklut til sín sjálvs, sum ger, at hann er eyðmjúkur í lýsingum av sær sjálvum. Tá hann kemur at landi í Ísrael, endurgevur hann úr 2. Mósebók: „Fær úr skónum - -, fær úr øllum tinum egna –“ (Viderø 1957: 105). Um onglendingar og enska heimsveldið skrivur hann: „Englendingurin er varføru og tepurligur [...] Hann hevur fyrr havt langar fingrar um allan jarðarknøttin. Nú hevur hann tikið hendurnar aftur til sín“ (Viderø 1957: 57), t.e. onglendingar eru vorðnir varnir, ansnir og hava ikki longur hug at gera um seg.

Viderø ferðaðist í 1951-52. Absalon Joensen ferðaðist í 1925, tá ið enska heimsveldið enn stóð í blóma. Umstøðurnar á ferðunum hava ikki verið tær somu, men Absalon Joensen identifiserar seg við onglendingar, og tað ávirkar hansara frásøgn frá ferðini. Hann sær seg sjálvan sum umboð fyri vesturlendska mentan, og hann lýsir arabisku íbúgvvarnar í Palestina sum umboð fyri ómentaða útjaðaran, sum hevur tørv á vesturlendskari stýring og uppaling. Tískil ber til at staðfesta, at tað ikki altíð er avgerandi, hvørjari mentan ein rithøvundur er úr, tí rithøvundurin kann taka ein fremmandan diskurs á seg og gera hann til sín egna. Tað ger Absalon Joensen, t.e. hóast hann er úr einum útjaðara, sær hann seg sum part av einum mentanarligum miðdepli⁴². Viderø leggur seg hin vegin upp at einari aðrari, eldri hevd, hann identifiserar seg fyrst og fremst við píligrímar úr farnari tíð, og tí fær hansara frásøgn eitt serliga eyðmjúkt og undrandi orðalag. Viderø hugsar als ikki um „political management“. Hin vegin hevur Viderø í støðum trupult við at kenna seg sum píligrím, tí hann livir og ferðast í 20. øld, og sum frásøgufólk hevur hann hug til at gera gjøldur burtur úr sær sjálvum (meiri um hetta niðanfyrri).

42 Ein meiri víðfevnd kanning av føroyskum ferðafrásøgnum hevði kanska víst, at stóðan hjá føroyingum er serlig, tí føroyingar eru partur av Evropa sum einum mentanarligum og politiskum miðdepli, men um somu tíð ein útjaðari í Evropa og í øldir undir fremmandum valdi.

Hví slíkt tekstslag úr aðrari tíð?

Skilmarkandi fyri frásagnir frá pílgrímsferðum er, at tær byggja á eina almenna og kenda ferðaleið, við orðunum hjá Davies eru tær „determined by a more or less identical itinerary“ (Davies 1992:9), og sum hövuðsendamál hava tær „the education of the soul“ (Thompson 2011: 38), tær hava eitt andaligt endamál, og tær leggja størri dent á fortíðina enn nútíðina. Heldur enn at greiða neyvt frá sjálvari ferðini eru tær fullar í endurgevingum og áminningum úr *Bíbliuni*. Viderø er greiðir um, at ein slík hevd finst, og tí vísir hann á hana at byrja við, t.e. áðrenn hansara egna *Ferð mín til Jorsala* byrjar. Ferðin skal broyta Viderø sálarliga, loysa hann frá framdum misgerðum, geva honum sálarfrið og virðing (Viderø 1957:6).

Men hví gerst tað yvirhøvuð alljóst fyri honum, at hann skal á eina slíka ferð, hvat leikar á, hvørjar trupulleikar skal ferðin til Jerúsalem loysa, hvørjar misgerðir skal Viderø bøta fyri?

Innilæstur – frásagnarbyrjan

Ein mótsetningur millum at vera byrgdur inni og at vera á ferð eyðkennir allan fyrsta kapittul í frásøgnini. Viderø lýsir seg sjálvan sum innibyrgdan og kleppaðan, hann liggur í songini og orkar ikki at byrja dagin:

eygnalokini vilja ikki upp, og limirnir eru sum kleppaðir. Dimmlikt er fyri sálarinnar eygum. Mær finnst eins og stórkavi væri lagstur um náttina og havi lokað fyri hurðum og gluggum og byrgt meg inni (Viderø 1957: 5).

Mótsetningurin millum at vera innilæstur og at flyta seg verður víðkaður til onnur fyrbrigdi í bygdini og í føroysku náttúruni. Inni er Viderø og saman við honum myrkur, einsemi, nátt, hugtyngsla. Uttanfyrri eru øll onnur og ljós, felagsskapur, dagar, nøgdsemi, gleði. Sólin stendur í gluggakarminum, men vil ikki inn til hansara, hon „kagar inn á gólv, men hevur seg burtur“ (Viderø 1957: 5). Uttanfyrri spæla børnini, og fuglarnir láta. Viderø staðfestir, at „alt er á ferð uttan eg sjálvur“ (Viderø 1957: 23). Fyri Viderø er dagurin hótandi, og honum leingist eftir náttini.

Ferð mín til Jorsala er skrivað í óbundnum máli, men nógvur tekstur í bundnum máli er í frásøgnini, fyri tað mesta eru tað brot úr yrkingum ella úr *Bíbliuni*. Í einstøkum førum eru tað yrkingar eftir Viderø sjálvan, og tær

eru sum steðgir, ið lýsa hansara stöðu, men úr einum øðrum stað, haðani Viderø letur eitt meiri alment yrkjara-eg lýsa stöðuna, hann er í.

Í yrkingini á bls. 6-7 biður yrkjara-egið náttina ikki sleppa sær, nú „grimmi“ dagurin nærkast: „O, nátt, o, góða fjálga nátt/o, slepp mær ikki, far ei frá mær“.

Yrkingin er í 6 ørindum og er partur av innleiðandi lýsingunum í frásøgnini. Viderø er ikki komin úr songini. Yrkingin lýsir eina tráan eftir hvíld, nátt og deyða. Men deyðin er revsing, ikki endurloysn. Eftir deyðan kemur deyðsríkið, ikki himmiríkið. Seinasta ørindi í yrkingini byrjar: „Tungt er við heljargjár“ (Viderø 1957: 7). Orð, sum benda á myrkur, ganga aftur: „nátt“, „svarta klæði“, „skuggadølum“, „náttsvørtu“, „myrkri“, „fimbultoku“.

Ørindi 1 til 3 hava fýra reglur og endarím. Ørindi 4 til 6 eru longri, tey hava øðrvísi bygnað og ikki reglulig endarím – ørindi 4 og 6 hava seks reglur, ørindi 5 hevur fimm reglur. Hetta samsvarar við innihaldið, tí meðan ørindi 1 til 3 minna um sálmayrking, eru ørindi 4-6 týðiliga ikki ætlaði at verða sungin, og í teimum eru tilsipingar til bæði forngríkska og norrøna gudalæru. Yrkingin fellur sostatt í tvær helvtir. Fyrra helvt er persónlig og innilig og sálmakend, meðan seinna helvt knýtir tað persónliga at almennum fornum søgum um líðing og deyða – og ikki kristnum bíbilskum søgum. Harumframt eru í fyrru helvt áheitanir á náttina um at taka „eg’ið“ til sín, t.e. „eg’ið“ sjálvt er óvirkið. Í seinnu helvt er „eg’ið“ virkið, ørindi 4 og 5 byrja við at lýsa gerðir, „Eg drekki úr Lethi“, og „Eg hoyri hin skaran“.

Viderø staðfestir í brotinum oman fyri yrkingina, at tað er eins og tíðin dregur hann við sær niður í „undirdýpið“, og fyrra helvt av yrkingini minnir um iðranarsálmar úr *Gamla Testamenti*, t.d. Dávids sálm nr. 130: „Úr djúpunum Harri, eg rópi á teg“. Á latíni (í *Vulgata*) gjørdist byrjanin á Dávidssálmi nr. 130 kend við orðunum „De profundis“, úr djúpunum, og sálmurin verður í *Gamla Testamenti* nevndur ein pílagrímsferðarsongur (*Biblia* 2000: 586), ætlaður teimum, sum við pílagrímsferð skulu bøta fyri syndir sínar.

Men yrkjara-egið rópar ikki á Guð, tað rópar apostrofiskt á náttina „O, nátt, o góða fjálga nátt“. Guð verður ikki nevndur í yrkingini. Í evropeiskum bókmentum gjørdist latínska orðingin „De profundis“ eitt hugtak. Loyst frá sínum upprunaliga átrúnaðarlíga samanhangi var tað brúkt av rithøvundum til at lýsa djúpa sálarkvøl og máttloysi. Viderø vendir sær til náttina, hann hevur ongan at venda sær til, heldur seg hava svikið í øllum og vil burtur, „tak meg við tær, ber meg langan veg“.

Í 6. orindi 4 verður skiftið frá kristnari sálmaurking til heidnar fornar sögur týðiligt. „Eg’ið“ í yrkingini drekkur úr gloymskunnar á, Lethe, og eins og hjá grikkum í fornöld gongur ferðin í deydrikið um ána Stýx, men í reglu 5 stendur, at „í myrkri vevurin stóð“, t.e. norrøn gúdalæra verður blandað við grikska. Nornurnar standa sambært norrønari gúdalæru og spinna ein lagnutráð, tá ið eitt barn verður føtt. At tað í yrkingini stendur „vevurin“ man vera ein misskiljing ella ein leys tulkning

Í 6. orindi 5 og 6 verða tey deyðu lýst, t.e. øll tey, sum hava mist „land hina livandi“, sum „grulva [...] í fimbultoku“. Myndirnar eru úr norrønari gúdalæru, „fimbultokan“ boðar Ragnarok og týning. Tey deyðu, „náirnar“, leita um „stongslar og lokur“, men tað er „læst fyrir hvørjum sundi“.

Tað er hesa sinnisstøðu, ferðin til Jerúsalem skal loysa. Frá at vera læstur inni, kleppaður, hugtyngdur, vil Viderø út á ferð. Ferðin skal loysa hann úr myrkrinum, og ferðin til Jerúsalem er ikki bara ein ferð úr einum landi í annað, men eitt slag av iðranargongd. Ferðin skal loysa Viderø úr neyðini.

Ikki Guð, men menniskjuni – ítøkilig orsök til ferðina

Yrkingin er um sálarstøðuna hjá Viderø og lýsir orsøkina til ferðina, men hon er eisini ein pastisja. Í fyrri helvt er hon gjørd eftir einum iðranarsálm, í aðru helvt gjørd eftir fornum frásagnum um glatan og týning. Orðalagið í teimum báðum seinastu orindunum („heljargjái“, „avoyddar grundir“ o.s.fr.) minnir harumframt um yrkingar eftir J.H.O. Djurhuus, sum t.d. í „Kemur síðsti vápnafundur“ yrkir um „heljargrundir“ (Djurhuus 1988: 151) og hevur fleiri yrkingar við sama huglagi, t.d. „Innibýrgdur“: „Her steingja fjøll, her myrknar vág“ (Djurhuus 1988: 57). Orðið „heljargjái“ er ein nýggj samanseting av kendum orðum. Viderø roynir at skilja sína støðu við at skriva seg upp í eina síðvenju, hann sær sína støðu ígjøgnum tekstir, og við at leita aftur til frumtekstir sum *Bibliuna* og fornar grikskar og norrønar sögur gerst hansara egna støða ein almenn menniskjalig støða, loyst úr tíð og stað.

Aðrastaðni í frásøgnini sipar Viderø til bíbilska hugtakið „anatema“ (Viderø 1957: 63 og 242), ið merkir eitthvørt, sum er bannað, og sum hevur verið brúkt um fólk, ið vórðu koyrd úr katólsku kirkjuni – tey bannlýstu, uttanstrokini. Í brævi Paulusar til Galatamanna 1,8 stendur t.d. „Men um so vit ella ein eingil frá himni boðar tykkum annan gleðiboðskap enn tann, sum vit hava boðað tykkum, tá veri hann bannaður“ (*Biblia* 2000: 1088). Viderø heldur seg ikki hava livað upp til sína ábyrgd sum prestur. J.H.O. Djurhuus brúkar

í yrkingini „Anathema“ (1929) hugtakið í fluttum týðningi um skaldið, sum meldar seg út úr samfelagnum: „tað var tú, sum elvdi fúnað/tú, sum oyddi treyst og trúnað/[...] hylji so meg heljarskalvi“ (Djurhuus: 1988: 166). Eins og í yrkingini hjá J.H.O. Djurhuus er ein djúp skuldarkensla í yrkingini hjá Viderø, men meðan J.H.O. Djurhuus hevjar yrkjaran upp til eitt slag av hetju, sum við „fattum enni“ bjóðar lagnuni av, finst eingin slík hetjumynd í yrkingini hjá Viderø.

Luther umyrkti Dávids sálm nr. 130, og fyrsta ørindi hjá Luther byrjar: „Úr neyðardýpi, Guð til tín/mín sál við bøn sær vendir“ (Sálmabók 1990: 252). Hetta er sama innihald sum í yrkingini hjá Viderø, men sálmurin hjá Luther er vónríkur. Luther setur sína vón til Guðs náði. Viderø endar við regluni „læst fyrir hvørjum sundi“. Tað snýr seg greidliga ikki einans um Guðs náði í yrkingini hjá Viderø, t.e. ikki um viðurskifti við Guð.

Trupulleikin hjá Viderø er ikki átrúnaðarligur, heldur er talan um, at Viderø hevur trupulleikar við sær sjálvum og øðrum menniskjum og tí heldur seg hava svikið í sínum prestastarvi: „hetta er mítt verk – mítt dáraverk“ (Viderø 1957: 6). Tí er hann bannaður.

Yrkingin er tí ikki ein yrking um kropsligan deyða, men ein yrking um at vera útihýstur, at vera deyður fyri øðrum. Tey, „sum grulva um avoyddar grundir“, eru ikki deyð, men tey eru útihýst og hoyra ikki til felagsskapin, tey leita „um stongslar og lokur“, men eru bannaði.

Ítøkiliga orsøkin til hesa niðurstøðuna og tískil til ferðina til Jerúsalem er eitt bræv:

Av handahógv komist eg fram á gólvið; men tegar eg skal fara í klæðini, setist eg aftur og siti sum steinrunnin og lesi brævið, sum liggur á borðinum fyrir framman mær, har einhvør av savnaði mínum, ið kallar seg kirkju- og prestavin, finnst harðliga at húshaldi og einsetulívi mínum og lovar at ákæra meg fyrir kirkjuliga yvirvaldinum um eg broyti ikki lív mítt og røki embætið betri. Tung og sorandi falla orðini eins og sprengjur niður í tilveru mína, treingja niður í grund, sorla sundur svá, at alt køvur av og myrknar mær fyrir sálarinnar eyga (Viderø 1957: 7).

Ein av kirkjugangarunum í bygdini hevur kært Viderø, og tað letur upp fyri stórum spurningum, gevur honum eina kenslu av at vera øðrvísi, fremmandur og miseyðnaður í felagsskapinum við onnur – og miseyðnaður sum prestur.

Viderø lýsir bygdina uttan fyrri gluggan, blómurnar og fjálgu heimbylíni og fólkinu, sum práta við eygum full í „vónum og vænting“. Børnini spæla og „hoppa læandi [...] beint inn í „páradísið““ (Viderø 1957: 8). Viderø eigur ikki lut í tí fjálga felagsskapinum, í „paradísinum“, og sum nevnt umrøður hann seg sum Ádam, ið fjalir seg fyrri Guði. Syndafallið hjá Viderø er at vera blakaður út úr samfelagnum, tí hann sambært klaguni ikki hevur dugað at verið prestur, og eins og Ádam hevur hann hug at krógva seg (Viderø 1957: 42).

Men klagan er líka nógv um persónlig viðurskifti sum embætislig. Gjørt verður vart við, at Viderø vantar borgarligar dygdir, tí funnist verður at hansara „húshaldi“, og at hann býr einsamallur, t.e. ikki hevur konu. At atfinningarnar rína við, og at Viderø hevur hug at ákæra seg sjálvan, sæst aftur í lýsingunum av fólki í bygdini. Tey verða lýst sum hansara mótsetningar:

Har eru húsini hjá Jákupi og Mikkjali, á tryggari grund – eingin ósemja – úti fyrir durum stendur Jákup hvítteklæddur [...] Við lið hans stendur Magdalena lítil og alvarlig eins og hin dagin, hon stóð fyrir altarinum við lið hans (Viderø 1957: 8).

Hetta er tað fyrimyndarlíga lívið, sum klagarin leggur upp til, at Viderø átti at livað sum prestur, men ikki megnar. Hann hevur onga konu, og børnini, sum spæla uttanfyri í „paradísinum“, eru ikki hansara og hava einki við hann at gera.

Komin til Havnar bíðar hann eftir farti við skipi. Honum dámar best at ganga túrar á kvøldi ella um næturnar: „Eftir at fólk er farið niður, gangi eg mær Yviri við Strond. Har er gott at ganga, tí at náttin er fjálg og mild; hon er tigandi, spyr um einki, hvørki um óreinmentar ætlanir ella óskilvísar tilgangir“ (Viderø 1957: 23). Viderø lýsir, hvussu hann støðugt heldur til í myrkrinum ella gongur túrar í skýmingini. Men smágentan, sum møtir honum og barnsliga spyr hann: „Hvar búgvir tú?“, setur støðuna í serligt ljós, tí hann veit ikki, hvussu hann skal svara (Viderø 1957: 42). At smágentan eitur Lív – „Eg eiti Lív“ – strikar undir, at trupulleikar hansara eru av tilveruligum slag. Spurningurin verður sum nevnt eitt leiðmotiv í frásøgnini.

Orsøkin til ferðina hjá Viderø er tiskil bæði átrúnaðarlig og jarðisk, hann vil sleppa burtur úr støðuni, hann er komin í. Men spurningurin frá smágentuni fylgir honum, tí hann veit ikki, hvar hann hoyrir heima, og hvørjar hansara ætlanir í grundini eru.

Bygnaður: kleppaður-leysur-kleppaður

Yvirskipað er bygnaðurinn í frásögninni heima-burturi-heima. Viderø fer at byrja við úr Hvalvík og kemur at enda heim aftur til Hvalvíkar. Men eins og í hinum frásagnunum er heimkoman trupul, og heima-burturi-heima kundi eins væl itið kleppaður-leysur-kleppaður ella ófrælsur-frælsur-ófrælsur. Ytri bygnaðurinn hongur væl saman við innara bygnaðin, og seta vit staðarnøvn og lyklaorð á kapitlarnar fæst eitt yvirilit:

Kap. 1, s. 5-42: Í Føroyum, Hvalvík og Havnini, „kleppaður“, verður spurður „Hvar búgvir tú“ og veit einki at svara (Viderø 1957: 42), bíðar eftir at sleppa burtur.

Kap. 2, s. 43-73: Umborð á *Barjamu*, „frælsur sum fuglurin“ (Viderø 1957: 43), í Skotlandi og Onglandi.

Kap. 3, s. 74-105: Í Fraklandi, „Eg lúki eygunum aftur og gevi meg ferðini á vald [...] eri einans á ferð - - - áfram, áfram“ (Viderø 1957: 78), umborð á *Kedmu* í Marseille, steðgar á leiðini í Napoli í Italia.

Kap. 4, s. 106-250: Í Ísrael, leggur at í Jaffa, heldur leiðina fram til Jerúsalem, komin á mál, „fullur av undran“ (Viderø 1957: 136), væntanir og vónbrot, á Kypros.

Kap. 5, s. 251-267: Í Italia á heimleið, er í Rom, „vistirnar taka nú at tróta, og klæðini eru illa farin“ (Viderø 1957: 251).

Kap. 6, s. 268-300: Heldur fram norðureftir, Frakland, Bretland, „Ivingarnar verða miklar [...] Eg síggi brim um allar strendur“ (Viderø 1957: 276), í Íslandi.

Kap. 7, s. 301-309: Aftur í Føroyum, „Illbrýntar og morgunljótar stíga oyggjarnar framm úr náttini“ (Viderø 1957: 302), „Hvar búgvir tú?“ (Viderø 1957: 308). Sama huglag sum í byrjanini, t.e. kap. 1, Viderø staðfestir sjálvur: „á sama staði, sum eg fór frá, í somu urð“ (Viderø 1957: 307).

Kap. 1 Í Føroyum ↓ Hugtyngsla „Hvar búgvir tú?“	Kap. 2 & 3 Út ↓ Lætti, gleði	Kap. 4 Jerúsalem ↓ Væntanir og vónbrot	Kap. 5 & 6 Heim ↓ Ivi og stúran	Kap. 7 Í Føroyum ↓ Hugtyngsla „Hvar búgvir tú?“
---	---------------------------------------	--	--	---

Frásøgnin byrjar og endar í sama stað, ikki bara landafrøðiliga – í túninum

framman fyri gamla skúla í Hvalvík – men eisini sinnisliga. Spurningurin, sum smágentan í Havn setur Viderø, tá ið hann er á ferð avstað, verður endurtikin innantanna stutt eftir um borð á *Barjamu* og aftur at enda í frásøgnini: „Hvar búgvir tú?“ (Viderø 1957: 42, 45 og 308), og spurningurin verður ikki svaraður. Huglagið á fráferðini (kap. 2 og 3) er lætt og ljóst, men á heimleið (kap. 5 og 6) gerast tankarnir tyngri, og Viderø fer at ivast: „hvørja leið skal eg halda“ (Viderø 1957: 276). Samanumtikið eru kap. 1 og 7 ein ramma. Viderø er staddur í Føroyum, og tilveran nívir hann. Í kap. 2 og 3 er hann á ferð burtur, út í heim, og lættur í huga. Í kap. 5 og 6 er hann á heimleið og ivasamur. Kap. 4 líkist burturúr, Viderø er staddur í Ísrael. Bæði innihaldsliga – t.e. í støðugum skifti millum væntanir og vónbrot – og í stíli er kap. 4 øðrvísi, drúgvar endurgevingar eru úr *Bíbliuni* og trivið verður í ørindi av ymiskum slag. Kapittulin er munandi longri enn hinir, og teksturin er prosimetriskur, settur saman av bundnum og óbundnum máli, t.e. bundið mál fyllir næstan eins nógv og óbundið mál.

Kapitularnir eru 7 í alt og kunnu sum omanfyri bólkast soleiðis 1+2+1+2+1. Bólkingin avdúkar eina symmetri við kapitlinum um steðgin í Jerúsalem í miðjuni (1). Rundan um eru hinir miðdeplarnir á sjálvari ferðini, Bretland, Frakland, Italia umframt Kypros og Ísland (2) – og ytst eru Føroyar (1).

Óvanlig frásøgn frá pílgrímsferð

Ferð mín til Jorsala er sum nevnt – og sum yvirlitið omanfyri visir – ein frásøgn um eina miseydnaða pílgrímsferð. Viderø finnur ikki ta bjarging, sum ferðin skuldi geva honum, men hann er hinvegin heldur ikki ein vanligur pílgrímur.

Sambært Carl Thompson eyðkendi tað frásagnir frá pílgrímsferðum í eldri tíð, at tær sum nevnt gjørdur lítið burtur úr at lýsa sjálva ferðina, tí evnið var átrúnaðarligt, t.e. tær snúðu seg um pílgrímin og „religious concerns“ (Thompson 2011: 38). Heldur ikki aðrar, jarðiskar hugsanir hjá tí ferðandi rithøvundinum, „the traveller’s subjective thoughts and feelings“, fylltu nógv í frásagnunum, tí ein slíkur áhugi fyri øllum møguligum uttan fyri sjálvt endamálið við ferðini varð roknað sum *curiositas*, forvitni, og ein synd (Thompson 2011: 38). Men Viderø er áhugaður í alskyns smálutum, hann undrast á stórt og smátt, og bæði baksan og vás á ferðini og hansara egnu hugleiðingar fylla nógv í frásøgnini. Minnir úr barndóminum heima í Skálavík troka seg regluliga fram og flyta hann aftur í tíð, t.e. ikki aftur í bíbilska tíð, men aftur til heimbygdina í Føroyum, og trivið verður ikki bara

í bíbilskar sögur, men eisini í sögur og yrkingar úr heidnari tíð, t.d. *Hávamál*, *Völuspá* og *Njáls sögu* (Viderø 1957: 44, 129, 283). Viderø leitar ekki einans eftir bíbilskum uppruna, men eftir uppruna yvirhøvur, og hann fer ekki einans á ferð sum pílgrímur til Jerúsalem, hann vil úr Føroyum, t.e. hann vil burtur á ferð, loysa seg úr øllum bindingum.

Endamálið er at byrja við greitt: at koma til Jerúsalem. Viderø vil úr støðuni í Hvalvík. Men at vitja Jerúsalem er ekki loysnin, og heimkoman er trupul.

Tá Viderø á heimleið nærkast Hvalvík aftur, lýsir hann bygdina sum dapra og stranga: „Kom ikki higar, her er eingin inni“ (Viderø 1957: 303). Viderø minnst aftur á klaguna frá „prestavini“, sum upprunaliga fekk hann at fara úr Hvalvík. Tá ið hann nærkast bygdini, rópa fólk: “ Oy Jesus - - -! hygga prestur!“ (Viderø 1957: 305). Fólk taka væl ímóti honum, tey eru forvitin og vinalig. Orðalagið í frásøgnini broytist: „og tegar eg líti inn í reinmeintu eygu teirra, sannførst eg um, at eg veruliga se væl komin“ (Viderø 1957: 305). Men tað varir bara eina løtu. Viderø lýsir eyguni í bygdafólkinum sum „reinmeint“, og so dregur hann fram sama mótsetning sum at byrja við í frásøgnini, tá ið hann ivaðist í, um hansara egnu ætlanir vóru „reinmeintar“. Ferðin hevur einki broytt.

Viderø lýsir eisini sum í byrjanini, hvussu fólk í bygdini sita heima hjá sær sjálvum, innan fyri vindeyguni, og fáa sær nátturða, og sum í byrjanini lýsir hann hjúnini Jákup og Magdalenu:

Hjá Jákupi sita tey og fáa sær náttverð. Har titar einhvør eftir gólvinum aftur og fram frá eldstaðnum til borðsins og frá borðinum aftur til eldstaðarins með skálum og borðiskum (Viderø 1957: 306).

Og hjúnini Jettu og Mikkjal lýsir hann á sama inniliga hátt:

Har riggar Jetta av í eldhúsinum, turkar av borðinum og hirðir eldin, stígur síðan virðuliga inn um stovugáttina og upp í rekkjuna til Mikkjals (Viderø 1957: 306).

Hetta eru tey, ið liva sum menniskju sambært klaguni frá kirkjuvininum eiga at liva. Tey liva saman, hava eitt heim, eta saman, sova í song saman, fáa børn o.s.fr. Viderø staðfestir sjálvur, at sannleikin „í brævinum frá kirkju- og prestavininum birtist í allari sínari sannførandi ávitan“ (Viderø 1957: 307).

At Viderø ikki kennir seg vælkoman verður myndliga strikað undir við, at hann ikki fær úthurðina upp: „Nú læsir lykilin ikki upp“ (Viderø 1957:306). Hann snarar lyklinum og hálar í hurðina, men einki nyttar. Ikki fyrr enn „stórbóndin“ kemur framvið og hjálpir honum, fær hann hurðina upp. T.e. ein annar letur hurðina upp fyri honum. Viderø býr ongastaðni, hevur einki heim, men við hjálp fær hann hurðina upp og sleppur inn í myrkið at fjala seg. Har liggur alt „í hurlivasa“ (Viderø 1957: 307). Húsetrið, hann kemur aftur til, lýsir hansara støðu. Hansara lív er óskipað, hann hevur ikki tamarhald á tí, og hann hevur ongan at koma aftur til, kennir seg ikki heima í bygdini⁴³.

Viderø umboðar tískil bæði í byrjanini og í endanum á frásøgnini myrkur, einsemi, iva og atgerðaloysi, meðan hini í bygdini umboða ljós, felagsskap, tryggleika og virksemi : „Og har standi eg aftur á sama staði, sum eg fór frá, í somu urð [...] Men náttin kemur eirin og góð og tekur líksamliga alt í sín fadm, javnar út allar munir“ (Viderø 1957: 307). Sum í byrjanini er náttin trygg og fjálg, tí hon fjalir tað, sum dagurin avdúkar, krevur einki. „Men brátt hoyrist klokka ringja [...] Tað er dagurin“ (Viderø 1957: 307). Endin er næstan ein endurtøka av byrjanini, men nú veit Viderø sær onga loysn. Hann hevur verið í Jerúsalem, men støðan er tann sama. Spurningurin er, um pílagrímsferðin hevur verið ein pílagrímsferð kortini, og um ein slík yvirhøvur er gjørlig fyri Viderø. Hvussu lýsir Viderø seg sjálvan sum pílagrím?

Jerúsalem: bíbilskur tekstur ↔ ítøkiligur býur

Samanbresturin millum nútíð og fortíð og millum ymsu fatanirnar av Ísrael og Jerúsalem er týðiligur, tá ið Viderø stígur á land í Ísrael. Viderø verður hugtikin og hugsar við støði í fortíðini um „jørð hins heilaga lands“ (Viderø 1957: 106). Hann hevur tí ilt við at finna nakra leið at byrja við, tí hann hevur ikki gjørt sær nógvar hugsanir um ítøkiliga býin. Tað fer at regna, og hann kennir seg sum váta „kráku“ (Viderø 1957: 109). Hann leitar eftir býli og verður bilsin, tá ið hann verður vístur á ein hýruvogn, tí tað var honum rætt og slætt „ikki í hugi, at bilar vóru í tí heilaga landinum“ (Viderø 1957: 110). Viderø kemur til Ísraels við allari bíbliusøguni sum andaligum førningi og vegvísara. Hann hugsar um seg sjálvan sum pílagrím, og hann ger sær fáar hugsanir um nútíðina í Ísrael. Hann livir í einum heimi av gomlum

43 Í *Frá landi á fyrsta sinni* ber hann seg saman við eitt hvølpalás, har „naddar sita skeivir“ (Viderø 1991a: 62). Sí kap. „Frá landi á fyrsta sinni“.

sögum, tekstum úr farnari tíð. Tískil fellur hann sum nevnt heldur ekki í ein diskurs um arabarar sum figgindar. Hansara diskursur er ein annar, knýttur at pílagrímsferðum og við denti á spurningar um tilveru og átrúnað, ekki politikkk. Tað fyrsta, hann staðfestir, er, at tað er „syrgilig sjón at síggja hesi sorlaðu hús, har árábar búðu ekkaleysir, inntil teir alt í einum vóru ríknir burtur“, men hann tulkar beinanvegin eygleiðingarnar bíbilskt og staðfestir, at hetta er „bókstavuliga sum sigur í Mósebók..“ o.s.fr. (Viderø 1957: 107-108). Ítøkiligi gerandisdagurin og politisku viðurskiftini í Ísrael í 1951 hava ekki stórvegis áhuga, Viderø leitar aftur í tíð, aftur á bíbilsk støð og eftir upprunum til sína trúgv.

Ferðin í Ísrael er tískil merkt av afturvendandi samanbrestum millum væntanir og vónbrot, millum hugsanir úr gomlum tekstum og veruligar hendingar í gerandisdegnum í Ísrael í 1951-52. Viderø dregur træðrir úr síni ferð til bíbilskar søgur, men alt kann ekki knýttast at bíbilskum søgum, og alt kann ekki fáa bíbilska merking, t.d. ekki ein hýruvognur. Skuldi Viderø verið samanborin við ein vanligan ferðandi, so ber til at siga, at hann hevur eitt mentanarligt og mentalt kort við sær, sum ekki rættiliga hóskar til lendið, hann ferðast í. Hansara kort er frá bíbilskari tíð. Hann ferðast í Jerúsalem sum einum úrtøkiligum býi og átrúnaðarligum hugtaki, t.e. hann hevur ilt við at geva sær far um Jerúsalem sum ítøkiligan bý í Miðeystri í 1951-52, og við at skriva um ein slíkan diskrepans avdúkar hann seg sjálvan og sínar ivasomu ætlanir.

Canetti og Viderø – dømi um semiotisk misljóð

Týski rithøvundurin Elias Canetti vitjaði Marrakesh í Marokko um sama mundið, sum Viderø var í Jerúsalem, og hann gav í 1968 út bókina *Die Stimmen von Marrakesch*. Bókin er eins og *Ferð mín til Jorsala* ein ferðafrásøgn og er serliga ein lýsing av, hvussu væntanir og hugsanir heimanífrá vísa seg ekki at halda, tá ið Canetti kemur til Marrakesh (Canetti 1987: 7-16). Arne Melberg skrivur um frásøgnina hjá Canetti, at einki er „what it seems to be for Canetti’s eyes. The *sights* he sees do not conform to his expectations“ (Melberg 2008: 124). Canetti vil t.d. fegin síggja kamelar. Hann hevur við sær hugsanir um kamelar, sum koma gangandi í oyðimørkini í setandi sól, men tann fyrsti kamelurin, sum hann sær, hevur hundaøði. Tá ið tað endiliga eydnast honum at koma fram á fleiri kamelar uttan fyri býarmúrinn, vísir tað seg, at kamelarnir ekki eru á veg út í oyðimørkina, men skulu á sláturvirkni.

Ferð eftir ferð verða hansara væntanir til vónbrot, og úrslitið er, at hann at enda einki skilur, hann er ekki færur fyri at lesa og skilja sínar umstøður, og tað er í grundini tað, hansara ferðafrásøgn snýr seg um. Seinastu orðini í frásøgnini eru: „Während der übrigen Zeit unseres Aufenthaltes in der roten Stadt sprachen wir nie mehr von Kamelen“ (Canetti 1987: 16), t.e. hann sleppur øllum ætlanum um at skriva um tað, sum hann ætlaði sær at skriva um.

Viderø er ikki heilt so víðgongdur í sínum lýsingum sum Canetti, og hann heldur seg kenna umhvørvið í Ísrael aftur úr tí, hann hevur lisið, men eisini hjá honum er eitt slag av semiotiskum misljóði, og eins og Canetti hevur hann hug at gera gjøldur burtur úr sær sjálvum og sínum væntanum. Fleiri ironiskar lýsingar eru av hendingum, sum honum eru fyri, t.d. tá ið hann er á veg til Betánia:

Eg njóti hjólmin av hesum heillavænliga orði, sum vekir í mær minningar og talar til mín um undirsamar lutir [...] og komi skjótt til árában, sum rópað hevur. Hann tekur ímóti mær með opnum ørmum og opnum bili. Með honum er einki himneskt, Betánia er fyri honum einans tvær krónur (Viderø 1957: 179).

Viderø hugsar við støði í bíbilsku fortíðini, arabarin hugsar um seg sjálván og sín gerandisdag í nútíðini, og Viderø varnast, at bíbliusøgan fyri summi er ein inntøkukelda. Býurin Betánia er knappliga ikki so heilagur meir. Slíkar lýsingar koma fyri fleiri ferðir (Viderø 1957: 164, 140, 240, 266, 282), og tað er eins og Viderø eisini sjálvur leggur upp til tær, tí ironisku viðmerkingarnar koma við hvørt bara frá honum sjálvum, einki uttaní frá elvir til tær, t.d. tá ið hann stendur við Genesaretvatnið:

Droymandi liggur tað har og deyðakvirt. Tað fekk svá dyggt frammaná hin dagin, tá ið Jesus reisti seg í skutinum og hótaði at tí, at tað enn ikki hevur reist seg aftur (Viderø 1957: 220).

Her hevur Viderø hug at gera gjøldur burtur úr leitanini eftir bíbilskum støðum, og hann er týðiliga í øðrum lag, enn tá ið hann fór heimaní frá, kanska er hann mest sum ov kátur, tí hann tekur grundarlagið undan pílagrímsferðini. Nøvnini, sum í gomlu tekstunum – í søgunum – heima, høvdu eina gandakenda styrki og tóktust óendaliga djúp og gátufør, vísa seg á ferðini sum tað, tey í einum prosaiskum veruleika eru, t.e. sum rætt og slætt vatn, vegir, grót, fjøll o.s.fr.

Tá ið Viderø vitjar í Betlehem, greiðir hann frá gamlari trúgv um, at fótafar frá Jesusi er í gólvinum, og at Jesus sjálvur segði, at tann, hvørs fótur passar í fótafarið, skal „fullkvæma ríki mítt“ (Viderø 1957: 163). Viderø greiðir síðani frá, hvussu hetta hevur ávirkað píligrímar í Betlehem:

Margir píligrímar sigast at hava vitað, um skógvurin høvdu teimum. Til dømis var her russiskur píligrímur, sum sagdi við felaga sín: – „Tú, Jegor, er tað ikki bóndin og verkamaðurin, er tað ikki hin fátæki, sum skal fullkvæma ríkið?“ Men meðan Jegor boygdi seg niður til tess at royna skógvin, sum var mjøk ovlítill fyrir hann, stjól felagi hans pengarnar frá honum - -“ (Viderø 1957: 164).

Søgan avdúkar, at jarðisk áhugamál eru fløkt inn í átrúnaðarlig, og boðskapurin í søguni er, at píligrímurin, sum letur seg snýta, er í so góðvarin. Sjálvur setur Viderø ikki fótin í fótafarið eftir Jesus.

Men Viderø verður hóast hesar hugsanir gangandi sum píligrímur, søgurnar úr *Bibliuni* leiða hann úr einum staði til tað næsta, t.e. tekstirnir, sum loystu hann úr tíð og stað heima í Føroyum, eru áhaldandi grundarlagið undir hansara fatan av støðuni, sum hann er í. Men ein næstan tileinkisgerandi ivi stingur seg upp við hvørt. Á einari ferðaskrivstovu í Jerúsalem verður hann spurdur: „Siggja tygum ikki, at tygum eru uppi í nøkrum láturligum?“ (Viderø 1957: 210). Maðurin á skrivstovuni sipar til serliga keyparabrævið, sum útlendingar á ferð í Ísrael finga um hetta mundið, og sum Viderø óregluliga hevur latið frá sær uttan at gáa um tað. Men fyri Viderø fáa orðini ein heilt annan týdning. Hann hugsar um sína støðu yvirhøvu og minnst aftur á orðini frá smágentuni í Havn: „Hvar búgvir tú?“. Eftir øllum at døma hevur Viderø sigarett í munnum, og hann lýsir seg sjálvan súgvandi „á vindlingin eins og til tess at hylja meg í royki“ (Viderø 1957: 210). Eins og í Føroyum, har Viderø fyri at krógva seg fyri fólki eina helst gekk túrar um næturnar, meðan hann bíðaði eftir *Barjamu*, hevur hann hug at krógva seg í royki á skrivstovuni í Jerúsalem. Verri verður tað, tá ið maðurin á skrivstovuni útgreinandi sigur við hann: „Tú ert embætismaður, hátt uppi í samfelagnum, og ert tó langt niðri, vesælur, rivin og skræddur“ (Viderø 1957: 210). Viderø er prestur, embætismaður, men reikar úti í heimi, „rivin og skræddur“. Fyri Viderø eru orðini ein beinrakin atfinning. Píligrímsferðin er kanska láturlig, t.e. í veruleikanum ikki ein avbjóðing og átrúnaðarlig leitan, men heldur

ein flýggjan undan avbjóðingum og ábyrgd. Undir býr ein grundleggjandi spurningur av tilveruligum slag, sum Viderø hefur torført við at greina, spurningurin um hansara ætlanir í tilveruni yvirhøvur.

Viderø er øðrvísi enn Canetti, tí hann heldur fast um, at okkurt slag av meining er í upplivingunum á ferðini, og at okkurt slag av sambandi er millum tær hugsanir, hann hefur við sær úr tekstum heimanífrá, og tann veruleikan, sum hann sær á ferðini. At hann heldur seg síggja okkurt láturligt í upplivingunum á pílagrímsferðini, merkir ikki, at hann sleppur sínum átrúnaðarliga grundarlagi. *Ferð mín til Jorsala* er ein frásøgn um at roynd at skilja og halda seg skilja stórar samanhingir í tilveruni og ikki at finna seg til rættis kortini. Viderø hefur valt at fara á ferð sum pílagrímur, og hann hefur valt at skriva um ferðina sum eina pílagrímsferð, men tað er eins og hann ikki finnur seg til rættis í leiklutinum og ikki fær skrivað frásøgnina soleiðis, sum hann av røttum átti. Kapittul fýra, sum fyri ein stóran part er lýsingar av steðginum í Ísrael, avdúkar týðiliga, hvussu Viderø við at sitera úr *Bíbliuni* og vísa til bíbilskar søgur, gevur frásøgnini átrúnaðarliga dýpd, hóast hann samstundis lýsir seg sjálfvan sum prest í 20. øld við kritiskari, greinandi hugsan um átrúnaðarlig viðurskifti.

Prosimetríkkur

Teksturin í kapittul fýra er øðrvísi enn í hinum kapitlunum, tí óvanliga nógv bundið mál er blandað upp í frásøgnina, og tað hongur saman við fatanini av Jerúsalem sum einum tekstligum fyrbrigdi. Viderø vísir støðugt til brot úr *Bíbliuni*, serliga brot í bundnum máli. Kapittul fýra minnir tiskil um norrønu fornaldarsøgunar ella kongasøgunar, tí brotini í bundnum máli eru – við einum undantaki – eldri enn sjálf frásøgnin í prosa, og samstundis eru tað brotini í bundnum máli, sum geva frásøgnini átrúnaðarliga dýpd og merking. Tað, sum Viderø sær og skrivar um, hefur ikki í sjálvum sær stóran týdning, men tað fær stóran týdning og bíbil ska, átrúnaðarliga merking gjøgnum tekstirnar, brotini í bundnum máli, sum Viderø sær og tulkar við.

Flestu brotini eru úr *Bíbliuni*, tó eru tey við hvørt endurgivin eitt sindur leysliga og í einari týðing, sum ikki sæst aftur í endaligu útgávuni av *Bíbliuni* á føroyskum í 1961. Viderø upplýsir ikki, hvaðani brotini eru, og tí verður eitt yvirlit gjørt her:

- Bls. 120-123: Forsangari í jødiskari sýnagogu syngur um Móses og ferðina um Reyðahavið
- Bls. 129: Hávamál
- Bls. 134: Sálarnir
- Bls. 141: Sálarnir
- Bls. 142: Fyrra Sámuelbók og Hásongurin
- Bls. 148: Fjórða Mósebók
- Bls. 149: Sálarnir
- Bls. 163: Bøn í katólskari kirkju
- Bls. 167: **Egin yrking**
- Bls. 178: Sálarnir
- Bls. 187: Sálarnir
- Bls. 189: Sálarnir
- Bls. 190: Sálarnir
- Bls. 207: Hásongurin
- Bls. 222: Hásongurin
- Bls. 225: Fjallaprædikan
- Bls. 234: Jeremias
- Bls. 237: Seinna Sámuelbók
- Bls. 238: Seinna Sámuelbók
- Bls. 239: Jósvabók

Viderø byrjar við at endurgeva úr sangi um ferðina um Reyðahavið, tí hann er komin til Ísrael, landið, sum í *Gamla Testamenti* varð lovað jødunum, og higar jødarnir komu úr útlegdini í Egyptalandi. Úr *Hávamálum* siterar hann ørindi 37, og tað er í einari viðmerking til støðuna hjá palestinum, sum mugu seta sín vón til hjálp frá ST og tí hava „blóðugt hjarta“, t.e. eitt hjarta, sum bløðir. Viderø siterar bara seinnu helvt av ørindinum, í fyrru helvt stendur, at tað er betur at hava eitt vesaligt heim enn einki, og tann spurningurin er viðkomandi fyri Viderø, sum er komin til Jerúsalem fyri at finna eitt festi í tilveruni.

Sitatini úr *Bibliuni* koma dettandi assosiativt, hvørja ferð Viderø hevur tørv á at geva ferðini og ferðafrásøgnini eina bíbilska merking. Sálarnir úr *Gamla Testamenti* eru væl umboðaðir, tí teir eru í bundnum máli og hóska væl til endurgevingar av persónligum upplivingum. Sitatini úr sálmunum lýsa tann miskunnsama Guð og í einum føri Jerúsalem, t.e. tey lýsa endamálið við

ferðini hjá Viderø. Merkisvert er tað, at einans eitt brot er úr *Nýggja Testamenti*. Viderø týðir *Gamla Testamenti* um tað mundið, hann er í Jerúsalem (tó ikki m.a. *Sálmarnar*, sum J. Dahl týddi), og tað hevur ávirkað hansara assosiatióinir. Men hann ger einki burtur úr tí og nevnið ongantíð sítt týðingararbeiði í frásøgnini. Ferðin verður v.ø.o. ikki lýst sum ein vísindalig kanningarferð, Viderø heldur seg til pílagrímsferðina sum persónligt mál og mið. Hetta kemur týðiliga fram í hansara egnu yrking umleið miðskeiðis í kapitl 4:

Friðsæl og kvirr er náttin,
tykir mær hoyra sláttin
av Dávids hørpu á Bethahem-vøllum,
vónríkar sigursælar
tónar, ið stillan tala
um høvdingan mikla úr himnahøllum.

Væntar nú foldin og vónar,
tykir mær hoyra tónar
av einglum, ið syngja á Betlehem-vøllum;
syngja um friðin á foldum,
um lív, ið sprettur úr moldum,
og æviga sælu í himnannahøllum.

Guð handan stjørnurnar bjartar
birt oss í insta hjarta
ljósið og songin av Betlahem-vøllum;
tú sum ert sjálvur ljósið
vitrað í Betlahems fjósi,
lýs oss leið at himnahøllum.
(Viderø 1957: 167-68)

Viderø er staddur í Betlehem. Yrkingin er í trimum ørindum, og 6 reglur eru í hvørjum ørindi. Reglurnar hava endarím aabccb, t.e. raðrím og kringrím. Kringrímuni, regla 3 og 6, enda við somu orðum í hvørjum ørindi, ávikavist „Betlahem-vøllum“ og „himnahøllum“. Á tann hátt verður tað jarðiska, Betlehem, knýtt at tí himniska, „himnahøllum“, t.e. Viderø staðfestir við yrkingini, at hetta er „heilagt land“ (Viderø 1957: 167). Yrkingin er miðskeiðis

í frásøgnini og er eitt slag av serligum átrúnaðarligum innliti millum øll brotini úr *Bíbliuni*. Viderø skrivar, at tað „valdar djúp tøgn“. Viderø brúkar yrkingina til at lýsa sína støðu úr øðrum stað umvegis eitt yrkjara-eg. Fyrsta ørindi snýr seg um Betlehem á nátt: „tykir mær hoyra sláttin/av Dávids hørpu á Betlahem-vøllum“ (Viderø 1957: 167). Eg’ið er í Betlehem og heldur seg hoyra ljóðið úr bíbilsku fortíðini, og í reglu 6 verður fortíðin knýtt at tí himmalska: „um høvdingin mikla úr himnahøllum“ (Viderø 1957: 167). Annað ørindi lýsir, hvussu øll „foldin“ vónar og hoyrir „tónar“ um „æviga sælu“, og triðja ørindi er ein áheitan á Guð um at birta ljós í øllum menniskjum og lýsa „oss leið at himnannahøllum“ (Viderø 1957: 168). Yrkingin er um eina átrúnaðarliga kenslu, knýtta at staðnum Betlehem. Yrkingin knýtir saman Betlehem í 1951-52 við tað bíbilska Betlehem á sama hátt sum øll brotini úr *Bíbliuni* festa nútíðina í eina bíbilska fortíð og í vónina um bjarging, t.e. hitt „heilaga [...] nýggja Jerúsalem“ í framtíðini. Tað er júst upplivingar av slíkum slag, ein pílagrímsferð eigur at geva pílagríminum. Hetta er ein samansjóðing av teimum trimum merkingunum, Jerúsalem hevur í frásøgnini: sum 1) ein ítøkiligur býur, sum 2) ein býur í søgum og sum 3) eitt átrúnaðarligt hugtak. Men hjá Viderø verður upplivingin mótsøgd av so mongum øðrum, hann upplivir á síni ferð.

Viderø hevur t.d. ikki fyrireikað túrin nóg væl, og hann hevur í byrjanini ilt við at finna innivist í Jerúsalem: „øll ódýr gistingarhús eru full“ (Viderø 1957: 109). Tað er tí ógvuliga skjótt, at glæsiligu hugsanirnar um ta himnisku Jerúsalem hvørva í stríðinum fyri at finna tak yvir høvdið, og at enda verður Viderø sum nevnt vístur á ein hýruvogn. Tað regnar illa og Viderø staðfestir: „Her er meira grátt enn stytsta og gráasta dag í Føroyum“ (Viderø 1957: 111). Men stutt seinni staðfestir hann aftur: „gjøgnum alt hetta dapra og regntunga lýsur heilagleiki landsins, tí at sjálvt hetta glopraregnið minnir á at byggja á klettin“ (Viderø 1957: 111). Viderø tulkar gerandisligu hendingarnar í bíbilskt samanhag, og á tann hátt fáa tær eina serliga merking. Regn verður til meiri enn bara regn. Við sínum bíbilsku tulkningum arbeiðir Viderø ímóti einum vónloysi, sum annars kundi sníkt seg á hann. Komin leiðina fram til Jerúsalem spyr hann „Er hetta Jorsalaborg?“, og hann heldur fram: „Her er bara grátt í grátt, eingin ljómi av hinum himnesku Jorsølum“ (Viderø 1957: 113). Á slíkan hátt skifta lýsingarnar av Jerúsalem millum ein úrtøkiligan og ein ítøkiligan bý – og millum væntanir og vónbrot.

Protestantur á pílagrímsferð – ber tað til?

Tá ið Viderø er staddur í Betlehem, hevur hann hug at leita burtur úr mongdini av fólki. Tað er í slíkum einsemi, yrkingin um Betlehem og „himnahallir“ verður til. Men hann fer at enda inn í eina katólska kirkju:

Alt kórið er eitt blikandi ljóshav, har prestar og klerkar vaða aftur og fram og havast at undarligum hábrøgdum, sum eg einki skil fái á [...] Loksins loypir alt hetta heimagjørda ljós og glys mær slíkt glámlýsi í eyguni og alt inn á sálinu [...] at eg haldi meg vera heima í Føroyum eitt føstuingangsmánakvøld, tá ið menn ganga hálvdrunkir og reika út og inn (Viderø 1957: 168-69)

Fyri Viderø verða upplivingarnar á pílagrímsferðini eitt prógv um, at hansara lutherska trúgv er tann rætta. Pílagrímsferðirnar vóru og eru partar av katólsku læruni, og Luther gjørði undir trúbotini upp við slíkar hugsanir, t.e. hugsanir um, at tann einstaki við gerðum kundi bøta fyri syndir sínar. Sum Carsten Bach-Nielsen skrivur um Luther og fatanina av viljanum og valdinum hjá tí einstaka menniskjanum í protestantisku læruni: „mennesket var og er en synder, der intet formår i sin frelses sag [...] Gerningerne kan intet hjælpe her; troen alene er det middel, der formår at meddele frelsen og skænke den sande frihed i bundetheden til nådens ord“ (Bach-Nielsen 2012: 25). Luther bæði skrivaði og prædikaði ímóti pílagrímsferðum. Sipandi til pílagrímsferðirnar til Santiago de Compostela spurdi hann t.d. háðandi, hvussu fólk kundu vita, um tað var Sankta Jákup ella ein deyður hundur, sum lá grivin har (Johansen 2005: 49). Tað er sama hugsan, sum kemur fram í brotum í ferðafrásøgnini hjá Viderø, men slíkar hugsanir eru samstundis við til at taka alt grundarlagið undan hansara ferð. Tí hví fara á pílagrímsferð, um tað er so, at slíkar ferðir ikki hava nakran týdning? Í hvussu er ongan átrúnaðarlígan týdning.

Við at fara pílagrímsferð – og skriva um hana – hevur Viderø lagt seg upp at katólskari hevd, men inni í katólsku kirkjuni hevur Viderø „bestan hugin at rópa til hasa háu harra, sum siti har inni í hasum ljóshavinum uppskrýddir“, t.e. hann hevur hug at finnast at teimum, og hann tekur til „Grundtvigs orð: – „Saa tal nu sandt om smaat og stort, og jævnt om alt det høje“ (Viderø 1957: 169). Viderø heldur, at tørnur er á at minna katólsku prestarnar á boðskapin í protestantismuni og ikki gera tað einfalda fløkt, men heldur øvugt.

Á tann hátt minnir ferðin hjá Viderø til Jerúsalem um ferðina hjá Luther til Rom í 1511. Luther vitjaði tá m.a. Latheran-borgina í Rom og fór niðan Heilagu trappuna (*Scala Sancta*), har bøn skal biðjast á hvørjum trini fyri at bjarga ættfedrum ella kenningum undan líðingum í reinsanareldinum. Luther vildi bjarga abba sínum og fáa hann skjótari í himmiríkið. Men komin niðan á ovasta trin ivaðist Luther í, um ein slík gerð yvirhøvur gjørdi nakran mun. Heiko A. Oberman skrivur í ævisøguni *Luther. Man between God and the Devil*: „When he arrived at the top, however, skepticism overtook him“ (Oberman 1993: 147). Hendingin hevði sambært Oberman avgerandi týdning fyri Luther.

Viderø brúkar upplivingina hjá Luther til at lýsa seg sjálfan. Á heimleið vitjar hann Rom og Latheran-borgina, og hann greiðir frá, hvussu hann leggur seg á knæ og fer niðan eftir Heilagu trappuni:

Eg eri ikki komin langt niðan, fyrr enn knøini taka at sárna, og á miðjari trøppuni eri eg í dýrastu neyð. Gomul kona, samanringd av gikt, fer beint undan mær, tylir „Faðirvár“ og „Mariubønir“ og aðrar bønir við hvørja trappubrík [...] Men ikki ber til at loypa um hana og koma sum skjótast úr hesum „pínustaði“ [...] Mær rennur í huga Mortan Luther, sum her grulvaði á sinni til tess at hjálpa sínum foreldrum úr skírslareldinum, og hvussu hann á somu tíð hoyrði rødd teska sær í oyrað, at maðurin verður rættvísgjørdur fyri trúgv eina – (Viderø 1957: 266-67)⁴⁴.

Viderø hevur hug at gera eina stuttliga søgu burtur úr katólsku siðvenjuni, tí hann tekur hana ikki í álvara. Gamla konan flytur seg sera seint niðan ígjøgnum trappurnar, og hann fær ilt í knøini, men ikki ber til at fara framum. Viderø leggur dent á upplivingina, t.e. tað forvitnisliga í gomlum siðum (*curiositas*). Í Jerúsalem hevur hann longu frammanundan borið katólskar siðir saman við fullar menn á fóstulávint, og nú í Rom endurtekur hann eina gerð hjá Luther og síðani orðini hjá Luther um, at menniskjað einans kann trúgva og biðja um náði, einki gera fyri at verða rættvísgjørt. Men tað er greitt, at slíkar hugsanir samstundis taka allan álvara úr hansara pílagrímsferð, og at hann sostatt er uppi í nøkrum „láturligum“. Tí hvat er so í grundini endamálið við ferðini?

44 At Viderø skrivur foreldrini er helst eitt mistak.

Streymurin undan tempulgáttini

At byrja við vildi Viderø til Jerúsalem fyri at finna hina „heilagu“ Jerúsalem, sum mamman sang um, men komin fram er tað eins og hann heldur, at sanna trúgv er at finna norðanfyrri, t.e. í tí økinum, sum hann júst er komin úr. Hann endurgevur ikki bara protestantin og romantiska norðurlendingin Grundtvig, men leitar í huganum heim til Føroya á sama hátt sum hann í Føroyum leitaði til Jerúsalem. Eyðkent fyri skrivningarlagið hjá Viderø lænir hann eina mynd úr *Bibliuni* fyri at fáa tað fram, sum hevur týdning fyri hann. Avgerandi hugsanin verður borin fram í einari mynd úr *Gamla Testamenti*, Ezekiel 47, um vatnið, sum „spratt upp undan tempulgáttini“ og „gongur út frá halgidóminum“ o.s.fr. (*Biblia* 2000: 793). Í Jerúsalem livir Viderø seg inn í søgurnar úr *Bibliuni* og staðfestir, at tað er

undarligt at vera komin svá lang burtur og samstundis kenna seg sum heima hjá sær sjálvum. Higan hevur sál mín sokið í seg mangt og hvat, hevur drukkið av hesum vatnstreymi, sum Ezekiel spámaður sá renna her út undan templinum (Viderø 1957: 190).

Streymurin er ein mynd fyri boðskapin í kristnu læruni, og hesin boðskapur gruggaðist sambært Viderø við tíðini: „Oman av fjøllunum runnu nú margir lókir út í fljótið og fyltu tað með [...] skógarskrímrum og sangdísrum“ (Viderø 1957: 192). Men so „steig Martin Luther fram“, og „fljótið“ klárnaði „og tók aftur at streyma í sínum upprunaliga skírleika“ (Viderø 1957: 192 og 256).

Eftir at hava vitjað Pæturskirkjuna í Rom ger Viderø eina niðurstøðu um sína trúgv:

Eg orni um hjartað, tí at nú minnst eg á „spunakrakkin“ har heima í roykstovuni [...] standandi mitt úti í hini á, sum Ezekiel sá renna út undan templinum, og sum streymaði út um heimin gjøgnum tey ymisku londini, men eftir øllum at døma ongar staðir svá rein og djúp og rólig, sum gjøgnum føroysku roykstovuna (Viderø 1957: 262).

Fyri Viderø er kristna trúgv ongestaðni eins klár og í Føroyum. Fyrimyndirnar hjá honum eru ikki katólsk halgimenni, men fólk í heimbygdini Skálavík ella heima í Hvalvík, t.d. skrivar hann: „O, Magdalena, annríka Magdalena“ (Viderø 1957: 98). Tað eru deydilig fólk úr kjøti og blóði, sum eru virkin

í bygdunum heima í Føroyum og hava tað gudiliga við í gerandisdegunum (Viderø 1957: 41).

Men úr Føroyum rýmdi Viderø, tí hann treivst ikki, hann kendi seg útihýstan. Ein rúgva av andsøgnum vísa seg á ferðini. Hví vera so glaður um at sleppa úr Føroyum, tá ið klárasta trúgv og reinasta luthersk-kristna mentanin er í Føroyum? Hví ikki vera prestur, har trúgv er sterk og rein, har „streymurin“ er klárur? Hví fara á pílagrímsferð og sipa til gamlar søgur og vónir um endurloysn og fyrigeving og so samstundis hava hug at gera gjøldur burtur úr slíkum leitanum og finnast at katólsku læruni sum heimagjørt „ljós og glys“? Viderø ger óbeinleiðis vart við, hvussu hann rætt og slætt er farin á ferð fyri at sleppa undan gerandisdegunum í Føroyum, og eins og hann á ferð suðureftir ímyndaði sær Jerúsalem burtur úr tekstum, soleiðis hevur hann einar hugsaðar Føroyar í huganum, tá ið hann leitar norðureftir aftur.

Kenslan av at hava svikið er tískil sterkari á heimleið enn á leiðini út í heim. Tá var tað bara „áfram, áfram“ (Viderø 1957: 78), tað ráddi um at sleppa burtur, áhaldandi at flyta seg. Men niðurstøðan er, at útjaðarin, Føroyar, hevur varðveitt eina trúgv í gerandisdegunum, sum er nærri upprunaliga boðskapinum í kristindóminum enn trúgv í stóru átrúnaðarligu miðdeplunum í heiminum, t.d. Jerúsalem og Rom. Ein mótsetningur millum óansaða útjaðaran og valdsmikla miðdepilin er tískil í frásøgnini hjá Viderø, men á ein øðrvísi hátt enn hjá t.d. Absaloni Joensen. Viderø vendir tvígreiningini við, og á tann hátt fær hann sum eyðmjúkur ferðandi vald.

Tvífalt útihýstur – ein serlig nýtsla av mótsetninginum miðdepil-útjaðari

At ferðast úr Hvalvík til Jerúsalem er í pílagrímsløpi at ferðast úr útjaðara í miðdepil. Á heimskortum í miðöld var Jerúsalem í miðjuni, allur heimurin lá rundan um. Í okkara tíð er Jerúsalem ein átrúnaðarligur miðdepil, men tó ein av fleiri, og aðrir miðdeplar av búskaparligum, politiskum og mentanarligum slag eru komnir afturat. Viderø vitjar fleiri av hesum miðdeplum á síni ferð, t.d. París og Rom.

Í postkolonialistiskum bókmentaástøði er tvígreiningin miðdepil-útjaðari grundleggjandi. Miðdepilin umboðar vald og ávirkan. Ítøkiliga sæst tvígreiningin aftur í mótsetningum sum miðdepil-útjaðari, kúgari-kúgaður, vald-máttloysi, skilmarkandi-skilmarkaður, frælsi-ófrælsi, ljós-myrkur o.s.fr. (Ashcroft et. al 1989 : 9). Sum nevnt byggja lýsingarnar hjá Absalon Joensen í *Min Jorsalsferd* á slíkar mótsetningar, og í hesum høpi skulu vit skilja

hugtakið hjá Said „the Other“. Hugtakið fevnr um øll tey, sum ikki eru partur av valdsmikla, skilmarkandi miðdeplinum, men eru „hini“. Said skrivar í *Orientalism*, at tað var við at skilmarka „hini“, at Evropa fekk skilmarkað seg sjálv: „the Orient has helped to define Europe (or the West) as its contrasting image, idea, personality, experience“ (Said 1994: 1-2). At skriva um onnur á slíkan hátt er sambært Said valdsnýtsla til egnan fyrimun.

Mótsetningar av slíkum einføldum slag síggjast í frásøgnini hjá Viderø, men teir verða brúktir á ein serligan hátt. Viderø umboðar útjaðaran, men hann skrivar sína egnu frásøgn, og hann hevur tískil vald til at lýsa og skilmarka onnur. Fyrsti samanbresturin millum útjaðara og miðdepil í *Ferð mín til Jorsala* er longu í Havnini á fráferð, og talan er um samanbrest við politiskan heldur enn átrúnaðarlígan miðdepil. Viderø leitar sær oman á stórt skip, sum liggur við bryggju í Havn:

Eg smeykist um borð í myrkrinum, standi har og líti meg um, men hopi afturá, tegar eg síggi inn í alljósan, glæsiligan sal, har nakrir menn sita yvir borðum og kræsast í allksins krásum; búkdigrir og væl í holdum sita teir og remba sær í skreytbúnum stólum undir stórum ljósakrúnum, mettir og væl hýrdir með stórum vindlum millum tjúkra varra, halla sær hugsunarfullir aftur á, pilka sær væl nøgdir millum tanna (Viderø 1957: 23).

Tað er vert at leggja til merkis, hvussu Viderø lýsir seg sjálvan í mun til umboðini fyri donsku mentanina, sum sita og „kræsast í allskins krásum“. Hann smoyggir seg stillisliga umborð, stendur í myrkrinum og lítur inn í ljósið, ein glæsiligan sal, har menn sita væl í holdum og práta og roykja „í skreytbúnum“. Hann kemur úr „myrkrinum“, úr útjaðaranum, og nærkast umboðum fyri ein miðdepil:

í sama bili hoyri eg mann ganga har skamt frá mær og havi meg aftur undir. Men alt í einum er hann hjá mær og spyr meg á donskum: „Hvørjum leita tygum eftir? Hvat gera tygum her?“ (Viderø 1957: 23).

Viderø biður um loyvi at sleppa við, men fær eitt svar, sum kemur at eyðkenna alla hansara ferð: „Vær flytum [...] ikki strákar og menn, ið ganga með vánarvøli. Sleppi tygum aftur í land“ (Viderø 1957: 23). Viderø ger ikki viðmerkingar til boðini frá skiparanum. Í tekstinum er eitt reglubrot, og síðani stendur

„Eftir at fólk er farið niður, gangi eg mær“ o.s.fr. (Viderø 1957: 23). Viderø mótmælir ikki, hann heldur seg undan, og tað serliga við hansara støðu er, at hann ikki einans sær seg sjálvan sum útihýstan av umboðum fyri ein politiskan og búskaparligan miðdepil í Føroyum, hann sær seg eisini sum eitt uttanstrok í føroyska útjaðaranum, t.e. heldur ikki í útjaðaranum kennir hann seg væl, og hann gongur tí túrar, tá ið onnur eru farin í song.

Men danska hjálandaveldið røkkur ikki langt, og komin umborð á *Barjamu* á veg suðureftir er tað Bretland og bretska mentan, Viderø kemur í samband við. Heimsumfatandi bretska áhugamálini koma fram í lýsingum av skiparanum umborð: „Við máltíðirnar situr skiparin fyrir borðsandanum með gullfestum og heiðursmerkjum frá tveimum heimsbardögum“ (Viderø 1957: 49). Vinaliga og tileinkisgerandi endar skiparin flestu samrøður við einum, „Well boys, that is that“ (Viderø 1957: 50). Men Viderø hevur sum nevnt sínar hugsanir um skiparan, hann heldur hann vera grunnan og einans hava áhuga fyri lutum „sum liggja oman á, beint fyrir eygunum“ (Viderø 1957: 49).

Viderø metir lívið í eyðmjúka útjaðaranum, í føroysku bygdini, hægri enn lívið í stórbyunum. Komin til Edinburgh á veg til Jerúsalem ber hann beinleiðis útjaðara og miðdepil saman:

Svá er lívið í stórborgini. Maðurin fánar burtur eins og roykur í hesum velduga mannhavi. Heimur hans endar har, sum vindlingaroykurin kámost. Øðru vísi var heima í Hvalvík. Har var mannsins heimur størri og ómetaliga víðari allar vegir (Viderø 1957: 62).

Viderø vendir virðunum við, at vera framkomin og liva í storbýi er verri enn at liva í siðbundnu bygdini, har umhvørvið er „víðari allar vegir“. Men Viderø er júst farin úr bygdini fyri at sleppa undan henni og sleppa burtur. Hann hevur leitað sær út í heim til stóru miðdeplarnar. Viderø er ikki sjálvur førur fyri at liva í tí, sum hann setur so høgt, t.e. hugtakið „heima“ – sum t.d. í „heima í Hvalvík“ ella „heima í Skálavík“ – er meiri ein hugsan enn eitt veruligt, landafrøðiligt stað. Í lýsingini av mannamúgvuni í Edinburgh skrivur Viderø, at fólk fána burtur eins og „roykur í hesum velduga mannhavi“. Í Jerúsalem royndi hann at fjala seg í royki, tá maðurin á ferðaskrivstovuni spurdi um hansara støðu (Viderø 1957: 210). Tað er m.a. móguleikin fyri at fjala seg, at blíva burtur í mongdini, sum dregur Viderø út í heim. Viderø kennir seg

tvífalt útihýstan, bæði sum umboð fyri útjaðaran á ferð og sum útihýstan og øðrvísi í útjaðaranum heima. At taka á seg leiklutin sum pílagrímur er tískil ikki torført fyri Viderø.

Ein dygd at vera heimleysur

Munurin millum ein ferðandi, sum hvørki hevur sambond við persónar ella stovnar og ei heldur serliga nógvar pengar, og so ein ferðandi úr einum av heimsins miðdeplum kemur týðiliga fram, um vit bera Viderø saman við kenda, bretska ferðamannin og rithøvundin Robert Byron. Í ferðafrásøgnini *The Road to Oxiana* greiðir Byron frá einum steðgi í Jerúsalem á veg til Afganistan. Frásøgnin kom út í 1937, t.e. umleið 14 ár undan vitjanini hjá Viderø í Jerúsalem:

I went to swim at the Y.M.C.A. opposite the hotel [...] We dined with the High Commissioner most pleasantly [...] In fact, but for the Arab servants, we might have been dining in an English country-house. Did Pontius Pilate remind his guests of an Italian squire? (Byron 2006: 37)

Byron hevur ongar trupulleikar við at fáa innivist og nýta allar hentleikar í býnum, og hann etur nátturða saman við umboðum fyri bretska hjálandaveldið í Jerúsalem. Hann er partur av „political management“, og hann kennir seg so væl, at hann tað sama kundi verið heima í Bretlandi. Men at talan er um ferðafrásøgn í Jerúsalem sæst aftur í tilsipingum til *Bíbliuna*, í hesum føri Pontius Pilatus. Byron spyr, um gestir hjá Pontiusi Pilatus í Jerúsalem undir Rómverkjaríkinum kendu seg á sama hátt sum hann, t.e. sum heima. Lýsingin avdúkar týðiliga hugsanina hjá mongum enskum rithøvundum á ferð og hóskar væl til orðingina „political defintion“, sum Said í *Orientalism* dregur fram sum eitt eyðkenni í enskum ferðafrásagnum í 19. öld (at Byron skrivur í fyrru helvt av 20. öld ger í hesum samanhangi ikki mun).

Fyri Viderø er tað heilt øðrvísi. Hann hevur ongi sambond, umboðar ikki eina tjóð við træðrum út um allan heim og kennir seg ikki við yvirlutan á nakran hátt. Viderø er sum ferðamaður eyðmjúkur, og hann hevur trupult við at finna innivist. Eins og tá ið hann skuldi við skipi av Havnini, má hann í Jerúsalem finna seg í at verða vístur burtur, blakaður á dyr, ferð eftir ferð. Hann fer at enda á dyrnar hjá KFUM, har sum Byron var og svam:

Loksins komi eg at stórum húsi með tornum og hjálmtökum og mongum útbygningum [...] Rennvátur at skinni komi eg inn í einar dyr og síðan inn í stóran skreytbúnan, heitan sal, har menn sita í stórum mjúkum stólum og lesa. Summir líta upp úr bókini og horva undrandi á meg [...] Alt í einum kemur maður móti mær og rystir með hövðinum, tegar hann hefur höyrð ørindi míni [...] Nakkalangur ljóti eg at fara út aftur í áarførið (Viderø 1957: 114).

Viderø fær at vita, at „á K.F.U.M. búgva bara fastir leigarar, stjórnørindrekar, studentar, vísindamenn og slíkir“ (Viderø 1957: 114), og pláss er ikki fyri honum. Viderø heldur tí leiðina fram, „nakkalangur“, men eftir at hann er vístur út úr einum gistingarhúsi afturat, ber hann aftur seg sjálvan saman við Ádam: „finst mær eins og Ádam at verða rikin út úr Páradísgarðinum“ (Viderø 1957: 116). Hetta er sama støða sum heima í Hvalvík áðrenn ferðina. Tað er týðiliga eitt slag av pallseting í lýsingunum, Viderø brúkar orð sum „rennvátur“, „nakkalangur“, og hann skrivar, at onnur líta „undrandi“ at honum. Men útjaðrastøðan treytar upplivingarnar hjá Viderø og ger, at Jerúsalem ikki einans verður lýstur sum forvitnisligur staður, sæddur úr erva, og als ikki sum hvíld ella heimligur sálarfriður eins og hjá Byron. Jerúsalem vísir seg sum ein stundum afturlatin, ólagaligur býur at ferðast í, og sum ein býur, har pengar hava týdning. Munurin millum Jerúsalem sum eitt tekstligt fyrbrigdi og átrúnaðarligt hugtak øðrumegin og sum ein ítøkiligur, skitin, jarðiskur bý hinumegin kemur tiskil týðiliga fram.

Sum nevnt er Viderø í støðum vónbrotin. Hann minnir seg á, at hann er „á heilagum stað“, og hann heldur seg síggja tekin um tað. Men hann noyðist at leita til tekstirnar fyri at fáa ta kensluna fram, sum hann upprunaliga segði seg fara eftir: „ungur gyðingur, sum stendur á gongubreytini [...] Hetta er Dávid“ (Viderø 1957: 113-14). Av sær sjálvum letur Jerúsalem ikki upp fyri øllum teimum sjónum, sum Viderø hevði væntað, men við at knýta støð og hendingar í tað bíbilska – eins og pílgrímar á ferð undan honum – fær alt ein annan, úrtøkiligan týdning. Skiftið millum tað himmalska Jerúsalem, sum er knýtt at tekstum, og tað jarðiska Jerúsalem, er sum nevnt avgerandi fyri bygnaðin í kap. 4. Harumframt hevur Viderø lyndi til at gera eina dygd burtur úr síni neyðarsligu støðu, tí hann sær seg sjálvan sum pílgrím, og hann eigur tí sambært siðvenju ikki at finna hvíld á jørð: „Knógvandi með báðum skrínunum“ (Viderø 1957:113) ella „Nakkalangur ljóti eg at fara“ (Viderø 1957: 114) ella „Mær finnst at ferðast um sum hirðingi eins og aldarfeðrarnir

á sinni ferðaðust her“ (Viderø 1957: 117-118) o.s.fr., o.s.fr. Dømini eru legio. Tað er ein dygd at vera eyðmjúkur og heimleysur vallari, men samstundis er tað „láturligt“, tí Viderø er ikki píligrímur í miðøld, og tað skrivar hann um frá byrjan til enda, t.e. hann ger sjálvur vart við illgrunan um, at hansara ferð er ivasom og at hendingar, sum honum eru fyri, eru láturverdar.

Ein skomm at vera heimleysur

Viderø lýsir heimferðina sum ein andróður. Staddur í Durham í Onglandi staðfestir hann:

Andróðurin norður eftir harðnar í hvørjum, og klokkuhlómur Durhamborgar doyri líðandi burtur. Ivingarnar verða miklar, hvørja leið eg skal halda. Eg síggi brim um allar strendur (Viderø 1957: 276).

Myndin „brim um allar strendur“ sipar til bátar, sum ikki sleppa at landi. Viderø stúrir fyri heimkomuni. At lata eina ferð við báti, í hesum føri einum árabáti á víðum havi, mynda lívsins ferð er ógvuliga vanligt, og Viderø brúkar myndina fleiri ferðir, m.a. sipar hann til kenda barnasangin „havið er stórt og mín bátur lítill“ (Viderø 1957: 269). Fyri tann trúgvandi kristna gongur myndin aftur til søguna um Jesus, sum blíðkar illveðrið á Genesaret vatni (Markus 4, 35-41), og kend er reglan úr sálminum „Tíðin rennur sum streymur í á“ eftir Fr. Petersen við regluni: „lítlum báti rekist eg á“. Lýsingarnar skifta millum slíkar tilsipingar, sum geva støðuni, Viderø er í, ein almennan dóm, t.e. benda á, at hansara støða er ein almenn tilverulig treyt. Men hvør ítøkilig leið er tann rætta at halda? Frammanundan hevur hann ivast í, um hann skal halda norðureftir ella suðureftir, fyri sunnan sær hann „gyltar borgir daga, grønar skógir, fagurbláan sjógv“, og hann steðgar á:

Eg taki árarnar upp úr og siti og dragi á bæði. Men drátturin norður eftir verður við yvirlutan. Har hómi eg børnini sum lakka paradís, og har kemur Jógvan knuggandi undir leypi sínum (Viderø 1957: 268).

Viderø velur leiðina norðureftir, tí hann leingist eftir tí, sum hann fór frá. Børnini, sum lakka paradís, eru dragandi, hóast tað var kenslan av ikki at hoyra heima – ikki at hoyra til í paradísinum – í ljósinum og gerandisdegnum í Føroyum, sum fekk hann at leita til Jerúsalem. Nú leitar Viderø norðureftir

við somu hugsanum um paradísið, kanska við vónini um, at tað fer at verða øðrvísi eftir ferðina til Jerúsalem, t.e. við vónini um, at hann nú verður partur av felagsskapinum. Men hann er ikki sannførdur: „Føroyar standa har norðuri huldar í stormskaddu“ (Viderø 1957: 275). Brim og stormur eyðkenna Føroyar, og Viderø er staddur í sínum lítla báti á veg norðureftir.

Myndirnir avdúka støðuna, hann er í, myndirnir við havi og vatni verða til myndir við eldi, tí Viderø fer til Føroya umvegis Ísland, og norrøn gudalæra verður drigin upp í lýsingarnar. Viderø endurgevur úr lýsingunum av ragnarøkum í *Vøluspá*: „Surtur fer sunnan [...] himin klovnar“ (Viderø 1957: 283). Ísland tykist í fyrstu atløgu hóttandi. Fyri lesaran er tað sum ein undirgangur ella eitt danteskt *Purgatorio*, roykur og eldur. Er Viderø á veg heim í paradísið, so krevur tað eftir øllum at døma eina reinsan á vegnum. Men so koma fagrari fjøll undan, Viderø hyggur út í lofthavið, og ein annar ótti tekur seg upp, óttin fyri tí óendaliga, tí markleysa, og hann ornar um hjarta, tí hann minnst aftur á slíkar løtur í barndóminum, tá ið alt fløktist fyri honum, og hann leitaði út í hagan og hoyrði fuglarnar:

Lógvin var so óendaliga einsamøll og lítillátin, havdi tikið á seg lit vallarins, minkað burtur í einki, einans ein rødd í hinum tóma óendileika (Viderø 1957:286).

Fleiri sløg av ótta eru í Viderø, meiri og minni ítøkilig. Ein átrúnaðarligur ótti við miðaldarligum myndum verður til ein ótta fyri tí óendaliga tómléikanum. Ítøkiliga er tað fyrst og fremst ótti fyri ferðini í flogfari, síðani ótti fyri at koma heim til starvið og umhvørvið, sum hann rýmdi úr, og at enda ein ótti fyri avbjóðingunum í tilveruni yvirhøvur, ein tilveruligur ótti. Tað er eins og Viderø á heimleið nærkast tí jarðiska aftur, hann flytur seg frá hugsanum um átrúnað til hugsanir um ítøkiligar treytir í tilveruni, og í myndum kemur tað fram sum tilsípingar til frumevnini vatn, eld, luft, jørð. Lýsingarnar av ótta og mongu myndirnir benda á, at frásøgnin ikki longur hevur eitt greitt endamál, og bygnaðurin er um at detta sundur. Frásøgnin er um at gerast meiningarleys, og Viderø hevur ilt við at finna ein leiklut til sín sjálvs.

Hann ber seg saman við lónna, tí hann hevur hug at lýsa seg sjálvan sum einsamallan vallara, men myndin eydnast ikki, tí í somu løtu stinga spurningarnir um hansara støðu sum prestur seg upp, t.e. leikluturin sum pílagrímur heldur ikki longur:

Men nú er nýggjur ótti bráðliga komin á meg og tó sami óttin, felmturin við tað at vera á skeivari leið, langt burtur frá støðum, har sum eg eigi at vera (Viderø 1957: 287).

Viderø fór bráðliga úr starvinum í Hvalvík til Jerúsalem sum ein pílagrímur í miðöld, men hansara støða er ikki miðaldarlig, hann livir í 20. öld, og hann kemur aftur til eitt samfelag, sum krevur av honum, at hann heldur sínar skyldur og tekur ábyrgdina sum prestur í álvara. Tá ið hann gjørdi seg til eitt við pílagrímar úr farnari tíð og læt søgurnar um Jerúsalem leiða seg burtur úr Føroyum, breyt hann avtalur og sveik. Hann er „á skeivari leið“. Við ferðini til Jerúsalem skuldi Viderø bøta fyri misgerðir og finna frið, men tað gerst greitt fyri honum, at ferðin hevur elvt til aðrar misgerðir, og sami ótti er á honum, sum tá ið hann fór. Viderø hevur ikki røkt sínar skyldur, og hann er ikki staddur í miðöld. Pílagrímsferðin kundi ikki loysa hann – ein protestantiskan prest í 20. öld – úr øllum bondum og geva honum eina nýggja byrjan. Viderø kemur ikki bara aftur til somu støðu, somu krøv, sum hann fór úr, støðan er verri, tí ferðin hevur økt misbrot hansara.

Fleiri leiklutir í at velja

Tá ið flogfarið ger seg til at lenda, biður Viderø um, at Ísland skal „geva friðleysum grið“ (Viderø 1957: 288). Orðingin sipar til søguna um Grettir og til *Grettis kvæði*, men er tikin úr yrkingini hjá J.H.O. Djurhuus „Hin friðleysi“ (1911): „Eg biði teg, Ísland, hoyr meg / gev friðleysum grið á nátt!“ (Djurhuus 1988: 80). Viderø kennir seg friðleysan, sum hevur hann gjørt seg inn á grundleggjandi reglur í samfelagnum. Í miðöld hevði eingin loyvi at hjálpa ella hýsa einum friðleysum, og Viderø hevur ikki fyrireikað steðgin í Íslandi, hann hevur ongastaðni at gista. Samvitskubitið ger, at hann ikki heldur seg til at gista í KFUM. Húsið hjá KFUM stendur „hótandi strangt og alvarligt í gudliga vanlæti sínum“ (Viderø 1957: 289). Tað mest einfalda fyri ein prest á ferð hevði annars verið at leitað upp kristiligt umhvørvi og gista í húsum knýttum at kirkjuligum felagsskapum. Men Viderø heldur seg ikki hoyra til tey „reinmeintu“. At enda kemur hann at hugsa um gamlan kenning í Reykjavík, sum ikki umboðar átrúnað – í hvussu er ikki strangan rætttrúnað – men list:

Mær rennur Þjetur gamla í hug, sum nú starvar í nýggja leikhúsinum, men sum áður átti gistingarhús, har eg gisti hitt árið [...] Verða má, at hann megí hjálpa mær til at fáa innivist (Viderø 1957: 290).

Viderø kennir seg útihýstan í kirkjuliga umhvørvinum, hóast hann er prestur og hevur verið á pílagrímsferð, men hann hevur ein annan samleika at halda seg til, hann er eisini rithøvundur, hevur skrivað ferðafrásagnir í føroysk bløð og yrkt, og hann er týðari. Framman fyri húsinum hjá KFUM í Reykjavík velur Viderø millum átrúnaðin og listina, og hann velur – fyri fyrst – listaliga umhvørvið. Men ivin um, hvør hann er, og hvar hann hoyrir heima, sleppur honum ikki, og tá ið hann stendur framman fyri hurðini hjá Peturi og ein rødd fyri innan spyr, hvør tað er, veit hann ikki, hvussu hann skal svara:

Mær verður bilt við: „Ja, hvør eri eg, og hví eri eg her?“ svarar tað aftur í mær, og hugsanirnar fara eins og eldingar undir heilahválninum svá, at eg ljósliga síggi mína „láturligu støðu“ (Viderø 1957: 295).

Støðan er „láturlig“, tí Viderø heldur seg ikki vera á rætta stað, hann er ikki heima í Føroyum og røkir sínar uppgávur sum prestur, og hann veit ikki, hvussu hann skal greiða frá sínum ørindum. Longu í Jerúsalem spurdi maðurin á ferðaskrivstovuni Viderø, um ikki hann dugdi at síggja, at hann var uppi í „nøkrum láturligum“ (Viderø 1957: 210), og á flogvøllinum í Edinburgh setti Viderø sær sjálvum spurningin (Viderø 1957: 278). Viderø ákærir seg sjálvan á sama hátt, sum tá ið hann leitaði sær úr Hvalvík til Jerúsalem. Men hann verður væl móttikin hjá Peturi. Lívið fær aftur „veruleikans dóm“, Viderø fær „fast undir fótum“ (Viderø 1957: 295). Allar dyr eru ikki læstar. Petur umboðar ein annan heim og hevur ongar ágangandi spurningar, hann undrast og heldur tað vera sjáldsamt, at Viderø hevur verið so langa ferð og er komin til Íslands: „Hvat siga tygum...?“ (Viderø 1957: 295). Viderø kennir tað, sum hevur sjálvt Ísland latið seg upp fyri honum, hann er ikki longur „friðleysur“, men hevur fingið „grið“ hjá vinmanni. Fleiri móguleikar lata seg upp, Viderø er ikki einans prestur, hann hevur ein samleika, sum er settur saman av fleiri, og hann hevur fleiri pallar at seta seg sjálvan á. M.a. dugir hann væl at siga frá.

Hevur Viderø svikið sum prestur, kann hann kanska vinna nakað av tí mistu virðingini aftur sum frásøgumaður, sum rithøvundur. Er hann „friðleysur“

í kirkjuligum hœpi kann hann kanska fáa „grið“ í listaligum hœpi. Ferðin til Jerúsalem kann v.ø.o. ekki í sjálvum sær geva honum virðing, men kanska ein listalig frásögn um ferðina kann. Tað, sum hann hevur mist sum prestur, kann hann vinna aftur sum rithøvundur. Ferðafrásögnin verður á tann hátt óbeinleiðis nevnd í frásögnini sjálvari sum ein móguleiki. Frásögnin verður tískil ekki ein vanlig frásögn frá pílgrímsferð um at finna Guð, men ein frásögn um at finna fótafestið í tilveruni yvirhøvur. Tí verða setningarnir „Hvar búgvir tú?“ og „Sært tú ekki tína láturligu støðu?“ endurtiknir.

Men Viderø er prestur, og kirkjan dregur, og meðan hann er í Íslandi, fær hann sær fyri at ganga til jarðarferðir: „Ofta ringir dómkirkjuklokkan fyrir einhvørjum, ið fer til gravar. Og eg fylgi teimum trúliga“ (Viderø 1957: 295). Viderø leitar í kirkjuna, gongur til gudstænastu og serliga til jarðarferðir. Men tað ber ekki til at lesa áhugan fyri jarðarferðum sum eina symbolska gerð, tí Viderø verður ikki endurføddur av túrinum til Jerúsalem, hann er tann sami, sum tá ið hann fór úr Hvalvík. Áhugin tykist koma av, at tá jarðarferðir eru, heldur prestur eina líktalu. Lívið hjá tí deyða verður tikið upp, og ein samanumtøka verður gjørd, sambandið millum lív, deyða og tað guddómliga verður umrøtt. Viderø hugsar um sínar gerðir og sína støðu og helst eisini um sítt eftirmæli. Á heimleið hevur hann hug at halda dóm yvir seg sjálvan og sínar gerðir.

Purgatorio

Stedgurin í Íslandi á veg til Føroya letur seg lesa sum ein mynd við miðaldarligum symbolikki. Ísland verður lýst sum eitt land við kulda og eldi: „Niðri undir oss í svartu jøklinum liðast eldingar og snarljós fara fram í krøppum bugum eins og lýsandi ormar. Tað brakar har niðri; berg bresta og hamrar klovna, stórar sprungur fyllast av svørtum royki“ (Viderø 1957: 283). Eldgos eyðkenna Ísland, og sum Viderø nærkast Føroyum, gera hugsanir um undirgang seg galdandi, men sum nevnt er Ísland fyri Viderø eisini sum eitt „Purgatorio“, eitt slag av reinsanareldi, á leiðini til Føroya. „Purgatorio“ verður í *Divina commedia* hjá Dante lýst sum ein oyggj í havinum – eins og Ísland (Dante 2007: 185). Í byrjanini av frásögnini lýsti Viderø gerandisdagin í føroysku bygdini sum eitt paradís, haðani hann sum ein annar Ádam varð tveittur út og skammaðist. Nú nærkast hann aftur Føroyum. Eins og Dante á veg til paradís í *Divina commedia* ferðaðist umvegis „Purgatorio“ og hitti stórmenni úr søguni og hoyrði um gerðir og syndir teirra, soleiðis gongur

Viderø í kirkju til jarðarferðir og hoyrir um livað lív, sum eru at enda komin. Jerúsalem kundi ikki geva honum frið, kundi ikki reinsa hann, men ein persónlig uppperð í Íslandi verður lýst sum ein møguleiki.

Men hansara hugsanir eru ov samansettar, ov fløktar. Viderø heldur, at tað er ov nógv av heidnum norrønum fornsøguanda innan kirkjugátt: „Ovmikið av tí mannliga tykist at vera komið upp í. Halgabók talar [...] heldur um menn, sum doyggja í eyðmýkt, í sekk og øsku“ (Viderø 1957: 297). Kristindómurin, sum boðaður verður í kirkjunum í Reykjavík, hóskar bráðliga ikki til Viderø, hann hevur hug at vera eyðmjúkur og lítillátin, men hann heldur seg hoyra „Skarpheðins øx“, tí fornsøguandin er „aðaltónin“ í øllum í Íslandi (Viderø 1957: 298). Á sama hátt sum hann sá Jerúsalem ígjøgnum tekstir úr fortíðini, sær hann Ísland í gjøgnum tekstir. Ísland er eins og Jerúsalem bæði eitt ítøkilig stað og eitt úrtøkilig stað í søgum, tekstum, frá farnari tíð (og á báðum støðum hevur Viderø torført við at finna innivist, t.e. vera til staðar í síni egnu tíð). Viderø sær Ísland ígjøgnum gomlu tekstirnar og er hugtikin. Men hann staðfestir at enda, at deyðin vinnur á øllum, eisini stórmennum, og kristin eyðmýkt er hóskaði í lívsins avbjóðingum, t.e. eisini hansara. Í Jerúsalem vísti hann øðrum átrúnum og katólsku læruni frá sær, og nú finst hann at boðskapinum í íslensku kirkjunum. Hann er til jarðarferð hjá „gøvugmenn“, og so nógv fólk fylgja, at líkskarin sleppur ikki inn í kirkjuna (Viderø 1957: 296). Men tá ið kistan verður borin út, er „eingin dynur, sum tá Hermóður reið um áanna Gjöll“, fólk ganga aftan á kistuni, og „fótafarið er seinligt“ (Viderø 1957: 300). Tað er eins og Viderø fyrireikar seg til heimferðina, til Føroya og ikki minst til føroyingar og føroyskar (danskar) myndugleikar. Hann nærkast sama huglagi sum í byrjanini av frásøgnini. Í stuttum ber til at staðfesta, at Viderø letur søgur um norrøna gudalæru loysa bíbilsku søgurnar av, tá ið hann nærkast Íslandi, men sum fráferðin til Føroya nærkast, ger hann upp við gomlu norrønu mentanina, hann ger upp við „fornsøguandan“, og leitar til kristindómin eftir søgum um at „doyggja í [...] sekk og øsku“. Í *Divina commedia* lýsir Dante í „Purgatorio“, hvussu fólk verða revsað fyri hugmóð (sí t.d. Dante 2007: 227-231), og í kirkjuni í Reykjavík velur Viderø eyðmýkt heldur enn stórlæti. Hann ætlar sær úr „Purgatorio“ og til tað paradísiska, sum børnini í Hvalvík lupu inn í.

Stedgurin í Íslandi avdúkar sostatt, at Viderø hevur fleiri leiklutir í at velja, fleiri pallar at seta seg á, og hann finnur teir allar í tekstum. Hann kann velja hetjur úr íslendingasøgum til fyrmyndir, ella hann kann vera

pílagrímur. Hann kann finna seg sjálfvan aftur í yrkingum og kvæðum, ella hann kann fylgjast við Dante á ferð úr helviti umvegis purgatorio til paradís. Men hann sleppur ikki undan ábyrgdini sum prestur í Føroyum, og tá ið hann nærkast Føroyum, lýsir hann bráðliga ikki oyggjarnar sum eitt paradís. Viderø er ikki rættvísigjörður av pílagrímsferðini og heldur ikki myndarlíga reinsaður í einum purgatorio. Hann kann ikki ferðast ella skriva seg úr síni støðu. Viderø er prestur í fólkakirkjuni í Føroyum, og tað er næstan tað einasta, hann ikki skrivar um, tí har er eingin tekstur at styðja seg til, bara eitt ítøkiligt, gerandisligt starv at røkja.

Eingin leið úr neyðini. Pílagrímsferðin ein táta

Fyri Viderø eru Føroyar hóttandi: „snimma leggi eg út av landi til tess at stevna móti hinum „úlvalíku“ oyggjum og lata til skorar skriða“ (Viderø 1957: 301). Sum hann nærkast Føroyum, gerst veðrið verri og verri, „havið tekur at rísna“ (Viderø 1957: 301). Fyri Viderø er tað eins og vilja Føroyar ikki vita av honum: „Illbrýntar og morgunljótar stíga oyggjarnar framm úr náttini“ (Viderø 1957: 302). Myndirnar eru líkar teimum, sum hann brúkti, tá ið hann var á veg norðureftir aftur úr Miðeystri: „brim um allar strendur“ (Viderø 1957: 276). Sum Odysseus á heimleið verður Viderø raktur av ódnarveðri, og brimið skolar rundan um hann. Oyggjarnar hyggja sum eitt slag av myndugleikapersónum ákærandi at honum, „illbrýntar og morgunljótar“. Í yrkingini hjá Hans Andriasi Djurhuus „Føroyar“ (1921) verða oyggjarnar lýstar sum: „Prúðar oyggjar, bjørg við bjørg / lið um lið eitt systrafylgi“ (Djurhuus 1921: 52). Men Viderø vendir hesum við og skrivar, at „fjöllini daprast“, og at tey „standa uggsamliga køld og tigandi“ (Viderø 1957: 302). Hjá Viderø eru ongar inniligar orðingar, eingi orð, ið benda á vakurleika ella tryggleika. Føroyar eru óunnligar.

Tá ið Viderø fór úr Føroyum, bar hann oyggjarnar saman við tenn á „ljóni, sum grenjandi bítur frá sær [...] Guð náði tann, ið kemur fyrir kjaft tess“ (Viderø 1957: 43-44), t.e. í Føroyum er ein knúsandi megi. Men Viderø lýsti eisini Føroyar sum eitt paradís, sum hann tráaði eftir, men ikki sjálvur átti lut í, og føroyska paradísið letur seg heldur ikki upp fyri honum, tá hann kemur heim. Viderø er tveittur út úr paradísi. Um bygdin skrivar hann, at tær „venda sær frá mær kaldligar eins og ásakandi: „Hvat hevur tú at gera her?““ (Viderø 1957: 303).

Symbolskan týðning fær lýsingin av *Barjama*, sum hálvtt ár frammanundan sigldi Viderø úr Føroyum:

Og tá vær komum nærri inn millum teirra, verður mær bilt við, tí at har síggi eg beinini av Barjama liggja muld og malin sundur, komin fyrir úlvsins kjaft, inn í gapið á Garmi, heljarhundinum [...] Og svá liggja leivdir av sorlaðum skipum um allar oyggjarnar, sum standa reyðligar í sólarrenningini, skurslutar og illa ørkumlaðar, eins og brendir groddar á at líta, men enn fúsir og fœrir fyrir at mylja sundur alt, sum at kjafti rekur (Viderø 1957: 302).

Viderø trívur í myndina, sum hann brúkti um oyggjarnar, tá ið *Barjama* sigldi hann úr Føroyum. Hann ber oyggjarnar saman við „úlvsins kjaft“ og brendar „groddar“ og „gapið á Garmi“. Myndamálið er aftur úr norrønum bókmentum. Garmur er í *Völuspá* ein hundur í helheimi, og hann fer at goyggja, tá ið heimurin gongur undir. At *Barjama* liggur malin sundur, í knúsi, við land í Føroyum, bendir á, at allar rýmingarleiðir nú eru stongdar. Sum í yrkingini at byrja við er „læst fyrir hvørjum sundi“ (Viderø 1957: 7). Skipið hjá Odysseus fórst í ódnarveðrinum á heimleið. Viderø kemur við flogfari til lands, og *Barjama* er í sorli. Ferðin er at enda komin.

Í lýsingini av hesum túrinum heim úr Íslandi er ein yrking eftir Viderø um havið. Yrkingin er í tveimum ørindum, og 6 reglur eru í hvørjum ørindi. Yrkingin hevur endarím, aaabbb. Eins og yrkingin at byrja við, í kapitli 1, er yrkingin ávirkað av orðalagnum hjá J.H.O. Djurhuus. Um havið stendur í fyrstu reglu: „Atlants bylgja, havdís óð / margra manna ástarfljóð“ (Viderø 1957: 301). At lýsa havið sum eina „havadís“, ið lokkar menn og fer við teimum til botns, minnir um yrkingina „Atlantis“ (1917) eftir J.H.O. Djurhuus, har „teir“, sum hava hildið seg hómað fyrimyndarliga landið, ganga til grundar (Djurhuus 1988: 101). Men yrkingin hjá Viderø er ein samrøða við „Atlants bylgju“. Í fyrra ørindi er ein lýsing av, hvussu „Atlants bylgja“ hevur gjørt enda á mongum monnum, hevur drigið teir til sín sum „ástarfljóð“. Í seinna ørindi vendir Viderø sær beinleiðis til havið og skrivar „tú, sum dróst meg Føroyum frá.../ ber meg nú og brót mær slóð“ (Viderø 1957: 301). Viderø biður um, at havið skal bera hann heim og rudda honum slóð, t.e. lata oyggjarnar upp fyri honum „nú ið tung er lund og móð“ (Viderø 1957: 301). Havdísin skal ikki taka hann við sær í havið, men bjarga honum upp á land og lata oyggjarnar upp fyri honum. Viderø brúkar yrkingina hjá J.H.O. Djurhuus, men vendir

henni við. Endin á frásögninni er ein undirgangsvísión tikin úr norrønum bókmentum, t.e. úr *Eldru Eddu*, men – sum víst verður á niðanfyri – umvegis eina ateistiska tulking hjá Johs. V. Jensen og eina týðing hjá J.H.O. Djurhuus.

Kvørnin melur

Fleiristaðni í frásögninni brúkar Viderø myndina við kvørnini, sum melur. Fyrstu ferð í Durham á veg til Jerúsalem. Viderø hoyrir urguna í dómkirkjuni spæla, og hann skrivar, at tað „dynur eins og innan úr sjálvari jørðini, sum er afturljóð av kvarnarkvæði Menju og Fenju, jotnakvendanna beggja“ (Viderø 1957: 68). Viderø fer at hugsa um norrøna gudalæru og ber saman kirkjuklokkurnar við eina kvørn úr gomlum eddukvæði, „kvarnarkvæði“. Hann heldur seg hoyra innastu máttirnar í jørðini, og hesar máttirnar sipar hann eisini til, tá ið hann á skrivstovuni í Jerúsalem fær at vita, at støða hansara er „láturlig“. Maðurin á skrivstovuni sigur:

„Ja, ja, men hetta hava tygum ydur sjálvum at takka, nú melur kvørnin; tygum skuldi aldri verið komin tygum í hana, nú steðgar hon ikki fyrr enn, hon hevur mælið alt úr sær“ [...] Og eg hoyri dynin av tilverunnar ræðuligu kvørn, sum vær erum allir í [...] ein meldur (Viderø 1957: 210-211).

Kvørnin er mynd fyri treytirnar í lívinum. Niðurstøðan hjá Viderø er, at lívið skapar og syndrar í einum óendaligum meldri, í „tilverunnar ræðuligu kvørn“. Fenja og Menja umboða sum forniskar jatnakvinnur ta syndrandi megi, sum Viderø heldur eyðkennir tilveruna, men hann orðar seg ikki neyvari enn tað sama, heldur seg til myndina við kvørnini.

Afturkomin til Hvalvíkar og standandi í einbýlinum, sum hann fór frá, verður myndin við kvørnini viðkað og endurgivin við brotum úr tulatingini hjá Johs. V. Jensen.

Upprunaliga søgan um jatnakvinnurnar Fenju og Menju er søgd í „Grottasongr“ í *Eldru Eddu*. Fróði kongur gjørdi tær til trælir og setti tær at mala gull og góðar tíðir. Eftir hevndaratsókn móti Fróða kongi endaðu tær á havsins botni. Søgan finst útgreinað í *Snorra Eddu*. Johs. V. Jensen ger burtur úr gomlu søguni sína egnu tulking í lýriskari prosa um heimsins gongd í kapitilinum „Grotte“ móti endanum í *Kongens Fald* (1900-01). Høvuðspersónurin Mikkel Tøgersen liggur fyri deyðanum og hoyrir kvørnina hjá Fenju og Menju mala, men fyri Mikkel Tøgersen ljóðar tað

„som søndermalende stenlyd“, t.e. har er einki uttan steinar, sum mala móti hvørjum øðrum, har er einki endamál, einki kemur burturúr (Jensen 1977: 204). Tað er hesa tulkning, Viderø tekur til sín, og við henni endar *Ferð mín til Jorsala*: „Vit mala tær æviga nátt. Sólina vit sleingja burt á ókomandi leiðir“ (Viderø 1957: 309).

Men endurgevingarnar hjá Viderø eru ikki úr *Kongens Fald*, tær eru úr yrkingini hjá J.H.O. Djurhuus „Fenja og Menja, jótnakvendini, mala kvørn og kvøða úr norðannátt“. Yrkingin varð prentað í savninum *Moriendo* (1948) og byggir á tekstin hjá Johs. V. Jensen, men søgan er stytta niður í nøkur fá ørindi um ein heim, sum eftir at hava skift millum sól, vár, gróður (sum Fenja umboðar) og frost, myrkur, skerping (sum Menja umboðar) at enda dettur sundur, „kvørnin klovnar“. Menja fær seinasta orðið, og kuldi vinnur á hita, myrkur á ljósi o.s.fr. Viderø siterar beinleiðis úr yrkingini hjá J.H.O. Djurhuus, men umskrivur í støðum, t.d. verður „knúsandi“ (Djurhuus: 1988: 303) broytt til „brúsandi“ (Viderø 1957: 308). Lýsingarnar hjá Viderø kunnu skiljast bókstavliga sum ein vísið um heimsins enda, men tað almenna er ein persónlig støða, tí Viderø kennir tað, sum mala lívsins avbjóðingar alt úr honum. Hann spyr fyri seinastu ferð í frásøgnini „Hvar búgvir tú?“ og „Sært tú ikki, at tú ert í einari láturligari støðu?“ (Viderø 1957: 308). Viderø hevur valt skeiva leið og má ganga til grundar í kvørnini.

Seinastu setningarnir í *Ferð mín til Jorsala* eru: „Vit sorla allar býir undir jøklaveldi - - - / Vit kvøða – við frostbitnum hjarta – til kvørnin klovnar“ (Viderø 1957: 309). Fyri Viderø hevur pílagrímsferðin verið eitt vónbrot. Hinvegin – sum greiningin hevur víst – var heldur ikki talan um rættiliga pílagrímsferð, men einans um at leggja eina leitan úr Føroyum, eina flýggjan, í eitt tekstslag, sum frammanundan var kent og góðtikið og kundi geva flýggjanini eitt endamál.

Ferð mín til Jorsala byrjar við at vísa á pílagrímsferðina sum eina loysn, men í frásøgnini verður áhaldandi víst á ivamál við ferðini, og at enda er eingin leið úr tí myrkrinum, sum frásøgnin byrjaði við at lýsa. Viderø stendur í sama stað, í sama myrkri. *Ferð mín til Jorsala* endar ikki við tí nýggja Jerúsalem, sum skal koma oman av himni, men við heimsins undirgangi, og undirgangurin verður lýstur við myndum úr norrønari gudalæru. Jerúsalem er burtur, bæði sum býur í nútíð, fortíð og framtíð. Eftir er einans kvørnin, sum melur, „so tað brakar“ (Viderø 1957: 308). Hevði Viderø verið katolikkur í miðöld, so hevði hann við ferðini havt gjørt seg inn á kirkjuligu lógirnar

og leiðbeiningarnar fyri pílagrímsferðir (tað, sum Davies nevnið „Canons“), tí hann fór á pílagrímsferð fyri at sleppa undan skyldum, og hann var ov forvitin, og hann hevði í støðum hug at gera gjøldur burtur úr ferðini. Hann tók ein leiklut á seg, sum í grundini ikki hóskaði til hansara, t.e. hansara trúgv og hansara støða sum protestantiskur prestur í 20. øld samsvaraði ikki við eina hugsan um pílagrímsferðina sum eina iðranargongd. Pílagrímsferðin var bara ein rýmingarleið úr einari torførari støðu. Á ferðini kom Viderø fram til, at rætta trúgv og rætta umhvørvið fyri hann var í Føroyum, og at hann í Føroyum hevði skyldur at røkja sum prestur. Men tá ið hann so at enda er komin heim aftur, kemur sama vónloysi yvir hann, sum tá ið hann fór avstað.

Sum ferðafrásøgn er *Ferð mín til Jorsala* hin vegin ikki miseyðnað, tí hugsanin í henni er, at ein ferð til Jerúsalem, og ein frásøgn frá slíkari ferð í 20. øld, neyðturviliga má lata upp fyri spurningum heldur enn váttar tær fatanir og ta trúgv, sum tann ferðandi hevur við sær heimanífrá. Sum nevnt at byrja við, hava frásagnir frá pílagrímsferðum síðan miðøld snúð seg um átrúnaðarligu búningina hjá pílagríminum sjálvum, men Viderø lýsir eina aðra gongd. Ferðin loysir ikki hansara trupulleikar. Gamaní verður hann sannførdur um sína protestantisku trúgv, men tað er ikki nóg mikið.

Ferðafrásagnir í nýggjari tíð hava, sum Thompson vísir á, „moments of apparent contradiction, confusion and discontinuity“ (Thompson 2011: 125), t.e. tað er í nýggjari tíð ikki einfalt fyri ein rithøvund á ferð at finna ein leiklut til sín sjálvs og hava avgjørdar meiningar um seg sjálvum og heimin. Við at gera eina pílagrímsferð til høvuðsmotiv í einari ferðafrásøgn í 20. øld fær Viderø sett tveir heimar upp í móti hvørjum øðrum. Ein tryggan, støðugan heim í farnari tíð og ein ótryggan, óstøðugan heim í nýggjari tíð. Øðrumegin er trúgv, sangirnir og bíbliusøgurnar, sum Viderø vaks upp við. Hinumegin er tann tíðin, hann sjálvur virkar í. Tað, sum sýntist einfalt og vónríkt, vísir seg ikki at vera tað. Viderø lýsir, hvussu hann kensluliga er knýttur at einari tíð við søgum og sangum, men intellektuelt livir í einari aðrari, og hvussu hann kensluliga er knýttur at føroysku bygdini og leingist eftir henni, tá hann er á ferð, men ikki kennir seg heima í henni og leingist burtur, tá ið hann kemur heim.

Ferð mín til Jorsala endar tí í einum nútímans tilveruligum vónloysi, men Viderø vendir aftur til sín leiklut sum prestur – við somu spurningum til tilveruna – í einari aðrari frásøgn: *Ferð mín til Damaskusar* (1997). Ein viðgerð

av *Ferð mín til Damaskusar* krevur tó, at hinar frásagnirnar eru greinaðar frammanundan, og tí vanda vit okkum fyrst til frásøgnina *Á Suðurlandið*. Í henni lýsir Viderø seg sjálvan sum ungan drong í heimbygdini, og hvussu hann hevur torført við at finna seg til rættis í skipanum, sum fyri onnur eru sjálvsagdar. Meðan *Ferð mín til Jorsala* leggur seg upp at frásagnum um píligrímsferðir, minnir *Á Suðurlandið* um menningarskaldsøgur, men *Á Suðurlandið* er ikki ein íspunnin søga, ikki ein menningarskaldsøga, og mótsett gongdini í menningarskaldsøgum finnur Viderø ikki heim aftur. Kvørnin er sum í *Ferð mín til Jorsala* ein týðandi mynd í frásøgnini.

VI. Á Suðurlandið

Í stuttum snýr *Á Suðurlandið* seg um fyrsta túrin til skips hjá tí nýfermda Viderø. Vit fáa upplýst, at skipið er sluppin *Isabella*, at skiparin er úr Innaradali í Skálavík, og at reiðari er Thomsen, keypmaður á Tvøroyri (Viderø 1990a: 17, 20, 51, 60, 85, 87). Eingi árstøl eru nevnd, men upplýsingar í frásøgnini benda á, at vit eru í fyrru helvt av 1920-árunum, helst 1922, og á permuni er sum nevnt mynd av sluppini *Isabellu*, sum Benjamin Johannesen úr Skálavík førði árinum 1921-1924 (Nolsøe 1978: 99).

Sum ferðafrásøgn líkist *Á Suðurlandið* bygnaðarlíga einari menn-ingarskaldsøgu, men høvuðspersónurin – Viderø sjálvur settur á pall í frásøgnini – hevur í sær tráanir, sum røkka út um ein slíkan bygnað. Í greiningini verður víst á ringrásir, sum fólk rundan um Viderø eru bundin í og tykjast trívast í, men sum fyrri Viderø eru ómøguligar at koma til sættis við. Fyri at fáa hesar ringrásir týðiliga fram – og á ein hátt, sum hóskar til lýsingarnar av føroyska bygdasamfelagnum í frásøgnini – verða hugsanirnar hjá Bakhtin um karnevalismu, t.e. hugsanir hansara um veitslur og látur sum uppreistarligar og óskipaðar skáar í tilveruni, brúktar í greiningini.

Veitslurómur

Frásøgnin byrjar við lýsingum av einum serliga lívligum dámi í heimbygdini Skálavík. Tað er mánadagur í føstuinngangi og seinasta dansikvöld. Alt er „í røringi“, fólk vála „hús úr húsi“ og „trivið“ verður „í kvæði“ (Viderø 1990a: 7). Einki er, sum tað eigur at vera, eldri menn leggja „frá sær haka og leyp og karðar“ og fara „út at vála“ (Viderø 1990a: 8), alt er „í einum hurlivasa“ (Viderø 1990a: 9). Náttúran tykist liva við í røringinum, tí niðri í mølini er „hin stóra tarabrúgv [...] losna frá landi“, og tari rekst „út á víkina, dandandi“ (Viderø 1990a: 8).

Viderø lýsir at byrja við seg sjálvum í triðja persóni, hann er hin „nýliga fermdi“ (Viderø 1990a: 9), og hann er uttan fyrri allan røringin, gongur fyrri seg sjálvum og eygleiðir. Honum er „bilt við av hesum ørandi fararlagi“ (Viderø 1990a: 9). Munurin millum tann eygleiðandi Viderø, sum gongur fyrri seg sjálvum, og bygdarfólkið, sum prátar, syngur og dansar, kemur fram frá byrjan. Viderø lýsir seg sjálvum sum viðkvæman drong í heimbygdini,

hann er á markinum millum felagsskap og einsemi, er uppií, eyggleiðir og lurtar, men luttekur ekki.

Røringurin í bygdini kemur ekki einans av fóstulávintshaldinum. Menn skulu á Suðurlandið, og øll í bygdini vita, at tá verða teir leingi burtur, og vandi kann vera fyri, at teir ikki spyrjast aftur. Í kvæðum og sangum og søgum lýsir bygdarfólkið vandarnar á sjónum, tey kvøða um „havfrýr og havmenn og huldufólk“, siga frá „afturgongum [...] um borð“ (Viderø 1990a: 9), men tey syngja eisini um „den Herre Gud, som regjerer alle ting“ (Viderø 1990a: 46). Gomul pátrúgv og kristindómur liva lið um lið í kvæðum, søgum um trøll, sagnum og sálmmum.

Viderø er stúrin, og hann situr undir hvørjum orði, tá greitt verður frá ógvusligum ella óhugnaligum hendingum. Tað er fyri Viderø eins og gudsóttin og vanliga siðalæran úr gerandisdegnum í bygdini er um at broytast og avlagast. Flestu søgurnar snúgva seg um trøll og huldufólk (Viderø 1990a: 9, 12), men trivið verður eisini í søgur um fríggjaraferðir (Viderø 1990a: 13-14). Kropslig girnd og slíkt, sum gerandisdagar bert er til í loyndum, verður harðliga drigið fram, t.d. „gleði havi eg havt av Lovisu“ ella „vind tú skjúrðið hjá Súsonnu í húnar hátt“ (Viderø 1990a: 13-14). Gjældur verður gjørt burtur úr myndugleikapersonum og yvirstætt. T.d. verða orðini frá Ottesen prestri um vínið oman av himni afturvíst, tí tað „sigur líka í halgubók: Gev honum vín, sum er beskeligen bedrøvet udi aanden“ (Viderø 1990a: 22), og ein speirekandi søga verður søgd um Pætur Mortensen úr keypmanna- og reiðaraættini á Tvøroyri. Konan og hann verða borin saman við „to æsler“ (Viderø 1990a: 22). Í samrøðum og søgum ger fólkíð í bygdini á henda hátt upp við ta máttmiklu myndugleika- og ognarstætt, sum tey gerandidagar mugu geva seg undir.

Karnevalisma

Við hugtøkum frá Bakhtin ber til at lýsa dámin í bygdini sum karnivalistiskan⁴⁵. Alt verður vent við, vanlig siðalæra verður sett úr gildi, tað hátíðarlíga og tað láturlíga verða blandað, og myndugleikar verða speiriknir og flentir at (Bakhtin 1984: 16). Tað dýriska í menniskjunum verður drigið fram, í omanfyrinevndu søguni um Pætur Mortansson verður sipað bæði til „svin“

45 Orðið karneval hevur sín uppruna í ítalskum og merkir á leið „farvæl kjøt“. Eitt karneval vardi í miðöld úr 3 upp í 8 dagar og var inngangurin til fóstuna. Sí annars lýsingar í innganginum hjá Bakhtin (Bakhtin 1984: 5-16).

og „æsler“, og harumframt verður drukkið dúgliga og argað og tosað um kropsliga girnd. Í bygdini kunnu tey loyva sær hetta, tí ósiðirnir eru ein siður og hava sín uppruna í miðaldarligum, katólskum fóstulávintsveitslum. Bakhtin skrivar í *Rabelais and his World* (1984) um slíkar fóstulávintsveitslur:

The essential principle [...] is degradation, that is, the lowering of all that is high, spiritual, ideal, abstract; it is a transfer to the material level, to the sphere of earth and body in their indissoluble unity (Bakhtin 1984: 19-20).

Bakhtin vísir á eina serliga karnevalistiska uppliving av tí jarðiska, av kroppi og jørð sum óloysiligari eind. Karnevalistiska veitslan tekur tí fram alt tað, sum bindur kroppin at jørðini, øll opini í kroppinum til dømis, og tískil mat og drekka, kynslív og deyða (Bakhtin 1984: 26). Talan er um fyrndargamla láturmentan, upprunaliga úr forngríkskari og rómverskari tíð, sum umvegis katólska miðöld avdúkar sínar leivdir í lítlum protestantiskum samfelag í Føroyum á fóstulávint.

Viderø er bæði ótryggur og hugtikin, og hansara lýsingar av fóstulávints- og fráferðarveitslunum, fyrst í Skálavík og seinni á Tvøroyri, fylla nógv, heilar 80 síður av í alt 238. Í røringinum kemur mangt undan kavi, sum ógvusliga hugtekur hann, men sum hann ikki hevur ætlanir um at luttaka í.

Sambært Bakhtin var eitt karneval í katólskari miðöld eitt andarhald, „a temporary suspension of all hierarchic distinctions and barriers among men and of certain norms and prohibitions of usual life“ (Bakhtin 1984: 15). Tað er eina slíka ferð yvir um gerandislig mørk, Viderø lýsir, fólk í bygdini fara longri, enn tað í gerandisdegnum sømir seg. Og øll bygdin luttekur, tí í slíkum føri er eingin pallur og eingir áskoðarar, øll eru við, og veitslan er einans avmarkað í tíð, ikki í rúmd (Bakhtin 1984: 7). Viderø er tó undantakið, eins og í hinum frásagnunum gevur hann sær sjálvum ein óvanligan leiklut. Í frásøgnini pallsetur hann seg sjálvan og bygdina. Hann hevur ilt við at liva upp til krøv og reglur í gerandisdegnum, men hann trívist heldur ikki í ógvusligum røringi og hurlivasa. Lýsingarnar av veitsluróminum í bygdini gera hansara støðu týðiliga, hann er uttanfyri.

Tá ið ród verður frá landi í heimbygdini, skiftir frásøgnin til fyrsta persón, í fyrstu atløgu til fyrsta persón í fleirtali, „vær rógvum seinliga...“ (Viderø 1990a: 46) og síðani til fyrsta persón í eintali „mær“ (Viderø 1990a: 47). Viderø er í ferð við at gerast partur av manningini, sum skal á Suðurlandið,

hann skal trína inn í ein felagsskap umborð, men hann stendur einsamallur framman fyri avbjóðingunum á túrinum. Sluppin – *Isabella* – liggur á Tvøroyri og bíðar.

Men á Tvøroyri verður karnivalistiski rómurinn sterkari, og Viderø er alsamt eygleiðari, luttekur ikki í prátinum og reypinum og dansinum. Menn ganga og vála, eru „ølvaðir“ (Viderø 1990a: 52). Summir hava hug at finnast at keyppmonnum, serliga áhaldandi er ein, sum nevndur er Ábal, og sum tosar ótýðiliga og stamandi um „h-ungursb-and“ (Viderø 1990a: 67), t.e. setur orð á stættamunin. Uppi í brekkuni hjá Biniusi gongur dansurin lystiliga, og har blandast „menn av ymiskum bygdamálum, ymist klæddir og ymist skøddir, meir og minni ølvaðir“, har eru eisini „fiskagentur“, og „alt rennur saman í eitt“ (Viderø 1990a: 74). Tað er, sum Bakhtin skrivur, „the people as a whole [...] organized in their own way, the way of the people“ (Bakhtin 1984: 255). Fólki úr ymiskum bygdum, við ymiskum tosingarlagi, „bóndasynir og eignarleysisir“, kvinnur og menn, alt er í einum rúsi, til eigarinn, Binius, vil steingja og hótta við „Stóra Martini, lögregluhjóni“ (Viderø 1990a: 76). Eins og í katólskari miðöld hefur karnevalistiska veitslan sína avmarkaðu tíð. Myndugleikarnir trína fram, og ráðandi valdsskipan fær aftur gildi. Hvør einstakur endurfinnur sítt gerandisliga pláss og sín lut. Tá ið teir rógva frá landi út á *Isabellu*, sum liggur úti á fjørðinum, staðfestir ein av manningini: „Tað visti eg altíð. Uppi hjá Biniusi er eingin hurð inn í himinin [...] nei, tað er sum gamla í Lýðunum sagdi: den som højt flyver op falder ofte ned“ (Viderø 1990a: 77). Óskilið, røringurin og hurlivasin enda. Alt verður aftur, sum tað var, og atfinningarnar móti yvirstættini fáa ikki avleiðingar, hvørki ein ella annan veg.

Sum frásøgufólk tekur Viderø ikki støðu, tað er fyri honum eins og bygdin og bygdarfólkið hefur verið „burtur í øðrum heimi“ eina løtu (Viderø 1990a: 9). Farið verður úr skili umvegis óskil aftur til skil. Men einans fyrbils, tí ringrásin vísir seg av nýggjum seinni. Serligt fyri Viderø er tó, at hann ikki trínur inn í ringrásina, hann gerst ikki partur av tí, sum Bakhtin nevnir „the people’s mass body“, hann verður ikki „part of the collectivity“ (Bakhtin 1984: 255).

Umborð á *Isabellu* finnur Viderø sær „aftastu undirløkkju“ (Viderø 1990a: 52) at liggja í, og har verður hann liggjandi ein stóran part av túrinum á fiskileið. Hann er ringur í sjóverki (Viderø 1990a: 88). At hann velur sær aftastu „undirløkkju“ avdúkar, at hann ikki hefur hug at gera vart

við seg, hann vil halda seg til viks, og hann liggur í koyggjuni og slotar, er eins og í veitlsuróminum í Skálavík og á Tvøroyri alsamt fyri seg sjálvan og eygleiðir. Valið er eitt slag av pallseting, Viderø leggur seg aftast og niðast, er eyðmjúkur, og hansara eygleiðingar verða støðugt gjørdar úr neðra, Viderø lítur upp á tað, sum fyriferst⁴⁶. Fleiri ferðir á túrinum ber hann ótta fyri at ganga burtur, ella hann væntar, at menn, ið eru deyðir umborð ella sjólátnir, skulu ganga aftur: „Eru hatta menn, sum ganga aftur, hvørja bein liggja niðri við kjólin? Er nú deyðin fyri stavni“ (Viderø 1990a: 135). Viderø lýsir seg sjálvan óttafullan, hann óttast fyri veðrinum, og honum dámar lítið ógvusliga orðalagið umborð.

Ísland og tað lögna

Undir Íslandi verður *Isabella* ásigld, og teir noyðast til Reykjavíkar at bøta um skaðan. Viderø verður loystur úr øllum tonkunum í koyggjuni, og manningin loyst úr øllum sínum skyldum. Tað er fyrstu ferð, Viderø er í fremmandum landi, og eins og hinir av manningini er hann eitt sindur „hræddir við hetta ókunna ørlenda umhvervi“ (Viderø 1990a: 199). Viderø sær fyri fyrstu ferð í lívinum bilar: „Undarligast av øllum eru teir mongu vagnar, sum fara eftir vegnum av sær sjálvum“ (Viderø 1990a: 200). Eygleiðingarnar hjá Viderø í Reykjavík eru slíkar, sum Frits Andersen í doktoraritgerðini *Det mørke kontinent?* undir einum nevni, „diskursen om det mærkværdige“ (Andersen 2010: 100). Eitt eyðkenni fyri ferðafrásagnir eru sum nevnt lýsingar av tí undarliga, „det uventede og enestående“ (Andersen 2010: 100-110). Eyðkennið gongur aftur til fyrstu ferðafrásagnirnar í bókmentasøguni (sí kap. „Tekstslag“). Í *Odyseusar kvæðinum*, sum er skaldskapur um eina ferð, siglir Odysseus við manning sínari úr einari fremmandari oyggj í aðra, og steðgað verður á við alt tað merkiliga, teir síggja. Manningin á Isabellu er sum manningin hjá Odysseus. Eftir ódnarveður eru teir komnir til lands, og teir undrast stórliga á alt, teir síggja. Teir duga ikki at sita á kaffistovu í Reykjavík, kopparnir eru ov smáir, og kakurnar kleimast í hondunum á teimum. Teir standa uttan fyri vindeygað í kaffistovuni og staðfesta: „fyrir innan rútin eru skínandi glerskálir; á teim liggja køkur, ið eru svá finar, at ikki má nerta við tær með hondum“ (Viderø 1990a: 205-206). Hóast Viderø

46 Viderø kann í veruleikanum hava fingið tillutað aftastu undirkoyggju, ikki valt hana sjálvur, men tað broytir ikki pallsetingina í frásøgnini.

ikki longur liggur í undirkoyggjuni og tískil ikki ítökiliga ger eygleiðingar úr neðra, so eru lýsingarnar enn uppeftirlítandi. Hann lýsir Ísland sum eitt framkomið land. Fyri fleiri av monnunum umborð er Ísland ein fyrimynd. T.d. sigur kokkurin við Viderø, tá ið teir nærkast landi: „Nú sært tú Ísland. Hatta er annað land enn Føroyar [...] Tú verður at stara eyguni út úr heysinum á tær“ (Viderø 1990a: 195). Men býtúrarnir í Reykjavík eru eitt vónbrot, teir ganga mest fullir og mala, fáa ikki konufólk og koma umborð aftur á *Isabellu* við „ongli í rassi“ (Viderø 1990a: 208). Bygnaðurin minnir um bygnaðin í byrjanini, farið verður úr skili umvegis óskil aftur til skil. Eins og lýsingarnar av steðginum á Tvøroyri eru lýsingarnar av gongutúrunum hjá manningini í Reykjavík merktar av kæti og regluloyssi: „Vær válum aftur úti um borgina allir saman; summir av oss siga seg tysta eftir vatni, aðrir eftir meira miði Suttungs og aðrir eftir ástardrykkju“ (Viderø 1990a: 204). Á tjóðsavninum verða teir so mikið harðmæltir, at savnvørðurin „órógvast...“ og fær teir „inn í annan sal“ (Viderø 1990a: 204). Men skipanin og skyldurnar umborð á *Isabellu* avmarka karnevalistiska levnaðin, teir mugu staðfesta, at „hesir brúðhlepssdagarnir í Reykjavík hava verið oss dýrir...“ (Viderø 1990a: 216). Staðfestingin minnir um tað, sum ein av manningini segði, tá teir róðu út aftur á *Isabellu* á Tvøráfjørði: „den som højt flyver op, falder ofte ned“ (Viderø 1990a: 77). Í monnunum er ein longsul, men longsilin er festur í eina skipan – í reglur og skyldur – sum teir mugu geva seg undir. Í staðin fyri konufólkini í Reykjavík mugu teir leggja seg í koyggjurnar umborð á *Isabellu*, og hon verður lýst sum trúgv og góð kona at leita til: „góð at koma aftur til [...] einki hon leggur í tað, at vær høvum drukkið í meira lagi, og at summir av oss hava dyrgt eftir øðrum“ (Viderø 1990a: 208). Sluppin hevur kvinnunavn og menninir umrøða hana – kompensatoriskt – sum kvinnu. Tað er hóskandi, at navnið *Isabella* – hóast tað hevur hebraiskan uppruna – á látíni er sett saman av „is“ og „bella“ (Hastrup 1995), t.e. kann merkja „eins vøkur“. Viderø stavar navnið við einum *l* fyri at fáa eitt langt *e* og benda á navnið á tí svikaligu Jesabel úr *Gamla Testamenti* (sí t.d. Viderø 1990a: 57).

Bakhtin nevnir karnevalistisku láturmentanina í miðöld eina utopi um eitt lív, har øll menniskju – kát, leikandi og á jøvnum føti – kunnu vera saman: „... the second life of the people, who for a time entered the utopian realm of community, freedom, equality, and abundance“ (Bakhtin 1984: 9). Men – eins og tað týðiliga gongur fram í frásøgnini hjá Viderø – slíkir dagar eru bert andarhald og eru í andsøgn til ein almennan og skipaðan samfelagsbygnað

við reglum, forboðum og skyldum. Láturmentanin, sum Bakhtin nevnir „the second life of the people“, hoyrir ikki gerandisdegnum til.

Eingin utopi

Tað er lætt at knýta útlekkingarnar hjá Bakhtin í politiska hugsan. Mótsetningurin millum eina almenna, ráðandi mentan og eina óalmenna og óháttíðarliga fólksliga mót-mentan er týðiligur: „a temporary suspension of all hierarchic distinctions and barriers among men and of certain norms and prohibitions of usual life“ (Bakhtin 1984: 15). Fólksliga láturmentanin í miðöld bar sambært Bakhtin í sær eina frígerandi megi, ruddaði burtur reglur, sum fólk í gerandisdegnum máttu geva seg undir. Men skipaða framleiðslan í kapitalistiska samfelagnum gjørði enda á láturmentanini, og hon endaði í staðin sum bókmentligt fyrbrigdi, t.e. sum ein utopi í bókmentum (og ikki longur ítøkilig veitsla, ítøkiligar hendingar). Viderø lýsir dagarnar í Skálavík, á Tvøroyri og í Reykjavík á karnivalistiskan hátt, tað eru dagar merktir av gleði, góðum treysti og yvirhøvur fríari samveru. Men meðan dansurin og málageipanin fellur inn í eina væl kenda og góðtikna ringrás heima í Føroyum, so er tað týðiligt, at rúm er ikki fyri slíkum margháttligum – anakronistiskum – atburði í Reykjavík. Og á Tvøroyri luttaka keypmenninir ikki, teir hava heldur hug at halda ímóti ella láta sum einki, t.d. stendur um keypmannin inni hjá Thomsen, at hann „geingur aftur og fram, stendur tigandi og lítur á skipsfólkið [...] Men fyrir utan skivuna er mikið málróm...“ (Viderø 1990a: 61). Keypmaðurin umboðar eina spírandi kapitalismu, eina nýggja tíð við nýggjum krøvum.

Í katólskari miðöld hoyrði karnevalið til ávísa árstíð. Tað var í einari samfelagsskipan við árstíðarbundnum arbeiði og við øðrvísi kristnari trúgv, t.e. áðrenn trúbotina og áðrenn ídnaðargerð, íløgur og skipaða framleiðslu: „free laughter was related to feasts and was to a certain extent limited by time allotted to feast days“ (Bakhtin 1984: 89) Kapitalisman, sum um tað mundið, tá ið Viderø var á Suðurlandinum við Isabellu, var í ferð við at taka seg upp í Føroyum – og samstundis var lutfalsliga meiri framkomin í Íslandi – hevði og hevur ikki rúm fyri láturmentanini. Tær leivdirnar av katólskum siðum, sum trúbotin ikki gjørði enda á, komu undir trýst, tá ið kapitalisman tók seg fram. Sum Max Weber vísir á í kendu ritgerðini *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* (1904) hóskaðu protestantisman og kapitalisman væl saman, og frásøgnin hjá Viderø er í sjálvum sær eitt dømi um, hvussu

karnevalistiska láturmentanin kom undir trýst og stigvíst flutti seg úr fólksligu mentanini í bókmentirnar. Hjá Viderø ber t.d. væl til at lýsa, hvussu fólk stuttleika sær og sláa seg leys, gera gjøldur burtur úr myndugleikunum, rópa eftir keypmonnum o.s.fr., men tað er í einari ferðafrásøgn, t.e. í bókmentaligum teksti, tí kapitalistiska skipanin hevur – tá ið Viderø í seinnu helvt av 20. øld skrivur sína frásøgn – gjørt enda á slíkum kollveltandi veitslulagi uttan fyri tekstin. Tað, sum var ein siður, gjørdist sum frá leið ein ósiður.

Men tað er ikki greitt, hvørja støðu Viderø hevur til gongdina, tí hann hvørki luttekur í veitsluróminum ella tekur undir við tí nýggja, sum er á veg.

Miseydná *rite de passage*

Paul Fussell skrivur, at ferðafrásagnir eftir fyrra heimskriggj ofta hava havt ein „implicit elegiac tendency“ og „an implicit rejection of industrialism“ (Fussell 1980: 210), t.e. í frásagnunum er ein longsul eftir einum samfelag, sum ikki er merkt av ídnaðargerð. Nógvar ferðafrásagnir snúgva seg tí um ferðir burtur í lond við øðrum meiri „upprunaligum“ og „óspiltum“ mentanum: „one travels to experience the past“ (Fussell 1980: 210-211). Hinvegin er tað júst ídnaðargerðin, sum ger tað møguligt hjá rithøvundum at ferðast so víða og so lætt. Tað áhugaverda við Viderø er, at hann í grundini ferðast øvutan veg, úr einum gomlum samfelag í broyting til eitt meiri framkomið samfelag (við t.d. bilum á gøtunum). Ein flýggjan frá skipaðum, ídnaðargjørdum gerandisdegi verður tískil ikki beinleiðis orðað í frásøgnini hjá Viderø, tað letur seg ikki gera, men kritikkurin kemur fram í frásøgnini sjálvari, í prátinum umborð, í veitslulagnum og í longslinum hjá Viderø.

Tá ið Viderø at enda kemur heim, hevur hann verið sín fyrsta túr til skips, hann hevur sæð eitt øðrvísi land og øðrvísi fólk. Í frásøgnini kemur týðiliga fram, at tað samfelagið, sum hann er vaksin upp í, er um at fara, tað verður trongt burtur av nýggjum hugsanum og livihættum. Túrurin á Suðurlandið og til Reykjavíkar er tískil ein ferð fram í tíð, Ísland verður mett sum meiri framkomið land enn Føroyar, og har upplivir Viderø mangt, sum hann heldur seinni fer at koma til Føroya, t.d. sær hann trolarar á fiskileiðunum, finar kaffistovur, fólk úti á gøtunum í øðrvísi klæðum, bilar o.s.fr. Hann undrast, men er ikki serliga áhugaður. Í grundini er hann mest áhugaður í íslensku fortíðini, í gomlum søgum og í t.d. lutum á tjóðsavninum.

Um vit leggja dent á støð, topografi, sær bygnaðurin í frásøgnini út sum niðanfryri. Tað er vert at geva gætur, at Viderø í stigum flytur seg fram í tíð,

t.e. fyrst úr Skálavík til Tvøroyar og síðani av Tvøroyri til Íslands/Reykjavíkar. Flytingin í tíð sæst aftur í flutningsförunum, tí fyrst verður róð við árabáti úr Skálavík, síðani siglt við slupp av Tvøroyri, og undir Íslandi eru trolarar, sum Viderø tó einans sær, ikki siglir við:

Skálavík	árabátur	Tvøroyri	slupp	Ísland	slupp	Tvøroyri	árabátur	Skálavík
7-46	46-50	50-87	87-196	196-215	215-25	226-234	235-238	238-245

Bygnaðurin er symmetriskur, í miðjuni er steðgurin í Íslandi. Byrjað og endað verður í heimbygdini Skálavík. Meir enn helmingurin av frásøgnini lýsir ferð við báti ella skipi, og eins nógvir partar eru báðumegin Ísland, sum er fyrsta landið, Viderø vitjar. Men tað er eisini týðiligt, at talan er um eina ringrás, Viderø fer í byrjanini heimanífrá og kemur at enda heim aftur. Skálavík er byrjanin og endin. Bygnaðurin í trimum þørtum er bæði yvirskipaður (frá Skálavík út í tað ókenda og aftur til Skálavíkar) og undirskipaður (skil-óskil-skil) í einstøkum þörtum í frásøgnini. Men bygnaðurin er í mun til karnevalistisku láturmentanina sum eina utopi í bakhtinskum týðningi konservativur, tí óskilið er gyrt inni í skili, uppreistrarhugurin verður ikki til veruligan uppreistur, og ongar broytingar henda, alt verður verandi í væl kendari ringrás, og tað bendir á ein klassiskan, konservativan bygnað, heima-úti-heima. Bygnaðurin er kendur úr ævintýrum og úr menningarskaldsøgum, har høvuðspersónurin skal tillaga seg og læra at taka uppgávur á seg í samfelagnum. Viderø mennist eisini á síni ferð. Hann liggur at byrja við í koyggjuni og verður borin saman við fuglaunga í „eggskurn“. Tá ið hann kagar fram úr koyggjuni, spyr kokkurin, um brostið er „fyri nev“ (Viderø 1990a: 104). Veðrið er illfýsið, og kokkurin ræður honum til at verða „liggjandi í egginum“. At enda kemur Viderø úr koyggjuni, og beiggin, sum er við á túrinum, biður hann koma á dekkið. Viderø útleggur boðini frá beiggjanum sum, at „nú skal eg upp og læra aftur at ganga“ (Viderø 1990: 130). Malan Marnersdóttir vísir á, at siðirnir úr heimbygdini mugu loysast upp, og at Viderø má læra nýggjar siðir umborð, tí Viderø

fer úr kenda og tryggja umhvørvinum og út í eitt ókent og sera ótrygt øki. Hetta stigið í lívinum verður lagt inn í eyðkenda menningarskaldsøgunið: heima-

úti-heima [...] Við tí í huga, sum Kristeva skrifvar um leiklutin hjá ungdómum í skaldsögum, er eyðsæð, at túrurin á Suðurlandið [...] er ikki bara ein fiskitúrur, men ein nýggj tillagingartilgongd, eisini kallað „rite de passage“ – tillagingartíð (Marnersdóttir 2000: 108).

Malan Marnersdóttir vísir eisini á, at fráferðin verður „lýst sum ein føðing“ (Marnersdóttir 2000: 108), t.d. stendur: „nei, nú vendist ikki aftur, navlastreingurin eins og slitin, nýtt lív byrjað“ (Viderø 1990a: 47). Hendan gongdin sæst aftur, tá ið teir sigla heim, og Viderø um seg sjálvan staðfestir: „Eg standi og stýri“ (Viderø 1990a: 223). Frá at liggja hjálparleysur í koyggjuni og við neyð og deyð koma stetlandi út á lúkuna, stendur hann við róðrið á dekkinum. Men heilt tryggur er hann ikki, tí ein „morgunin støkki eg aftur upp úr svøvni av skrækjandi rópum og glamrandi dyni, Isabela hristist...“ (Viderø 1990a: 224). Fjálтур og órógv eru á Viderø – eisini á heimleið.

Viderø fer avstað í føstuinngangi, t.e. í februar, og kemur aftur í mai (Viderø 1990a: 222). Frásøgnin fevnir sostatt um 3 mánaðir, og Viderø broytist munandi. Talan er um menning, men talan er ikki um menning eins og í vanligari menningarskaldsøgu. Heimkoman hjá Viderø er ikki ein verulig heimkoma. Viderø kemur aftur til Tvøroyrar og til Skálavíkar, men ikki heim. Skulu vit halda okkum til Kristeva, mugu vit staðfesta, at talan er um eina miseydnaða „rite de passage“.

Mangt bendir á, at túrurin á Suðurlandið als ikki er tað, sum tann ungi Viderø tráar eftir. Viderø vil í veruleikanum út um ringrásina heima-úti-heima, hann vil burtur og vil als ikki taka nakran leiklut í bygdini á seg. Skyldurnar umborð á *Isabellu* rína heldur ikki rættiliga við hann. Viderø ynskir sær í veruleikanum eitt slag av kollveltandi karneval í røttum bakhtinskum týðningi, hann tráar eftir at verða loystur, men tað er samstundis greitt, at hann ikki er førur fyri at liva í einum karnevalistiskum hurlivasa, og hann er als ikki politiskt kollveltingarsinnaðar, t.d. tekur hann ikki støðu til atfinningarnar hjá Ábali, sum við støði í sínum kristna barnalærdómi finst at keypmonnunum á Tvøroyri (Viderø 1990a: 66-67). Viderø hevur onga greiða ætlan og onga politiska utopi.

Menning og ferðahugur

Tá ið manningin á *Isabellu* er komin til Tvøroyrar á veg til Íslands, leitar Viderø burtur úr bygdini: „Eg gangi mær inn við firðinum [...] Tað er, sum

eg gangi longur og longur burtur frá øllum hinum kunna heimi. Nú fækkast húsini...“ (Viderø 1990a: 72). Meðan alt fólkið er í veitsluhýri og heldur saman í stórum og skiftandi bólkum inni hjá keypmönnum ella í dansistovuni, leitir Viderø út um bygdina. Komin út í hagan setur hann seg á ein stein:

Alt í einum er, sum eg odni um hjartað. Eg sæ varða skamt frá mær. Eg reisi meg og fari til hans. Hann finst mær eins og gamalur kunningi. Eg nerti við hann, láti hondina fara kínandi um steinarnar [...]Hjartað hresist við og livnar upp, vónir kvikna: her í hesi eydn, svá langt, langt burtur frá øllum er leið - - Har er eitthvat handan hatta fjallið, sum varðarnir vísa á, eitthvat endamark, sum vert er at stevna fram í móti (Viderø 1990a: 74).

Í hesum brotinum verður longsilin orðaður. Lýsingin, sum Viderø ger av sær sjálvum á einum steini uttan fyri bygdina, er sum eitt slag av pallseting og einrøðu – „to be or not to be“. Hvørki túrurin til skips ella stokkuta lötan í karnivalistiskum rúsi hava týðning fyri Viderø, t.e. tekstliga, sum ein merkingartung eind, hava karnevalistisku lýsingarnar stóran týðning, men innihaldsliga eru tær ikki nøkur loysn fyri Viderø. Í staðin letur hann seg tøla av hugsanum um „eydn, svá langt, langt burtur“. Tað er ein lætti, sum Viderø ikki hevur ítøkilig orð fyri. Paul Fussell lýsir slíkar hugsanir sum „fantasies of flight and freedom“ (Fussell 1980: 4). Talan er um „fantasies“, tí endamálið er ikki greitt. Tað er ikki ein longsul eftir einum ávísum stað, men ein longsul burtur úr ávísum stað og úr ávísum umstøðum. Komin inn aftur í bygdina hvøkkur Viderø við, tí hann hoyrir „ein har uppi skýrari røddu kvøða: - - „Brynhild geingur um allan heim, hon heldur í Grana teym - -“,“ (Viderø 1990a: 76). Reglurnar úr *Brynhildar tátti* um at ganga „um allan heim“ hugtaka Viderø, og hann hugsar um varðarnar, „sum birtu mær leið í eyðum heimi, langt, langt burtur frá øllum“ (Viderø 1990a: 76). At tað stendur Brynhild er tó helst eitt mistak, tí í *Brynhildar tátti* er tað Guðrun, sum gongur um allan heim (Hammershaimb 1969b: 36).

Umborð kemur útlongsilin til sjóndar, tí Viderø er í veruleikanum ongantíð áhugaður í fiskiskapinum, hann stendur við vaðbeinið, men mest tí tað eigur at vera so (Viderø 1990a: 143). Lívið umborð er einki fyri hann, hóast hann roynir at gera tað, sum krevst:

Skiparin geingur fram í hlebord og rópar á meg at fara fram at gera eitthvat við

dragið á fokkuni [...] fari eg lættur á føti [...] fonglist har við ymisk bond, men fari skeivur á teim, loysi javnhlekkirnar á klyvaranum, sum ræðuliga glamrandi dettur niður“ (Viderø 1990a: 159).

Viderø gerst illa við og kennir tað, sum „rapaði undir mær“ (Viderø 1990a: 159). Hann roynir at vera partur av manningini, at vera sum teir og at taka tørn. Men royndirnar hjá honum eru heldur lofnaðar, tí hann er alsamt – meir og minni – fjarhugaður, og hann viðgongur, at tilveran umborð „er eins og ikki mín. Kemur mær ikki við“ (Viderø 1990a: 132).

Umborð verður aftur og aftur trivið í *Brúsajøkils kvæði*. Eins og menninir í kvæðinum um *Brúsajøkil* eru teir á vandaferð og skulu hava fong við sær heim. Longu heima í bygdini og uppi hjá Biniusi á Tvøroyri verður trivið í kvæðið um *Brúsajøkil* sum eitt slag av sálarligari fyrireiking (Viderø 1990a: 38, 74), og tá ið teir endiliga koma umborð á *Isabellu* kvæða teir: „Norður fyrir Herjarlondum [...] har býr inni Brúsa-Jøkil, ert tú maður at vinna – “ (Viderø 1990a: 83). Komnir næstan á fiskileið sigur ein av manningini: „Og her eri eg á veg norður fyrir Herjarlond at taka gullið frá Brúsa“, og ein annar svarar: „Hetta hav er verri Brúсахøll“ (Viderø 1990a: 116). Ein triði sigur: „Brúсахøll mun ikki vera langt burtur - - “ (Viderø 1990a: 136).

Men Viderø staðfestir sjálvur: „Jú eg eri umborð á Isabelu, á veg upp á Suðurlandið, norður fyrir Herjarlond, sum teir kalla tað - - “ (Viderø 1990a: 126). Við orðingini „sum teir kalla tað“ ger Viderø mun á sær sjálvum og hinum monnunum umborð. Hansara ætlan við túrinum er ikki tann sama sum teirra.

Hin vegin er týðiligt, at Viderø er rithøvundur og hefur áhuga fyri søgum, tí søgurnar, sum sagdar verða umborð, fylla nógv í frásøgnini. Meginparturin av frásøgnini frá túrinum er søgur um trøll, huldufólk ella vanlukkur, sum menninir umborð siga fyri hvørjum øðrum. Viderø trívur eisini fleiri ferðir í søguna um Suttungs mjøð, skaldskapardrykkjin, sum lýstur verður í *Snorra Eddu* og sum í samrøðum millum menninar verður knýttur at Íslandi (t.d. Viderø 1990a: 23, 78, 145). Sjálvur fiskiskapurin og arbeiðið umborð fylla lítið ella einki, og Viderø luttekur ikki nógv í strevinum og baksanini, tá ið á stendur. Afturvendandi lýsingarnar av, hvussu manningin fer eftir Símunni, hvørja ferð veðrið er vánaligt, vísa Viderø sum uttanveltaðan og hugspjaddan eygleiðara:

Eg liggi fram á stokkin og gái áhugafullur, hvat ið nú gerst har uppi [...] Aftur hoyri eg róp har uppi, men nú veit eg, at tað er av tí, at teir fáast við at seta Símun fram á stingunebban - - Ja soleiðis er [...] Eg leggi meg inn aftur á koddan“ (Viderø 1990a: 134-35).

Tað er eins og Viderø bert vil tryggja sær, at alt er í lagi, hann hefur ongan hug at luttaka, og hann leggur seg aftur at slota og hugleiða, og sjónarhornið í frásøgnini er tí støðugt úr neðra í útryðjuni, ikki har, sum hendingarnar fara fram.

Hugurin at leita burtur kemur tó ikki einans til sjóndar í lýsingunum, sum Viderø ger av sær sjálvum. Kjætið umborð stavar sambært kokkinum frá „amerikonskum brúðleypsoxa“ (Viderø 1990a: 118), og tá ið kokkurin seinni skeinkir te, ger hann vart við, at „hesi tebløðini eru komin av Ceylon“, og hann biður menninar drekka gudvirðiliga, tí drykkurin fer at taka „av hondum yðar allan hin rotna thev av livraskón og gomlum hlandi“, og tað fer at gera mun, tá ið teir fara at ganga oman og niðan eftir gøtunum í Reykjavík, t.e. kanska fara teir at fáa konufólk (Viderø 1990a: 184). Orðingar hjá kokkinum eru groteskar og knýta seg í karnevalistisku lýsingarnar av manningini. Kokkurin tosar tó óivað so, tí tað, hann borðreiðir við, er heldur vánaligt (talan er helst um saltkjöt og gamalt te). Umborð verður eisini sagt frá um ferðir í gomlum døgum, um víkingaferðir og um Columbus (Viderø 1990a: 182). Ferðin á Suðurlandið gevur monnunum høvi til at tosa um aðrar ferðir og aðrar partar av heiminum. Útlendsku fyrbrigdini og frásagnirnar boða frá einum heimi, sum manningin einans kann gykla fyri sær og droyma um. Men framman fyri varðagøtuni á Tvøroyri hevur Viderø staðfest, at „langt burtur frá øllum er leið“ (Viderø 1990a: 74). Menningin hjá Viderø umborð á *Isabellu* er tí ikki ein menning til sjómann ella til jarðbundnan hegnismann heima í bygdini, menningin er eitt stig á leiðini úr bygdini og úr leiklutinum sum drongur og maður í Føroyum. Túrurin á Suðurlandið er fyri Viderø fyrsta stigið úr ringrásini, sum hansara felagar umborð eru fangaðir í.

At gerast fólk – hvat er tað?

Viderø endurgevur fólk heima í bygdini fyri at siga, at tá ið hann hevur verið á Suðurlandinum, verður hann fólk: „Mær rennur í hug orðini, sum fullu inni á Jógvans-Oyruni: „Fáið hann á Suðurlandið, tá verður hann fólk““ (Viderø 1990a: 73), t.e. tá verður hann eins og hini í bygdini og ein rættur maður.

Men Viderø ger í sínum lýsingum vart við, at tað ikki verður so. Hann vísir á, at orðini særa hann, og hann minnst á aðrar slíkar hendingar. Í Todnesi gekk hann til prest, og hann greiðir frá, at prestur rættaði bústað hansara „frá „fyrir eystan land““ til at vera í „eysturland“, og at „lestrarbørnini hlógu at og gjørdu gys at mær“ (Viderø 1990a: 52). Hendingin kemur fram fyri hann fleiri ferðir, og hann staðfestir í koyggjuni umborð á *Isabellu*:

Aftur kemur yvir meg hitt undarliga kensl at vera einsamallur í heiminum [...] og her koma orðini úr Todnesi: „Han bor í Østerland“ og hláturin, sum fylgdi teim og særði sálina, svá at hon fór burtur í einsetu (Viderø 1990a: 80).

Fyri Viderø er hendingin eitt av mongum teknum um, at hann ikki hoyrir heima í heimbygdini, og í frásøgnini er staðfestingin eitt tekin um, at tekstslagið menningarskaldsøga, sum *Á Suðurlandið* minnir um, ikki hóskar til tað, Viderø vil hava fram í lýsingunum av sær sjálvum.

Sum nevnt hevur menningarskaldsøgan sum aðalmál at lýsa, hvussu ein persónur finnur seg til rættis í størri samanhangi, t.e. verður „fólk“. Frederik Tygstrup skrivar í *Erfaringens fiktion* (1992), at avbjóðingin hjá høvuðspersóninum í einari menningarskaldsøgu „består i evnen til at gøre et antal erfaringer for derefter at indføje dem i det ultimative kompromis“, t.e. brúka royndirnar til at finna seg til rættis og taka uppgávur á seg saman við øðrum í einari skipan, einum samfelag (Tygstrup 1992: 87). Ein slík gongd sæst ikki í *Á Suðurlandið*, og Viderø verður tískil ikki „fólk“ í tí týdningi, sum tey heima í bygdini leggja í orðingina. Hann hevur heldur ongar vónir ella ætlanir um at blíva tað, fyri honum eru orðini heldur ein eggjan til at leita burtur í onnur lond. Túrurin á Suðurlandið við *Isabellu* hevur fyri Viderø ikki tað endamál, sum fólk heima í bygdini tykjast halda. Talan er ikki um heima-úti-heima og ikki um menning í vanligum týdningi. Bygnaðurin í menningarskaldsøguni er fyri Viderø eitt tómt skal, og hann vísir einari slíkari menningarleið frá sær. Kravið um at finna „heim“ og „blíva fólk“ er eitt krav um at tillaga seg („rite de passage“), at røkja skyldur og taka uppgávur á seg, liva regluliga o.s.fr. Men Viderø dugir ikki at tillaga seg og finna sítt pláss, og tað er í grundini tað, *Á Suðurlandið* er um.

Tá ið hann kemur aftur til Skálavíkar eftir túrin á Suðurlandinum, verður hann greiðir yvir, at hann ikki er komin heim:

Men nú verður mér bilt við, har sum mér birtist tað kensl, at eg eri ørlendur gagngvart øllum hlutum her. Suðurlandið er eins og komið upp í millum. Hitt stóra hav hevur eins og rivið meg leysan frá landi - - - (Viderø 1990a: 244).

Orðingin um at verða rivin leysur frá landi bendir á orðingina í byrjanini av frásøgnini um tarabrúnna, sum tekur „at losna frá landi“ og um „taraflekar“, sum eru „eins og bornir av [...] brottfararhugi“ (Viderø 1990a: 8).

Friðurin og kenslan av at hoyra heima – sum Viderø hevur mist, longu áðrenn hann fer avstað, men sum hann ikki er tilvitaður um, fyrr enn hann kemur aftur – kemur fram í lýsingini av Gretu í Lýðunum. Hon situr

húkandi, lítandi út yvir bygdina og út á havið. Friðsamliga stígur roykurin úr kritpípu hennar upp við síða takskegginum. Tað er sum at hon havi sitið har síðan vær fórum av stað (Viderø 1990a: 245).

Greta í Lýðunum verður lýst sum mótsetningur til kensluna í Viderø av at vera „ørlendur“. Friðurin, rótfesti og nøgdsemi, sum Greta í Lýðunum umboðar, metir Viderø høgt, men hann eigur ikki lut í tí.

Fyri Viderø birtir afturkoman til Skálavíkar sostatt undir hugsanina um, at hann má burtur. Mótsetningarnir, sum Viderø fær fram í lýsingunum av sær sjálvum og øðrum, eru t.d. friður-órógv, nøgdsemi-ónøgd, felagsskapur-einsemi, luttøka-eygleiðing – og mótsetningarnir kunnu festast í kensluna av at vera „ørlendur“, fremmandur og loystur „frá landi“.

Málið

Malan Marnersdóttir skrivar, at málið í *Á Suðurlandið* „endurspeglar fremmandagerðina hjá dronginum, hóast tað kanska í fyrstu atløgu er lesarin, sum kennir seg fremmandagjordan í mun til skaldsøguna“ (Marnersdóttir 2000: 351). Málið skapar ein serligan skaldsligan heim, og Malan Marnersdóttir staðfestir, at málið „ger skaldsøguna ovurskaldsliga“. Malan Marnersdóttir viðger sum nevnt *Á Suðurlandið* sum skaldsøgu, ikki sum ferðafrásøgn, og umframt at síggja eina fremmandagerð í málinum, sær hon eina tillaging til íslendskt, tí íslendskt „kann verða hildið at vera lærdari enn føroyskt, sum hevur sera unga og ólærda skrifttraditión“. Sum dømi endurgevur hon brotið, tá ið ein íslendingur kemur umborð á *Isabellu*, og allir skipsmenninir fara at

brongla málið eftir honum (Marnersdóttir 2000: 350-51). Sum uppiskoyti til hesar eygleiðingarnar hjá Maluni Marnersdóttur ber til at staðfesta, at málið í frásøgnini er eitt mál, sum ikki er knýtt at ávísingum stað, t.e. tað hevur sín uppruna í føroyskum, men tað er ikki føroyskt, og tað er heldur ikki íslenskt.

Á *Suðurlandið* er einasta ferðafrásøgnin eftir Viderø, sum óbeinleiðis ger vart við, at málið í frásøgnini er serligt, og at tað hóskar til støðuna, sum Viderø lýsir seg sjálvan at vera í. Aðrar óbeinleiðis viðmerkingar til málnýtisluna enn tann omanfyrenevnda, t.e. við íslendinginum á vitjan, eru í frásøgnini. Sum nevnt snýr longsilin hjá Viderø seg ikki so nógv um at leita til ávís støð, men um at leita burtur.

Umboð á Isabellu liggur Viderø og hugsar aftur í tíð. Hann hugsar um seg sjálvan sum lítlan smádrong í bygdini:

Men har fyrir útan skúlan var moldkulla full av marglittum fløskubrotum, sum vóru góð at líta í og gjøgnum tey sjá bygdina og heimin allan í fagrari litum, svá at skeinum og sárum linti (Viderø 1990a: 80).

Hugurin at leita burtur kemur her fram í einum spæli við „marglittum fløskubrotum“, sum lita heimin og gera hann øðrvísi, gindakendan og fagurlittan. Fløskubrotini minna um serliga orðavalið, óregluligu stavsetingina og bendingarnar hjá Viderø, sum ikki bara endurgeva heimin eins og gjøgnum klárt glas, men broyta og ganda heimin, gera alt fremmant og hugtakandi. Viderø greiðir eisini frá, at hann um veturin fór upp á loftið „at líta út gjøgnum lítla rútin, sum var takin tunnum frostflúri – í eystara gavli – alt har fyrir útan brá á seg annað líki og aðrar litir“ (Viderø 1990a: 81).

Fløskubrotini og frostið á rútinum eru myndburðir fyri tað serliga málið, sum Viderø velur at lýsa seg sjálvan og heimin ígjøgnum. Málið ger, at alt sær øðrvísi út, og Viderø fær við málinum víst á, at hann ikki er í felagsskapinum saman við hinum, men at hann kortini hoyrir til, tí málið hevur sín uppruna í føroyskum og er ikki óskilligt.

Nøkur stutt dømi vísa, hvussu Viderø arbeidir við málinum í *Á Suðurlandið*. Á fyrstu síðu eru fleiri orð við íslenskum uppruna, t.d. „fyrir“, „yrði“, „havdi“ (*hafði*), „kølluðu“ (íslenskt bending av *kalla*), „avlað“ (*afla*), „fiskihappi“ (íslenskt *happ*: eydna. Orðið happadrúgvur er tó í føroyskum). Á næstu síðu síggjast fleiri dømi, m.a. at *h* verður sett framman fyri *lj* í orðum sum „hljóð“, og fleiri orð við íslenskum uppruna leggjast afturat, t.d. „annsamir“.

Sum heild sæst, at bókstavurinn *h* verður settur frammanfyri í orðum sum t.d. „hringja“ (Viderø 1990: 112) og „hlæandi“ (Viderø 1990a: 174). Í miðal eru umleið 7 orð av íslenskum uppruna á hvørjari síðu, og sermerkta stavsetingin broytir enn fleiri orð. Setningsbygnaðurin er føroyskur, men fornøvnini í fleirtali eru „vær“ (íslenskt *vér*), „yður“ og „tá“. „Vær“ er tó eisini føroyskt hátíðarligt mál, t.d. í kvæðum, *Bibliuni* og í skaldskapi, og Viderø brúkar fleiri orð úr gomlum, hátíðarligum kvæðamáli, t.d. orðið „svá“ fyri soleiðis (passim.), og hann brúkar eisini vendingar, sum benda á kvæðamál, t.d. á fyrstu síðu: „Nú gloymdist hesir munir og mangir aðrir líka“ (Viderø 1990a: 7). Setningurin – reglan – hevur fast stev (2 x 3 herðingar) og stavrim eins og í kvæði.

Malan Marnersdóttir viðger málið í frásøgnini við støði í greinini *Two Aspects of Language* eftir Roman Jakobsen. Jakobsen hugsar sær talað mál í fyra stigum: 1. Ljóðskipan, 2. Orð, 3. Setningar, 4. Framseting (tekstur). Tann, sum tosar eitt mál, hevur vanligu einki frælsi á lægsta stigi, tí ljóðini (fonemini) í málinum liggja fóst, kunnu ikki broytast. Orð kunnu hin vegin broytast í ávísan mun, t.d. við samansetingum ella við nýrðum, og eitt ávíst frælsi er í gerð av setningum. Men størsta frælsið er á ovasta stigi, t.e. í framsetingini, í tekstinum. Malan Marnersdóttir staðfestir við støði í hesum, at Viderø í grundini arbeiðir øvugt, hann loyvir sær at broyta ljóðini í málinum við t.d. at skriva *h* framman fyri *l* í orðum sum „hlæandi“ ella framman fyri *r* í orðum sum í „hringja“. Hinvegin er teksturin fullur av endurtøkum og brotum úr kvæðum, vísnum og sálmum, t.e. Viderø loyvir sær ikki so nógv á ovasta stigi. Viderø brýtur sostatt grundleggjandi reglur, sum øll onnur, ið brúka málið, mugu akta: „Viderø brýtur kotuna, tá ið hann sjálvur ger aðrar grundeindir. Tekngoymslan hjá sendara og móttakara er ikki tann sama. Kotan hjá Viderø er privat“ (Marnersdóttir 2000: 350). Men tað hevur – sum Malan Marnersdóttir ger vart við – eitt endamál. Viderø vil lýsa heimin á sín serliga hátt. Í hesi ritgerðini merkir tað, at fyri Viderø er tað ikki ein spurningur um at leita burtur „í einsetu“ málsliga, tað er ein spurningur um at lata upp fyri sær sjálvum, seta seg sjálvan á pall og onga sær heimin í einari ferðafrásøgn við einum máli, sum onnur ikki brúka. Tað er tískil eitt mál, sum í veruleikanum onga rættan framburð hevur, tí eingin hevur brúkt tað, og eingin brúkar tað. Málið hjá Viderø kann bara lesast (við innantanna ljóðum). Tí er tað í grundini ikki nóg mikið at seta málið í eina skipan fyri talað mál. Viderø broytir onga úttalu, hann ger seg ikki

inn á eina ljóðskipan, tí hann finnur ekki upp á eitt nýtt mál, hansara mál er bara til sum ein skrift ella eitt skriftmál, tað kann ikki brúkast – og er ikki ætlað at verða brúkt – í vanligari talu. Eitt ítøkiligt dømi er orðið „tegar“ (t.d. Viderø 1990a: 56, 114). Tað er íslendskt og merkir „í somu løtu“ ella „tá ið“. Á íslenskum verður tað stavað „Þegar“. Spurningurin er, hvussu orðið skal úttalast á føroyskum. G’ið eigur ikki at hoyrast, t.e. um framburðurin skal verða vanligur føroyskur, men hin vegin er orðið tikið úr íslenskum.

At Viderø á tann hátt ger samskiftið við lesaran trupult, sæst ein ábending um í frásøgnini. Viderø liggur í koyggjuni umborð á Isabellu og hugsar um spælið við fløskubrotum:

Og har stóð hin halti Óla Jákup burtur frá og tigandi sum altíð. Eg havdi sýnt honum hini marglitu fløskubrot har fyrir útan skúlan, og hann havdi hugt í gjøgnum tey og kastað teim frá sær (Viderø 1990a: 121).

Lýsingin letur seg lesa sum ein viðmerking til samskiftið millum tekstin hjá Viderø og lesaran. Lesarin hevur – í fyrstu atløgu – hug at kasta frá sær, ikki at vilja síggja heimín á ein so løgnan, øðrvísi hátt. Lesarin vil heldur síggja heimín gjøgnum klárt glas, t.e. eitt vanligt og eyðskilt føroyskt mál. Men fyri Viderø er málið ein partur av frásøgnini.

Ísland og Føroyar

Tá ið Viderø kemur til Reykjavíkar, staðfestir hann: „Tvøroyri minskar nú veruliga burtur í einki“ (Viderø 1990a: 197). Hann heldur seg vera komnan til stórt land við framkomnari mentan: „vær líkjumst frá øllum her; mong fær fara fram hjá oss, men eingin leggur ár út; har sýnist alt at ganga av sær sjálvum, og menn eru har øðru vísi klæddir“ (Viderø 1990a: 198). Ein av manningini sigur við Viderø: „Íslendingar hava sitið við mikla øsku, men teir blindadust ikki av henni eins og føroyingar“ (Viderø 1990a: 197). Sum nevnt omanfyri undrast Viderø stórliga á alt, hann sær í Reykjavík. Í samrøðunum millum menninar umborð verður Ísland ferð eftir ferð drigið fram sum fyrimynd, t.d. „mangt er frøðið úr Íslandi komið“ (Viderø 1990a: 120) ella „úr Íslandi kemur framburðurin í Føroyum“ og „haðan høvum vær skriftmálið“ (Viderø 1990a: 147). Í beinleiðis samanbering sigur ein av manningini: „... íslendingar og føroyingar eru javngamlir, bæði londini bygdust í senn. Men føroyingurin fekk ikki nóg gott í beinini“ (Viderø 1990a: 154). Frits Andersen skrivar í ritgerðini

um ferðafrásagnir, at í ferðafrásagnum verður tilvísing til „skriftkulturen“ skilt sum „et af flere eksempler på kulturel overlegenhed“ (Andersen 2010: 171), og tað er m.a. skriftmálið, sum ger, at menninir umborð á Isabellu meta Ísland so høgt. Men í ferðafrásagnum eru tað vanligu evropearar, sum við skriftmáli leggja aðrar mentanir (við ongum skriftmáli) undir seg. Manningin á *Isabellu* – sum kemur ferðandi til Íslands úr Føroyum – umboðar tískil ikki „eksempler på kulturel overlegenhed“, men sær Ísland, t.e. landið, sum teir koma til, sum dømi um „kulturel overlegenhed“, t.e. stutt orðað hugsa teir um Ísland við einari kenslu av „kulturel underlegenhed“, at teir mentanarliga eru við undirlutan. Viderø og manningin ferðast øvutan veg í mun til vanligar ferðafrásagnarhøvundar í Evropa. Viderø ferðast úr útjaðaranum inn ímóti miðdeplinum, t.e. miðdepilin skiltur sum mentanarligur miðdepil, í hesum førri Ísland (hóast Ísland í evropeiskum høpi í 1920-árunum var at rokna sum útjaðari).⁴⁷

Gunnar Gunnarsson hevur eina lýsing av hesum lutfallinum millum íslendingar og føroyingar í skaldsøguni *Den uerfarne Rejsende*. Skaldsøgan kom út í 1927, og hendingarnar í henni fara fram um somu tíð sum hendingarnar í *Á Suðurlandið*. Høvuðspersónurin, Uggi Greipsson, er á veg til Danmarkar, men lagt verður at í Føroyum á vegnum, og hann sigur tá við ein ferðafelaga, sum liggur í koyggjuni og gremur seg:

Ved Siden af Færingerne er Islænderne jo et helt Folk, et Rige ligefrem. Kan det ikke forsone dig med deres Tilværelse, at vi ligesom vokser ved hvor de er smaa? Har du ikke hørt om Færingerne der gik omkring i Reykjavik og saa op og ned ad Stenhusene og sagde til hinanden: Alt kan de Islændere! (Gunnarsson 1927: 17).

Hetta kundi verið manningin á *Isabellu* sædd við íslenskum eygum, og Uggi Greipsson leggur afturat: „De fisker og til Føden oppe ved Island, gør de [...] Desuden stjæler de Faar!“ (Gunnarsson 1927: 17). Orðalagið í samrøðuni í skaldsøguni er skemtiligt, men avdúkar týðiliga tann mótsetningin, sum á øvutan hátt, úr neðra, sæst í lýsingunum hjá Viderø millum tær lítlu, fortíðarligu Føroyar og tað stóra, framtíðarliga Ísland.

47 Halldór Gudmundsson skrivar í ævisøguni um Halldór Laxness undir einari mynd av Austurstræti í Reykjavík í 1930-árunum, at býurin hesi árin mentist og gjørdist meiri býarligur, men at hann enn minti um eina bygd: „Lif var á götunum og bifreiðar voru ekki longur sjáldséðar. En Reykjavík var líka sveitapörp...“ (Gudmundsson 2004: 172).

Men Viderø leggur ikki dent á „kulturel overlegenhed“ í vanligum týðningi, t.e. tað, sum vanligar verður fatað sum menning og framstig, verður ikki lýst sum menning og framstig í frásagnunum hjá Viderø. Á Suðurlandinum sær hann trolarar í myrkrinum, og myndliga lýsir hann, hvussu teir fara „skriðandi eftir havinum eins og ríknir av undirheimanna døpru máttum“ (Viderø 1990a: 184). Viderø sær menniskjaliga hugmód í strembanini eftir tøkniligum framstigum. Ein skipari av íslenskum skipi kemur umborð á *Isabellu* á vitjan. Hann leggur upp í kjakið, sum manningin á *Isabellu* hevur um menningarlæruna hjá Darwin, og sigur: „Nei, nei, nei, nei, eingin Guð er till!“ (Viderø 1990a: 172). Viderø er hugtikin av manninum og hugsanini um, at havið er upprunin til alt, men hann heldur samstundis mannin vera hugmóðigan. Viderø heldur fast við sína kristnu trúgv, og at Guð ræður øllum. Frammanundan hevur hann fyri sær sjálvum sligið fast, at: „Tað er rætt, sum matsveinurin sigur: havið er í stóru hendi Guðs“ (Viderø 1990a: 92). Hugsanin um hugmód sæst aftur í mongum av teimum donsku sitatum, sum verða endurtikin aftur og aftur í frásøgnini, „den som højt flyver op falder ofte ned“ (sí t.d. Viderø 1990a: 11, 77, 109) og „enden er aldrig begyndelsen lig“ (Viderø 1990a: 13, 15, 32, 63, 64, 65). Menniskjað skal ansa sær og skal ikki halda seg kunna ráða øllum.

Danskt og føroyskt

Sitatini á donskum eru í sjálvum sær tekin um ta málsligu støðu, sum føroyingar eru lýstir at vera í. Serliga eldri fólk í heimbygdini, Skálavík, endurgeva dúgliga úr einari bók, sum tey rópa *Det gyldne ABC*, t.d. sigur Sunneva í Gøtuni: „mannliga styrkin, hon er sum vindurin blæsir; tað byrjar niðan tjóðlegg, men endar oman langlegg – sum sigur í tí Gyldna A-B-C-num“ (Viderø 1990a: 32). *Det gyldne ABC* sipar til ein prentlut við smáum klókum ørindum til vegleiðingar í gerandisdegnum. Heitið er upprunaliga týskt, *Das Goldene ABC*, og ein rúgva av slíkum smáprentum vóru til í 19. øld. Setningar úr *Det Gyldne ABC* verða endurgivnir í *Á Suðurlandið* undir liðini á kvæðum um vandaferðir og um bardagar og trøll. Danskt og føroyskt verða brúkt hvørt um annað, og stundum verða málini sett saman í eitt ørindi, t.d.:

Grettir steig í kjólin niður - - for der stander strid norden under
Jylland (Viderø 1990a: 18, 21).

Her verður *Grettis kvæði* blandað við vísuna um *Stærke Tidrik*. Málíni, danskt og feroyskt, eru til lið um lið, tó at tað feroyska týðiliga er gerandisligt samskiftismál, meðan tað danska livir í orðafellum, rímum og t.d. bönum, sum fólk hava lært seg uttanat. Tað er m.a. hetta – umframt trolarar og ravmagn – sum menninir umborð sipa til, tá ið teir tosa um íslendingar og siga, at „föroyingurin fekk ikki nóg gott í beinini“ (Viderø 1990a: 154). Men Viderø heldur sum nevnt, at menniskjað skal ansa sær fyrri hugmóð.

Fyrimyndarliga lívið umboðar Greta í *Lýðunum*, og hana hittir Viderø sum nevnt, tá ið hann kemur heim aftur. Tað er ein dygd at hvíla í sær sjálvum og vera nøgdur við tær uppgávur, sum Guð hevur tillutað einum. Greta í *Lýðunum* umboðar í frásøgnini eitt róligt nøgdsemi, sum fólk aðrastaðni, t.d. í Íslandi, hava mist ella eru í ferð við at missa.

Kvørnin

Viderø sjálvur hevur tó ongan frið á sær, t.e. hann líkist ikki síni fyrimynd. Hann lýsir seg sjálvum sum ein mótsetning til hennara. Hann kennir seg „ørlandan“, tá ið hann kemur heim. Fyri Viderø er „lívið djúpari, enn nakar maður kann sjá“ (Viderø 1990a: 25), og eins í *Ferð mín til Jorsala* trívur hann í myndina við lívinum sum einari kvørn, men nú er kvørnin í hendi Guðs: „Kvørnin, ið melur, mondulín í hendi Guðs“ (Viderø 1990a: 150). *Á Suðurlandið* endar ikki eins dapurt og *Ferð mín til Jorsala*, men stóðan hjá Viderø er í báðum førum ógreið, í hvørgari frásøgn kemur Viderø heim og finnur seg til rættis. Kenslan av at vera fremmandur í endanum av *Á Suðurlandið* boðar frá, at Viderø – afturkomin av sínum fyrsta túri til skips og í øðrum landi – ikki kennir seg heima í heimbygdini, og við hinum frásagnunum í huga kann tað lesast sum eitt tekin um hansara lívsleið, at hann fer at leita burtur í onnur lond, verða ferðafrásagnarrithøvundur, áhugaður í at drekka av Suttungs mjøði og at ferðast.

Ferð mín til Jorsala endar sum víst á frammanfyri við at sipa til yrkingina hjá J.H.O. Djurhuus (bygda á Johs. V. Jensen) um Fenju og Menju og lýsa lívið sum eina kvørn. Myndin við kvørnini kemur eisini fleiri ferðir fyrri í *Á Suðurlandið*, men einans kvørnin verður nevnd, einki meir, t.d. „heimurin, hann er ein kvørn“, og orðini verða lögð í munnin á einum av skipsmonnunum, Sívari (sí t.d. Viderø 1990a: 47, 137, 235). Viderø endurtekur orðini fyrri seg sjálvum:

og aftur hoyri eg havdynin, sum nú er svá treingdur inn í sál mína, at mær renna Sívars orð í hug: „Heimurin, hann er ein kvørn“. Tað er, sum um at alt havið melur dynjandi í kring, og at Isabela fylgir við hoppandi og dansandi, líkt kvørnini uppi í Ovarudurum, har móðir á hvørjum morgni melur korn at mjøli, sum hon bakar morgunmatardrílarnar av; men her er dynurin harðari - - Tá var gaman at vakna og byrja nýggjan dag og hoyra móður syngja, meðan hon mól - - Men her syngur stormurin, meðan henda kvørn uggsamliga dynur - - og morgunmatur verður eingin - - (Viderø 1990a: 137).

Kvørnin er bæði heimurin, havið, vindurin og kvørnin, sum mamman heima í Skálavík mól mjøl við. Ljóðið frá kvørnini heima verður tískil ítøkiliga myndin, sum hugsanin um kvørnina verður fest í, og samstundis verður víst á, at meðan kvørnin heima gav mjøl og morgunmat, so er eingin morgunmatur umborð á *Isabellu*, tað er ljóðið frá einari aðrari kvørn, Viderø hoyrir, frá náttúrukreftunum, havinum og vindinum. Um havið skrivur hann t.d.:

Svá tykist mær havið [...] tala til mín um hitt mikla takmarkaleysa, óendaliga, mær rennur fram at hjartanum hitt sama djúpa einman, sum mær birtist í barnaárnum hinar dagarnar, tá ið várvindurin fór syngjandi svá syrgiliga gjøgnum gomlu húsini... (Viderø 1990a: 177).

Havið gevur Viderø eina kenslu av tí óendaliga, tí mark- og formleysa, og havið melur sum ein kvørn, dynur „uggsamliga“, t.e. øgiligt, hóttandi. Havið er ein mynd fyri kreftirnar í náttúruni og lívinum, sum Viderø ikki skilur og ikki kann fáa tamarhald á. At náttúrukreftirnar mala sum ein kvørn bendir á eina fatan av tilveruni sum einari ringrás. Sum nevnt í greiningini av *Ferð mín til Jorsala* stavar myndin við kvørnini upprunaliga frá „Grottasøngr“ úr *Eldru Eddu*, men hugsanin í myndburðinum hjá Viderø er knýtt at einum ráki í hansara egnu tíð, sonevndu vitalismuni.

VII. Vitalisma

Viderø var í stóran mun ávirkaður av rákum í síni egnu tíð, serliga hugsjónarligum rákum, sum vóru frammi í tíðini millum kríggini, t.e. tá ið Viderø las á universitetinum í Keyppannahavn. Í hesum kapitlinum verður gjørdur ein tematiskur tvørskurður, t.e. skrivað verður um eyðkenni, sum síggjast aftur í øllum tekstunum eftir Viderø, men serligur dentur verður lagdur á ferðafrásagnirnar. Undir einum kunnu eyðkennini savnast undir yvirskriftini vitalisma. Eyðkennini verða viðgjørd niðanfyri, og viðgerðin vísir bæði aftureftir til tær báðar undanfarnu greiningarnar og frameftir til tær báðar komandi greiningarnar.

Vitalisman tekur seg upp í Evropa um aldaskiftið 1900. Í týskum og norðurlenskum bókmentum ber til at avmarka vitalismuna til tíðarskeiðið 1890-1945 (Halse 2004: 1)⁴⁸. Vitalisman er v.ø.o. í hæddini, tá ið Viderø veksur til, byrjar at lesa bókur, fer til Danmarkar á háskúla, í studentaskúla, á universitet, er í München á summarskeiði, ferðast og at enda kemur heim eftir loknan lestur og tekur við prestastarvi í 1947.

Upprunaliga er vitalisman knýtt at einari lívfrøðiligari hugsan um menniskjald og náttúru, men sum lívsáskoðan og heimspeki byggir vitalisman ikki á eitt samhangandi og neyvt orðað støði. Sambært Louise Ebbesen Nielsen kann vitalisman stutt skilmarkast sum „den opfattelse, at livskraften eksisterer som en autonom, immanent og immateriel kraft, til hvilken der kan opnås adgang“ (Nielsen 2011: 1). T.e. lívið í sær sjálvum verður fatað sum ein megi, ið ikki kann avmarkast til evnafrøðiligar ella alisfrøðiligar spurningar, ikki letur seg binda í formlar ella skilvísar reglur, men áhaldandi er í røslu, brýtur niður, syndrar og byggir upp. Vísindi kunnu sostatt ikki við lærusetningum skilja lívið, t.e. sjálva lívsmegina, ei heldur kann átrúnaður siga

48 Wolfgang Riedel nevnr sína fjøltáttaðu viðgerð av vitalismuni *Literarische Anthropologie um 1900* og ger nógur burtur úr *Brief des Lord Chandos* eftir Hugo von Hofmannstal, tí tað vísir á, at orðini ikki longur røkka, t.e. at skaldskapurin er í „Sprachkrise“ (Riedel 1996: 1). Men hann vísir eisini á vitalismu áðrenn 1900. Anders Ehlers Dam heldur seg til orðingina „omkring 1900“ (Dam 2010: 23, 277 – passim.) og styðjar seg nógur til Riedel, men fleiri av rithøvundunum, sum seinni umboða vitalismuna í norðurlenskum bókmentum geva síni fyrstu verk út í 1890-árunum ella áðrenn, t.d. Johs. V. Jensen, Knut Hamsun, Thøger Larsen. Halse byggir sína viðgerð serliga á Gunter Martens: *Vitalismus und Expressionismus* frá 1971 (Halse 2004: 7).

nakað um upprunan til lívið, tí lívið í sær sjálvum er alt, og lívsmegin er evsta orsök, er grundin undir öllum, sum er til, eisini átrúnaðum, evnafrøðiligum spurningum og kanningum.

Ávirkanin frá vitalismuni á Viderø er ikki eintýdd, men týðilig vitalistisk drøg síggjast aftur í hansara gandakendu náttúrulýsingum, hansara lýsingum av mammuni sum lívgevandi og alfevnandi móður og í hansara fatan av viðurskiftunum millum náttúru og mentan, bygd og bý, fortíð og nútíð. Viderø brúkar ikki heitið lívsmegi, men vísir støðugt til jørðina, „sum bjóð yvir duldu kreftum og undirdjúpum loyndarmálum“ (Viderø 1957: 26) ella til „vatnræsið“, sum tutlar „sitt loyndarfulla ljóð“ (Viderø 1957:12) o.s.fr.

Anders Ehlers Dam skrivur um vitalismuna í donskum bókmentum, at talan er um eina roynd at „vende tilbage til noget, der opfattes som primært og fundamentalt“, og at fatanin av lívsmegini í vitalismuni er „en kilde til religiøsitet“ (Dam 2010: 11). Men átrúnaðarlíga kenslan í vitalismuni er ikki knýtt at ávísingum átrúnaði, hon er leys og almenn, tí lívsmegin letur seg ikki greina, og vitalisman tekur støði í tí jarðiska, ikki tí himmalska. Fyri Viderø er tað tó øðrvísi, tí hann er átrúnaðarlíga knýttur at kristindóminum, hann hugsar úr erva, ikki úr jørðini. Viderø er hugtikin av lívsins duldu máttum, men hann vendir støðugt aftur til kristindóm. Viderø umboðar eina serliga samanrenning millum vitalismu og kristindóm.

Schopenhauer og Nietzsche

Tað er týski lívfrøðingurin Hans Driesch (1867-1941), sum upprunaliga setti saman hugtakið vitalisma. Við lívfrøðiligu kanningum sínum helt hann seg kunna vísa á eina fjalda lívsmegi í öllum livandi, og frá 1899 nevndi hann læru sína *Vitalismus* (Halse 2004: 1-2). Men heimspekiligari upprunin til vitalismuna sum lívsáskoðan og sum íblástur í skaldskapi og myndlist er at finna hjá Schopenhauer og Nietzsche (Dam 2010: 23ff).

Við verkinum *Die Welt als Wille und Vorstellung* (1818/19-59) gjørdi Schopenhauer upp við hugsanina um tað sjálvráðandi menniskjað. Sambært Schopenhauer er menniskjað ikki ein sjálvstøðugt hugsandi vera, sum – eins og fatanin var í upplýsingarøldini – við skili kann taka avgerðir um síni egnu viðurskifti. Menniskjað er tvørturímóti undir einum vilja til lív, og tað er hesin viljin til lív, sum ræður öllum. Viljin til lív er – við tilvísing til Kant, sum Schopenhauer tekur støði í – „das Ding an Sich, der innere Gehalt, das Wesentliche der Welt“ (Schopenhauer 2011a: 362).

Viljin til lív vísir seg á fjøltáttaðan hátt, ekki bara í menniskjanum, men í öllum á jörðini, og viljin er blindur, hefur einki endamál uttan seg sjálfan. Hjá Schopenhauer kemur hugtakið „lívsvilji“ í staðin fyri t.d. „skil“, „ond“, „sál“, „Guð“ ella „náttúra“⁴⁹. Schopenhauer skrifvar t.d.:

Alles drängt und treibt zum *Daseyn*, wo möglich zum organischen, d.i. zum *Leben* [...] dass ich mit Recht als das nicht weiter Erklärliche, sondern jeder Erklärung zum Grunde zu Legende, den Willen zum Leben gesetzt habe, und dass dieser [...] das Allerrealste ist [...] ja der Kern der Realität selbst (Schopenhauer 2011b: 410-411).

Alt í lívinum er úrslit av viljanum til lív, alt er viljabirtingar av ymsum slag, og alt er í áhaldandi broyting og vísir aftur á lívsviljanum sum grundarlag undir öllum. Einstaka menniskjað hefur ongan týdning, er bert ein av mongum viljabirtingum í einari ævigari rørslu og umskapan, og sambært Schopenhauer er lívið hjá menniskjanum tí fyrst og fremst líðing, men líðingin kann avmarkast, um menniskjað roynir at sleppa burtur úr tí jarðiska, sjálfum lívsmeldrinum, og t.d. finnur eitt slag av jarðiskum tómeika í askesu ella í estetiskum upplivingum sum tónleiki (Dam 2010: 24-27). Við hugtakinum „Vorstellung“ sipar Schopenhauer til, at einstaka menniskjað sær verðina út frá einum lívfrøðiliga treytaðum fatanarstöði – í kategoriunum tíð, rúm og kausaliteti – men hetta er einans ein „Vorstellung“, ein hugmynd, t.e. er einans ein tilgongd, eitt avmarkað sannkenningarstöði, og hefur einki við lívið sjálfv, lívsmegina, at gera. Schopenhauer vísir til hinduistiska hugtakið Maya, at heimurin í sær sjálfum, sum vilji, er fjaldur. Heimurin er „Wille“ og „Vorstellung“ – og í síðsta enda er eisini okkara „Vorstellung“ bert enn eitt tekin um viljan til lív. Fyrstu setningarnir í *Die Welt als Wille und Vorstellung* eru: „Die Welt ist meine Vorstellung – dies ist eine Wahrheit, welche in Beziehung auf jedes lebende und erkennende Wesen gilt“ (Schopenhauer 2011a: 31). Heimurin verður rætt og slætt skilmarkaður sum „mín hugmynd“, og „hugmyndin“ røkkur ikki at innasta kjarnanum í lívinum, t.e. viljanum til lív, men er úrslit av honum.

Hóast Nietzsche byggir á Schopenhauer er hann á mangan hátt ein

49 Ella t.d. hugtakið „søga“, ið hjá eldra samtidarmanni hansara, Hegel, fekk tillutaðan ontologiskan status sum drívmeði fram ímóti einum meiri og meiri fullkomnum samfelag.

mótsetningur til hansara. Nietzsche snarar tí avnoktandi og asketiska í heimspekini hjá Schopenhauer til eitt ja til lívið. Sambært Nietzsche umboðar Schopenhauer eitt stig á leiðini, men það dapra í hansara heimspeki má leggjast afturum, og það verður gjört við at leita til það „dionýsiska“, t.e. við at geva seg fult og heilt til lívið. Lívsviljin verður hjá Nietzsche ein lívshugur, og úrslitið verður ein dionýsisk lívsdyrkan. Jørðin er ein ævig sjálvskapan og sjálvmyndun, ein hugur og vilji til lív, men uttan endaligt mál og handan ónt og gott. Lívið sjálvtt kann ekki á nakran hátt festast ella skipast og tiskil heldur ekki endaliga lýsast í t.d. skaldskapi. Fyri Nietzsche merkir ja til lívið tó ekki hedonistisk njótan, tí lívið er – eins og Schopenhauer undan honum staðfesti – í síðsta enda líðing og ræðuleikar, men það er júst hesum menniskjað skal fevna og gera seg til eitt við – og tá er það ein fragd. Í *Die Geburt der Tragödie* (1872) skrivar Nietzsche:

Wir sind wirklich in kurzen Augenblicken das Urwesen selbst und fühlen dessen unbändige Daseinsgier und Daseinslust (Nietzsche 2006: 64).

T.e. menniskjað kann í lötum kenna seg sum eitt við óavmarkaða lívsviljan. Tað er við stöði í hesum Nietzsche viðger upprunan til forngríksku sorgarleikurnar í dionýsiskum veitslum, tí atgongdin til lívsmegina, lívsins kjarnu, vísir seg serliga, tá ið menniskjað ógvusliga verður skrykt úr tí vanligu gerandisdegnum. Týski rithøvundurin Ernst Jünger skrivar t.d. í *In Stablgewittern* í 1920 um kríggj og skelkandi ræðuleikar í kríggi, menniskjað verður undir slíkum umstøðum tvingað at síggja lívið sjálvtt, lívsmegina, og danski yrkjarin og rithøvundurin Tom Kristensen skrivar í yrkingini „Landet Atlantis“ sama ár um „skibskatastrofer og pludselig død“ (Halse 2004: 3)⁵⁰. Treytin fyri at uppliva lívið sjálvtt er at sleppa lívinum, t.e. gerandisdegnum, og gloyma tað. Nietzsche brúkar vendingar sum „Urlust am Dasein“ og „glücklich-Lebendigen“ (Nietzsche 2006: 64-65). Sambært Nietzsche er lívshugurin ein vilji til vald, til at spennast út og vilja ráða og fevna øllum. Lívið er ein ringrás, alt kemur og fer, verður til, hvørvur og kemur aftur, óendaligt, men æviga ringrásin, lívsmeldurin, kann fevnast í gleði, njótast í sterkari lívsgirnd og vilja til vald. At fevna lívinum dionýsiskt er sambært Nietzsche

50 Suggestivu orðingarnar hjá Nietzsche um tað dionýsiska eru á markinum til skaldskap og gjørdust íblástur hjá fleiri ættarliðum av rithøvundum og yrkjarum.

tað hægsta, ein heimspekingur kann náa, tað er *amor fati*, kærleiki til lagnuna. Í *Ecce homo* (1888) skrifvar Nietzsche: „Meine Formel für die Grösse am Menschen ist *amor fati*: dass man nichts anders haben will, vorwärts nicht, rückwärts nicht, in alle Ewigkeit nicht“ (Nietzsche 2007: 48). Menniskjað skal læra seg at vilja lívið sjálv.

Felags fyri Schopenhauer og Nietzsche er nihilisman, jørðin er tað einasta, sum menniskjað hevur at halda seg til, eingin Guð er til. Bara lívið sjálv er veruleiki, handan ónt og gott, og innasti kjarnin í lívinum er viljin til lív.

Schopenhauer og Nietzsche – og Viderø

Týski bókmentafrøðingurin Wolfgang Riedel vísir í viðgerðini av Schopenhauer og Nietzsche á eitt avgerandi eyðkenni, sum eisini sæst aftur í vitalismuni: „Aus Sicht der klassischen Philosophie eine paradoxe Wendung; in ihren Begriffen ausgedrückt: Das „Sein“ wird nun im „Werden“ selbst gesucht“ (Riedel 1996: XVII), t.e. at sjálv tilveran, veran, skal finnast í tí verðandi (blívandi), í tí, sum áhaldandi er í umbúna. Riedel nevnr eisini hugsanir teirra „eine Einheitsmetaphysik ohne Geistbegriff“ (Riedel 1996: XVII), t.e. ein læra um stórar, alfevnandi samanhagir, men við ongum hugtaki um tað andliga. Fyri Nietzsche er tað tí ikki einans ein spurningur um at finna inn til lívsins meg, eina sanna heimspeki, men eisini ein spurningur um virði. Í *Also Sprach Zarathustra* letur Nietzsche Zarathustra staðfesta, at Guð er deyður (Nietzsche 2011: 8), og við tí er evropeisk mentan í upploysn og má finna eitt nýtt virðisgrundarlag. Ein stórir partur av hansara heimspeki snýr seg um hesa virðiskreppu, og Nietzsche setur í tí sambandinum sína vón til „der Übermensch“, sum við lívsmegi og vilja til vald kann skapa nýggj virði (Nietzsche 2011: 9-13). Fyri Nietzsche er nihilisman ein trupulleiki, sum menniskjað má vinna á, og serliga atfinningarsamur er hann tí mótvegis kristindóminum, sum sambært honum hevur eggjað fólki til at hjúkla um tað veika og hámeta ósigurin heldur enn at leggja dent á styrki og stríð. Nietzsche lýsir trupulleikan við kendu orðunum um „Umwertung aller Werte“ (Nietzsche 1930).

Viderø vísir bæði til Schopenhauer og Nietzsche í sínum frásagnum. Men Viderø er ikki nihilistur, fyri Viderø er Guð veruleiki, og hesa fatan er hann ikki einsamallur um. Bæði í týskum og norðurlenskum bókmentum um aldamótið 1900 var ein kristin vitalisma – og yvirhøvur vóru fleiri vitalismur við ymiskum innanhýsis frávikum (Dam 2010: 37-52). Hjá mongum rithøvundum og yrkjarum var vitalisman fyrst og fremst ein uppgerð við ta prosaisku og –

eftir teirra tykki – grunnu fatanina av jørðini og lívinum, sum náttúruvísindi, kanska serliga darwinisman og positivisman, í seinnu helvt av 19. öld elvdu til. Vitalisman var fyri mangar rithøvundar í Norðurlondum tískil eisini ein uppgerð við nýbrotið og bókmentastevnuna hjá Brandes. Ein grundleggjandi fatan í vitalismuni er, at vísindi ikki kunnu greina alt, og at lívsins spurningar ikki kunnu svarast einans við rannsóknnum av náttúruvísindaligum, rationalistiskum, slag. Men mótsett átrúnaðarligum hugsanum um, at menniskjað skal loysast úr tí jarðiska, snýr vitalisman seg um at lima menniskjað inn í tað jarðiska, tað snýr seg um at sameina menniskjað við lívið sjálvt heldur enn at læra menniskjað at leita og leingjast burtur frá lívinum. Vitalisman sprettur sostatt bæði úr tí nýggja – úr nýbrotinum og nýggju lívfrøðini – og úr romantiskari kenslubornari hugsan um stór og duld loyndarmál.

Men fyri Viderø er tað so, at eingin sannleiki kann byggja á tað, sum alsamt broytist, sannleikin má finnast undir ella handan allar broytingar. Í *Ferð mín til Jorsala á himni I* stendur t.d.: „Men kirkjan stendur her. Hon er hin sama, flytur seg ikki og verður hin sama, meðan veröld endist;“ (Viderø 1990c: 39). Viderø ger lítið burtur úr at útgreina og grundgeva fyri sínum hugsanum, men tær ganga aftur til idélærna hjá Platon, sum kristin heimspeki upprunaliga spratt úr, og sum Nietzsche harðliga vendi sær ímóti, tí jørðin – sambært Nietzsche – er tann einasti sanni heimurin, einki annað er, og tað er jørðina og lívið á jørðini, menniskjað skal læra at góðtaka. Í *Frá landi á fyrsta sinni* skrivur Viderø um Nietzsche: „Eg sá, at hann havdi grein í mongum av tí, sum hann sagdi; men mær skiltist, at kenning hans var ónøglig“ (Viderø 1991a: 70). Seinni sipar Viderø til sinnissjúkuna hjá Nietzsche sum eina óundansleppandi avleiðing av heimspeki hansara (Viderø stavar Nietzsche við ongum z): „Men jørðin kendist Nietzsche alt ov trong [...] Og svá endaði Nietzsche“ (Viderø 1991a: 71). Jørðin og tað jarðiska kann sambært Viderø ikki einsamalt halda einari tilverufatan uppi, tað verður „ov trongt“, vísast má á eina størri og víðari heild, t.e. á óbroytiligar sannleikar handan mannalívið á jørð. Tó staðfestir Viderø, at Nietzsche „havdi grein í mongum“, t.e. hann viðurkennir og tekur undir við, at Nietzsche hevði rætt, men hann skrivur ikki beinleiðis í hvørjum. Óbeinleiðis sæst tó í tekstum hansara, hvørjum Nietzsche „havdi grein í“:

- 1) í øllum livandi býr ein duldur máttur, sum menniskjað kann uppliva, men ikki greina. Í *Frá landi á fyrsta sinni* og í *Ferð mín til Jorsala á*

himni II endurgevur Viderø t.d. beinleiðis úr *Also sprach Zarathustra*: „Tief ist die Welt – und tiefer als der Tag gedacht“ (Viderø 1991a: 91/Viderø 1990d: 67).

- 2) evropeisk mentan er í einari virðiskreppu, hevur mist sambandið við sítt upprunaliga virðisgrundarlag, og menniskjuni í Evropa reika tí um á jørðini uttan mál og mið, eru á markinum til undirgang. Viderø endurtekur fleiri ferðir í *Frá landi á fyrsta sinni* setningin hjá Nietzsche – eisini úr *Also Sprach Zarathustra*: „Der Mensch ist etwas, das überwunden werden soll“ (Viderø 1991a: 70). Harumframt vísir Viderø støðugt til *Der Untergang des Abendlandes* eftir Oswald Spengler.

Meðan fyrra hugsanin um lívsins duldu máttir serliga sæst aftur í hansara náttúruleysingum og í lýsingum hansara av bygðarlívi, so sæst seinna hugsanin um eitt virðisgrundarlag í uppløysn serliga aftur í lýsingunum av stórbýarlívi, tøkniþróði og yvirhøvur nútímans lívsstíli. Í *Frá landi á fyrsta sinni* stendur t.d. um vesturlendsku stórbýarmenniskjuni, at tey sita á „háskúlum og finna upp á nýggj tól og nýggjar vjelir, sum føra mannin longur fram og longur burtur frá tí náttúrliga jarðarlívi [...] áfram, áfram – men koma longur og longur burtur av leið“ (Viderø 1991a: 110-111). Ferð eftir ferð ber Viderø stórbýarlívið saman við heimbygdina, miðdepil saman við útjaðara og nútíð saman við fortíð. Menniskjuni í føroysku bygðini – og fyrst og fremst eldra ættarliðið – hava sambært Viderø eitt samband við sjálvt lívsgrundarlagið, við lívsins duldu megi, sum menniskjuni aðrastaðni – og tað er serliga yngra ættarliðið – hava mist. Hesin mótsetningurin er grundleggjandi í lýsingum hansara, ikki bara í ferðafrásagnunum, men eisini í søgunum um føroyskar bygdir og øðrum tekstum.

At loysa úr gandahafti og ganda av nýggjum

Men í vitalismuni býr ein tvørsøgn. Max Weber sigur í kendu røðu síni *Wissenschaft als Beruf* í 1919, at øll fyrbrigdi í heiminum kunnu greinast og roknast út, einki gandakent er eftir at skriva um, og hann nevnir hetta „die Entzauberung der Welt“ (Weber 2002: 488). Henda staðfestingin hjá Weber var í tráð við vísindaligu hugsanina og optimismuna í endanum av 19. øld, og tí ber eisini til at síggja bókmentaligu vitalismuna sum „Entzauberung“, t.e. sum eina fatan av, at einki er til uttan lívið sjálvt – alt er immanent, einki transcendentalt er at vísa á. Men sum Louise Ebbesen Nielsen ger

vart við, so fær „beskrivelsen af selve livskraften ofte karakter af noget religiøst, hvilket placerer vitalismen som en reaktion mod affortryllesen“, og hon vísir á, at hetta í skaldskapi serliga kemur til sjóndar í stílinum, t.d. í lýsingum av náttúrufyribrigdum (Nielsen 2011: 8). Í yrkingini „Dionysos“ skrivar týski yrkjarin Georg Heym t.d. í 1910: „Wo sind die Götter hin. Sie sind verwandelt / Sie sind zerstreut. Sie wohnen in der Erde“ (Heym 2014). Gudarnir eru burtur, eingir himmalskir gudar eru til, men í jørðini eru gudar, t.e. órannsakandi máttir.

Anders Ehlers Dam ger eisini vart við átrúnaðarligu brigdini í vitalismuni (sí omanfyri) og vísir á, at í týskum og norðurlenskum bókmentum ber til at síggja eitt samband millum protestantismu og vitalismu:

På den ene side står protestantismen med sin kraftige dualisme naturligvis som en modsætning til den vitalistiske tankeforms monisme. På den anden side indebærer protestantismens erkendelse af, at man ikke kan hæve sig over det jordiske og syndige, men kun kan håbe på tilgivelse ovenfra, en uomgængelig kastethed ind i det jordiske (Dam 2010: 114).

At vera trúgvur mótvegis tí ítøkiliga gerandislívinum og mótvegis jørðini eru v.ø.o. protestantiskar hugsanir, sum samsvara við hugsanir í vitalismuni, og hetta sæst aftur í bæði bókmentum og myndlist. Ein danskur rithøvundur, sum eins og Viderø var guðfrøðingur – Jakob Knudsen – umboðar t.d. eina samanrenning av kristindómi og vitalismu, fyri hann ræður tað um at síggja og skilja náttúruna og samstundis hava samband við ævinleikan: „Han vil det hele, fordi kristendommen for ham også rummer naturen og det hedenske“ (Dam 2010: 112). Ein slík samansjóðing er í fyrstu atløgu inkonsekvent, tí hvussu ber til at halda fast um eina vitalistiska fatan og samstundis vísa á ein altvaldandi transcendentalen Guð? Tað ber til, tí kristindómurin og trúgvín á Guð verða knýtt at tí livandi, øllum tí, sum duldarfullt livir og doyir og livnar aftur á jørðini. Sum Ludvig Holstein skrivar í grein í 1925, snýr protestantisman seg um kristindómin í lívinum sjálvum: „I Stedet for Dogmet – Livet selv. I Stedet for det malede Billede og Dukken af Voks eller Træ, som Katolicismen tilbeder – den levende Moder med det levende

Barn“ (Dam 2010: 115). Hetta er hugsanin í kristnari vitalismu, og Viderø er í bókum sínum í ætt við hesa hugsan.⁵¹

Í *Frá landi á fyrst sinni* skrivar Viderø: „Tað er sum, at alt fólkíð sje á ferð; tað vil burtur – longur og longur burtur, eins og burtur frá jørðini [...] Gamli Jógvan á Oyruni lá í síni rekkju og eygleiddi grasstráini [...] Og tá ið eingin stjarna var at sjá, fór hann í fjósið, fekk av kúnni at vita, hvat klokkan var;“ (Viderø 1991: 97). Í *Ferð mín til Jorsala* staðfestir hann sum longu nevnt, eftir at hava verið á vitjan hjá pávanum í Rom:

Á vegnum út aftur líti eg aftur at pávastólinum og lesi „ubi Petrus – ubi ecclesia“. Eg orni um hjartað, tí at nú minnst eg á „spunakrakkin“ har heima í roykstovuni. Hann birtist mær fyrir hugsjónum sum ein mjøk mætari „catedra“, sum ikki var vorðin til fyrir atkvøðan, heldur sprottin upp fyrir sjálvt fagnaðarvindið og tess vegna standandi mitt úti í hini á, sum Ezekiel sá renna út undan templinum, og sum streymaði út um heimin gjøgnum tey ymisku londini, men eftir øllum at døma ongar staðir svá rein og djúp og rólig, sum gjøgnum føroysku roykstovuna (Viderø 1957: 262).

Kristindómurin snýr seg ikki um lærusetningar fyrst og fremst, og als ikki um tign, men um lívið sjálvt. Trúgv og gerandisdagur, mentan og náttúra eru í kristindóminum – sambært Viderø – ein samansjóðað eind. Í *Ferð mín til Jorsala á himni II* tvinnar Viderø dionýsisku lívskensluna og protestantismuna saman í einari lýsing av Martin Luther:

Morten Luther var kunnur við roykstovuna, var sonur av bónda uppi í fjøllumum, havdi leikið sær har í havi av lokarspánum og runnið undan trøllum í skotum og

51 Í hvønn mun Viderø las Jakob Knudsen og aðrar rithøvundar úr norðurlenska „útjaðaranum“ er ilt at siga, men í endurminningum sínum nevnið Heðin Brú, at hann saman við javnaldrum í Skálavík plagdi at læna bókur á Landsbókasavninum og tosa um tær (Brú 1980: 157), hann nevnið tó ikki Viderø, sum var 6 ár yngri enn hann. Í samrøðu við Jógvan Isaksen nevnið Heðin Brú rithøvundar, sum høvdu týdning fyrir seg, m.a. rithøvundar frá „det folkelige gennembrud“ í Danmark, umframt norskar rithøvundar sum Hans E. Kinck, Olav Duun, Knut Hamsun (Isaksen 2006: 230). Um Hans E. Kinck skrivar Per Thomas Andersen í *Norsk litteraturhistorie* t.d., at í lýsingum hansara er tíðum „burlesk humor og vitalisme...“ (Andersen 2010: 307). Í brævaskiftinum millum Chr. Matras og W. Heinesen verða hesir somu rithøvundar nevndir fleiri ferðir (Skarðhamar 2009). Harumframt var Viderø sum nevnt á Askov Háskúla, har Jakob Knudsen nøkur ár frammanundan hevði verið lærari, og har høvundar frá „det folkelige gennembrud“ vórðu nógv lisnir (sí eisini kap. „At gera nýggjan tekst úr gomlum teksti“).

krókum og snúð bendlasneis og hoyrt kvørnina ganga og treskitrøini treskja kornið hvíta og kúnna standandi bundin við grúgvuna og belja og prutlið í greytapottinum uppi í skerðinginum og hoyrt vindin syngja í teim mongu sprekkum og sæð tað deyðakomna heimalamb hressast har við grúgvuna hjálparleyst og grindalokkar og tvístertur búleika uppi við gluggan [...] Og har uppi í fjøllunum havdi hann mangan hoyrt Pan blása pípur sínar og staðið sum rúnabundin og hlýtt á hann, og Diónýsus havdi brosað og hugsað við sær: „Hetta er rætta lívið, her grør vínið væl, og her er songur, og her ganga ungar konur og vinna at vínyrkjuni og einki vita um tað, at maður skal halda sær frá „konu“, „víni“ og „songi“ til tess at náa Sæluvillum á himni - -“ (Viderø 1990d: 38-39).

Viderø finst at katólsku læruni um ógiftu, t.e. at munka- og nunnuskipanum, og hann vísir á, at rætti kristindómurin gongur í eitt við lívið sjálvt. Ein slík samanrenning er eyðkend fyri vitalismuna í kristnari útgávu, tað andaliga og tað jarðiska verða ikki skild sundur, og átrúnaðarlig læra verður til almenna átrúnaðarliga spekt og gudsótta – í mongum førum verða ymsir átrúnaðir fataðir sum fjøltáttað tekin um eina og somu guddómligu megi (Dam 2010: 115).

Hóast Jakob Knudsen og Viderø sum rithøvundar eru sera ymiskir, m.a. er Jakob Knudsen strangari og avgjördari í persónslýsingum og í hugburði, so eru felags brigdi í tekstum teirra, sum benda á eina kristna, vitalistiska lívsfatan. Í lýsingini av Luther sæst t.d. ein ávísur skyldskapur. Í árunum 1912-14 gav Jakob Knudsen út sína sonevndu Luther-skaldsøgu, *Martin Luter. Fortølling*, í tveimum bindum, *Angst* og *Mod*. Í *Angst* verður uppvøksturinn hjá Luther m.a. lýstur soleiðis:

Han gik derhjemme hos Moderen; kom endnu i sit ottende Aar kun lidt sammen med Naboernes Børn paa Gaden. Og det, der mest optog ham, foruden jo Dyr, Fugle og Blomster og Legesager, det var, hvad hans Moder fortalte ham af Eventyr og Legender og af den hellige Historie, især alt det om Julen, og hvad hun sang for ham. Han syntes jo altid siden – efter at han var kommen i Skolen – at det var den dejligste Tid af al hans Levetid (Knudsen 1915: 19).

Lýsingin hevur tað í felag við lýsingina hjá Viderø, at Luther verður lýstur sum eitt barn úr náttúruni. Dentur verður lagdur á fuglar, djór, blómur og „den hellige Historie“ og „Legender“. Harumframt verður týðningur

lagdur í leiklutin hjá mammuni. Lýsingin minnir um lýsingina av náttúruni í Skálavík og av mammuni í *Ferð mín til Jorsala*, men ávirkanin frá vitalismuni er týðiligari í lýsingini hjá Viderø (sí niðanfyri). Fyri Jakob Knudsen og Viderø, báðir prestar, hevur ein ávís identifikatióin verið í lýsingunum av Luther, t.e. at Luther, eins og teir, hevði sín uppruna í einum – sambært teirra egnu hugsan – natúrligum og einføldum lívi á jørðini, úti í náttúruni. Á tann hátt hevði hann samband við ævinleikan og Guð. Umráðandi fyri bæði Jakob Knudsen og Viderø er at fáa fram, at lívið sjálvt – hvørs megi eisini Dionýsos, Pan, „den hellige Historie“, „Legender“ o.s.fr. umboða – er ein partur av átrúnaðinum. Í *Ferð mín til Jorsala á himni II* greiðir Viderø frá einari vitjan í Notre Dame í París:

Í henni finst tær treyst [...] Tú ert eins og inni í jørðini í samhljóðan við hana, eins og í einum við hana. Hon syngur, eins og sá tónleikur, ið Nietzsche droymdi um, Díonýsiska tónleikin, hin stóra tónleikin [...] meðan í Pæturs-kirkjuni er ov mikið av tilgjørdum, ov mikið „av mannahond, sum alt spillist undir“ (Viderø 1990d: 64).

Kristindómurin má hava samband við jørðina og „hin stóra“ dionýsiska „tónleikin“. Lívskenslan hvørvur, um alt ov nógv verður gjørt burtur úr at fjala lívið á jørð⁵².

Hin vegin er vitalisman ikki ein panteisma og heldur ikki eitt romantiskt ella nýromantiskt rák, hóast grundleggjandi hugsanin í vitalismuni líkist eldri hugsanum um t.d. eina alfevnandi ond. Vitalisman vísir á „lív“ heldur enn „náttúru“ og „ond“, leggur dent á lívsins ringrás og hevur við sær eina meiri lívfrøðiliga fatan av náttúru og menniskjum enn tey hugsanarligu rák, sum ávirkaðu bókmentirnar áðrenn nýbrotið (Dam 2010: 65). Náttúruvísindaligar sannkenningar, m.a. darwinisman, síggjast aftur í vitalismuni, og tað sama gera hugsanirnar frá Schopenhauer og Nietzsche. Kvinnulýsingarnar benda t.d. á lívfrøðiliga hugsan, og í brotinum úr *Ferð mín til Jorsala á himni II* omanfyri verður týðiliga víst til arbeiðið við og á jørðini, til menniskjaliga girnd og lívsins ringrás. Harumframt er vitalisman upprunaliga – tó ikki fyri kristnu vitalistarnar – monistisk, lívið í sær sjálvum er alt og ber endamálið við øllum

52 At Viderø heldur Notre Dame vera nær lívinum og ikki Pæturskirkjuna kann tykjast inkonsekvent, men skyldast helst, at hann heldur Pæturskirkjuna vera ov pyntaða, uppskrýdda, meðan hann heldur lívskensluna koma fram í stóra rúminum í Notre Dame.

í sær sjálvum. Wolfgang Riedel lýsir tíðarskeiðið um aldaskiftið 1900 í týskum bókmentum við at vísa á orð, sum aðrir bókmentafrøðingar hava brúkt, t.d. „Lebenspathos“, „Lebensmystik“ og „ozeanischen Mentalität der Dichtung“. Hann ger greitt, at eitt nýtt orð gongur aftur og aftur, og tað er: „Leben“ (Riedel 1996: 85-86). Lívið sjálvt, lívsmegin, fær ein heilt serligan týðning, men letur seg ikki lýsa beinleiðis, lýsingarorð røkka ikki. Tískil eyðkennir tað teir rithøvundar og yrkjarar, sum eru ávirkaðir av vitalismuni, at teir nýta eitt serligt myndamál knýtt at vøkstri og lívi og t.d. leggja dent á jørðina, mold og vøkstur av ymsum slag, mammu og barn, sól og hav (sí niðanfyri).

Viderø er sostatt týðiliga ávirkaður av vitalismuni, men hann er sum nevnt eisini kristin protestantur og prestur. Eins og hjá Jakob Knudsen fevnir hansara kristindómur um allar royndir at skilja lívið, men við kristindóminum sum endaligum grundarlagi. Í yrkingum í endanum á *Frá landi á fyrsta sinni* sipar Viderø bæði til „Nóatún“, „Jøtunheim“, „Jákups stiga“ og „Eiskýlos“ (Viderø 1991a: 167, 135, 153). Dømini um slíka samanrenning eru mong og púra vanlig í tekstum hansara, og ofta verða tilsipingarnar feldar inn í eina lýsing av lívsins duldu máttum. Í *Á annað Suðurlandið* stendur:

Til tín o móðir, á myrkum vegi kom eg úr skeyti

tilverunnar á sinni, úr fimbulnátt hini svørtu,

hagar aldri mannavitið má náa,

/../

Viti tað Guð, hvussu nornirnar spunnu og góvu út tráðin

og hvar at lokum endin á honum festur skal verða (Viderø 1990b: 8).

Norrøn gudalæra („fimbulnátt“, „nornirnar“), kristindómur („Guð“) og lívsins duldu máttir („hagar aldri mannavitið má náa“) renna saman í eitt, og yrkingin er skrivað í heksametrum, t.e. í stevi, sum er knýtt at forngríksku mentanini og gudalæruni, t.e. *Ilións kvæðinum* og *Odysseusar kvæðinum*. Menniskju og mentanir eru einans stutt viðbrøgd, og Viderø tykist hava virðing fyri øllum royndum at lýsa mannalívið. Tað er t.d. merkisvert, at hann sum prestur hevur hug at finnast at gríkkum, tí teir so lættliga tóku við kristindóminum, tá ið teir frammanundan høvdu eina glæsiliga mentan. Í *Frá landi á fyrsta sinni* stendur:

Svá eru teir alsamt, teir hefta seg ikki við hlutirnar, teir fljúgva. – Ei undur í, at

kristnin festi svá fljóttliga í thá. – Svá kastaðu teir frá sær hinum dýrliku fornminnum, vistu ekki, hvar Troya og Ilions vellir hövdu verið – ein thýðverji gróv hana upp aftur í dagin. – Men tað dýrasta av øllum fornminnum, sum teir kastaðu burtur, var Eiskýlosar: „Prometus Loystur“ - - teir vildu frætta nýtt - - lögdu einki í tað gamla (Viderø 1991a: 112-13).

Viderø sipar til ein leik eftir Aiskýlos, sum ikki longur er til, t.e. einans finst í brotum, og hann staðfestir, at bara at vilja „frætta nýtt“ er grunt og gáloysið, tað flytur í síðsta enda bert menniskjað burtur, „eins og burtur frá jørðini“. Sambært griksku gudalæruni varð Prometheus revsaður, tí hann gav menniskjunum eld. Søgán um Prometheus kann berast saman við jødisku/kristnu søgurnar um syndafallið – at eta av kunnleikans træ – ella Bábelstornið, t.e. søgur um menniskjaliga stremban og hugmóð. Hetta eru eginleikar, Viderø harðliga vendir sær ímóti í sínum lýsingum av t.d. vesturlenskum stórbýarlívi. Úr teimum varðveittu brotunum av leikinum eftir Aiskýlos ber tó til at lesa seg fram til, at leikurin snýr seg um eina sáttargerð, Prometheus fær fyrigeving, og menniskjuni og gudarnir finna seg til rættis av nýggjum. Tað eyðkennir leikirnar hjá Aiskýlos, eins og forngríkska hugsan yvirhøvur, at lagnuni ráða gudarnir fyrri, henni ber ikki til at skáka sær undan, og størsta syndin, eitt menniskjað kann bera í sær, er *hybris*, hugmóð. Sostatt hóskar tað væl til kristna fatan av sambandinum millum Guð og menniskju og til lívs- og menniskjafatan Viderøs, at Prometheus elvir til hugmóð, verður bundin og revsaður, men at enda fær fyrigeving og verður loystur aftur.

Mamman og gróðurin, sólin og havið

Tað er ikki tilvildarligt, at Holstein í brotinum omanfyri vísir til mammuna og barnið, „den levende Moder med det levende Barn“, tí júst kvinnan – sum mamma – fær ein serligan leiklut í vitalistiskari hugsan: kvinnan er nærri lívsins uppruna og lívsins duldu máttum. Svend Møller Kristensen skrivar um kvinnulýsingarnar í donskum bókmentum um aldaskiftið 1900:

deres kvindedyrkelse hænger nøje sammen med deres naturfilosofi, med den „religion“ der har sit mysterium i livskraften og væksten og som bl.a. af den grund omfatter kvinden med en særlig andagt. Hun er nærmere ved „livets kilder“, ved naturens gåde, og dermed forstået som mere umiddelbar, instinktiv [...] hvilende i sig selv, stærk af følelse, sikker af karakter (Kristensen 1974: 225).

Bókmentasöguliga er henda kvennumyndin samansett. Í romantikkini vóru kvinnulýsingarnar merktar av hugsanini um kvinnuna sum annaðhvørt reina og andríka ella vandamikla og syndiga, men við nýbrotinum broyttist myndin av kvinnuni, og kvinnurnar vórðu – í mongum førum – lýstar sum sterkar og heilar. Kvinnulýsingarnar í bókmentum, sum eru ávirkaðar av vitalismuni, byggja í grundini á báðar hesar hevdir, men kvinnan verður nú ein „personifikation af livsmysteriet“ (Kristensen 1974: 225)⁵³. Sven Møller Kristensen vísir m.a. til eina yrking eftir Johs. V. Jensen, „Kvinden“. Endin á yrkingini er:

Et Underværk af Vækst og Form
og Farve, Sødme – Skønheds Norm!
Et Taarn af Liflighed og Tugt!
Alskabning Rod og Blomst og Frugt!

Tað ber eisini til at vísa á *Barbaru* (1939) eftir Jørgen-Frantz Jacobsen. Barbara verður lýst sum ein náttúru- og lívsmegi, sum menninir mugu geva seg undir, men hava ilt við at skilja (í *Barbaru* eru tó eisini týðilig drøg av einari romantiskari *femme fatale* – Barbara er avgjørt ikki móðurlig). Vísast kann eisini til William Heinesen⁵⁴ ella eina eldri yrking eftir Johs. V. Jensen, „Moderens sang“ (1906), har lívsins ringrás týðiliga verður orðað: „Ak, Alt hvad der faldt og døde med mig / skal leve med dig paany“ (Jensen 1954: 24–25). J.H.O. Djurhuus týddi yrkingina eftir Johs. V. Jensen í 1946 (Andreassen 1997: 325) og gav henni heitið „Móðirin kvað“: „Í mínum spentu bróstum býr / eitt smæðið og søtandi vár / tað er mín málleysi alvi sum / í mær sýgur aldur og vár“ (Djurhuus 1988: 326–27).

Tað er í hesum høpi áhugavert, at Wolfgang Riedel, sum ein „Urtext der Lebensmystik“ og sum eina spaka byrjan til vitalistiska rákið, nevni *Memoiren einer Idealistin*, sum Malwilda von Meysenburg skrivaði og gav út – fyrst ein part á fronskum í 1869 og síðani sum fullfíggaðan tekst á

53 Úr einum kvinnupolitiskum sjónarmiði var vitalisman ikki eitt framstig, men lýsingarnar av monnum vóru heldur ikki serliga fjøltáttaðar, menn vóru annaðhvørt lýstir sum oyðilagdir av ov nógvari hugsan og ov nógvum iva ella sum sterkir, „dionýsiskir“, fullir í vilja til lív og vald.

54 Vísast kann til óprentaðu ph.d.-ritgerðina um prosaverk William Heinesens eftir Berg Hansen (nú: Rønne Moberg): *At genfortrylle verden* (2003). Ritgerðin er ikki ein viðgerð av vitalismuni, men er serliga ein kanning av „den mytisk-fabulerende del af William Heinesens forfatterskab“ (Hansen 2003: 218).

týskum í 1876 (Riedel 1996: 86). Í bókini lýsir Malwilda von Meysenburg, hvussu heimspekin hjá Schopenhauer hevur latið heimin upp fyri henni, og hon brúkar vendingar og orð sum „Mysterium des Lebens“ og „ewige Transformation“ (Riedel 1996: 89), men Riedel vísir á, at hóast hon m.a. staðfestir „Ich sah nun überall das [...] bestialisch wilde Element des Urwesens in der Erscheinung“, so verða staðfestingarnar tamdar í ansi fyri tí óendaliga í átrúnaðarligum, kristnum týdningi (Riedel 1996: 92). Eins og mangir aðrir rithøvundar eftir hana aftrar hon seg við at gera av við Guð, hóast heimspekin hjá Schopenhauer hugtekur hana og leggur støði undir eina nýggja lívsfatan. Malwilda von Meysenburg kendi Nietzsche, og í einum brævi til hennara í 1876 skrivar Nietzsche, at hann við áhuga hevur lisið *Memoiren einer Idealistin* og skoytir uppí: „sehen Sie in mir einen, der als Sohn einer solchen Mutter bedarf“ (Riedel 1996: 88). Um hetta mundið eru rák sum positivisma – og í bókmentum naturalisma – ráðandi. Nietzsche hevur givið út sínar fyrstu bókur, m.a. *Die Geburt der Tragödie*, men er enn ikki eitt gitið evropeiskt navn. Tað er tí ikki av tilvild, at Nietzsche sipar til Malwilda von Meysenburg sum ta móður, hann hevur tørv á, tí honum tørvar styrk, stuðul og at onnur skilja hann. Í *Die Geburt der Tragödie* sipar Nietzsche til tað móðurliga og setur tað í samband við frummegina í lívinum:

[..] redet uns dieselbe Natur mit ihrer wahren, unverstellten Stimme ein: „Seid wie ich bin! Unter dem unaufhörlichen Wechsel der Erscheinungen die ewig schöpferische, ewig zum Dasein zwingende, an diesen Erscheinungswechsel sich ewig befriedigende Urmutter!“ (Nietzsche 2006: 64).

Lívsmegin handan allar lívsins viljabirtingar verður lýst sum ein frummóðir, ein kvinnulig megí. Hjá Viderø sæst hetta brigdi aftur, t.d. í lýsingunum av mammuni í Skálavík. Aðrir rithøvundur vísa sum nevnt týðiliga á jørðina og lívsmegina sum móðurliga. Í 1928 gevur Gerhart Hauptmann út skaldsøguna *Die Insel der Großen Mutter*, har kvinnur, strandaðar á óbygdari oyggj, skipa eitt samfelag í samljóði við náttúruna (Nielsen 2011: 6).

Hjá Viderø hava lýsingarnar av mammuni eina serliga, eyðsýnda støðu. Mamman verður sett í samband við lívsins uppruna og ringrás, við tað alfevnandi góða og lívsins duldu megí.

Ein sermerkt lýsing við greiðum vitalistiskum eyðkennum er í byrjanini av *Ferð mín til Jorsala*. Viderø minnist aftur á mammu sína og skrivar:

Og hinir sólføgru, vónríku várdagar, tá ið tygum stóðu úti í køstinum með barni undir belti, kvísl í hendi og skjúrði bundið upp á mjødni og fylltu upp á rossini - - - upp um øklar í flógvari, søtt angandi mykju, sum bjóð yvir duldum kreftum og undirdjúpum loyndarmálum (Viderø 1957: 26).

Lýsingin vísir á „barnið undir belti“ og „mykju“ og „undirdjúp loyndarmál“, t.e. á lívið sjálvt, ringrásina og duldu máttirnar í lívinum. Mamman stendur ikki úti á blómuteigi ella í roykstovuni, men í køstinum, har alt lív gongur til grundar, loysist upp og byrjar av nýggjum, og mykjan er flógv og „søtt angandi“. Dentur verður lagdur á at lýsa rensl og ringrásir í náttúruni, tað broytiliga. Louise Ebbesen Nielsen nevnið hetta at skapa „mulighedsrum for livskraftens udfoldelse“ (Nielsen 2011: 13). Wolfgang Riedel nevnið náttúruna í slíkum lýsingum „Triebnatur“, t.e. náttúru við duldari megi (Riedel 1996: 209ff). Eftir hetta brotið kemur ein lýsing av heiðunum, av blómum og øðrum vøkstri, fjøllum og áum, kostaflugum og várgleði. Viderø heldur seg ikki einans til romantiskan vakurleika í síni náttúrulýsing, men ger nógv burtur úr „mykju“, „tevjandi tøðum“ og „mógvi“. Seinni í somu lýsing av mammuni stendur: „tá ið vit válaðu um torvheiðarnar summardagarnar til tess at fáa torvið til haldar; í tí vóru einnig duldar kreftur, sólarhiti frá fyrndartíðum...“ og „vøtnini full av nykum og alskins annarligum skepnum“ (Viderø 1957: 27). Lýsingarnar hjá Viderø liggja langt burtur frá weberskum „Entzauberung der Welt“, heimurin verður gandaður av nýggjum, í jørðini er ein duld megi, sum elur fram alt lív og eisini fevnir menniskjuni. Mamman er í miðdeplinum – úti í náttúruni: „Og tygum sum hava elskað gróður og alt grønt, alt sum grør og vexur - - - sjálf ein lívgevandi lind með sirennandi vatni svá at alt grønkaðist og gróði kring tygum“ (Viderø 1957: 26). Mamman er ikki einans mamma Viderø, men umboðar eina atgongd til lívið sjálvt, lívsmegina, hon verður feld inn í náttúruna, er sjálf ein „lívgevandi lind“, vatn og gróður verða knýtt at henni. Eins og í fleiri øðrum lýsingum knýtir Viderø tað persónliga saman við tað almenna, mamman verður ein mamma í almennum algildum týðningi, og Viderø ger ikki einans niðurstøður um sín egna uppvekstur, men um vøkstur og lív yvirhøvur.

Eins og nevnt omanfyri eyðkenna ávísar hugsanir – knýttar at jørðini, vøkstri, sól og havi – vitalismuna. Lívsmegin letur seg ikki lýsa beinleiðis, hevur í sær duldar máttir, sum orð ikki megna at lýsa, t.e. sum orðini einans kunnu benda á og gera myndir um. Hin vegin kunnu myndirnar vera sterkar

og sansaligar við denti á litir, ljóð, vøxstur og kroppar í rørlu. Viderø kann t.d. ikki við einføldum lýsingarorðum lýsa ávirkanina, mamman hevur á sítt umhvørvi, og hann trívur tí í eina mynd úr náttúruni, „lívgevandi lind“, nærri ber ikki til at koma við orðum. Í lýsingini ger Viderø nóg burtur úr jørðini, mold og vøkstri, men í vitalistiskum bókmentum (og myndlist) verður eisini sólin tikin fram aftur og aftur sum dømi um lívgevandi megi (Halse 2004: 3), sólin bindur saman alt í náttúruni og bindur saman allar tíðir. Schopenhauer nevnir sólina í *Die Welt als Wille und Vorstellung*: „Die Erde wälzt sich vom Tage in die Nacht; das Individuum stirbt; aber die Sonne selbst brennt ohne Unterlass...“ (Schopenhauer 2011a: 369). Viderø staðfestir í brotinum omanfyri um sólina, at hiti hennara er „frá fyrndartíðum“. Sólin skínur á Viderø og torvheiðarnar og mammuna, men er frá „fyrndartíðum“, er ein lívgevandi megi, sum ikki er knýtt at ávísari tíð, men bindur saman Viderø og mammuna við alt annað livandi, alt komandi og farandi.

Bæði í lýsingini av mammuni og í lýsingini av jørðini og sólini eru sostatt træðrir, sum ganga langt aftur í tíð, longur aftur enn til kristindómin, og hava sín uppruna í fyrndargamlari fruktbæris- og lívsdyrkan. Mamman er myndliga bæði Froya, Hera, Maia, Ceres og ítøkiliga ein kristin, jarðisk, føroysk mamma, sum livir í samljóði við náttúruna og fóðrar síni børn: „Tað sum hin várdagin var dreymur í huga og sum køstaflugurnar havdi hómað [...] – Guðs undurfulla gáva...“ (Viderø 1957: 29). Í lýsingini er ein dýpd og ein samanhangur og eitt nøgdsemi, sum seinni í *Ferð mín til Jorsala* greidliga verður sett upp ímóti lívinum í teimum stórbyum, Viderø vitjar. Sum skrivandi ferðamaður, sum rithøvundur, avdúkar Viderø tyðiliga – og tilvitað – ein mótsetning millum útjaðaran og miðdepilin, tað upprunaliga og tað tilgjörda, dýpd og grunnskygni. Útjaðarin er – sambært Viderø – nærri lívsins sonnu grund. Men mótsetningurin hevur avleiðingar fyri innihaldið í tí, hann skivar. Fyri at fáa samanhang í eina slíka hugsan, má hann halda seg til lýsingar av lívinum á bygd í Føroyum, og serliga til eina farna tíð, tí lýsingar av t.d. lívinum hjá einum miðalhúski í einari stórari føroyskari bygd ella býi um tað mundið, Viderø sjálvur virkaði sum prestur, ferðaðist og skrivaði, t.e. í 1950-árunum, 60-árunum, 70-árunum og 80-árunum, hevði ikki givið somu mótsetningar. Nútímans hentleikar og býarlív settu sín dám á føroyska samfelagið í seinnu helvt av 20. øld. Viderø mátti leita aftur í tíð.

Aðrastaðni í sínum frásagnum – serliga í *Á Sudurlandið* og *Frá landi á fyrsta sinni* – lýsir Viderø havsins duldu máttir. Sólin, jørðin og havið kunnu

knýttast at tí móðurliga, tí tey bera í sær vøkstur, frukt bæri, og havið er serliga væl eignað sum mynd fyri lívsmegina, tí tað er gátuført, formleyst, er fult í duldari megi og í áhaldandi rørslu (Viderø 1991a: 33, 37). Viderø lýsir havið sum bæði dragandi og hóttandi: „Men havið liggur við sama lag, blikandi kyrt, hetta djúpa loyndarfulla, dragandi hav, sum í upphavinum voldi øllum“ (Viderø 1997: 25-26). Í *Á Suðurlandið* stendur: „Men sum eg liggi og lýði á hetta ræðuliga hurr havsins, er tað, sum mær aftur renna at hjartanum hin stóra tøgng og hitt undarliga einman...“ (Viderø 1990a: 102). Havið elvir til hugsanir um „stóra tøgng“, t.e. loyndarmálini, sum orðini ikki røkka, tað, ið ikki letur seg greina, tí tað er megin í øllum livandi. Men eitt mark er fyri, hvussu langt Viderø fer í sínum vitalistisku lýsingum. Í *Frá landi á fyrsta sinni* stendur t.d. um havið: „Men undarligast av øllum var havið. Tað var øskugrátt, mól í klingur eins og fnæsandi kjaftur á rándýri, sum í øðini vil ríva og skræða sundur; tað grenjar og fnýsur, men ein sterkari heldur í nakkan á tí - -“ (Viderø 1991a: 38). Tað kemur týðiliga fram, at vitalisman hjá Viderø ikki er nihilistisk, men kristin, í síðsta enda ræður Guð, ikki ein blindur vilji til lív, t.e. havið er gátuført og hóttandi, men vitalistiska lýsingin verður tamd, gird inni, í gudsóttu. Seinni stendur: „Men havið liggur róligt við sama lag, stendur við klettin, eins og í teirri ró, sum er niðri undir hesum óróliga heimi -“ (Viderø 1991a: 132). Havið verður sett í samband við lívsins loyndarmál, men Viderø hugsar dualistiskt, ikki monistiskt, ein heimur er handan jarðiska heimin, og lívsins duldu máttir kunnu í síðsta enda greiðast við at vísa á ein altvaldandi Guð. Tó er umráðandi at leggja til merkis, at hóast vitalisman leggur dent á immanens og tískil leggur upp til horisontalar flytingar (t.d. inn í ein skóg, inn í eitt fjall ella út á hav), so finst ein vertikalitetur eisini, hesin gongur tó ikki uppeftir, men niðureftir, inn í tað jarðiska, smbr. t.d. yrkingina hjá Georg Heym um „Götter [...] in der Erde“, og hetta brigdi sæst aftur hjá Viderø, har dualisman ikki einans fevnir um ein jarðiskan heim og ein himmalskan heim *omanfyri*, men eisini er ein dualisma, sum gongur *niður* í tað jarðiska til ta „ró, sum er undir hesum heimi“.

Útjaðarafyribrigdi

Áhugavert er, at vitalisman sum bókmentligt rák serliga festir seg millum rithøvundar í útjaðaranum, t.e. ikki í eins stóran mun ger seg galdandi í stórbyarumhvørvum í Evropa. Í Týsklandi verður vitalisman í bókmentum

serliga sett í samband við eina fólksliga („völkische“) tjóðskaparkenslu. Hetta sæst m.a. aftur í sonevndu *Wandervogel*-rørsluni, sum nevnd er frammanfyri í greinini um ferðina hjá Viderø í Týsklandi í 1931, har ung tóku seg saman og skipaðu fyri túrum út í náttúruna. Í donskum bókmentum verður víst til „det folkelige gennembrud“, „hjemstavnsdyrkelsen“ og „den jyske bevægelse“ (Dam 2010: 81-82). Í slíkum skaldskapi verður dentur lagdur á heimbylið og uppvøksturin í heimbygdini, og ofta verður býur settur upp ímóti bygd, nútíð upp ímóti fortíð, friðsæla upp í móti órógv og teknikkur upp ímóti einum lívi, har mentan og náttúra eru ein samansjóðað eind. Hetta eyðkennir eisini norskar bókmentir í tíðarskeiðinum, t.d. Garborg, Kinck, Duun og fyri ein part Hamsun, t.d. lýsingarnar í *Markens Grøde*. Í svenskum bókmentum yrkti Arthur Lundkvist í *Glöd* (1928) um „en levandets vilda fröjd. Det finns ett rus som är varandets“ (Lönnroth 1999: 182).

Hjá Viderø siggjast slík brigdi aftur og aftur, ikki bara í ferðafrásagnunum – har hann ferðast úr útjaðaranum í miðdepilin og ber einfalda lívið í útjaðaranum saman við stórbýarlívið – men sum nevnt eisini í øðrum hann skrivar, t.d. í stuttu føðingardagsgreinini Árant í Hattarvík, har orðini verða søgd av tí áttati ára gamla Áranti, men við orðalagi Viderøs („sagdi“, „oss“, „sjá“): „Móðir vildi ikki tendra fyrr enn myrkt var vorðið [...]Men sjá nú gøtuljósini yviri á Viðareiði...“ (Viderø 1967: 1). Í tekstinum verður hetta tulkað sum eitt slag av hugmóð og sum slit av sambandinum millum náttúru og mentan.

Í skaldsøguni *Den gamle præst* (1899) eftir Jakob Knudsen heldur Castberg prestur eina talu fyri fólkunum í heimbygdini og sigur m.a.

Min gamle Bedstefader her i Brindsted var – som de fleste Præster paa hans Tid – heller ikke troende; men han var dog meget forskellig fra vore Dages Fritænkere. Deres sjæle er gaaet i Stykker; det var hans ikke. Og det er meget muligt, at det var – som min Fader sagde – fordi man i Bedstefaders Tid kørte i Diligence og ikke med Jernbane. Sjælene kunde dog endnu komme med den Gang. Men nu er alting sjælløst og fuldt af Damp og derfor gør de fleste aandelige Vækkelser og Rørelser i vore dage mere Skade end Gavn. – Her har den danske Bondestand levet i Hundreder og atter Hundreder af Aar, og trods Undertrykkelse og Nedværdigelse har den holdt sig sjælelig sund og frisk som selve Naturen (Knudsen 1947: 39-40).

Hugsanirnar um fortíð og nútíð og um gudstrúgv, sum koma fram í brotinum,

eru næstan neyvt tær somu sum hugsanirnar í tekstunum hjá Viderø, t.d. endurgevur Viderø ein gamlan sumbing í *Frá landi á fyrsta sinni* og staðfestir, at

hann havdi barst sum úlvur á skóg fyrir at fáa veg til Vágs og framburð – men [...] nú, ið hann sá úrslitið, – nú var hann farin at iðrast - - [...] Nú eru urini komin. Hvørt barn hevur ur á skøvningi [...] Teir gomlu hugdu aldri at klokkuni [...] Í Føroyum minnst menn enn tann tíma, tá ið vinnan var andaliga grund lívsins. Men í øllum londum fyrir sunnan er hon fyrir longum, longum farin í gloymsku, har nú ein alstórir skari av roðstúkufólki skolar [...] etur og etur, biður aldri Jesus vera við sær... (Viderø 1991: 85-86).

Í *Ferð mín til Jorsala* lýsir Viderø sum nevnt fólkið í gøtunum í Edinburgh: „Her er mikil skotran og skúgván og treingjan seg fram [...] men eingin tekki annan, hvør ber seg undan [...] eingin steðgar á, eingin leggur í annan ella biður „góðan dag“. Øðru vísi var har heima“ (Viderø 1957: 56). Samanberingar, sum byggja á eina greiða dikotomi millum útjaðara og miðdepil, fortíð og nútíð, einfalda kristnitrúgv og friðleysa reikan, eru sum nevnt afturvendandi í øllum, Viderø skrivar. Men tað, sum fyri Viderø er fyrimyndarligt og vert at stremba eftir, er um at fjara burtur, tá ið Viderø sjálvur virkar sum prestur í Føroyum og skrivar sínar frásagnir. Tískil má Viderø sum nevnt halda seg til lýsingar av lívinum á bygd í Føroyum, tað eru ongar lýsingar av føroyskum býarlívi í frásagnum hansara, og fyri tað mesta heldur hann seg til farnar tíðir, v.ø.o. heldur Viderø seg til føroyskan útjaðara og til føroyska fortíð. Í bókini um Nietzsche setur Rüdiger Safranski upp nakrar mótsetningar, sum umboða vitalistisku hugsanina (Safranski 2000: 281), og Albert Ehlers Dam tillagar mótsetningarnar til dansku bókmentasøguna í ritgerðini um danska vitalismu (Dam 2010: 91-92). Við støði í tí, Viderø skrivar, ber til at leggja nakrar mótsetningar afturat, umorða og taka aðrar úr, men tó varðveita sambandið við vitalistiska rákið í norðurlenskum bókmentum:

+		÷
mythos	↔	logos
vísdómur	↔	vitan
dýpd	↔	grunnskygni
bygdin	↔	býurin
útjaðari	↔	miðdepil

samanhang	↔	syndran
mynd	↔	hugtak
friðsæla	↔	órógv
søga	↔	gloymska
nøgdsemi	↔	ónøgd (einamest Viderø)
askesa	↔	materialisma (einamest Viderø)
eyðmýkt	↔	hugmóð (einamest Viderø)
fortíð	↔	nú tíð
felagsskapur	↔	einsemi
eldra ættarliðið	↔	unga ættarliðið (einamest Viderø)
satt	↔	ósatt

Klombriini gera vart við, at einstakir mótsetningar eru serliga at finna hjá Viderø og ikki í vitalismuni sum so. Tað er vert at leggja til merkis, at Viderø í sínum ferðafrásagnum flytur seg úr mythos í logos, úr útjaðara (føroyskt bygdaumhvørvi) í miðdepil (stórbýarumhvørvi), t.e. úr vinstra stabba og í høgra, og hann ber saman t.d. bygd og bý, friðsælu og órógv o.s.fr. Hetta er grundarlagið undir øllum teimum lýsingum og øllum teimum niðurstøðum, hann ger í sínum ferðafrásagnum.

Mótsetningar, sum bæði Safranski og Dam nevna, men sum ikki hóska til Viderø, eru t.d. „kontemplation-aktivitet“ (Dam 2010: 92) ella yvirhøvur denturin á tað dionýsiska (Safranski 2000: 281). Hjá mongum rithøvundum og myndlistafólkum elvdi vitalisman til eina útventa og fría lívsdyrkan, t.d. eina kropsdyrkan við denti á styrki og vakurleika. Men Viderø er innhugsin og ikki á nakran hátt dionýsiskur í tilverufatan. Viderø leggur dent á eyðmýkt og askesu og sær eina slíka lívsdyrkan sum hugmóð og leitan burtur frá tí jarðiska.

Sambært Anders Ehlers Dam eru tvær greinir í norðurlensku vitalismuni, ein nietzscheansk lívsjáltandi, dionýsisk og ein schopenahauersk lívsnoktandi og asketisk (Dam 2010: 23). Tann fyrri leggur dent á lív, styrki, vald. Tann seinna hin vegin vendir sær burtur frá einfaldari lívsdyrkan og leggur dent á lívsins áhaldandi rørslur og broytingar, at alt gongur undir, og at einstaka menniskjað í slíkum høpi ongan týdning hevur. Viderø er nógv ávirkaður av Nietzsche og endurgevur úr verkum hansara, men hann er í hugsan nærri Schopenhauer.

Vitalisma og politikkur

Tá ið kríggjð brast á í 1914, sóu fleiri í Týsklandi tað sum ein samanbrest millum týska vitalismu og franska dekadencu (Safranski 2000: 281-282), men hetta sást ikki í serliga stóran mun aftur í norðurlenskum bókmentum, hóast vitalisman bendi ávísar høvundar á eina menniskja- og lívsfatan við denti á stríð og styrki, m.a. Valdemar Rørdam og seinni Harald Bergstedt og Knut Hamsun.

Vitalisman elvdi hin vegin ikki einans til ein mótsetning millum týskt og franskt. Fyri summar rithøvundar elvdi vitalisman eisini til ein mótsetning til bretska, positivistisk náttúruvísindi og til eitt sonevnt serligt slag av utilitaristiskt (t.e. bretskt) kalkurerandi menniskjum, sum – sambært hesari hugsan – umboðaðu eina veika, lívsfiggindaliga mentan í upploysn (Dam 2010: 65). Sven Møller Kristensen skrivaði í 1970 eina stutta grein um vitalismu og politikk, nevnd „Prænazisme før 1914“. Í greinini vísir hann til „Die Zerstörung der Vernunft“ eftir Lukács og staðfestir m.a.:

Troen på instinkter og intuition tager magten fra den kritiske fornuft [...] biologisk filosoferen leder over til fordomme om mennesker, nationer og racer som skal blive basis for mellemkrigstidens nazistiske ideologi (Kristensen 1970: 86).

Fyri flestar rithøvundar fekk vitalisman tó ikki stórvegis politiskar avleiðingar, og fyri Viderø als ikki. Hóast Viderø í sínum tekstum finst hvassliga at javnaðarstevnuni og yvirhøvdur umboðar politiskar hugsanir á konservativa høgravonginum, so er hann í sínum frásagnum ikki í nánd av nazistiskari ideologi. Men hansara politisku hugsanir hóska til eina vitalistiska lívsfatan, og eisini í hesum sæst skyldskapur við Jakob Knudsen. Í skaldsøguni *Lærer Urup* (1909) eftir Jakob Knudsen kemur ein politisk hugsan fram, t.d. hugsar høvudspersónurin:

Og de unge Karle her i byen – [...] havde sikkert ogsaa begyndt at lade sig paa- virke af den socialistiske Forgudelse af Menneske-Hovedet [...] Arbejdet blev ham og Ligesindede saa frygtelig besværliggjort af Samfundet, af Staten. Den overfyldte Verden, ved sin bagvendte falske Humanitet... (Knudsen 1917 : 64-65).

Í *Frá landi á fyrsta sinni* skrivur Viderø um javnaðarrørsluna og politikk yvirhøvdur:

Petur Mohr Dam og Stauning og Lenin, Kohl og Mitterand og Papandreu – teir hava allir heitið og heita fólkinum betri og betri launaða vinnu [...] Verkafólkið etur og drekkur seg út á gos; hvør maður, sum er farin um tríati-fjøruti ára er búkdigur eins og barnakona... (Viderø 1991a:87).

Hjá Viderø verður hetta felt inn í ein kritikk av nútíðini sum heild, tí tað eru føroyingar „sjálvir, sum hava mist vinnuna, rokkin og hakan og leypin og útróðraráttin – sambandið við sjálva náttúruna“ (Viderø 1991: 86). Politisku atfinningarnar hjá Viderø fella inn í fatan hansara av tilveruni sum heild, og tí kann eisini kristiligi Kohl nevast saman við javnaðarrørsluni, tað er sjálvt rákið í tíðini, sum flytur menniskjað burtur av leið og slítur sambandið „við sjálva náttúruna“.

Viderø er meiri áhugaður í tilveruligum spurningum enn politiskum, og hugsanir hansara eru í samsvari við tær hugsanir, sum fólk í umhvørvinum kring danska, gudfrøðiliga tíðarritið *Tidehverv* gjørdur sær um vælferðarsamfelagið eftir kríggj. Viderø var ávirkaður av somu gudfrøðiligu rákum sum fólkin, ið stovnaðu *Tidehverv* í 1924. Tað ráddi um at „blive jorden tro“ (Bramning 2010: 106) og halda seg til orðið frá Guði. Otto Andersen, prestur, skrivaði í *Tidehverv* í fyrru helvt av 1950-árunum:

Tag en beboelsesforstad, den er rationel og dødsens kedsommelig. Det er der alt sammen; bager, viktualier, mejeri, børnehave, fødeklinik, skomager, skole, biograf, kirkegård, bank! Og alligevel er det umuligt at leve der for stedet er dødt, det er uvirkeligt, konstrueret... (Bramning 2010: 108).

Slíkar hugsanir síggjast – sum víst á omanfyri – aftur hjá Viderø.

Sum nevnt skrivaði Viderø kritiskt um nazismuna í ferðafrásøgnini úr Týsklandi í 1931, og sambandið millum jørð, fólk og politikk, sum á týskum fekk heitið „Blut und Boden“, sæst ikki aftur hjá Viderø, hóast grundarlag kundi verið fyri tí. Vitalisman kann hin vegin heldur ikki einans knýttast at einum høgravendum politiskum ráki. Tá ið Anders Ehlers Dam skal vísa á danskt dømi um mótsetningin millum teknikk og mekanikk øðrumegin, og so tað, sum er sprottið úr náttúruni, hinu megin, nevnir hann Jeppe Aakjær og yrkingina „Havren“ (Dam 2010: 81). Í *Frá landi á fyrsta sinni* greiðir Viderø frá sangum, sum verða sungnir á háskúlanum í Askov, tá ið hann er næmingur har, hann nevnir fyrst Grundtvig, síðani Bjørnstjerne Bjørnson

og reglurnar „Ud vil jeg og saa langt, langt ud...“ – og hann avdúkar á henda hátt sín útlongsul – men so endurgevur hann reglur úr „Havren“ (Viderø 1991a: 46). Í yrkingini setur Aakjær m.a. „kolde Hjørner“ upp ímóti „Livets Rytme: „„Det kan kolde Hjørner ej forstå“. Yrkingin eftir Aakjær er í grundini meiri romantisk enn vitalistisk, og Anders Ehlers Dam heldur seg einans til nøkur fá orð í yrkingini, men í samanhangi við tað, sum Viderø skrivar, hóskar yrkingin væl, og tað er ikki av ongum, at Viderø ger vart við hana. Ein onnur yrking eftir Aakjær hevur tó greið vitalistisk eyðkenni, sum kundu bent á høgraviðgongdar politiskar hugsanir. Tað er yrkingin „Sundt Blod“ við regluni „Se, Duggen driver fra Norden“ (Aakjær 1926: 156)⁵⁵. Men Jeppe Aakjær var í ritverki sínum týðiliga í parti við undirstættini og yvirhøvu kúgaðum og fátækum útjaðarafólki. Kend er t.d. yrkingin um „Jens Vejmand“. Aakjær er tí eitt dømi um, hvussu fjøltáttað ávirkanin frá vitalismuni var (sí meir um sambandið millum Aakjær og Viderø í kapitlinum „At gera nýggjan tekst úr gomlum teksti“). Í ferðafrásagnum sínum hevur eisini Viderø ans fyri tí lítillátna, fyri smámonnum, fæloysingum og neyð. So hóast vitalisman fyri summar rithøvundar legði lunnar undir eina harðrenda menniskjafatan, so ber ikki til at vísa á ein beinleiðis strong úr vitalismuni til viðgongda lívsdyrkan og høgravendar politiskar rørslur sum t.d. nazismu. Hjá Viderø var vitalisman ein ávirkan, ikki ein tilvitað og treytaleys hugsan um menniskja og samfelag.

Viderø luttók ikki nógv í politiskum kjaki, men tá ið hann í greinum í føroysku bløðunum í 1950-árunum, 60-árunum og 70-árunum gjørði viðmerkingar til politisk mál, royndi hann at hevja seg upp úr tí gerandisliga og seta fram almennar spurningar. Ivaleyst var Viderø tilvitaður um sín leiklut sum prestur í almenna rúminum.

Í *Dagblaðnum* 21.07.1961 er ein grein eftir Viderø um Kalda Kríggið. Greinin hevur heitið „Vivere militare est (at liva er at stríðast)“. Hóast Viderø ikki tekur undir við javnaðarstevnu av nøkrum slag, tekur hann heldur ikki undir við samfelagsskipanini í USA, „...tað er ein og sama socialismi, sum brýttst fram í øllum hesum londum, men á ymiskan hátt“ (Viderø 1961: 3).

55 Í einum eintaki av *Samlede Digte* (1931) eftir Aakjær, sum Chr. Matras átti, og sum er í varðveitslu á Føroyamálsdeildini, sæst, at Chr. Matras hevur roynt at týtt yrkingina „Sundt Blod“. Ørindi trý, sum hjá Aakjær ljóðar „Jeg ser over tindrende Marker / og langt mod den blaanende Fjord / jeg stirrer paa sejlene Arker / men finder ej tolkende Ord“ ljóðar í týðingini hjá Chr. Matras: „Tá glitrar bœur av nýggjum / og burt sæst í sundini blá / eg stari at siglandi skyggjum / men finni ei týðandi ráð“. Orð kunnu ikki lýsa lívskensluna.

Viderø heldur, at í báðum förum er talan um, at fólk hava mist seg burtur, og hann ber fjøldina av fólki saman við eitt partafelag, ið „hevur einki likam til at fara í skansan og onga sál til at fara í helviti“ (Viderø 1961: 4). Viderø er tilvitaður um sín leiklut sum prestur og ger vart við, at „væ erum allir í sama báti og úti í sama „streymi“ [...] eingin lukkusól lýsir yvir hesum „fólki“, sum tó hevur allar hentleikar...“ (Viderø 1961: 4). Avgerandi spurningurin snýr seg ikki um kapitalismu, demokrati og kommunismu, men um at menniskjað skal kenna sítt pláss á jørð og virða Guð. Í stuttari ferðafrásøgn úr Moskva í *Dagblaðnum* í 1967 staðfestir hann samsvarandi, at hóast allar royndir at gera av við trúnnu á Guð og menna fullkomna samfelagið, verður tað óundansleppandi so, at „tá steypini øll eru tømd og øskan liggur køld og ber, tá halda russisku prestarnir áfram at syngja“ (Viderø 1967b). Eins og í sínum ritverki yvirhøvu ger Viderø ikki politiskar greiningar av stórpolitikki, hann greinar tilveruna heimspekiliga og átrúnaðarliga. Heitið á fyrstu greinini sigur heilt einfalt, at lívið er og eigur at vera stríð, „at liva er at stríðast“, allar royndir at skipa eitt samfelag við ongum stríði eru tekin um stórlæti og hugmóð, slíkt ber sambært Viderø ikki til, men menniskjað hevur Guð at styðja seg til og kann læra seg at liva eitt lív í eyðmýkt. Í *Frá landi á fyrsta sinni* vísir Viderø til orðingina „Das Schnelle Glück“ og staðfestir, at „menn vilja hava, at hin stóra gáva skal koma til teirra á hjólum – av sær sjálvum, eins og vørurnar úr verksmiðjunum, men svá er ikki“ (Viderø 1991a: 122). Hann lýsir fólkið úti á gøtunum í Rom og sipar til yrkingina eftir Chr. Matras „Hitt blindi liðið“, tey eru fremmand í síni egnu tilveru, og „vøru koma búnar, tilgjørðar úr verksmiðjum, har verkafólkið trælur...“ (Viderø 1991a: 107-108). Sum mótsetning til hetta nevnir hann Føroyar, tí har „minnast menn enn tann tíma, tá ið vinnan var andaliga grund lívsins“ (Viderø 1991a: 86). Lívið er sambært Viderø líðing og stríð, og menniskjað kann ikki sjálvst lyfta seg úr sínum luti á jørð, men menniskjað kann læra seg at liva í samljóði við sín lut, og menniskjað kann við trúgv á Guð náa tí fullkomna, ikki við politiskum ætlanum. Hugsanir um ítøkiligar politiskar loysnir finnast ikki í tekstunum eftir Viderø.

Forngríkska mentanin

Tá ið Nietzsche vil finna fram til lívsmegina, leitar hann aftur til forngríksku mentanina og til sorgarleikurnar, sum høvdu sín uppruna í veitslum Dionýsosi til heiðurs. *Die Geburt der Tragödie* snýr seg í stóran mun um forngríkska

andan, t.e. um forngríksku lívskensluna. Mótsetningsparið í viðgerðini hjá Nietzsche er tað dionýsiska og tað apollinska, og tey bæði eru í mun til hvørt annað sum rúsur og skil. Sambært Nietzsche sigraði tað apollinska á tí dionýsiska, og mentanarlíga var tað eitt afturstíg. Grikski sorgarleikurin úr fornöld er í *Die Geburt der Tragödie* ein fyrimynd, tí í honum er sambært Nietzsche ein javnvág millum tað dionýsiska og tað apollinska (villar samrøður og hendingar øðrumegin og eitt skynsamt kór hinumegin). Í vitalismuni eru tískil ofta tilsipingar til Grikkaland í fornöld sum eina fyrimynd. Yrkingin eftir Georg Heym, sum nevnd er omanfyri, eitur t.d. „Dionysos“ eftir grikska vín- og veitlsugudinum. Viderø skrivar í *Ferð mín til Jorsala á himni II*: „Men eins og í føroysku roykstovuni mentanin spratt úr „bóndans vinnu“, gátur og orðatøk, sagnir og ævintýr, skjaldur og barnarímur, songir og kvæði – svá spratt úr Aristotelesar kannan av fiskibeinum og fuglavængjum hans undurfulla røkfrøði“ (Viderø 1990c: 119). Viderø sigur við øðrum orðum, at gamla føroyska mentanin á sama hátt sum forngríkska mentanin hevði eina javnvág millum dionýsisku og apollinsku máttirnar. At ein slík hugsan ikki kann festast í ítøkiligar kanningar, hevur ikki týðning fyri Viderø, tí talan er um eina hugsan um fortíðina sum fyrimyndarlíga og sum eitt ideal.

Danski professarin í bókmentum, Vilhelm Andersen, gav í 1904 út bókina *Bacchustoget i Norden*. Í innganginum skrivar hann m.a., at hann „kan da se, at hvad man for to Tusinde Aar siden kaldte Dionysos, er ikke blot en Museumsfigur eller en Glose, men en aand, som endnu lever, ogsaa og ikke mindst i Norden“ (Andersen 1904 : 5). Bókin er tískil býtt sundur í tveir partar, „Græsk“ og „Nordisk“, og Vilhelm Andersen vísir, hvussu dionýsiski andin úr Grikkalandi sæst aftur í norðurlendskum bókmentum frá „Bellman til Drachmann“ (Andersen 1904: 6). Bókin minnir bæði í bygnaði og í hugsan um *Die Geburt der Tragödie*, men Vilhelm Andersen tulkar ikki Sokrates og idélæruna hjá Platon sum eitt slit við dionýsiska andan, tvørturímóti fatar hann Platon sum eitt framhald av dionýsiskari lívsdyrkan (Dam 2004: 60), idélæran er „det dionysiske Skue“, og hann skrivar: „ja den højeste Erkendelse betegner Platon rentud som „en pludselig Skuen“ altsaa en dionysisk Vision“ (Andersen 1904: 75). Vilhelm Andersen roynir v.ø.o. at sameina tað andliga og tað jarðiska, hann er minni radikalur enn Nietzsche og leggur ikki dent á uppgerðir og brot í bókmentasøguni, t.d. leggur hann heldur ikki dent á nýbrotið í Norðurlöndum, men á samanhang, og í tí dionýsiska sær hann eitt ideal fyri hugvísindalíga hugsan.

Í 1916 skrifvar Vilhelm Andersen tí í *Tider og Typer af dansk Aands Historie*, at undirvísing í forngríksku mentanini kann vera við til at „udbrænde Modernismens værste Sygdomsspirer“. Anders Ehlers Dam skrifvar um hetta: „Dette forsøg på at genoplive antik livsførelse, der ses som sund og harmonisk og på samme tid jordisk og åndelig, benyttes som et våben mod den dekadent-moderne livsførelse“ (Dam 2010: 78). Forngríkska mentanin varð av Vilhelm Andersen og mongum øðrum tulkað sum dømi um eina sameining av tí jarðiska og tí andaliga og sum atgongd til eina burturmista lívskenslu og tískil eisini sum móttvekt til syndrandi modernismuna. Umframt eina ateistiska og eina kristna vitalismu ber sostatt eisini til at skilja millum eina vitalismu, sum er í samljóði við modernismuna (t.d. Johs. V. Jensen, Ernst Jünger og Gottfried Benn), og eina, sum vísir modernismuni og yvirhøvur nútímans rákum frá sær, tí tey flyta menniskjað burtur frá lívskensluni. Viderø skrifvar í *Frá landi á fyrsta sinni* um sína fyrstu uppliving við forngríkskum bókmentum: „Mær kom í hendur bók, at navni „Grikkaandin“. Í henni las eg mangan í herbergi mínum. Har var nakað, sum talaði til mín“ (Viderø 1991: 47). Eftir at hava lisið bókina fer hann tískil at leita eftir meir: „Har var bókasavn, og eg rannsakaði tað at finna aðrar bøkur um grikkar. Eg komst eftir tí, at teir gomlu grikkar vistu meir enn aðrir“ (Viderø 1991: 47). Í frásagnunum hjá Viderø eru mangar tilsípingar til forngríksku mentanina, bæði gudalærna, skaldskapin og heimspekina. Viderø heldur gomlu grikkarnar hava skilt grundleggjandi spurningar, m.a. um sambandið millum jørðina, lívið og tað æviga guddómliga, sum menniskjuni í nýggjari tíð hava mist burtur. Í *Ferð mín til Jorsala á himni II* stendur t.d. „Við grikkum var eitthvat spámannligt. Tað var eins og teir hómaðu eitthvat stórt, ið koma skuldi, og alt, sum teir høvdu um hendur, sýndist lítið og virðisleyst aftur móti tí“ (Viderø 1990c: 21). Hetta, sum grikkar „hómaðu“, verður tulkað inn í eitt kristið samanhang, so eisini á tann hátt fær forngríkska mentanin ein týðningarmiklan leiklut sum andvág til nútímans syndran og rótloysi. Við slíkum orðingum limar Viderø gomlu grikkarnir inn í eina kristna vitalistiska hugsan. Um seg sjálvan skrifvar hann í *Frá landi á fyrsta sinni*, at hann „havdi sum barn har heima sæð bók, sum nakrir grikskir bókstavir stóðu í. Teir fangaðu mín hug“ (Viderø 1990a: 47), t.e. hann hevur frá barni havt í sær eina trá eftir at læra um forngríksku mentanina. Tað er týðiligt, at Viderø – serliga í ferðafrásagnunum – vísir á eitt samanhang, ein tráð, í síni leitan eftir einum støði í tilveruni. Tað er ein liður í pallsetingini í frásagnunum.

Gudfrøði

Viderø byrjaði sum nevnt at lesa gudfrøði í 1931 og tók prógv í 1941. Í gudfrøðini verður tíðarskeiðið millum kríggini roknað sum ein kreppu- og broytingartíð. Meðan gudfrøðin í Norðurevropa í tíðini undan fyrra heimskríggi hevði verið ávirkað av positivismuni og m.a. lagt dent á – við keldukritiskum søguligum rannsóknum – at finna fram til tann søguliga Jesus, so vendi rákið eftir kríggið. Niðanfyrri verður greitt frá hesum broytingunum, og hvussu tær hingu saman við øðrum broytingum í tíðini, men farið verður ikki út í æsir við gudfrøðiligum spurningum, tí tað liggur uttan fyri endamálið við ritgerðini.

Í verkinum um Keypmannahavnar Universitet nevnir Leif Grane tíðarskeiðið 1925 til 1945 á *Teologisk Fakultet* eitt „teologisk klimaskifte“ (Grane 1980: 515). Ein av markantu lærarunum og lærubókahøvundunum á fakultetinum hetta tíðarskeiðið var Eduard Geismar, professari. Beint eftir aldaskiftið 1900 endurtulkaði hann kristnar lærusetningar við støði í nýggjum náttúruvísindaligum rannsóknum, men eftir kríggið broytti hann hugsan. Grane skrivar um hann: „Før ham var krigen et rystende vidnesbyrd om sandheden i den kristne menneskeforståelse, i modsætning til førkrigstidens optimisme“ (Grane 1980: 517). Álitið á menniskjað og á menniskjaligar rannsóknir og hugsanir vikuð eftir kríggið, men vendin hevði sambært Grane sín uppruna í árunum undan 1914. Gudfrøðin hevði í seinnu helvt av 19. øld lagað seg til rák í øðrum vísindagreinum, m.a. ávirkaði stranga positivistiska kravið í søguvísindunum – „wie es eigentlich gewesen“ – nógvar gudfrøðingar, men tað bygdi á ein bíbliukritikk, sum var eldri. Í 19. øld fekk týski vísindamaðurin David Friedrich Strauss stóra ávirkan við bíbliukritisku bókini *Das Leben Jesu*, sum kom út í 1836 (Safranski 2000: 92). Í seinnu helvt av 19. øld komu tískil nógvar slíkar útgávur. Menningin í náttúruvísindum og ikki minst menningarlæran elvdu til nýggjar hugsanir um menniskja, náttúru og átrúnað, og so seint sum í 1926 gav Georg Brandes út nógvar umrøddu bókina um tann søguliga Jesus: *Sagnet om Jesus*. Men tá var rákið vent, og fleiri og fleiri gudfrøðingar hildu, at slíkar rannsóknir ongan týðning høvdu fyri kristindómin. Í vísindaligu kanning síni av protestantismuni í 19. og 20. øld skrivar Niels Henrik Gregersen m.a. :

Teologiens sårbarhed viste sig imidlertid ikke bare ved angrebet fra stærke, anti-religiøse og anti-kristelige kræfter inden for kulturen. Langt værre var det,

at den vesterlandske kultur som helhed i [...] århundredets begyndelse kom ud i en så dybtgående krise, at man begyndte at tale om den vestlige civilisations forfald og undergang (Gregersen 1988: 17).

Gregersen heldur fram og vísir á ávirkanina, hetta fekk á gudfrøðina: „Timen var kommet, skrev [...] Fr. Gogarten (1887-1967), da den fine kloge kultur ved egen klogskab (Gogarten hentyder til Spenglers bog) havde opdaget ormen i sig“, og Gregersen staðfestir tí, at sambært týska Gogarten var stöðan eftir fyrra kríggj í stuttum: „Efter at kulturens Babelstårn nu er styrtet sammen, er der endelig skaffet plads til at spørge autentisk efter Gud“ (Gregersen 1988: 17), t.e. einans orðið og trúgvinn á orðið var eftir.

Rákini í gudfrøðini hesi árinum síggjast aftur í tekstunum hjá Viderø. Vísandi til Nietzsche er Viderø sannførdur um, at vesturlenska mentanin er í djúpari kreppu, og hann vísir ferð eftir ferð til *Der Untergang des Abendlandes* eftir Oswald Spengler. Viderø knýtir útlekkingarnar hjá Spengler í kristnu læruna um menniskjaliga hugmóð og heimsins undirgang, og tað er lítið at ivast í, at Viderø er vorðin varugur við bókina hjá Spengler umvegis gudfrøðilesturin í 1930-árunum. Í *Frá landi á fyrsta sinni* skrivur Viderø t.d. „Spengler hevur forkunnar væl lýst hesa lívsgongd í bókini „Untergang des Abendlandes“ [...] Svá sigur hann vesturheimin nú vera staddan“ (Viderø 1991: 87), og í eini samanumtøku um politisku kollveltingarnar og krøvini um javnað og frælsi staðfestir hann: „sum Spengler sigur [...] ein undirgangur, sum eingin má steðga“ (Viderø 1991: 121). Viderø hevur ikki álit á royndunum hjá menniskjunum at skapa eina fullkomna tilveru á jørð, hann setur sína vón til orðið, „sum geingur út av muði Guðs, skaparorðið, tað, sum verður verandi, tegar himin og jørð eru liðin undir lok“ (Viderø 1991: 92). Slíkar orðingar vísa greidliga, at Viderø er ávirkaður av kreppuhugsanum og gudfrøðiligum rákum í tíðini millum kríggini (sí kap. „Frá landi á fyrsta sinni“). Rákini hævdu sín uppruna í Týsklandi og fingi stóra ávirkan á *Teologisk Fakultet á universitetinum í Keymannahavn* (Grane 1980: 515ff).

Serligan týðning í 1920-árunum og 30-árunum og fyri protestantiska gudfrøði yvirhøvdur fekk sveisiski gudfrøðingurin Karl Barth (1886-1968). Í bókum sínum legði hann dent á, at vitan og trúgv ikki kunnu sameinast, men at tað menniskjaliga og alt tað menniskjaskapta uppløyst í sambandinum við Guð og má grundast av nýggjum í einum slagi av dialektikki, t.e. at allar royndir at skilja og skipa samanhag millum Guð og menniskju við vísindaligum

rannsóknnum ella útlekkingum eru burturvið, dentur má leggjast á sjálvt orðið, Jesu orð til menniskjuni. Endamálið við gudfrøði er sambært Barth tískil ikki at gera bíbilsku tekstirnar nýtiligar og lagaligar fyri nútímans menniskju, og tað ber als ikki til at vísa á eitt samband millum t.d. mentanarliga ella søguliga gongd og kristindóm, tí tað er hvør sítt: har sum Guð byrjar, heldur søgan, mentanin og alt tað menniskjaliga uppat. Broytingin í gudfrøðini í tíðini millum kríggini kann tí í stuttum lýsast sum eitt skifti frá vísindaligari rannsókn til boðskap. Sambært Barth og øðrum gudfrøðingum bar ikki til at „komme uden om „Guds Ord“ og omskabe kristendommen til en for mennesket overkommelig størrelse“ (Grane 1980: 517). Í slóðbrótandi bókini *Der Römerbrief* frá 1922 umrøður Barth Guð sum „Der ganz Andere“, menniskjað kann ikki sjálvt leita sær veg til Guð, Guð má vísa seg fyri menniskjanum (Gregersen 2006: 2049-2050). Í dialektisku gudfrøðini er sostatt bæði ein uppgerð við postivistiska keldukritiska og liberala gudfrøði og ein uppgerð við kristnar vekingarrørslur. Barth umboðar eina nýggja lutherska ortodoksi við denti á orðið og á ósambærlega lutfallið millum tað menniskjaliga og tað guddómliga. Í bókini um Rómverjabrævið ger hann tí eisini vart við, at bíbilska læran er opin í allar ættir, eingin kirkjulig støða ella gudfrøðilig útlekking kann rættvísgera ein skilnað millum tey, sum trúgva rætt, og tey, sum ikki trúgva rætt. Avgerandi markið er millum Guð og heimin, t.e. tað guddómliga og tað menniskjaliga, men ikki skilt sum ein sundurbýting í tað jarðliga og tað yvirjarðliga, heldur sum ein kvalitativur munur – at sammeta við munin millum tíð og ævinleika: „Wenn ich eine „System“ habe, so besteht es darin, dass ich das, was Kierkegaard den „unendliche qualitativen Unterschied“ von Zeit und Ewigkeit genannt hat“ (Hägglund 1994: 380). Avleiðingin av hesari grundleggjandi hugsan er, at tað menniskjaliga verður havnað, og slóð verður ruddað fyri boðskapinum frá Guði.

Ein tann fyrsti at gera vart við Karl Barth í donskum høpi var omanfyrenevndi Eduard Geismar, ið hevði stóra ávirkan sum undirvísari og lærubókahøvundur í tíðini millum kríggini. Geismar var sambært Grane fangaður í einum tvídrátti millum idealistisku, liberalu gudfrøðina fyri kríggið og nýggju, vísindaskeptisku rákini eftir kríggið (Grane 1980: 510). Geismar hevði torført við at góðtaka avgjørdu útlekkingarnar, sum barthianisman elvdi til í Danmark, t.d. uppgerðina við hevdbundnan apologetikk, og hann kom tí í stríð við nógvar ungar gudfrøðingar, hóast hann sum nevnt var ein tann

fyrsti at gera vart við og taka undir við Barth⁵⁶. Lærubók hansara í trúarspeki, *Religionsfilosofi*, var nógv brúkt í 1930-árunum og fleiri ár fram, og bókin var tískil eisini partur av pensum hjá Viderø (Grane 1980: 510). Í innganginum til 2. útgávu í 1930 skrivar Geismar:

Endnu mere har imidlertid Brydningen med Barthianismen tvunget mig til en væsentlig og omfattende Omarbejdning [...] Allerede i en Artikel i Studenterforeningens Julebog 1923 havde jeg skildret denne Bevægelse med væsentlig Tilslutning. Da vi derefter oplevede den store Indflydelse disse Tanker fik her i Danmark, tog jeg principiel Stilling til dem [...] Barthianismen i Danmark og Tyskland er ikke den samme... (Geismar 1948: V-VI).

Geismar ger vart við, at hann ikki tekur undir við øllum teimum trúarsetningum, sum barthianisman í Danmark elvdi til, men hann ger nógv burtur úr barthianismuni, tí hann metir rákið fara at fáa avgerandi ávirkan á „Fremtidens Teologi“ (Geismar 1948: VI). Hann vísir á eina grundleggjandi hugsan í gudfrøðini um hetta mundið:

endelig har Erfaringer under Verdenskrigen været medvirkende til at skabe den nye Sindstilstand, som er baggrunden for disse Tanker. Man kan ikke leve videre i en Forgudelse af Kulturværdierne og de menneskelige Idealer... (Geismar 1948: 28).

Eins og Geismar heldur Viderø lítið um „forgudelse af Kulturværdierne og de menneskelige Idealer“. Viderø nevnrir tó ikki Eduard Geismer beinleiðis í sínum tekstum, men hann nevnrir beiggja hansara, Oscar Geismar, sum var prestur og rithøvundur og gjørði nógv burtur úr at brúka brot úr bókmentum og skaldskapi í prædikum og bókum⁵⁷. Sum nevnt í kapitlinum „Lív og verk“

56 Grundgevingin fyri ikki at fáast við apologetikk var m.a., at apologetikkur er ein roynd hjá meniskjanum at nærkast Guði, meðan hin vegin kristindómurin í veruleikanum snýr seg um, at Guð kemur til menniskjað. Tað er eingin orsök til at rættvísgera ella verja eina trúgv, slíkar royndir eru yvirhøvdur eitt tekin um vantandi trúgv og í grundini trúarlig sjúkutekin. Hetta er eisini ein hugsan, Spengler leggur fram í *Der Untergang des Abendlandes*: ein sunn og sterk mentan hevur ikki tørv á at grundgeva fyri sínum átrúnaðarlaga grundarlagi, tað er ikki fyrr enn mentanin fer at vikna, at ein slíkur tørvur vísir seg. Geismar endurgevur hesi sjónarmið, men vísir teimum aftur (Geismar 1948: 30).

57 Einasti lærari á universitetinum í Keypmannahavn, sum Viderø beinleiðis nevnrir, er Kuhr, professari í heimspeki, sum hann hevði í filosofikum fyrsta árið (Viderø 1991a: 66-67).

endurgevur Viderø hugsanir hjá Oscar Geismar í *Ferð mín til Jorsala á himni I* í viðgerð av forngríkska skaldinum Aiskýlos. Eftir at hava nevnt „máttin í tí skapandi orði“ staðfestir Viderø: „Tí sigur Oskar Geismar prestur skáldini vera komin í stað hinna bíbilsku spámanna [...] teir hóma hitt ókomna...“ (Viderø 1990: 14). Skáldini umbøða ikki orðið hjá Guði, men kenna máttin í tí „skapandi orði“ og eru tí at sammeta við spámenninar í *Bíbliuni*. At vísa til „skapandi orðið“ kann í einari nútíðar merking benda á hugsanina hjá Foucault um diskurs, t.e. at tað er gjøgnum orð, t.e. hvussu evni, viðurskifti verða orðað, at fatanir verða til, tær eru ikki til frammanundan. Men Viderø er ikki poststrukturalistur, hann hugsar um essensir í tilveruni, og um at orðini kunnu bera fram ein sannleika. Hann ger fatanina hjá Oscar Geismar til sína egnu, og tað sigur okkum tí eisini, hvussu hann fataði sínar egnu tekstir, t.e. millum mangt annað eisini tað, sum hann skrivaði á sínum ferðum. Tekstirnir eru ikki prædikur, men lýsa ein sannleika um tað at vera menniskja, og við støði í fatanini eftir fyrra kríggj ber til at siga, at ferðafrásagnirnar eftir Viderø lýsa menniskjað í einari kreppu- og undirgangstíð. Sum víst verður á í kapitlinum um *Frá landi á fyrsta sinni* líkist setningsbygnaðurin hjá Viderø nógv parataktiska setningsbygnaðinum í *Bíbliuni*, kanska serliga Fyrstu Mósebók, t.e. Viderø skrivar „Og tímin leið..“, „Og heystið kom...“ o.s.fr. Tá ið Viderø vísir á, at Aiskýlos í síni lýsing av Prometheus ger vart við tað, ið koma skal, t.e. kristindómin, so er tað eisini ein fráboðan um, at skaldskapur í Viderøsa egnu tíð kann gera vart við tað, ið koma skal, men nú við støði í kristindóminum og við íblástri frá mentanarkritikkinum hjá t.d. Nietzsche og Spengler. Viderø er als ikki reglufastur barthianari í sínum útlekkingum. Hann er eklektikari og setur fleiri hugsanir saman, men hann leggur dent á orðið, og at menniskjað er máttleyst móttvegis Guði, og hóast hann ikki beinleiðis væntaði heimsins enda í síni livitíð, lýsir hann eina mentan í uppløysn.

Tíðarskifti og heimloysi

Gogarten, sum Gregersen tekur upp eftir í viðgerðini av protestantismuni í 20. øld omanfyri, tók saman við Karl Barth lut í gudfrøðiligu uppgerðini við liberalu gudfrøðina í árunum eftir fyrra kríggj. Í 1920 skrivaði hann eina grein við heitinum „Zwischen den Zeiten“. Heitið á greinini skuldi endurspeglja hugsanina um, at ikki bara gamla gudfrøðin, men øll evropeiska mentanin var í kreppu. Í donsku útgávuni um evropeiska hugmyndasøgu,

Tankens magt, nevnir Niels Henrik Gregersen tíðarskeiðið eftir fyrra kríggj og fram til 1970-árinu „Hjemløshedens teologi“ (Gregersen 2006: 2045), tí hugsanin hetta tíðarskeiðið var, at menniskjað eftir fyrra kríggj var stadd í einari avgerandi broytingartíð, gamla tilverustøðið og gomlu tilverutulkingarnar vóru burtur. Við íblástri frá greinini hjá Gogarten fekk ein nýggj donsk rørsla í 1920-árunum sær tískil heitið *Tidehverv*. Rørslan tók seg upp í 1922 og fekk serliga undirtøku millum ung gudfrøðilesandi. Í rørsluni varð dentur lagdur á, at kristindómurin ikki kann greinast vísindaliga, tí kristindómurin einans vísir seg fyri tí einstaka í einari avgerandi løtu. Við íblástri frá Kierkegaard varð víst á „øjeblikket“. Tað, sum kristindómurin mentanarliga elvdi til, kundi sjálvsagt kannast vísindaliga, men tað hevði einki við sjálvan boðskapin í kristindóminum at gera. Grane vísir í síni viðgerð av *Tidehverv* á tann skaldskap, sum hevði týdning og varð viðgjørdur í rørsluni, m.a. „blev Jakob Knudsens romaner og foredrag væsentlige“, tí Jakob Knudsen „hævdede nødvendigheden af evangeliets „fremmede“ tale som dets eneste mulighed for at blive „jorden tro““ (Grane 1980: 520–21). Í *Tidehverv* lögdu tey dent á, at menniskjað ikki kann lyfta seg sjálvt úr tí jarðiska, hvørki við umvending ella á annan hátt, menniskjað er á jørðini í einum jarðiskum, syndafullum lívi. Einans orðið og náðin kunnu tryggja menniskjað móti glatan.

Sum nevnt ger Anders Ehlers Dam vart við í síni viðgerð av vitalismuni, at partar av henni gingu væl saman við protestantiska læru, og skiftið frá einari liberalari gudfrøði til eina meiri ortodoksa lutheranska gudfrøði í tíðini millum kríggini gjørdi hesa samanrenning enn lættari. Ikki bara í bókmentum og list, men eisini í gudfrøðini sást ein uppgerð við optimistisku vísindaligu hugsanina úr seinnu helvt av 19. øld, og hetta umskiftið hendi á *Teologisk Fakultet* í Keypmannahavn, meðan Viderø var lesandi har.

Rákið í gudfrøðini í tíðini millum heimskríggini minti í ávísan mun um rákið í bókmentum. Hugsanin um kreppu og eina mentan í upploysn var tann sama. Í skaldsøguni *The Sun Also Rises* (1926) nýtir Hemingway sum nevnt vendingina „the lost generation“ um ættarliðið eftir fyrra heimskríggj, og hann vísir til Gertrude Stein sum upphavskvinnu til hugsanina og orðingina. At ættarliðið hevði mist seg burtur hóskað væl til vendingina omanfyri, „Hjemløshedens teologi“, og yvirhøvur mangar aðrar yvirskriftir um hetta tíðarskeiðið. Men fyri Viderø – og fleiri við honum – var loysnin ikki ein modernistisk kanning av syndranini og máttloysinum, loysnin var heldur at leita aftur til eina burturmista, upprunaliga lívskenslu og til orðið frá

Guði – í tungum andróðri so at siga, men við íblástri frá vitalismuni, sum upprunaliga, um aldaskiftið 1900 í Norðurlondum, fyri fleiri rithøvundar var ein móttvekt til bókmentastevnuna hjá Georg Brandes. Eitt av modernistisku høvuðsverkunum eftir fyrra heimskríggj var *Ulysses* (1922) eftir James Joyce, sum vendir forngríkska *Odyseusar kvæðinum* við og tulkar tað inn í eina nýggja syndraða verð. Viderø hevði ikki tikið undir við slíkari nýttulking, hann fataði hin vegin forngríksku mentanina sum móttvekt til syndranina. Hann týddi sum nevnt *Odyseusar kvæðið* til føroyskt, og hann sipaði javnan til gríksku og rómversku fornøldina í sínum prædikum. *Odyseusar kvæðið* kundí í slíkum høpi síggjast sum dømi um fyrimyndarligu javnvágina millum tað dionýsiska og tað apollínska, sum Nietzsche skrivaði um í *Die Geburt der Tragödie*.

Samanumtøka

Viderø er í skrivning síni egin, men hann er tó týðiliga ávirkaður av rákum í síni tíð, og eina mest rákum, sum gjørdu seg galdandi, tá ið hann var ungur og undir útbúgving. Rák seinni í tíðini tykjast ikki hava rinið við hann, ella tey verða í tekstunum tulkað inn í ta grundleggjandi fatan av lívi, skaldskapi og list, sum hann longu oagnaði sær tíðliga í lívinum. T.d. verður ítalski rithøvundurin og professarin í semiotikki Umberto Eco í *Ferð mín til Jorsala á himni II* nevndur í einari lýsing av tí, sum koma skal, tá ið stóra fjøldin av fólki fer at gera uppreistur í móti teimum, sum hava kunnleikan, Gnosis, tí at tíðin er búgvín, komin at endamarkinum o.s.fr. (Viderø 1990: 63). Viderø er ikki áhugaður í tulkingslæruni hjá Umberto Eco ella t.d. í hugsanini um opna listaverkið (*Opera Aperta*), men knýtir Eco at teirri hugsan um *Der Untergang des Abendlandes*, sum hann hevur ogað sær í lestrarárunum í 1930-árunum.

Viderø gav sína fyrstu bók út í 1957, men hugsanarliga hoyrði hann heima í einari aðrari tíð uml. 20-50 ár frammanundan, í tíðini fyri seinna heimskríggj. T.e. hóast Viderø skrivaði allar sínar frásagnir eftir seinna heimskríggj, hugsaði hann við støði í tíðini frammanundan. Viderø er heldur ikki ávirkaður av enskum ella amerikanskum bókmentum og ei heldur av teirri heimspeki, sum tók seg upp eftir seinna heimskríggj. Heidegger er tann yngsti og seinasti heimspekingurin, Viderø letur seg ávirka av. Í *Frá landi á fyrsta sinni* brúkar hann hugsanina hjá Heidegger um „sein zum Tode“ (Viderø 1991a: 89). Eins og nógvir aðrir rithøvundar og gudfrøðingar í

Norðurlondum, sum skrivaðu áðrenn seinna kríggj, sipar Viderø einans til týskar og norðurlenskar bókmentir. Viderø leitar sum nevnt heldur ikki vestureftir á sínum ferðum, men suðureftir og eystureftir – á ungum árum eisini norðureftir. Í norðurlenskum bókmentum ber annars til at síggja eitt vaksandi tal av ferðafrásagnum úr USA upp íggjøgnum 1950-árin, men Viderø tykist ikki á nakran hátt hugtíkin av USA, hann er áhugaður í øðrum heimspørtum og mentanum og sipar næstan ikki til USA í sínum frásagnum. Upprunin til mentanarliga sjónarringin í ferðafrásagnum Viderøs skal finnast í Evropa, og t.e. evropeiska meginlandinum, í tíðarskeiðinum uml. 1860 til 1945. Heimspækiliga er Viderø ávirkaður av kontinentalari heimspæki, serliga týskari „Lebensphilosophie“, men hon kemur ikki – eins og hjá mongum øðrum – í staðin fyri mistan átrúnað. Heldur stuðlar hon upp undir eina kristna lívsfatan.

Vitalisman, sum á mongum stigum og í mongum brigdum gjørdi seg galdandi í norðurevropeskari skaldskapar- og myndlist í fyrru helvt av 20. øld, sæst tískil týðiliga í frásagnum hansara og er ein orsök til greiðu mótsetningarnar, sum hann ferð eftir ferð byggir sínar lýsingar og metingar á. Undir býr ein kritikkur av teirri vísindaligu hugsan um mannalívið, sum tók seg fram við menningarlæruni og positivismuni í seinnu helvt av 19. øld. Lívið kann sambært vitalismuni – og Viderø – ikki endaliga greinast. Í lívinum eru duldir máttir. Viderø er tí hugsanarliga í ætt við teir rithøvundar í Norðurlondum, sum vendu sær ímóti bókmentastevnuni hjá Brandes. Eins og fleiri aðrir rithøvundar, yrkjarar og listamálarar beint eftir aldaskiftið 1900 vildi Viderø ganda heiminn av nýggjum og vísa á duld loyndarmál, tí tað eru tey, sum geva lívinum dýpd og meining. Ávirkanin frá vitalismuni er helst komin óbeinleiðis, t.d. íggjøgnum skaldskap (Jakob Knudsen, Jeppe Aakjær umframt aðrar danskar og norskar høvundar), men eisini beinleiðis frá t.d. Nietzsche, sum Viderø aftur og aftur trívur í og endurgevur frá.

Tað er tó munur á, hvussu týðiliga tilveruspurningarnir verða viðgjørdir í tekstunum. Meðan vitalisman serliga kemur til sjóndar óbeinleiðis í *Ferð mín til Jorsala* og *Á Suðurlandið*, so verða spurningar um mentan, søgugongd og átrúnað beinleiðis viðgjørdir í *Ferð mín til Jorsala á himni I og II*, *Frá landi á fyrsta sinni* og *Ferð mín til Damaskusar*. Tað er eisini í hesum bókunum, Viderø beinleiðis endurgevur úr verkum eftir Nietzsche og Heidegger, og okkurt kundi tí bent á, at hann hevur kent heimspækina hjá t.d. Nietzsche frá síni lestrartíð, men ikki hevur lisið Nietzsche skipað og samhangandi fyrr

enn seinni, t.e. tá ið hann á síni endaligu ferð eftir 1977 regluliga gjörði sær stöðgir í München. Í *Ferð mín til Jorsala á himni I* staðfestir hann avgjörður um Nietzsche, at hann „nevnir aldri Hegel“ (Viderø 1990c: 20). Tað bendir á, at hann um hetta mundið hevur lisið Nietzsche væl.

Men umframt ávirkan frá vitalismuni ber eisini til at staðfesta eina týðiliga ávirkan frá teimum rákum, sum gjördu seg galdandi í gudfrøði tað tíðarskeiðið, Viderø las á *Teologisk Fakultet* í Keypmannahavn. Tá var ein uppgerð við idealistisku gudfrøðina, sum hevði verið ráðandi síðan seinnu helvt av 19. öld. Álitið á tað mannaskapta og á royndirnar hjá menniskjanum at skilja tað guddómlika viknaði eftir fyrra heimskriggj. Sannføringin um, at mannaættin var í kreppu, sæst týðiliga í frásagnunum hjá Viderø, bæði í hansara egnu orðingum og í afturvendandi tilsippingunum til Spengler. Og hugsanir frá gudfrøðingum sum Gogarten og Barth síggjast aftur, kanska umvegis gudfrøðingarnar, sum undirvístu Viderø í Keypmannahavn í 1930-árunum. Í stuttum kann gudfrøðin um hetta mundið lýsast sum leys úr tíð og stað, og tað hóskar væl til tær royndir, Viderø á annan hátt gjörði sær í lívinum. Vantandi álitið á menniskjaliga stremban sæst eisini aftur í hansara metingum av politiskum ætlanum um t.d. at skipa eitt gott og rættvíst samfelag fyri øll. Slíkum ætlanum vísir Viderø í ferðafrásagnunum frá sær sum hugmóð og gykl. Sett upp í samhangandi raðfylgju sær grundleggjandi hugsanin í ferðafrásagnunum hansara, umframt hinum tekstunum, soleiðis út:

- 1 Í øllum livandi búgva duld loyndarmál, eisini í menniskjunum. Hesi loyndarmál eru knýtt at lívsmegini og kunnu upplivast, men ikki endaliga greinast. Nietzsche orðar hetta sum „Tief ist die Welt“, fyri Heidegger verður tað „Dasein“, og hesar týsku „Lebensphilosophie“-heimspekingarnar vendir Viderø stöðugt aftur til.
- 2 Lívsmegin hevur sín uppruna í Guði, og menniskju hava ávís tíðarskeið í søguni dugað at liva í samljóði við hesa lívsins duldu megi, t.d. í Grikkalandi í fornöld. Í nýggjari tíð hava menniskjuni mist burtur sambandið millum jarðiska lívið og ævinleikan, gerandisdagin og gudsóttan. Forngríkska mentanin kann tískil verða ein upplýsandi andvág til syndrandi, dekadent rák í nútíðini. Eisini gamla føroyska mentanin, sonevnda roykstovumentanin í landbúnaðarsamfelagnum, er dømi um slíkt tíðarskeið og eina tilveru á lívsins sonnu grund. Í *Ferð mín til Jorsala á himni II* kemur henda hugsan týðiliga fram, og

gamli grikski andin verður knýttur beinleiðis at føroysku roykstovuni: „Aristoteles var í roykstovuni, og hann gleddist við alt, sum hann havdi har at gera og har havdi hann guðar; men roykstovan er horvin um alla Europu. – Í Føroyum helt hon sær leingi, av tí at Føroyar tá á døgum vóru svá langt frá øðrum“ (Viderø 1990d: 53).

- 3 Lívins dulda megí kann ikki lýsast beinleiðis – lýsingarorð røkka ikki – men upplivingin kann fáast fram í myndamáli og við at sipa til jørðina og vøksturin, sólina og havið, móðurina og barnið ella til brot úr átrúnaðarligum tekstum, fyrst og fremst úr *Bibliuni*, men eisini t.d. til brot úr forngrískum tekstum og indisku Vedaunum.
- 4 Kristindómurinn kann fevna øllum royndum at skilja og lýsa mannlívið og sambandið millum menniskjað og tað æviga guddómliga. Avgerandi markið gongur millum Guð og menniskju, ikki millum átrúnaðir. Griksk og norrøn gudalæra ella hinduisma kunnu eisini lata dyrnar upp til lívsins duldu megí og elva til gudsspekt, t.e. læra menniskjað at kenna sín lut á jørðini og finna ró, hóast endaligi sannleikin er at finna í kristindóminum.
- 5 Allar royndir hjá menniskjunum at skipa fullkomna samfelagið á jørð eru tekin um hugmód og til fánýtis. Hesar royndir flyta – eins og tøkni – menniskjað longur burtur frá einum lívi í gudsótta og nøgdsemi í samljóði við lívsins duldu megí.
- 6 Friðleysi og grunni lívsstíllurin í Evropa (smátt um smátt øllum heiminum) við denti á tøkni og materialistiska ovurnýtslu er tekin um eina mentan í upploysn og eina gongd fram ímóti endaligari syndran, soleiðis sum t.d. Spengler lýsir tað í *Der Untergang des Abendlandes*. Mannaættin er í kreppu, menniskjað má sleppa allari vísindaligari og mentanarligari hugmód og læra at ganga til grundar: „Men allur vesturheimurinn fer til grundar“ (Viderø 1990c: 313). Viderø vísir eisini í hesum sambandinum til Heidegger og setningin: „Sein zum Tode“, at vera til fyri at doyggja.

Ein ráðandi hugsan í frásagnunum hjá Viderø er sostatt, at menniskjað í hugmód og stórlæti hevur mist sambandið við lívsins sonnu grund, við upprunaliga lívið í nøgdsemi og eyðmýkt, og við seg sjálvt. Viderø leggur tískil ikki dent á vitan, men á vísdóm, hevur størri álit á mythos enn logos. Menniskjað reikar friðleyst á jørð og fær sambært Viderø ikki fasta grund

undir føti við meiri vitan ella meiri tøkni. Heldur verður tað flutt longur og longur burtur av leið, tí innlit og ró eru at finna í vísdómi, í mythos, t.e. fyri Viderø í einum lívi í gudsótta og í samljóði við lívsins duldu máttir.

Tað áhugaverda er tó, at Viderø flytur seg úr einum umhvørvi, har tey virðini, hann setur høgt, eru ráðandi, og hann er áhaldandi á ferð í økjum, har tey virðini, hann fatar sum syndrandi, ráða. Viderø hámetir føroysku bygdina, einfalda lívið í bøi, haga og á sjógvi, men hann trívist ikki í tí, og hann er tískil á ferð og einsamallur og ongantíð partur av nøkrum felagsskapi. Viderø tykist í grundini trívast best, har sum alt – sambært Viderø sjálvum – er farið av leið.

VIII. At gera nýggjan tekst úr gomlum teksti

Malan Marnersdóttir viðger *Á Suðurlandið* við støði í hugsanum um millumtekstleika í doktararitgerðini *Hvør av øðrum* og greinar m.a. serligu málnýtluna hjá Viderø sum eitt slag av *supratekstleika*, t.e. eitt slag av tekstleika, sum avskeplar og snarar málinum, so teksturin fær „ovurtekstligan dám“ (Marnersdóttir 2000: 344). Við støði í hesum viðger hon tað serliga orðalagið hjá Viderø. Um nýtluna av øðrum tekstum í tekstinum hjá Viderø skrivar hon, at „millumtekstirnir [...] lýsa mentanarlíga jørðildið hjá høvuðspersóninum“ (Marnersdóttir 2000: 349), t.e. avdúka grundarlagið undir hansara fatan av sær sjálvum og sínari tilveru.

Staðfestingin hjá Maluni Marnersdóttur hóskar væl sum inngangur til viðgerðina av hesum kapitlinum, tí her verður víst á, hvussu Viderø í sínum frásøgnum ger nýggjan tekst burtur úr gomlum teksti. Støðið undir viðgerðini eru hugsanirnar hjá Gerard Genette um transtekstleika (sí næstu síðu).

Viderø sær ikki heimin – lýsir ikki heimin – beinleiðis í sínum ferðafrásøgnum, hann sær heimin og lýsir heimin gjøgnum tekstir. Alt tað, sum hann sær og upplivir á sínum ferðum, ber hann saman við kvæði, sagnir, søgur, sálmar og yvirhøvur bókmentaligar, átrúnaðarligar og heimspekiligar tekstir av ymsum slag. Við hvørt eru tilspingarnar ein partur av hendingagongdini, t.d. tá ið Viderø í *Á Suðurlandið* greiðir frá, at fólk í bygdini kvøða *Jómsvíkingar* ella *Torkils datur* (Viderø 1990a: 7-9). Í øðrum førum er tað Viderø, sum í sínum lýsingum ber fyrbrigdi ella hendingar saman við tekstir ella sipar til tekstir, t.d. tá ið hann í *Ferð mín til Jorsala* ber hjúnini Símun og Onnu saman við „Filemon og Baukis; tveir bulir á sama stovni“ (Viderø 1957: 12) ella ber fuglasong saman við ljóði frá Orfeus í helheimi (Viderø 1957: 17), ella tá ið hann í *Frá landi á fyrsta sinni* sum nevnt lýsir riðilin av fólki á gøtunum í stórbýunum í Evropa sum hitt „blinda hliðið“, men uttan at nevna Christian Matras, t.e. uttan gera vart við, hvaðani orðingin stavar (Viderø 1991a: 188). *Bíbliuna* sipar Viderø áhaldandi til, serliga í *Ferð mín til Jorsala*. Stundum eru heilar síður sitat úr *Bíbliuni* (sí t.d. Viderø 1957: 20, 142-43), og ikki so

sjáldan eru sitat úr *Bíbliuni* sett undir liðina á sitatum úr færoyiskum sagnum og kvæðum, t.d. tá ið hann í *Ferð mín til Jorsala* fer úr Hvalvík:

O, Hvalvíkin, frið er tú frá at fara! Farið væl øll somul - - - Guð mun ráða, hvar vær drekkum onnur jól. Líðandi fer bygdin aftur undir. Sneisin kemur undan eins og guðdómligur fingur, ið toyggir seg inn um og ritar á vegginn sítt mene tekul, ufarsin (Viderø 1957: 22).

Her er fyrst ein tilsiping til søgnina um floksmenninar og orðini hjá Sjúrdi við Gellingará: „Fritt er Eystfelli frá at fara“ (Hammershaimb 1969a: 361). Síðani er ein tilsiping til eitt kent niðurlag í færoyiskum kvæðum („Stígum fast...“), sum t.d. verður brúkt í romantiska kvæðinum um *Gøtuskeggjar* eftir Jens Hendrik Djurhuus, Sjóvarbóndan yngra (CCF VI 1972: 486-89), og at enda verða endurgivin lagnutungu orðini úr Dánjals bók í *Gamla Testamenti* um at verða vigaður og funnin ov lættur (Dánjals bók 5, 25-28). Viderø fær lýst sína støðu við at sipa til aðrar tekstir og brúka úr teimum, t.e. hann blandar síni egnu orð við orðingar úr øðrum, eldri tekstum, og gevur orðunum á tann hátt eina søguliga dýpd og ger tey almenn.

Palimpsest

Men umframt beinleiðis samanberingar og tilsipingar síggjast bæði eldri og samtíðarligrar tekstir í lýsingunum hjá Viderø á annan hátt. Við hugtaki frá Gerard Genette ber til at lýsa fyrirbrigðið sum eitt slag av *palimpsest*.

Gerard Genette viðger í *Palimpsests. Literature in the Second Degree* (1997) ymisk sløg av sambandi millum tekstir. Yvirskipaða hugtakið er *transtekstleiki*, og Genette skilmarkar tað sum: „all that sets the text in relationship, whether obvious or concealed, with other texts“ (Genette 1997: 1). Sambært Genette eru fimm sløg av transtekstleika. Tað fyrsta er *millumtekstleiki*, eitt hugtak, sum stavar frá Julia Kristeva, men sum Genette velur at skilmarka øðrvísi, „in a more restrictive sense“, sum antin beinleiðis sitat („quoting“), sum fjalt lán („plagiarism“) ella sum tilsiping („allusion“). Dømini úr frásagnunum hjá Viderø, sum nevnd eru omanfyri, eru øll millumtekstlig. Næsta hugtakið er *paratekstleiki* og sipar til permu, heiti, undirheiti, fororð og onnur sløg av teksti rundan um sjálvan tekstin: „many other kinds of secondary signals“ (Genette 1997: 3). Myndin av *Isabellu* á forsíðuni á *Á Suðurlandið* er sum longu nevnt eitt paratekstligt tekn til lesaran. Triðja hugtakið er *metatekstleiki* og fevnir

um viðmerkingar. Tað eru bæði viðmerkingar, har teksturin, sum viðmerking verður gjørd til, beinleiðis verður nevndur, og viðmerkingar, sum eru meiri fjaldar, tí teksturin ikki beinleiðis verður nevndur, „[it] unites a given text to another [...] in fact sometimes without even naming it“ (Genette 1997: 4). Fjórða hugtakið er tað mest samansetta. Genette nevnir tað *hypertekstleiki* og skilmarkar tað soleiðis:

By hypertextuality I mean any relationship uniting a text B (which I shall call the *hypertext*) to an earlier text A (I shall, of course, call it the *hypotext*), upon which it is grafted in a manner that is not that of commentary (Genette 1997: 5).

Ein hypertekstur er v.ø.o. á einum øðrum stigi og er grundaður á ella sprottin úr einum øðrum teksti, t.e. hevur ein annan tekst sum fortreyt og støði. Hyperteksturin nýtist ikki at nevna hypotekstin. *Ferð mín til Damaskusar* er við hugtøkunum hjá Genette ein hypertekstur og *Ferð mín til Jorsala* ein hypotekstur (sí kap. „Ferð mín til Damaskusar“).

Tað er sambandið millum hypertekst og hypotekst, sum gevur bókini hjá Genette navn, tí sambandið líkist einum fyrbrigdi í skinnbókum úr miðöld, tá skrivað varð oman á ein eldri tekst, sum varð skavaður burtur, men enn hómaðist undir nýggja tekstinum. Genette orðar tað soleiðis: „on the same parchment, one text can become superimposed upon another, which it does not quite conceal but allows to show through“ (Genette 1997: 398-399). Hypertekstliga sambandið kann vera av ymsum slag, men snýr seg í flestum førum um, at ein tekstur (hypertekstur) *transformerar* ein annan tekst (hypotekst). Eitt dømi er sambandið millum *Ulysses* eftir James Joyce og *Odyseusar kvæði* ella sambandið millum *Frænir eitur ormurin* eftir Jens Paula Heinesen og *Sjúrðar kvæðini*. Slík transformation sæst í frásagnunum hjá Viderø, bæði í lutfallinum millum *Ferð mín til Jorsala* og *Ferð mín til Damaskusar* og t.d. millum *Frá landi á fyrsta sinni* og stuttsøgur eftir Heðin Brú (sí kap. „Frá landi á fyrsta sinni“) ella – sum frammanfyri er viðgjørt – sambandið millum gomul eddukvæði, Johannes V. Jensen, Janus Djurhuus og endan í *Ferð mín til Jorsala*.

Fimta slagið av transtekstleika nevnir Genette *erkatekstleiki*. Tað er eitt samband av taksonomiskum slag, ein spurningur um sløg av teksti, t.d. skaldsøgur, essay, yrkingar ella bundið mál, óbundið mál o.s.fr. Erkatekstleiki snýr seg um tann yvirskipaða diskursin, sum ein tekstur hoyrir til. Slík

taksonomi verður oft upplýst fremst í einari útgávu, t.e. paratekstliga, men nýtist ekki at vera tað. Lesarin leggur til merkis erkatekstleikan í lesingini av tekstinum, og erkatekstleikin hevur ávirkan á, hvussu teksturin verður lisin: „is known to guide and determine to a considerable degree the readers' expectations“ (Genette 1997: 5). Hesum spurningi er longu útgreinandi greitt frá í kapitlinum um tekstslag. Viderø heldur seg til ein erkatekst – nevnliga ferðafrásøgn – í teimum tekstunum, sum verða viðgjørdir í hesi ritgerðini, og tað hevur ávirkan á, hvussu tekstirnir verða viðgjørdir.

Erkateksturin er eitt gott dømi um, hvussu ymsu sløgini av transtekstleika ikki altíð lata seg greina sundur, tí erkateksturin kemur í flestum førum til sjónar paratekstliga, og parateksturin kann samstundis lesast sum ein metatekstlig viðmerking til tekstin („hetta er ein skaldsøga“ ella „hetta er ein ferðafrásøgn“). Genette ger sjálvur vart við, at tey fimm sløgini av transtekstleika ikki skulu fatast sum „absolute categories without any reciprocal contact or overlapping“ (Genette 1997: 7).

Eitt áhugavert dømi um, hvussu erkatekstur ávirkar lesingina av einum teksti, er *Á annað Suðurlandið*, ið at byrja við, sum nevnt í kapitlinum „Vitalisma“, er skrivað í heksametrum og snýr seg um eina ferð: „Nú, o móðir, á annað Suðurlandið eg fari / nú ið eg týtt havi á tína tungu hitt víðfagra kvæði“ (Viderø 1990b: 7). Heksemetrini knýta tekstin at erkatekstinum bundið mál og episkari yrking og síðani at gomlu griksku kvæðunum, t.d. *Odysseusar kvæðinum*. Men meðan Odysseus kemur heim til konuna, Penelope, vendir Viderø sær til mammu sína, sigur farvæl við hana og leitar út í heim. Í yrkingini sjálvari eru fleiri dømi um millumtekstligar tilsipingar, t.d. verða orðini í *Also Sprach Zarathustra*, „Die Welt ist tief / Und tiefer als der Tag gedacht“ (Nietzsche 2011: 322) endurgivin sum: „djúpur / er hesin heimur, mjøk djúpari enn at menninar grunar“ (Viderø 1990b: 32), og ein millumtekstlig tilsiping er til protestantiska trúarsetningin *sola fide*: „Av tær sjálvum tú einki mátt gera til tess teg at loysa“ (Viderø 1990b: 18). Metatekstligar viðmerkingar eru eisini, t.d. „Eins og Loki við hamarsklett svá var Prometheus bundin / Eiskýlos skáldið tað sá, at svá alt mannkynið statt er“ (Viderø 1990b: 18). Her verður fyrst gjørd ein viðmerking til søgur úr norrønari og fornari grikskari gudalæru, og tað verður sligið fast, at hugburðurin í teimum er tann sami. Síðani verður ein viðmerking gjørd til leikin um tann fjøtraða Prometheus (sum Aiskýlos vanligar verður hildin at hava skrivað). Tilsipingarnar og viðmerkingarnar verða sostatt brúktar í

tulkingini av tilveruni í einum slagi av teksti – einum erkateksti (t.e. episkari heksametriskari yrking) – sum formliga vísir aftureftir í tíð (setur tekstin í samband við forn, griksk kvæði), og innihaldsliga viðger grundleggjandi spurningar í evropeiskari heimspeki og gudfrøði við støði í millumtekstligum sitatum úr og tilsipingum *til* klassiskar tekstir.

Tað verður alt ov drúgt at fara ígjøgnum øll dømini um transtekstleika í frásagnunum hjá Viderø. Fleiri dømi eru longu nevnd í viðgerðini av *Ferð mín til Jorsala* og *Á Suðurlandið*, og fleiri verða nevnd í viðgerðini av *Ferð mín til Damaskusar* og serliga í viðgerðini av *Frá landi á fyrsta sinni*. Her verða tikin fram nøkur umboðandi dømi, sum skilliga vísa, hvussu aðrir tekstir skyggja upp í gjøgnum tekstirnir hjá Viderø. Dømini vísa, hvussu Viderø í sínum ferðafrásagnum sær seg sjálvan og heimin ígjøgnum tekstir.

Mamman, kornið og minnini – Aakjær og Viderø

Frammanfyri er lýsingin av mammuni í *Ferð mín til Jorsala* viðgjørd sum vitalitistisk lýsing av menniskjum og náttúru. Ein partur av lýsingini av mammuni snýr seg um korn og kornturking og er eitt dømi um, hvussu teksturin hjá Viderø letur seg lesa sum ein hypertekstlig transformatióin av einum øðrum teksti. Viderø skrivar um mammuna:

Í sodnhúsinum vóru miklar fyrireikingar, har tygum bjuggu til av einlistum eins og til tess at taka ímóti tignum gesti; gólvið varð sópað, og høli skilað frá, tak lagt yvir flórin, øskan borin út, sodnkerið reinsað [...] Og har kom gesturin í allari síni tign [...] tegar eldurin var brendur niður [...] tá fóru tygum úr skónum, eins og Móses á sinni... (Viderø 1957: 28-29).

Jeppe Aakjær skrivar í yrkingini „Naar Rugen skal ind“ (1906):

Først bredte Mor et Klæde
saa ømt som nogen Højtidsdug
der maatte ingen træde
med Sko i Høstens Rug;
Saa fejed hun med Limens Rest
hvert snavset Straa tilside
som for en Hædersgjæst
(Aakjær 1926: 50).

Aakjær lýsir eins og Viderø, hvussu mamman ger klárt í sornhúsinum, gólvið verður ruddað og reinsað av einslistum, og í báðum førum verður kornið lýst sum ein tignarligur gestur. Eingin má traðka „med Sko i Høstens Rug“, og hjá Viderø stendur: „tá fóru tygum úr skónum“ (Viderø 1957:29). Aakjær skrivur í 3. ørindi „Den kjære Rug var Gjæsten“, og Viderø skrivur „Og har kom gesturin í allari síni tign“ (Viderø 1957: 28). Bæði í yrkingini hjá Aakjær og í lýsingini hjá Viderø verður arbeiðið við korninum lýst í vendingum, sum gera tað hátíðarligt, tí náttúran og menniskjað skapa í felag eitt lívsgrundarlag, og menniskjað er partur av einari ringrás í stórum, gátuførum samanhangi.

Yrkingin hjá Aakjær er ein yrking av fleiri um korn og kornvelting í *Rugens Sange* (1906). Í savninum lýsa yrkingarnar eina ringrás. Kornid verður lagt í jørðina, veksur og verður heystað („Rugen skal ind“), og í øllum yrkingunum verða arbeiði og náttúra tengd saman í eina eind.

Í fyrsta ørindi í yrkingini stendur:

Nu er det længe siden
men end det gjemmes i *mit* Sind
hvordan i Barndomstiden
den kjære Rug kom ind
(Aakjær 1926: 50).

Viderø lýsir á sama hátt sum Aakjær afturlítandi, hvussu minnini hava sett sítt merki í hann („*mit* Sind“ skrivur Aakjær) og framvegis ávirka hansara lívsáskoðan. Tað snýr seg ikki einans um at lýsa, hvussu arbeiðið við korninum *tá* – fyrri nógvum árum síðan – gekk fyrri seg, men um at fáa fram, hvussu tann, sum *nú* skrivur, hevur ognuð sær alt hetta sum eitt minni og gjørt tað til sítt. Í báðum førum er tað náttúran, kornið, arbeiðið og serliga mamman, sum fylla minnini um fortíðina. Gongdin í lýsingunum hjá Viderø og í yrkingini hjá Aakjær er tann sama, og kornið verður í báðum førum við einum myndburði lýst sum tignarligur gestur, og í báðum førum verður dentur lagdur á tað hátíðarliga í arbeiðinum og at farast má úr skónum⁵⁸. Tað hevði sína praktisku orsök, at fólk skuldu úr skónum, men í orðingunum hjá

58 Hugsanin um korn sum serliga virðismikið sæst í fleiri søgum úr eldri tíð, kendast er kanska søgan hjá H.C. Andersen *Pigen, som trådte på brødet* frá 1859: „... saa smed hun Brødet i Sølen, for at træde paa det... Saaledes kom lille Inger til Helvede“ (Andersen 2003b: 255-56).

Aakjær og Viderø fær tað ein dóm, sum bendir á orðini frá Guði til Móses, tá ið Móses nærkaðist brennandi tornarunninum: „Men lat teg úr skónum, tí at tann staður, sum tú stendur á, er heilag jørð“ (2. Mós. 3,5, *Biblia* 2000: 61). Viderø nevnr beinleiðis Móses. Arbeiðið á og við jørðini hevur eina andaliga grund. Viderø leggur í sínum lýsingum dent á, at hetta var áðrenn nútímans „ídnfrøðiliga samfelagsskipan“ hevði „skilt helg frá sýkndøgum [...] tað gudiliga frá tí gerðandisliga“ (Viderø 1957: 41). Sum Johannes N. Frandsen skrivur í *Dansk litteraturs historie 1870-1920* eru lýsingarnar hjá Aakjær „ikke blot af naturalistisk, men tillige af mytologisk art“ (Frandsen 2009: 584), og tað sama er at siga um lýsingarnar hjá Viderø. Arbeiðið er ikki bara einfalt arbeiði, men minnr meiri um eina gudstænastu og eina takkarbøn. Aakjær nevnr bæði eina mammu og ein pápa, og pápin sendir „en Bøn til Altets Skaber / før Avlen bringes ind“, meðan Viderø letur mammuna hugsa um kornið sum „eins og sending av himni [...] Guðs undurfulla gáva“ (Viderø 1957: 29). Munurin er tó, at yrkingin hjá Aakjær er ljós og løtt, meðan Viderø dregur fram ein skugga úr ljósinum: „Har inni í undarliga tryllska sodnkerinum kyknaði upp saman við eldinum allskyns avskeplað kvikindi; gálvandi reyðlig trýni og blóðrondut eygu“ (Viderø 1957: 29). Viderø nevnr pátrúnna um Sornkeramarjun: „Í sodnhúsinum búði Sodnkersmarjun“ (Viderø 1957: 31). Í lýsingunum hjá Viderø anir óttin og hugsanin um, at menniskjað ikki hevur tamarhald á øllum. Undir liðini á ljósinum er myrkið: „á Heiði var svartur maður komin í fylgi við mann, sum var á heimleið úr aðrari bygd“ (Viderø 1957: 32). Meðan barnið í yrkingini hjá Aakjær trygt leggur seg at sova: „Og mellem Hjulets Eger / gaar Stjerneblink og Maaneskin / og milde Vinde hveger / mens Barnet slumrer ind“ (Aakjær 1926: 53), so gerst tilveran fyr tann unga Viderø „alt meira og meira uggsamlig“ (Viderø 1957: 31), og í songini tyrpast „aftur ræðslurnar úr øllum ættum“ (Viderø 1957: 38). Ringrásin í lýsingunum hjá Aakjær er lívsjáttandi, hjá Viderø er ringrásin eitt tekin um, at alt fær ein enda: „hitt uggsamligasta av øllum var, at síðsti dagur var nú fyrir durum“ (Viderø 1957: 33). Transformatióin hjá Viderø av yrkingini hjá Aakjær er v.ø.o. melankolsk og álvarsom.

Í lýsingunum verður tó ikki einans yrkingin hjá Aakjær hypertekstliga transformerað. Yrkingin hjá Tróndi Olsen „Her er vakurt í Føroyum“ (1907) hómast undir ljósu lýsingunum av náttúruni, og endurgivið verður úr henni: „Og har niðri hómaðust trígga- og blómudísir, sum leiktu sær um fríðu

flöturarnar - - tær, ið ráða øllum vøxtri - - sótu teytandi og góvu træðrinar út og slógu teir í vevnaðin til „hinar gullvovnu kápu“ summarsins“ (Viderø 1957: 27). Í yrkingini hjá Tróndi Olsen stendur: „Nú er gullvovin kápan, í vár hon fór í“ (Olsen 1992: 13). Orðingin hjá Tróndi Olsen sipar ikki beinleiðis til nornurnar, sum spinna lagnutræðrir, men Viderø byggir myndina hjá Tróndi Olsen út. Talan er um millumtekstligt sitat, sum verður sett í nýtt høpi. Frammanundan hevur Viderø siterað úr sálminum eftir Grundtvig „Hin signede dag“ (1826) í týðingini hjá Mikkjali á Ryggi: „Hin signaða dag vit síggja fró úr havinum upp at stíga“, og sálmurin „Morgenstund har guld i mund“ (1853) eftir Grundtvig sæst sum ein millumtekstlig tilskiping: „Sum gull er hin árla morgunstund“ (Viderø 1957: 18) o.s.fr. o.s.fr. Tað eru romantiskar og nýromantiskar yrkingar um náttúru, vøxstur og sól, sum síggjast í vitalistisku lýsingunum av gerandisliga arbeiðinum í heimbygdini.

Tær døpru lýsingarnar fær Viderø íblástur til úr sagnum og søgum um trøll og huldufólk og úr eldri yrkingum, t.e. yrkingum, sum eru eldri enn romantikkini. T.d. stendur: „sungu um at liggja í jørðini í fyra fjalum og einum laki?“ (Viderø 1957: 40). Setningurin sipar til „Afften Psalme“ (1678) eftir Dorothe Engelbretsdatter: „Fire Fiele er min Pragt / hvor udi jeg bliffver lagt / Med it Lagen og lit meer“ (Engelbretsdatter 2010: 99-100). Í lýsingunum hjá Viderø syngur mammann sálmar við eyðkendum barokkum huglagi. Ein ljósúr lívsfevnandi dámur verður settur upp ímóti eini áminning um, at alt fær ein enda. Tað dapra huglagið úr barokku sálmunum hóska væl til tær hugsanir, Viderø seinni ger sær við støði í týskari heimspeki, serliga Nietzsche og Spengler, um ein heim í upploysn (sí kap. um *Frá landi á fyrsta sinni*). Fyri Viderø ger tað ikki mun, at sálmarnir eru átrúnaðarligir, og at teir hava ein boðskap um frelsu, sum hvørki Nietzsche ella Spengler høvdu viljað kenst við. Fyri Viderø er tað einans umráðandi at fáa fram, at menniskjað er partur av stórum samanhangi, sum tað ikki til fulnar kann skilja og fáa ræði á. Sansaliga myndamálið og ógvusligu mótsetningarnir í barokku sálmunum hóska væl til orðalagið hjá Viderø.

Lýsingarnar av mammuni eru sum longu nevnt ávirkaðar av hugsanum um lívgevandi móðurina í vitalismuni, og Viderø líkist í mongum førum Aakjær. Myndirnar, sum Viderø tekur fram um spunakrakkin í roykstovuni, um bønarbøkur, sang og eyðmýkt, minna nógv um myndirnar í yrkingunum hjá Aakjær, sum í *Rugens Sange* hevur triggjar yrkingar til mammu sína, m.a. „Mors Rok“, har tó eisini pápin verður nevndur: „Far ta'r ned saa tung en

Bog / med Gud han hvísker sammen“ (Aakjær 1926 74). Viderø nevnið allar lestrarbøkurnar í heiminum og skrivar t.d. um pápan: „rokkur og karðar vóru beindir burtur [...] tryggur sat hann har á krakkinum [...] Guðrøkiliga flutti hann fingurin orð av orði...“ (Viderø 1957: 34-35). Yrkingin hjá Aakjær „Mor ved Brønden“ lýsir eins og Viderø ger at byrja við í lýsingunum av minninum um mammuna, hvussu mamman er eld og bíðar eftir deyðanum. Í yrkingini hjá Aakjær stendur mamman við brunnin í garðinum, „den Vaar blev ikke hendes / det følte hun her!“ (Aakjær 1926: 82). Hjá Viderø situr mamman langt úr landi á einum skeri: „Mær finst tygum sita úti á útskeri einsamøll [...] um allan sjónarringin deyðans skadda“ (Viderø 1957: 25). Bæði innihaldsliga, í myndum og í huglagi líkjast lýsingarnar hjá Aakjær og Viderø nógv, men tær hjá Aakjær eru í bundnum máli í danskari náttúru, tær hjá Viderø eru í óbundnum máli í føroyskari náttúru og eru yvirhøvur daprari.

Viderø gekk á Askov Háskúla, har Jeppe Aakjær hevði verið næmingur og var nógv sungin. Sum nevnt í kapitlinum um vitalismu greiðir Viderø frá um Aakjær í *Frá landi á fyrsta sinni*. Hann skrivar, at tey sungu Grundtvig og Ingemann, men at: „serliga sungu øll av heilum hugi Jeppe Aakjær“ (Viderø 1991: 46). Viderø endurgevur úr „Havren“ og „Piger på engen“. Tað eru sangir um náttúru, ljós og samljóð, men Viderø staðfestir samstundis, at hann kom „lítið á tal við hinar næmingarnar“ (Viderø 1991: 47), t.e. sangirnir, tekstirnir, vóru tá og eru í skrivingini hansara samband við felagsskapin.

Onnur dømi – palimpsestin kann hvørva

Í *Á Suðurlandið* vísir Viderø á, at túrurin ikki hevur sama endamál fyri hann sum fyri hinar av manningini, og tað ger hann við at brúka kvæðið um *Brúsajøkul* og søguna um Suttungs mjød. Men ikki einans er kvæðið um *Brúsajøkul* ein tulkning av avbjóðingini hjá manningini á túrinum: at fáa fong við heim av vandaferð. At Viderø brúkar eitt kvæði minnir um byrjanina í *Fastatøkurum* eftir Heðin Brú, har høvuðspersónurin, Høgni, kvøður „Grani bar gull av heiði“ (Brú 1965: 5). Umborð á *Isabellu* kvøða og tosa teir um at „taka gullið frá Brúsa“ (Viderø 1990a: 83, 116). Í báðum førum verða kvæði um fong, „gull“ (sum er fiskurin á Suðurlandinum), brúkt í tekstinum sum tulkningaramboð hjá monnunum umborð. Í báðum førum er talan um tað fyrbrigdið, sum Genette nevnið millumtekstleika, men í fyrra døminum, t.e. kvæðunum viðvíkjandi, verða tekstirnir beinleiðis nevndir, og tað verður

siterað úr teimum („quoting“), í seinna døminum verður fjalt sipað til tekstin („allusion“), t.e. kvæðini verða nevnd og endurgivið verður úr teimum, meðan *Fastatøkur* ikki verður nevnd.

Transtekstliga sambandið við aðrar tekstir er í støðum so tætt og umfangandi, at tað sum nevnt næstan er vónleyst – og meiningarleyst – at skráseta alt. Tað hevur hin vegin týdning at fáa fram, at Viderø í stóran mun brúkar tekstir hjá øðrum í sínum frásagnum, og at hann hevur lyndi til at lýsa heimín – síggja heimín – ígjøgnum hesar tekstir. Serliga *Biblian* gevur honum nógv myndir og hendingar at brúka í lýsingum. Spunakrakkurin heima í roykstovuni verður til „gudahásæti“, og roykstovan verður „Nóaørk“, og sum „himnaskip“ ber roykstovan Viderø gjøgnum vandar (Viderø 1957: 35), tí á bróstinum hómast „skuggar av dreygum og dysjadólgum“ (Viderø 1957: 31). Tað heimliga umhvørvið verður á slíkan hátt ikki beinleiðis bíbilskt, men tað fær við millumtekstliga myndamálinum dýpd og mýtologiskan dám. Við at brúka aðrar tekstir fær Viderø gandað gerandisdagin og gerandisligt arbeiði. Hendingar, sum fara fram í heimbygdini ella á ferðum, verða á slíkan hátt gjørdar almennar og tíðarleysar. Men sum víst á í greiningini av *Ferð mín til Jorsala*, dettur gandurin burtur við hvørt, tað er eins og palimpsestin hvørvur, og eftir stendur t.d. bara Jerúsalem sum ein skitin býur í oysandi regni ein heystardag í 1951. Jerúsalem er bráðliga ikki tann bíbilski, ævigi Jerúsalem, og Viderø fær hug at flenna at sær sjálvum.

Transtekstleiki og ferðaleið

Hóast Viderø í sínum frásagnum brúkar øll hugsandi sløg av tekstum, so er tað týðiligt, at ferðaleiðin hevur týdning fyri úrvalið. Tað eru t.d. serliga bíbilskir tekstir og sálmar, sum verða brúktir í *Ferð mín til Jorsala* og *Ferð mín til Damaskusar*, serliga kvæði og norrønur skaldskapur, t.d. søgur úr *Eldru Eddu* ella íslendingasøgum, síggjast í *Á Suðurlandið*, og í lýsingunum av uppvækstrinum í heimbygdini í *Frá landi á fyrsta sinni* er tað serliga Heðin Brú, meðan t.d. Nietzsche og Spengler síggjast aftur í lýsingunum av stórbýarmeldrinum í Evropa. Men sum longu víst á, er ein ørgrynna av øðrum tekstum at síggja í frásagnunum. Viderø er í sínum ferðafrásagnum áhaldandi í samrøðu við aðrar tekstir.

Umframt norðurlenskar yrkjarar og høvundar sipar Viderø serliga til týskar bókmentir og týska heimspeki. Merkisvert er tað sum nevnt, at Viderø ikki brúkar enskar ella amerikanskar bókmentir. Í *Á Suðurlandið*

kjakast menninir umborð á *Isabellu* um Darwin og menningarlaræruna (sí t.d. Viderø 1990a: 175), men angulsaksisk mentan er í aðrar mátar ikki tikin við í frásagnirnar, hóast Viderø er í Onglandi á veg til Jerúsalem. Tað er eins og Viderø við staðfestingini um enska málið í *Ferð mín til Jorsala* ger eina endaligu niðurstøðu: enska málið er ætlað einans „at verða nýtt á keyptingum og í sölubúðum“ (Viderø 1957: 61). Undir býr kanska ein kritikkur av utilitaristiskari angulsaksiskari hugsan, sum ikki hóskar til hugsanirnar hjá Viderø í ferðafrásagnunum og als ikki til endamálið við hansara ferðum. Men Viderø útgreinar ikki sína støðu.

Gamalt fær nýggja merking

Viderø brúkar tekstir hjá øðrum í sínum frásagnum, og hann brúkar orðingar hjá øðrum fyri at lýsa sína egnu støðu, men hann brúkar tekstirnir í nýggjum høpi, blandar teir saman. Genette skrivur, at „humankind, which is ever discovering new meaning, cannot always invent new forms; it must at times be content to invest old forms with new meanings“ (Genette 1997: 400). Viderø brúkar gamlar tekstir, men í nýggjum samanhangi, gevur teimum nýggja, øðrvísi merking. Transtekstleikin í hansara frásagnum avdúkar hansara mentanarliga, andliga jørðildi. Aakjær verður t.d. fluttur í øðrvísi samanhang og transformeraður, aðrar yrkingar verða blandaðar við hansara og við orðingar hjá Viderø. Transtekstleikin vísir tí, hvussu Viderø sær og tulkar sína tilveru í ferðafrásagnunum við støði í kvæðum, sálmum, bíbliusögum, yrkingum, týskari heimspeki o.s.fr., og transtekstleikin hevur sum avleiðing, at lýsingarnar av hansara støðu á ávísam stað og í ávísari tíð verða feldar inn í eitt meiri víðfevnt alment høpi.

Í næstu kapitlunum verða frásagnirnar *Frá landi á fyrsta sinni* og *Ferð mín til Damaskusar* viðgjørðar. Í viðgerðunum verður víst á, hvussu Viderø brúkar aðrar tekstir fyri at lýsa sína støðu og fyri at gera mun á sær sjálvum og øðrum.

IX. Frá landi á fyrsta sinni

Í hesum kapitlinum verður víst á, hvussu Viderø við støði í vitalistiskari lívsfatan brúkar Nietzsche og Spengler í kritikki av vesturlendskari mentan, og greinað verður, hvussu Viderø transformerar tekstir eftir Heðin Brú og H.C. Andersen í sínum lýsingum av uppvakstrarárunum í Skálavík og mongu ferðunum í Evropa.

Frá landi á fyrsta sinni kundi tað sama itið *Frá landi á øðrum sinni* ella *Frá landi á triðja sinni* ella bara *Frá landi*, tí frásøgnin lýsir ikki einans fyrstu ferðina hjá Viderø úr Føroyum, men byrjar við hansara fyrsta skúladegi og endar við hugleiðingum um deyðan.

Frásøgnin kundi verið lisin sum sjálvsævisøga, men Viderø skrivar ikki um alt sítt lív. T.d. skrivar hann sera lítið um sína tíð sum prestur og um arbeiðið við at týða *Bibliuna*, og hann skrivar als einki um sítt lív sum maður og pápi. Týðningarmikil tíðarskeið í lívi hansara eru ikki við. Ferðin til Jerúsalem í 1951-52 verður ikki nevnd. Viderø skrivar einans, at tað var „mær, sum at eg skuldi burtur úr Hvalvík“ (Viderø 1991a: 82), og síðan er eitt glopp merkt við einari asterisk.

Frá landi á fyrsta sinni fevnir ikki um „das ganze Leben“. Viderø skrivar í brotum um partar av lívi sínum, og hann ger mest burtur úr ferðum. Lopið verður frá ferð til ferð. Men tað eru ferðir á ungum árum og á gamalsaldri, ikki ferðir sum heild, t.e. allar ferðirnar eru ikki við. Viderø ger mest burtur úr byrjan og enda.

Vísandi til Herbert Douglas skrivar Paul Fussell, at flestu ferðafrásagnir krevja, at rithøvundurin, sum skrivar tær, hevur:

some philosophy of life [...] and the courage to proclaim it and put it to the test; he must be naïf and profound, both child and sage (Fussell 1980: 204)

Ein rithøvundur, sum skrivar ferðafrásøgn, skal hava eina hugsan um lívið og hava dirvi at bera hugsanina fram, royna hana, í samhangandi frásøgn. Hann skal bæði vera góðvarin, lata seg taka á bóli og vera hugsanarsamur, greinandi – skal vera barn og vísmáður. Í *Frá landi á fyrsta sinni* eru hesi evni Viderøs serliga sjónsk. Týðiligari enn í hinum frásagnunum leggur Viderø

fram eina lívsáskoðan og tulkar sítt lív, og blandingin av tí góðvarna og tí djúpt grunaða, av barninum og vísmanninum, eyðkennir frásøgnina.

Tað er tó ikki einfalt at siga, nær Viderø er góðvarin, t.e. endurgevur hendingar, kenslur og hugsanir, sum tær eru komnar fyri á ferðum, og nær hann – við støði í øðrum tekstum og krøvum í tekstslagnum – ger eina frásøgn um seg sjálfvan sum góðvarnan, greinandi ferðamann. Viderø spælir við aðrar tekstir, transformerar aðrar tekstir, í síni frásøgn, og hann setur seg sjálfvan á pall í einum tekstslagi við ávísari hevð og ávísam krøvum: einari ferðafrásøgn.

Sum í *Á Sudurlandið* er lítið broytt í mun til hendingar og persónar uttan fyri tekstin. Nøvnini á persónum eru ikki broytt. Beiggi Viderø, Mortan Luther, verður nevndur við navni (Viderø 1991a: passim.) og tað sama fleiri av ættfólkum hansara í Sandoyinni, í Hesti og á Velbastað (Viderø 1991a: 16-17). Onnur í heimbygdini verða eisini nevnd við sínum røttu nøvnum, og seinni verða t.d. Kuhr professari (Viderø 199a: 66), Christoffer Lützen (Viderø 1991a: 64), Tróndur Olsen (Viderø 1991a: 64), Folland (Viderø 1991a: 65), J.H.O. Djurhuus (Viderø 1991a: 65-66) og fleiri nevnd⁵⁹. Frásøgnin fylgir í tíð lívsleið Viderø, men í brotum, stundum eru lýsingarnar drúgvur, stundum sera stuttar, og stundum verður steðgað á bráðliga, og byrjað verður so av nýggjum við frásøgn um hendingar á øðrum stað ella fleiri ár seinni, t.d. „Og eg kom til Keyppannahavnar“ (Viderø 1991a: 48) ella „Og eg eri aftur í Áthenuborg“ (Viderø 1991a: 109).

Ein friðleys reikan eyðkennir sostatt innihaldið í frásøgnini, og tað sæst aftur í setningsbygnaði og orðavali. Nógvar tankastrikur eru í tekstinum, t.d. eru á fyrstu síðunum, t.e. síðu 5-9, oman fyri 70 tankastrikur. Tankastrikurnar hava ikki allar neyvt sama endamál, men tær órógva lesingina og fáa lesaran at steðga á. Lesarin verður drigin inn í tekstin og sleptur aftur. Samstundis geva tær lesaranum eina kenslu av skundi. Tað er eins og stundir ikki hava verið til at útgreina alt í orðum, tí eru tankastrikur settar inn, og so er tað upp til lesaran at hugsa um týðningin í teimum. Tað skundmikla og ótolna

59 At hetta eru veruligir/søguligir persónar er flestum kunnugt, og tað ber til at fáa skjalfest í t.d. Andreassen (1997) og Grane (1980). Hanus Andreassen (nú: Kamban) skrivur um gongutúrinn hjá J.H.O. Djurhuus og Viderø, sum Viderø sjálfur nevnr á bls. 65-67 í *Frá landi á fyrsta sinni*. Um J.H.O. Djurhuus skrivur Hanus Andreassen: „ikki kundi hann vita, at hesin fátæki skálvíkingurin einaferð fór at handfara hexametrið við meira framkomnum kynstri og minni faftandi handlag enn Janus sjávr“ (Andreassen 1997: 70).

sæst eisini í nýtsluni av sambindingarorðinum „og“. Setningar verða leysliga knýttir saman, ofta parataktiskt og uppreksandi:

Og havið stóð við klettin, og síl vóru komin í Stóra alt niðan í Tálgagilsánna, og fløtan oman frá Lýðahúsunum var øll gul av sóljum, og í vatnræsinum [...] Og har á tí lága threskøldi sat Greta gamla...“ o.s.fr. (Viderø 1991a: 6).

Fleiri setningar byrja á slíkan hátt við „og“. T.d. „Og fjøllini grønkaðust...“ (Viderø 1991a: 11), „Og tímin leið...“ (Viderø 1991a: 15, 21), „Og farið varð...“ (Viderø 1991a: 26), „Og triðja várið kom...“ (Viderø 1991a: 27). Umframt at benda á órógv og skund, minna setningarnir um setningar í *Bíbliuni*, t.d. í Fyrstu Mósebók: „Og Guð segði“, „Og Ádam nevndi“, „Og Harrin segði“, „Og Sára livdi“, „Og Jákup helt fram“ o.s.fr. (*Bíblia* 2000). Setningarnir fáa av tí sama ein hátíðarlígan, djúpleittan dóm. Tað er sum vil Viderø vísa á, at frásøgnin ikki einans snýr seg um ítøkiligar, tíðarbundnar hendingar og persónar, men um ævigar, úrtøkiligar spurningar og um almenn menniskjalig viðurskifti.

Innihaldsliga vísa setningarnir omanfyri á tíðarinnar gongd, serliga árstíðir. Tíðin fer við Viderø, hann fær ikki tamarhald á tilveruni, men er í einum tíðarstreymi, er kastaður út í tíðina, og hann finnur ikki hvíld. Hann tuskar úr stað í stað og tykist ikki altíð greiður yvir endamálið við mongu ferðunum.

At liva fyri at doyggja

Móti endanum á frásøgnini verður tískil víst til Heidegger og hugsanina um „sein zum Tode“ (Viderø 1991a: 89). Viderø lýsir sína tilveru sum eina „Geworfenheit“. Við støði í orðingunum hjá Thomas S. Wentzer í eftirskriftinum til donsku útgávuna av *Sein und Zeit* í 2007 kunnu vit siga, at Viderø lýsir sína tilveru sum eitthvørt, hann er tveittur út í, uttan at hava valt tað sjálvur, og kortini er tað álagt honum at fáa skil á og taka ábyrgdina av tí (Wentzer 2007: 544).

Setningurin „sein zum Tode“ vísir á, at tað er framman fyri deyðanum, at menniskjað verður rivið úr sínum fjálgu hugsanum, verður tvingað til at síggja tilveruna klárari, steðga á og varnast seg sjálvt. Deyðin ger tó ikki einans vart við seg við endan á lívinum, men er ein støðug áminning alt lívið. Møguleiki og endaleiki eru sambært Heidegger at skilja sum grundleggjandi upplivingar- og greiðsluhættir (eksistential) í tilveruni (Wentzer 2007:

552), og Viderø ger nógv burtur úr deyðanum sum einari avdúking. Tað er framman fyri deyðanum, menniskjað sær sína tilveru. Men „sein zum Tode“ merkir fyri Viderø at liva fyri „at doyggja“, tí „lívsins vegur er deyðans vegur“ (Viderø 1991a: 74, 138), t.e. Viderø flytur setningin hjá Heidegger í bíbilskt høpi og gevur honum eina aðra merking. Sambært Paulusi doyr menniskjað saman við Jesusi í dópinum og verður vakt til nýtt lív (Róm.v.br. 6, 4), og á líkan hátt kann verða sagt, at deyðin í kristnari læru er byrjanin til nýtt lív. Menniskjað skal tí ikki krøkja seg í lívið, men læra seg at liva fyri at doyggja. *Frá landi á fyrsta sinni* kundi sostatt eisini itið *Frá landi á síðsta sinni*, tí hugsanir um lívsins enda, um deyða, fylla nógv, og eins og vanligt hjá Viderø verða hugsanirnar um tað persónliga festar í hugsanir um almennar treytir í lívinum.

Viderø brúkar ikki Heidegger skipað, hann sipar leysliga og assosiativt til hansara, og tá ið tað ræður um hugsanir um tilveruna – „some philosophy of life“ – eru ávirkanir frá øðrum heimspekingum og rithøvundum týðiligari. Fyrst og fremst eru tað hugsanir hjá Nietzsche og Spengler um eina vesturlenska mentan í uppløysn.

Einsemi og felagsskapur

Bygnaðurin er í høvudsheitum: heima – burturi – nýtt heim. Viderø byrjar við barnaárunum í Skálavík og endar við lýsingum, fyri ein part í bundnum máli, um at fara „um heimsins enda“ (154), t.e. at doyggja, og hann krøkir seg í sína barnatrúgv, setur sína vón til „tað, sum ikki er at sjá“ (160), t.e. eitt lív eftir deyðan.

Men bygnaðurin er á lægri stigi samansettari enn so. Frásøgnin lýsir, hvussu tað ferð eftir ferð miseydnast fyri Viderø at verða limaður inn í ein felagsskap við onnur, hann gongur alsamt fyri seg sjálvan: „eg gekk fyri meg sjálvan við sama lag“ (Viderø 1991a: 47).

Byrjað verður við fyrsta skúladegi, og Viderø staðfestir: „Helst hava tað verið tung spor at fara frá húsum“ (Viderø 1991a: 5). Viderø skrivar „helst“, t.e. hann er ikki vísur í, at sporini vóru tung, men afturlítandi hugsar hann, at tað var so, og tað hóskar væl til søguna, hann skal siga um seg sjálvan, tað gevur søguni samhang. Viderø skal úr tryggja umhvørvinum heima í almenna skúlan, og tað gongur ikki væl: „fekk hogg á nevið, svá at nasablóð fleyt, og tár úr eygum runnu“ (Viderø 1991a: 5). Fyrsti skúladagur verður lýstur sum eitt slag av burturvísing, Viderø verður ikki tikin upp í ein nýggjan

felagsskap. Tá hann seinni skal konfirmerast, gongur leiðin til Skopunar, og sjálf konfirmationin gongur væl, men tá ið hann kemur aftur at húsum, kennir hann seg fremmandan og eydnuleysan. Hann skrivar, at hann “var hamingjuleysur, fór stundum niðan um húsini fyrir meg sjálvan og græt“ (Viderø 1991a: 21). Túrarnir til skips við *Isabellu* verða somuleiðis lýstir sum miseydnaðir, t.e. hann kennir seg ikki sum ein av manningini og luttekur lítið í arbeiðinum umborð. Tá ið hann fer til Danmarkar at ganga í skúla, er sama skilið, „var allan tíð fyrir meg sjálvan, kom lítið á tal við hinar næmingarnar“ (Viderø 1991a: 46-47), og stutt eftir, at hann er komin heim at vera prestur, fer hann av stað aftur, tí „gott innivist fekk eg ikki“ (Viderø 1991a: 82).

Frásøgnin lýsir á henda hátt eina røð av miseydnaðum innlimanum, miseydnaðum *rite de passage*, og merkisvert er tað, at Viderø hvørja ferð flytur seg um vatn úr einum stað í annað. Tað verður ikki týðiliga drigið fram í frásøgnini, men er regluligt og hevur týdning. Fyrsta skúladag fer hann t.d. „út um Gerðisá“. Til Skopunar at konfirmerast gongur leiðin fyrst til Sands og síðani fram við „vatninum“ (Viderø 1991a: 17). Við slupp fer hann á Suðurlandið, „út í havið“ (Viderø 1991a: 30), til Danmarkar „við Lýru, danska postskipinum [...] inn á thá stóru fjarðir“ (Viderø 1991a: 38, 40) o.s.fr.

Tað er sum ein tváttur hvørja ferð, ein reinsan, ein ferð úr einari støðu í eina aðra, úr einari skipan í eina aðra. Men tað eydnast ikki at koma upp í nakran felagsskap og verða ein av fleiri í einari skipan. Viderø er tí áhaldandi á ferð.

Í kristindóminum er vatnið fyrst og fremst knýtt at dópinum. Við vatni verður tann trúgvandi limaður inn í eina skipan umvegis óskipaða vatnið, sum reinsar. Í *Gamla Testamenti* er tað syndaflóðin, sum flytur menniskjuni úr einari gamlari skipan í eina nýggja (Fyrsta Mósebók, kap. 6-9). Í *Nýggja Testamenti* biður Jesus lærusveinarnar doypa øll fólkasløg og gera tey til lærusveinar sínar (Matt. 28,19 og Mark. 16,16), og sum nevnt lýsir Paulus í Rómverjabrævinum, kap. 6,4, dópin sum eina gongd úr deyða til nýtt lív. Í *The Penguin Dictionary of Symbols* verður skrivað um vatn, at tað í søgum, sagnum og átrúnaði hevur eina merking, sum „may be reduced to three main areas. It is a source of life, a vehicle of cleansing and a centre of regeneration“ (Chevalier&Gheerbrant 1996: 1081). Vatn er bæði „creator“ og „destroyer“, tað rúmar øllum, sum er „potential, unshaped“ (ibid: 1081-82). Í frásøgnini hjá Viderø verður vatn brúkt í hesi merking, t.e. brúkt sum ein mynd fyri at

vísa á, hvussu hann ongantið kemur úr óskipaða vatninum (kaos) í eina nýggja skipan (kosmos) – ella ongantið kemur heilur og broyttur tvørtur um á, vatn ella hav, ongantið fult og heilt ognar sær eitt nýtt stað og tekur leiklutir á seg í einari skipan saman við øðrum. Tað er sum ein miseydnaður dópur hvørja ferð. Longu á fyrstu síðu staðfestir hann, at „tað hevur verið nakað við mær, sum hevur brotið av við hini børnini“ (Viderø 1991a: 5). Staðfestingin er ein afturlítandi greining og samstundis inngangurin til frásøgnina.

Viderø brúkar seinni eina ítøkiliga mynd í lýsingini av sær sjálvum: hann hevur skeivar naddar, t.e. tað er sum við einum hvølpalási, naddarnir mugu ganga inn í hvølparnar, annars fæst lásið ikki upp. Viderø fær ikki lásið upp og verður standandi uttanfyri. Um samfelagið skrivur hann, at tað er ikki lukkligt, um „naddar sita skeivir ella eru ov margir ella ov fáir; tá má verða, at barnið fer til viks og fer burtur úr verkinum“ (Viderø 1991a: 62). Lýsingarnar minna um lýsingarnar aðrastaðni í hansara frásøgnum, t.d. í *Ferð mín til Jorsala*, har hann ber seg saman við Ádam, sum er tveittur út úr paradís (Viderø 1957: 42). Fólki kunnu við hvørt vera vinalig og blíð, men innum sleppur Viderø ikki – ella tað er soleiðis, Viderø tulkar sína støðu, og soleiðis skrivur hann ferðafrásagnir við sær sjálvum sum høvuðspersóni.

Bygnaður

Men síðstu partarnir í frásøgnini eru øðrvísi. Bæði innihaldsliga og formliga. Parturin, sum niðanfyri í yvirlitinum verður nevndur 7. partur, er fyri tað mesta skrivaður í bundnum máli, yrkingum. Friðloysi, sum eyðkennir fyrstu 6 partarnir, tykist vera burtur. Tað óskipaða nærkast einari skipan, og yrkingarnar snúgva seg um at fara úr hesum heimi og koma í ein annan heim: „Og mín sál, sum troytt er av at stunda / lívsins gongd og útmødd av at grunda / hvílist við at biðja Faðir Vár“ (Viderø 1991a: 133). Tað er ikki ein sannføring um ein annan heim, men ein vón um at nærkast einum øðrum heimi, og ró kemur yvir tekstin: „Jesus, gev í hjarta mítt tann friðin / sum tú tínnum vinum gavst, eg biði“ (Viderø 1991a: 136). Í alt eru 17 yrkingar í 7. parti, og allar snúgva seg um at siga lívinum, heiminum, farvæl. Fleiri av yrkingunum hava regluligan bygnað við endarímum og minna um sálmar, t.e. eru um trúna á Guð og vónina um eitt lív eftir deyðan. Viderø sleppir frásøgnunum um ítøkiligar ferðir og hugleiðir um lívið sum eina ferð.

At enda situr Viderø „fram á árarnar“ og lítur út yvir „havið“ (Viderø 1991a: 172). Myndin við vatninum („havið“) heldur fram, men í 7. parti er

myndin ein kend allegori við lívinum sum vandamiklari siglingarferð og antin menniskjanum í lítlum báti ella kirkjunum sum einum skipi, ið trygt førir tann kristna heim: „Tað er kirkjuskipið, floyin dýra“ (Viderø 1991a: 162). Tí byrjar síðsti partur við, at Viderø situr „fram á árarar“, nú er hann komin fram, men hann er enn ikki innlimaður. Bygnaðurin í frásøgnini sær í yvirliti soleiðis út:

1	2	3	4	5	6	7	8
Fyrsti skúla-dagur	Konfirmatióin í Skopun	Á Suðurlandið	Til Danmarkar	Til Føroya at vera prestur – og út og heim-aftur	Á ferð í Evropa	Ferðin um heimsins enda	Spæl við borð-bátum
5-15	15-21	21-38	38-75	75-88	88-132	132-172	172-176
Á	Vatn	Hav	Hav	Hav	Hav	Hav	Vatn
÷	÷	÷	÷	÷	÷	?	+

Byrjað og endað verður í Skálavík við áum og vøtum. Men endin, 8. partur, er longur afturi í tíð enn byrjanin. Viderø leitar aftur til tíðina, áðrenn hansara skúlagongd byrjaði. Hann minnst aftur á sunnudagar í barndóminum, tá ið børn í Skálavík fóru á Lítlavatn at spæla við borðbátar. Minnini eru um at vera partur av einum felagsskapi í spæli, og tað var ikki eitt sakleyst og lætt spæl, men ein fyrireiking til lívsins avbjóðingar: „værlig skuldum inn á Lítlavatn „eina langa ferð“, „eina váðaferð“ [...] „Tú verður ætíð at lúta fyrir einum, sum er hærri““ (Viderø 1991a: 174). Viderø nevnið aðrar dreingir í bygðini, m.a. beiggja sín Mortan Luther, Hans Jacob í Stovuni (Heðin Brú) og Leivur á Trøð (Viderø 1991a: 173). Minnini um spælið geva ábendingar um, at Viderø hevur upplivað løtur við felagsskapi, og at hann at enda í frásøgnini ger sær hugsanir um ein slíkan felagsskap eftir lívsins „siglingsferð“. Teknini niðast í yvirlitinum (+ og ÷ og ?) vísa á, um Viderø verður limaður inn ella ikki.

Læra at vera til

Lýsingin av spælinum við borðbátum er samstundis eitt dømi um, hvussu Viderø brúkar tekstir hjá øðrum fyri at fáa fram sína „philosophy of life“, tí søgan er søgd fyrr, nevnliga í stuttsøguni „Bátabløðini“ (1971) eftir Heðin Brú⁶⁰. Viderø ger søguna hjá Heðini Brú til hypotekst og sína egnu frásøgn um spælið til hypertekst. Tað sama er galdandi fyri byrjanina í frásøgnini. Lýsingarnar av fyrsta skúladegi hjá Viderø leggja seg oman á lýsingarnar í stuttsøguni „Mín fyrsti skúladagur“ (1948) eftir Heðin Brú. *Frá landi á fyrsta sinni* byrjar og endar sostatt við tilsippingum til stuttsøgur eftir Heðin Brú.

Viderø lýsir sína skúlagongd á síðunum 5 til 12 í fyrsta parti av frásøgnini: „Tað var mín fyrsti skúladagur“, og seinni stendur samanumtakandi: „Svá liðu árin, og ein av mínum seinastu skúladøgum rann upp“ (Viderø 1991a: 5-6).

Bæði í frásøgnini hjá Viderø og í stuttsøguni hjá Heðini Brú verða lærararnir lýstir sum veikir og líkasælir. Lítið skil er á undirvísingini, og nóggur gangur og ofríður er í skúlanum. Viderø skrivar t.d. „Skúlastovan var sum á glóðum“ (Viderø 1991a: 6). Mamman fylgir í báðum førum dreingjunum í skúla og biður Jesus fylgja teimum. Í stuttsøguni hjá Heðini Brú er ein óargaligur drongur, nevndur Krisjan. Hann setur seg t.d. at „telgja hol í borðið“, og tá ið lærarin er farin eitt ørindi, fer hann „upp á borðið at standa“ og fer at „spæla grind“ (Brú 1948: 100-101). Í frásøgnini hjá Viderø er grind í Miðvági, og tað órógv var dreingirnar, og serliga nógv verður gjørt burtur úr einum óargaligum dreingi, nevndur Viljam. Viljam rópar t.d. „Nei, eg fari heldur burtur í haga at bjarga mær ullini“, og hann fer síðan út á gólvið at grulva. Tað endar við, at lærarin blakar hann út úr skúlastovuni (Viderø 1991a: 7-8). Í stuttsøguni hjá Heðini Brú fer Krisjan eisini á gólvið at grulva fyri at gera bíbliusøguna um Dánjal og leyvurnar livandi fyri hinum næmingunum. Í báðum førum duga hesir óargaligu dreingirnir eitt hvørt, sum hugtekur hinar næmingarnar – og kanska serliga hugtekur ávikavist Viderø og frásøgu fólkið í stuttsøguni hjá Heðini Brú. T.d. stendur hjá Viderø, at „Viljam var listinlærdur. Hann kundi at leika á kambi og fáa fram undurfullar tónar [...] Hann kundi ta størstu list“ (Viderø 1991a: 8), og Krisjan í stuttsøguni hjá Heðini Brú dugir

60 Hanus A. Samuelsen nevnr stutt hetta sambandið í ummæli í Dimmalætting í 1991: „frásøgn frá óvitaárunum við borðbáti inni á Lítlavatni, har m.a. Hans Jacob í Stovuni er við (sbr. Heðin Brú: Bátabløðini)“. Samuelsen tekur samanum fleiri útgávur eftir Viderø í sama ummæli og ger ikki meiri við eygleiðingina (Samuelsen 1991a).

at siga frá og hefur eina persónliga styrki, sum næmingarnir leggja til merkis. Tá lærarin hóttir Krisjan við, at hann ongantið verður konfirmeraður, svarar hann, at so verður hann bara „baptist“, og so tekur hann eina turra lykkju úr taskuni, tí hann er svangur (Brú 1948: 104). Munurin er tó, at meðan frásøgufólkið í stuttsøguni hjá Heðini Brú stuttleikar sær í skúlanum og eftir loknan skúladag letur væl at, verður Viderø bukaður av og kemur „sum vegin heimaftur av leikvøllum“ (Viderø 1991a: 5). Meðan líkasælan hjá læraranum í stuttsøguni hjá Heðini Brú ger skúlagangin leyslátadan og undirhaldandi, er líkasælan ein vanlukka fyri Viderø. Og høvuðspersónurin í stuttsøguni hjá Heðini Brú verður – hóast gang og órógv – partur av felagsskapinum. Viderø leggur í sínari frásøgn dent á, at tað verður hann ikki: „eg var hræddur og fór ikki gjarna frá húsum“ (Viderø 1991a: 5).

Bæði í frásøgnini hjá Viderø og í stuttsøguni hjá Heðini Brú lata næmingarnir seg órógva av gerandisdegnum í bygdini, Krisjan og Viljam vilja heldur luttaka í grindadrápi ella fara til fjals enn sita í skúlanum og lesa. Í báðum førum hava óargaligu dreingirnir eginleikar, sum ávikavist Viderø og frásøgufólkið hjá Heðini Brú hava virðing fyri, og Viderø tykist bæði vera hugtikin av – og sakna – áræði hjá Viljami. Bókstavirnir K (Krisjan) og V (Viljam) eru sum Kristian Viderø, og dreingirnir kunnu vera umboð fyri tað, sum Viderø heldur seg mangla, t.e. evnini at luttaka í gerandisdegnum í bygdini saman við øðrum heldur enn at ganga fyri seg sjálvan og droyma seg burtur í aðrar heimar. Dreingirnir fylla tað út, sum Viderø heldur seg mangla, men eisini áhaldandi hefur hug at halda seg burtur frá, t.d. tá ið hann fer á Suðurlandið: „eg kreyp inn aftur í lokrekkjuna, sum var hin aftasta undirlokrekkja í stýriborð - -“ (Viderø 1991a: 32).

Viderø sipar ikki beinleiðis til Heðin Brú í síni frásøgn um skúlagongdina, men mongu tilsipingarnar til seyð og ull í frásøgnini um skúladagarnir hjá Viderø benda á heitið á stuttsøgusavninum, *Flókatrøll* (1948), sum „Mín fyrsti skúladagur“ stendur í. Um ein av síðstu skúladøgunum hjá Viderø stendur t.d., at menn komu við seyðafylginum oman ímóti bygdini, og at mangir „seyðir drógu ull eftir sær, heilar pesjur“ (Viderø 1991a: 6). Eitt flókatrøll er júst ein seyður við gamlari ull ella pesju⁶¹. Tætta sambandið millum fólkinum í bygdini og náttúruna verður í báðum tekstum drigið fram, fjallmenninir minna sambært Viderø um „ullasekkir“, teir hava ull í

61 Í *Føroysku Orðabók* stendur: „seyður við kloddum av gamlari ull el. pesju“ (*Føroysk Orðabók* 1998).

brókunum og uppi undir troyggjunum, og alt er „í samljóðan“. Hjá Heðini Brú sipar heitið á stuttsögusavninum heldur ekki bara til seyð, men eisini til fólk. Niklas Niklái í „Ein hersøga“ verður t.d. lýstur sum „størsta flókatrøll í bygdini“ (Brú: 1948: 52). Millumtekstliga sambandið er týðiligt, søgan hjá Heðini Brú er inni í frásøgnini hjá Viderø, og frásøgnin hjá Viderø letur seg lesa sum ein transformerandi hypertekstur lagdur oman á søguna hjá Heðini Brú.

Læra at ganga burtur

Endin í *Frá landi á fyrsta sinni*, s. 172-176, letur seg á sama hátt lesa sum ein hypertekstur lagdur oman á eina stuttsøgu eftir Heðin Brú. Tað er sum nevnt „Bátabløðini“ úr stuttsögusavninum *Búrávnrin* (1971). Í stuttsøguni greiðir Heðin Brú frá einum spæli við bátum. Spælið er ein fyrireiking til vaksnamannalívið, tí børnini hava hoyrt tosið heima í bygdini og sæð bátarnar, tá ið teir lógu og bíðaðu uttan fyri bogar og sker, „tá óveður kom á teir“ (Brú 1971: 42). Spælið hjá børnunum er tískil eitt spæl „um lív og deyð, so stórt, at tað er ikki orð fyri“ (Brú 1971: 43). Spælið líktist ikki øðrum spølum og hevur serligan týðning fyri børnini í bygdini.

Viderø nevnr í lýsingini av spælinum við borðbátum beinleiðis Heðin Brú, „Hans Jacob í Stovuni [...] borðbáturin hjá Hans Jacobi“ (Viderø 1991a: 173), og hann transformerar søguna hjá Heðini Brú og brúkar hana til at fáa fram hugsanina um, at menniskjað er ætlað „at ganga burtur“, t.e. at menniskjað hevur sína avmarkaðu tíð á jørð. Sami Viljam, sum fyrsta skúladag er óargaligur, er við í spælinum á Lítlavatni. Viljam sigur, at „nú er ikki heima at sita“, og Viderø fer við honum og hinum smádreingjunum inn á vatnið at spæla. Hetta er øvugt av fyrsta skúladegi, tá kendi Viderø seg burturvístan. Men spælið gongur fyri seg, meðan Viderø er lítil drongur. Spælið á Lítlavatni minnr um eitt „Paradise Lost“, t.e. tað er áðrenn, Viderø – sum Ádam – varð tveittur út úr paradísinum, áðrenn hann skuldi taka uppgávu og leiklutir á seg, áðrenn hann gjørdist varugur við seg sjálvan og sínar „skeivu naddar“. Tann 8. og síðsti parturin í *Frá landi á fyrsta sinni* kundi sostatt eisini verið partur 0, tí hetta er áðrenn Viderø fer tvørtur um ána í skúla og skal trína inn í eina almenna skípan. Tað er hin vegin týðiligt, at tað er tann vaksni Viderø, sum á gamalsaldri tekur samanum, tí spælið á Lítlavatni verður knýtt í hugsanir um, at alt hvørja løtu kann ganga undir, tað er ein almenn menniskjalig treyt. Orðini at enda eru „maður er ætlaður at

ganga burtur“ (Viderø 1991a: 176). Hjá Heðini Brú er spælið við borðbátum ein fyrirreiking til lívið, hjá Viderø er tað ein fyrirreiking til deyðan.

Hypoteksturin hjá Heðini Brú er tí eitt støði ella eitt slag av frymli, sum Viderø leggur sína frásøgn um spælið í. Men í hugburði er stórir munur á. Stuttsøgan hjá Heðini Brú verður transformerað og fær nýggja merking í frásøgnini hjá Viderø. Tað sama er galdandi fyri stuttsøguna „Mín fyrsti skúladagur“. Báðar søgurnar hjá Heðini Brú snúgva seg um at vera í felagsskapinum og trína inn í lívið. Viderø svarar aftur við at skriva úr einari støðu uttan fyri felagsskapin eygleiðandi lívið og við einum boðskapi um, at alt er ætlað at „ganga burtur“, hvørva.

Stoppinálín

Meðan stuttsøgurnar hjá Heðini Brú eru byrjan og endi, hefur søgan „Stoppinálín“ (1846) eftir H.C. Andersen ein serligan leiklut í lýsingunum, Viderø hefur av sær sjálvum. Munurin er harumframt, at meðan søgurnar hjá Heðini Brú ikki verða nevndar beinleiðis, verður søgan um stoppinálina nevnd – ella kunngjørd – við heiti og rithøvundi: „kennarin [...] beyð oss [...] finna niður á „Stoppunálina“ av H. C. Andersen“ (Viderø 1991a : 8). Viderø greiðir síðani frá, at:

vær lósum um „Stoppunálina“, og Viljam kom inn aftur í skúlastovuna. Men illa gekst at skapa ró [...] Men eg var eins og dottin burtur úr, sat og bindi tigandi – forløg „Stoppunálinnar“ høvdu fangað mítt oyra og mín hug – eg sat sum burtur í øðrum heimi (Viderø 1991a: 8-9).

Viderø missir seg sjálvan burtur í søguni um stoppinálina. Stoppinálín fær mong hogg, men hvørja ferð reisir hon seg aftur. Viderø leggur seg m.a. eftir, at „stórt var ímyndanaravt hennar“ (Viderø 1991a: 10). Stoppinálín billar sær inn, at hon er seyminál og tí finari, enn hon í veruleikanum er. Søgan um stoppinálina snýr seg um samleika og um ikki at kenna – ella ikki vilja kenna – seg sjálvan. Men søgan snýr seg fyri Viderø fyrst og fremst um týdningin av at siga eina søgu um seg sjálvan. Stoppinálín verður skolað burtur, men hon heldur fast um eina søgu um seg sjálva sum seyminál, hon heldur seg verða ætlaða at liva eitt annað lív, enn tað hon livir. Viderø sigur á líkan hátt eina søgu um seg sjálvan, og tað er ikki neyðturviliga sama søga, sum onnur høvdu sagt um hann. Millumtekstliga sambandið við „Stoppinálín“ er tí ein

viðmerking til ætlanina hjá Viderø við frásögnini. Viderø og stoppinálin hava í felag, at tey bæði gera sær ein samleika við søgum um seg sjálvi. Viderø ger mongu høgginu og vantandi evnini til at gerast partur av felagsskapinum til eina dygd. Hværja ferð hann er fyri mótgangi, sipar hann til søguna um stoppinálina: „Eg var varur tess, at hinir næmingarnir flentu at mær, men eg mintist á „Stoppunálina““ (Viderø 1991a: 51). Fyri Viderø er søgan um stoppinálina eitt slag av vegleiðing í lívsins mótgangi.

Men í søguni hjá H.C. Andersen er ein ironi, sum Viderø velur at ignorera ella ikki varnast. H.C. Andersen vísir á, at stoppinálin ikki kennir seg sjálva og ikki sær sína støðu ella rættari: hon noktar at viðmerkna sína støðu, tí „jo finere man er, desmere kan man holde ud“ (Andersen 2003a: 405). Viderø hevur ikki somu ironisku distansu til stoppinálina. Tvørturímóti sær Viderø í søguni um stoppinálina eina strategi, og tá ið hann er fyri bakkøstum, minnir hann seg á søguna. Stoppinálin verður skolað burtur, kleimd, og at enda verður hon liggjandi á vegnum, men hon støkkur ikki: „aftur slapp stoppunálin heil“ (Viderø 1991a: 10). Viderø er hugtikin av „ímyndaravli“, ímyndingarevnum, hennara og sær í teimum eina leið fyri seg. Tað ber til at lyfta seg burtur úr gerandisdegnum við at siga søgur. Eitt árið, meðan hann er undir lestri í Danmark, fer hann ein drúgvan gongutúr í Svøríki. Tá leggur hann til merkis, at hann hevur góð evni at siga frá søgum. Hann verður boðin heim til ein lögreglumann í Kungsbakka og fær at eta:

Eg var bilsin av mær sjálvum, at eg kundi svá væl at siga frá, svá at tey sótu með gapandi munn og hlýddu á – og karlurin bað aftur og aftur festarmoyuna skeinkja upp í aftur (Viderø 1991a: 59).

Viderø leggur til merkis, at hann hevur evni, sum gera tað møguligt fyri hann at vera uttanfyri og samstundis hava atgongd til felagsskapin. Í frásögnini sigur hann eina søgu um seg sjálvum sum eygleiðandi og søgufróðan ferðamann við góðum ímyndingarevnum. Viderø er ikki í felagsskapinum, men hann hevur tó ein leiklut í felagsskapinum.

Millumtekstliga sambandið við „Stoppunálin“ er sum nevnt sjónligt og greitt. Longu eftir fyra síðum stendur, at tey í skúlanum fara at lesa „„Stoppunálina“ av H.C. Andersen“ (Viderø 1991a: 8), og síðani verður áhaldandi víst á søguna, við hvørt metonymiskt, tí stoppinálin verður ikki nevnd beinleiðis, men í staðin verður nevnt ymiskt, sum er knýtt at henni, t.d.

hendingar, sum henni eru fyrri í söguni: „Tá alt í einum kom ein tvagskolan niður í „rennuna“ úr hini stóru tváttarbalju“ (Viderø 1991a: 54) ella: „Tá kom ein verri skolan úr tváttarbalju verkakonunnar; sú skolan var súr – tevjaði illa“ (Viderø 1991a: 73). Viderø flytur hendingar úr söguni um stoppinálina í frásøgnina um seg sjálvan. Í frásøgnini eru slík afturvendandi metonymisk tekn at skilja sum metatekstligar viðmerkingar til søguna hjá H.C. Andersen. Í summum førum verður einans víst til „rennuna“ sum eina mynd fyrri samfelagið: „Eg sá, at mikil skittur var í hini stóru „Rennu“, og at ikki var alt gull, ið glitraði“ (Viderø 1991a: 55). Viderø lýsir seg sjálvan sum lítilsverdan, men krækir seg í eina søgu um seg sjálvan eins og stoppinálin, t.e. mongu bakkøstini fáa eitt virði, tí tey kunnu brúkast í einari søgu, nevniliga søguni um Viderø sjálvan, hansara lut í lívinum og hansara ferðir. Stoppinálin er sum Viderø á ferð, hon dettur í eitt vask, í eina rennu, verður sett í eitt eggjaskal o.s.fr., og hon er áhaldandi fyrri mótgangi.

Tað hevði verið sjálvsagt at lisið ironisku lýsingarnar í söguni hjá H.C. Andersen sum eitt slag av sjálvironi í frásøgnini hjá Viderø, men Viderø er sakligur í sínum viðmerkingum og yvirhøvur sínum brúki av söguni, t.e. hann brúkar søguna um stoppinálina, men tekur tað ironiska úr henni.

Tað ber tískil til at lesa alla *Frá landi á fyrsta sinni* sum ein hypertekst. Men meðan tað vanliga er so, at hyperteksturinn leggur seg oman á hypotekstin sum ein pastisja ella ein travesti – ella í hvussu er sum ein tekstur við øðrum samtíðarligum innliti – so er tað øvugt í hesum føri, tí hyperteksturinn tekur eitt lag úr hypotekstinum og ger hann einfaldari. Viderø leggur dent á evnini til „ikki at stokka“, hóast mótgangurin er harður. At stoppinálin ikki er før fyrri at viðurkenna sína støðu, letur hann fara, tí hann heldur sjálvur fast um at siga sína søgu til enda, sjálvur um mótgangurin til tíðir – sambært Viderø sjálvum – er um at gera hann til einkis. Í veitslu hjá bóndanum í Hoyvík verður funnist at honum fyrri ikki at liva rætt: „Men eg tagdi... „stoppinálin“ fell á hliðina í eggskurnini – men brotnaði ikki“, og síðani leggur hann afturat: „Vær erum allir uppi í eggskurn, som tolar ikki lot úr hananevi [...] Margir eru hreystir [...] og ernir eins og „stoppunálin“; teir halda seg vera meir enn tað, teir eru [...] Men eg vildi ikki vera sum hon“ (Viderø 1991a: 84). Heldur enn at lesa søguna um stoppinálina sum eina ironiska lýsing av fáfongd og vantandi sjálvsinnliti, lesur Viderø søguna sum eina ávaring og gevur henni ein kristnan symbolikk, stoppinálin er menniskjað í lívsins tíðarstreymi (og eyðmýkt og trúgv tryggja, at leiðin í streyminum er røtt, ikki hugmóð).

Viderø reisir seg eftir hvört hogg eins og stoppinálin, men hansara söga er ein söga um eyðmýkt og um at góðtaka mótgangin og friðleysu reikanina á jørð sum eina tilverutreyt. Viderø snarar trupulleikunum á og vísir til Paulus: „Men Paulus sagdi, at allir havi syndgað – allur heimurin teir beru skeivu naddar – og at teir, sum søgdu seg vera betri enn aðrir, høvdu kolldømt seg sjálvar - -“ (Viderø 1991a: 65). At vera á ferð, ikki finna hvíld á nøkrum stað, kann vera ein góður eginleiki. Viderø ger søguna um stoppinálin til søguna um seg sjálvan sum eitt slag av nútímans pílagrími á jørð. Hann tekur aðrar tekstir, t.d. stuttsøgurnar hjá Heðini Brú, uppí, og hann brúkar teir til sítt endamál, ger teir til undirskipaðar partar í sínari frásøgn.

Ein heimur í uppløysn

Transformiðin av tekstunum hjá Heðini Brú og H.C. Andersen er tó ikki einans ávirkað av kristnari læru um eyðmýkt og náði, men eisini hugsanum úr týskari „Lebensphilosophie“, serliga Nietzsche og Spengler. Fleiri ferðir vísir Viderø til setningin hjá Nietzsche úr *Also Sprach Zarathustra*: „Der Mensch ist etwas, das überwunden werden soll“ (Viderø 1991a: 70, 79, 89, 128, 138, 171). Hesi orðini hjá Nietzsche geva afturljóð t.d. í lýsingunum av spælinum við borðbátum, og tey standa sum eitt slag av niðurstøðu í frásøgnini: „maður er ætlaður at ganga burtur“ (Viderø 1991a: 176). Í *Also Sprach Zarathustra* merkja orðini, at menniskjað er komið at einum markamóti. Gomlu virðini, gomlu hugsanirnar, hava mist sína megi, einki er eftir í teimum, og tí krevst ein nýggj byrjan, eitt nýtt menniskja. Nietzsche leggur orðini í munnin á vísmanninum Zarathustra, sum leingi hevur sitið fyri seg sjálvan á einum fjalli, hevur avbyrgt seg og hugsað um menniskjuni, og sum komin niður aftur av fjallinum tosar við menniskjuni um yvirmenniskjað: „Und Zarathustra sprach also zum Volke: *Ich lehre euch den Übermenschen*. Der Mensch ist Etwas, das überwunden werden soll“ (Nietzsche 2011: 9). Boðskapurin er, at menniskjað skal vinna á menniskjanum, skal leggja tað aftur um seg. Fyri Nietzsche er tað ein spurningur um at vinna á nihilismuni, eftir at virðisgrundarlagið í vesturlendsku mentanini er burtur og: „Gott tot ist“ (Nietzsche 2011: 8). Virðini eru fánað burtur, og menniskjað er ikki longur ført fyri at skilja seg sjálvst í einum samanhangi, kann ikki geva lívinum meining og sær sjálvum eitt virði. Zarathustra minnir menniskjuni á, at tey eru á jørðini og ikki skulu látast hava eina trúgv, sum tey í grundini ikki hava: „Ich schwöre euch, meine Brüder, *bleibt der Erde treu*“ (Nietzsche 2011: 9). Menniskjuni skulu ikki seta

sína vón til yvirjarðligar heimar, lata seg tæla av spekulatiónum og vónum, men halda seg til tann heimin, jørðina, sum tey ítøkiliga eru ein partur av. Yvirmenniskjað er tað menniskjað, sum er ført fyri at leggja menniskjað aftur um seg og slóða fyri einari nýggjari byrjan.

Viderø tekur allan mentanarkritikkin hjá Nietzsche til sín, men hann er eklektikari, og hann heldur fast um sína kristnu trúgv. Hann lýsir, hvussu menniskjuni eru vilst av leið, og hvussu vesturlenska mentanin syndrast, men hann setur ikki sína vón til yvirmenniskjað, heldur til Guð. T.e. trúgv in á Guð, sum Nietzsche ger upp við, tí hon forðar menniskjunum í at vera jørðini trúgv og viðurkenna støðuna, sum tey eru í, er sambært Viderø loysnin. Kjarnin í hugsanini hjá Nietzsche er at gera upp við dualismuna í vesturlenskari hugsan og halda seg til lívið á jørð. Viderø heldur fast um dualismuna.

Við støði í trúnni brúkar Viderø eisini Spengler. Oswald Spengler gav út drúgvu viðgerðina av søgunnar gongd og støðuni í Vesturheiminum – *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte* – í tíðarskeiðinum 1918–22. Verkið hóskaði væl til upplivingina av syndran og vónloysi eftir fyrra kríggj og fekk nógva umrøðu og stóra ávirkan í tíðini millum kríggini.

Heitið á verkinum er samstundis niðurstøðan og boðskapurin. Spengler grundgevur fyri, at gongdin í søguni er ein ringrás, ikki ein linja við byrjan og enda. Mentanir koma og fara, og Spengler greinar seg fram til átta mentanir íroknað vesturlensku mentanina í síni egnu tíð. Allar mentanirnar knýtir hann í eina frummynd, eitt „Ursymbol“ (Spengler 1923: 228 ff.). Eyðkenni fyri vesturlensku mentanina er sambært Spengler tað faustiska, tann markleysa strembanin, men strembanin tykist vera komin fram at einum marki. Upprunaliga megin í vesturlensku mentanini er burtur, og málið er ikki nátt, tí tað kundi ikki náast. Tann vesturlenska, faustiska strembanin er ein stremban eftir tí óendaliga, og Spengler lýsir tí søguna um Vesturheimin sum eina sorgarsøgu (Spengler 1923: 229). Í kritikkinum av vesturlenskari mentan byggir Spengler í stóran mun á Nietzsche, og hann nevnir í innganginum, at Nietzsche „glänzend und theatralisch“ lýsir „den Willen zum Leben“ (Spengler 1923: 62). Í viðgerðini av nihilismuni vísir hann eisini til Nietzsche og skrivar m.a. um sonevnda faustiska nihilistin í Vesturheiminum (Spengler 1923: 459).

Tað er torført at finna fram til eitt háttalag í viðgerðini hjá Spengler,

hann arbeiðir ikki sum sögufrøðingur og heldur ikki sum heimspekingur, og endamálið er ikki at kanna søguna, men at siga, hvussu søgan fer at verða: „In diesem Buche wird zum ersten Mal der Versuch gewagt, Geschichte vorauszubestimmen“ (Spengler 1923: 4). T.e. hóast Spengler viðger søgu og søgugongd, er endamálið at líta frameftir. Orðið „morfologi“ í heitinum skal skiljast sum grundleggjandi eindir. Spengler vil vísa á, at í søguni er ein grundleggjandi bygnaður, sum endurtekur seg, og alt, sum vit vanliga fata sum søgu – t.d. orsökir og avleiðingar – er bara slíkt, sum liggur oman á grundleggjandi broytingum í bygnaðinum. Hann nevnir tað eisini „eine Logik der Geschichte“ (Spengler 1923: 4). Í tíð byrjar hann uml. 3400 f.Kr. við egyptisku mentanini, og hann endar við syndranini av vesturlendsku mentanini í síni egnu tíð (Spengler 1923: 70-72).

Avgerandi fyri fleiri av lýsingunum hjá Viderø er, at Spengler ger mun á mentan og siðmenning. Siðmenningin er endastigið í mentanarligari menning, t.e. tá hendir ikki meir, mentanin stirðnar og kann enn í langa tíð varðveita sína støðu og ávirkan í heiminum, men afturgongdin er byrjað: „Denn jede Kultur hat ihre eigne Zivilisation [...] Die Zivilisation ist das unausweichliche Schicksal einer Kultur [...] Sie sind ein Ende, unwiderruflich“ (Spengler 1923: 42-43). Einki kann stæðga gongdini úr mentan til siðmenning til syndran, tað er „eine Logik der Geschichte“.

Viderø ger sama mun á mentan og siðmenning sum Spengler, t.d. skrivur hann, meðan hann eygleiðir lívið í stórbýunum í Evropa, at „Mentanin, sum áður var livandi og rótsterk, tók allar hlutir úr lagdi, var fólkið sjálvt – er nú vorðin siðmenning, eitthvat uttaná, røttotið“ (Viderø 1991a: 87). Sambært Viderø megnar Spengler væl at lýsa støðuna, sum Vesturheimurin er í, tí mentanin hevur vaksið seg sterka, men hevur mist megina, nú liggur alt uttaná, og afturgongdin er byrjað. Spengler brúkar ein lívfrøðiligan myndburð og ber gongdina saman við lívið hjá einstaka menniskjanum: „Jede Kultur durchläuft die Altersstufen des einzelnen Menschen. Jede hat ihre Kindheit, ihre Jugend, ihre Männlichkeit und ihr Greisentum“ (Spengler 1923: 145). Viderø skrivur t.d., at heimurin hevur fingið deyðadóm „eins og hin gamli maður hlýtur at eldast og doyggja“ (Viderø 1991a: 95). Vesturheimurin er komin í ellisár, og Spengler nevnir sína egnu tíð eina siðmenningarliga tíð, ikki eina mentanarliga tíð: „Wir sind zivilisierte Menschen“ (Spengler 1923: 55). Viderø tekur fult og heilt undir við honum.

Síðstu menniskjuni

Lýsingarnar hjá Viderø av lívinum í stórbýum í Evropa eru sostatt týðiliga ávirkaðar av Nietzsche og Spengler. Viderø heldur seg síggja byrjanina til endan í stórbýarmeldrinum: „Og hin stóri skari tokar áfram – sum fyrri vestan – stundandi á viðskera, skorpu og skón og á ástarfýst og ástarsýning og dagbløð og bløð...“ (Viderø 1991: 110). Menniskjuni leita eftir dagdvøljú og undirhaldi eins og síðstu menniskjuni, sum Zarathustra lýsir:

Ich zeige euch *den letzten Menschen* [...] „Wir haben das Glück erfunden“ – sagen die letzten Menschen und blinzeln [...] ein wenig Gift ab und zu: das macht angenehme Träume [...] Man wird nicht mehr arm und reich: beides ist zu beschwerlich [...] Man ist klug und weiss Alles... (Nietzsche 2011: 14).

Lýsingin hjá Nietzsche (umvegis Zarathustra) av „síðstu menniskjunum“ sæst aftur í lýsingunum hjá Viderø av menniskjunum í stórbýunum í Evropa, tey reika um í býunum, men hava mist burtur mál og mið. Hann lænir sum longu nevnt eina orðing frá Chr. Matras og nevnir tey „blinda hliðið“ (Viderø 1991a: 108). At eingin er ríkur og eingin fátækur verður sæð sum tekin um eina mentan í uppløysn, og Viderø sær tí javnaðarrøsluna sum eitt tekin um, at vesturlenska mentanin er komin at einum endamóti, er vorðin síðmenning:

Nú er sálin farin úr øllum hlutum, javnvæl øllum monnum – alt er tómt [...] Hin sanna bilting tók seg upp í Englandi með „Bill of Rights“ 1689 [...] Úr henni spratt hin sanna javnaðarstevna, sum nú fer sigrandi um allan heim og sum Spengler sigur, at vær allir eru, at vær føðumst sum javnaðarmenn, og sum endar í „Untergang des Abendlandes“, ein undirgangur, sum eingin má steðga, har sum lívið doyrt at innan (Viderø 1991a: 121).

Menniskjuni hava sambært Viderø mist sambandið við náttúruna og við seg sjálvi: „Nútímans maður trýr á bivreiðir og trimplar og kvistar...“ (Viderø 1991a: 86). Viderø heldur seg ikki einans síggja hetta í evropeiskum stórbýum, men eisini heima í Føroyum, t.d. á Tvøroyri: „nú fóru fáir til skips. – Fólkið var vorðið veikt og sjúkligt. – Hin størsti vinnuvegur var studningur...“ (Viderø 1991a: 85). Mótsetningurin til uppløysingina og innihaldsleysa lívið í síðmenningini í Evropa er lívið í Føroyum í farnum tíðum, tað lívið, sum

tilkomin fólk í Føroyum – sambært Viderø – „minnast [...] tá ið vinnan var andaliga grund lívsins“ (Viderø 1991a: 86), t.e. tilkomin fólk á hansara egnu døgum miðskeiðis í 20. öld. Hugsanin hjá Viderø er, at „sálin er farin úr øllum hlutum“, og hetta minnir um myndamálið hjá Spengler, tá ið hann skrivar, at „Eine Kultur wird in dem Augenblick geboren, wo eine grosse Seele aus dem urseelenhaften Zustande [...] Menschentums erwacht“ (Spengler 1923: 144). Henda „grosse Seele“ er sambært Viderø burtur, og fólk ið er veikt. Siðmenningin hevur onga sál, er bara „eithvat uttaná rótrotið“.

Hugsanirnar hjá Spengler eru, sum tað sæst omanfyri, fullar í myndum, og tað kann vera torført at finna út av, hvat tað í grundini vil siga, at ein mentan verður fødd í somu løtu, sum ein sál vaknar o.s.fr. Northrop Frye nevndi verkið hjá Spengler „one of the world's great Romantic poems“ (Frye 1997: xvii). Spengler orðar seg skaldsliga og stundum ógreitt, og tað verður ikki minni ógreitt, tá ið Viderø blandar Spengler við kristnu læruna um heimsins enda: „Soleiðis er stórborgin [...] hon er glað og fagnandi [...] hon er hin stóra skøkja, sum eingilin kvað upp deyðadóm yvir: „Fallin er Babel – „/ „Untergang des Abendlandes“ [...] jørðin verður øll at lúta“ (Viderø 1991a: 146). Sambært Viderø er ikki einans talan um, at Vesturheimurin gongur undir, allur heimurin gongur undir, tí vesturlenska mentanin hevur breitt seg út um allan heim: „Nú verður allur heimurin at „ganga undir“; nú verður einki at koma í hans stað og byrja aftur av nýggjum – nú verður tað heimsins endi“ (Viderø 1991a: 88). Viderø broytir sostatt søgufatanina hjá Spengler, hann ger ringrásina til eina linju, søgan hevur eina byrjan og ein enda, og á tann hátt verður spenglerska søgufatanin „kristnað“, alt hendir bara eina ferð. Viderø brúkar v.ø.o. apokalyptisku hugsanirnar hjá Spengler og Nietzsche, og hann lænir orðingar frá teimum, men hann ger søgufatanina hjá Spengler kristna, og hann góðtekur hvørki ateismuna ella uppgerðina við dualismuna hjá Nietzsche.

Tó er tað júst eina uppløysn og ein enda, sum Nietzsche og Spengler lýsa í sinum verkum, sum Viderø heldur seg síggja tekin um í evropeiskum stórbýum. Vesturlenska mentanin er farin av leið, tí er tað ein dygd at vera uttanfyri og eygleiða, men søgan dregur øll við sær, og deyðin hjá tí einstaka endurspeglar deyðan hjá einari mentan og sambært Viderø heimsins enda (vit skulu øll „læra at ganga burtur“), tí vesturlenska mentanin, sum sambært Spengler er komin í ellisár, hevur breitt seg um allan heim.

Hugsanirnar hjá Viderø eru merkiliga samansettar. Hann er áhaldandi

á ferð og fyri ein stóran part í stórbýum, har ábendingarnar um ein heim í upplöysn – sambært Viderø – er sjónskast. Í París smellur hann um úti á gøtuni og verður fluttur á sjúkrahús, har „tey undarligu tól siga frá duldum skortum og skeivleikum og skeivum nøddum og syndum“ (Viderø 1991a: 94). Viderø verður hjálptur, men finst at markleysu strembanini í Vesturheiminum og „teirri veldugu vjelafrøði“. Hann nevnir fólkinum rundan um seg „tað blinda hliðið“ og staðfestir, at tey hava ongan Guð og onga æviga vón (Viderø 1991a: 94). Men tað eru kortini hesi somu fólk við „vjelafrøði“, sum gera tað møguligt hjá honum at ferðast um allan heim og sum bjarga honum á sjúkrahúsinum í París. Viderø trívist í nútímans býum, í meldrinum, og hann brúkar – í hvussu er javnan – „vjelafrøði“, men hann hevur samstundis tørv á at finnast at stórbýarmentanini og øllum nútímans hentleikum. Á tann hátt er hann av sonnum ófullkomin. Hann lýsir seg sum ein, ið alsamt er fyri seg sjálvan, hevur „skeivar naddar“, hann er sum ein Ádam tveittur út á ferð, men hann er samstundis førur fyri at uppliva og njóta ferðina, og ferðin gevur honum eina søgu at siga um seg sjálvan.

Ikki vera jørðini trúgvur

Viderø tulkar sína støðu sum einsamallur ferðandi inn í eina fatan av søguni, og hann ger tað til hitt sanna og rætta lívið ikki at finna seg til rættis, men støðugt leingjast eftir einari aðrari tilveru enn teirri ítøkiligju jarðisku, sum hann og øll rundan um hann, eru í. Á tann hátt setur hann seg sjálvan á pall sum ein nútímans pínslarvált. Skulu vit brúka orðini hjá Nietzsche, so er Viderø ikki jørðini trúgvur. Men tó finst Viderø at menniskjunum á sama hátt sum Zarathustra. Viderø lyftir seg upp um fjøldina, tí fjøldin er vilst av leið. Viderø kemur úr útjaðaranum, eins og Zarathustra kom oman úr fjøllunum, og hann heldur seg uttanfyri, eygleiðir og ger viðmerkingar. Hann hevur upplivað ein annan heim, har samljóð var millum gerandisdagin og tað æviga, har „vinnan var andaliga grund lívsins“ (Viderø 1991a: 86).

Í støðum er Viderø ítøkiligur í sínum atfinningum. Um reikanina í stórbýunum skrivar hann, at serliga „geingur streymurin norður vestur eftir – alt vestur til hinna ríku Bandaríkislanda, sum Thorlákur Komeini sáli kallaði „hin stóra Sátan“. Hann havdi sæð tað sama sum Spengler, at hin mikla vjelafrøði triðja heimsins ber í sær deyðadóm – eins og hin gamli hlýtur at eldast og doyggja“ (Viderø 1991a: 94-95). Hugsanirnar hjá Spengler um, at mentanarmenning og -syndran eru at líkna við menniskjalívið, sæst aftur, og

Viderø heldur lítið um tað, sum stóra fjøldin av fólki vil (at hann umskrivar Rohollah til Thorlakur er kanska eisini eitt tekin um eina tráan eftir at skapa heiminn eftir síni egnu mynd, at fáa vald við at navngeva, skriva). Khomeini verður tó ikki gjørdur til vísmann, tí hann er sambært Viderø „undir veldi hins stóra Sátans – har vann vjelafrøðin fram eins og fyrir vestan“ (Viderø 1991a: 95). Viderø vil aftur til eitt samfelag, har menniskjuni arbeiddu við og á jørðini, høvdu „síni spunaløg, sínar hakar, sínar leypar, sínar aktrar“ (Viderø 1991a: 86), vóru eyðmjúk, høvdu hugsanina um Guð og ævinleikan við sær í gerandisdegnum. Nietzsche, sum Viderø byggir sín kritikk á, vildi hava eina nýggja byrjan, Viderø vil vinna tað mista aftur. Men tað ber ikki til, tí søgan gongur (sambært Spengler) fram eftir ávísnum reglum.

Afturlítandi heldur Viderø seg síggja eitt fyrimyndarligt samfelag í teirri gomlu feroysku bygdini, sum hann sjálvur vaks upp í. Men bygdin er ein hugsaður heimur. Ein heimur við samljóði millum náttúru, menniskju og tað æviga. Ítøkiliga er hesin heimur ikki til, tá ið Viderø skrivur sína frásøgn, og bygdin hevur heldur neyvan verið til soleiðis, sum Viderø hugsar sær hana. Men tað er í hesum samanhangi vit skulu skilja transformatiónirnar av søgunum hjá Heðini Brú og H.C. Andersen. Stoppinálin í søguni hjá H.C. Andersen stökkur ikki. Viderø sigur søguna um seg sjálvan sum einsamallan eygleiðara, men hann sigur samstundis søguna um øll hini og um allan heiminn, og á tann hátt bjargar hann sær sjálvum tvørtur um lívsins „skolanir“ úr „hini stóru tváttarbalju“ (Viderø 1991a: 54). Við søguni um seg sjálvan sum einum friðleysum vallara, hvørs heim langt síðan er skolað burtur av søgunnar gongd, fær Viderø skrivað sín samleika inn í stóru søguna um heimsins enda.

Eyðmýkt

Í *Imperial Eyes – Travel Writing and the Transculturation* (1992) kannar Marie Louise Pratt evropeiskar ferðafrásagnir og avdúkar eitt motiv, sum sæst aftur í nógvum av teimum: tann ferðandi rithøvundurin leitar upp á eina høvd og lítur út yvir eitt landslag úr erva. Hon nevnir hetta „the-monarch-of-all-I-survey“ (Pratt 2008: 197 ff). Ein slík ognartøka við eygunum – Pratt nevnir fyrbrigdið m.a. „verbal painting“ (Pratt 2008: 197) – er vanlig í nógvum ferðafrásagnum úr t.d. Fraklandi og Onglandi í 19. øld. Ferðafrásagnir vóru harumframt í langar tíðir, t.e. fram til uml. miðskeiðis í 20. øld, ein pallseting av maskulinum eginleikum, tí ferðirnar vóru ofta vandafullar og kravdu bæði

dirvi og klókskap. Carl Thompson skrifvar, at ferðirnar ofta vórðu fataðar sum eitt slag av „test or demonstration of manhood“ (Thompson 2011: 174). Frásøgnin hjá Sigerti Patursson um ferðina í Sibiria letur seg t.d. lesa sum ein slík „demonstration of manhood“. Í nýggjari tíð er tekstslagið broytt, pallsetingin av tí maskulina hóskaði serliga væl til rannsóknarferðirnar í farnum tíðum, men tó hevur tað maskulina hingið við sum eitt eyðkenni í tekstslagnum upp í okkara tíð. Ferðafrásagnirnar hjá Duritu Holm kunnu t.d. lesast sum ein feministisk ognartøka av einum maskulinum tekstslag. Í *Ferðin um bláu gongustjørnuna* (1999) prógvar hon, at eisini kvinnur kunnu ferðast um allan heim og skriva um tað sum „a test or demonstration of manhood“ ella „womanhood“.

Men hjá Viderø sæst einki til slíkt. Hansara ferðir eru á ongan hátt „demonstration(s) of manhood“. Hann leitar longur aftur í tíð, aftur um rannsóknarferðirnar og imperialismuna, ger seg ikki til hetju, men vil heldur eyðmýkja seg sjálvan. Hann leitar ikki upp á høvdir. Dømini um, hvussu hann heldur seg til viks og er eyðmjúkur, eru mong. Tá ið hann er á veg til Danmarkar, hevur hann ikki ráð at fara til borðs saman við hinum umborð: „Eg reis og fór inn í mítt vængi, tók mær tað alt og fór niður í kjølin og át meg mettan“ (Viderø 1991a: 42). Viderø leitar niðureftir, hevur hug at fjala seg, og hann skrifvar: „Og nú siti eg her niðri í kjølinum, hlýti at krógva meg burtur – nei, tú ert ikki sum annað fólk“ (Viderø 1991a: 43). Longu tá hann fer á Suðurlandið, hevur hann hug at halda seg til viks í undirkoyggjuni (Viderø 1991a: 32). Tá hann er á ferð til gongu í Svøríki og Noregi, kemur hann fram á eina smáttu og fer inn og leggur seg á gólvið at sova: „lagdist á gólvið til svøvn“ (Viderø 1991a: 56). Í Athen gongur hann úti á gøtunum og lítur „mungandi upp á tey háu hús“ (Viderø 1991a: 119). Viderø lítur ikki út yvir heimin úr erva, men úr neðra. Men hann ger samstundis hesa støðuna til eina dygd, t.d. „sum Paulus sigur: „Tá eg eri veikur – týndur – eri eg sterkur““ (Viderø 1991a: 43), ella hann endurgevur Jeremias: „Gott er tað manni sum ungur at boyggja sín munn niður í duftið - -“ (Viderø 1991a: 75). Menniskjað hevur ikki rætt til at líta á heimin úr erva, og tað kann vera ein dygd at líkjast burturúr, ikki at vera sum hini. Fyri Viderø er hesin leiklutur sum øðrvísi knýttur at leiklutinum sum rithøvundur á ferð, sum eitt slag av pílagrími í einum heimi, ið hevur mist Guð burtur.

Viderø og Janus

Eftir at hann hefur fingið studentsprógv (Viderø fekk studentsprógv í 1930) og er heiðraður á pisufundi í Keypmannahavn, kemur hann í hósлаг við J.H.O. Djurhuus ella Janus Djurhuus. Fyri at skilja hugsanirnar hjá Viderø um seg sjálvan og sína tilveru er neyðugt at greiða frá einari hending stutt frammanundan, hann hittir Janus Djurhuus. Viderø greiðir frá, at Christoffer Lützen hefur funnist at honum fyri ikki at koma aftur við pengum, hann hefur lænt. Viderø spyr seg sjálvan: „Hvat mundi Christoffur Lützen hava sæð í mær? [...] skeivar og brotnar naddar“ (Viderø 1991a: 65). Men hann leggur til merkis, at okkurt er við Janusi Djurhuus: „Og her kemur Janus, skáldið, hegndur, hefur rent ímóti; men hann fær einki tvag oman yvir seg“ (Viderø 1991a: 65). Janus Djurhuus hefur eisini „rent ímóti“, hefur ikki tillagað seg, hefur fingið dóm fyri ikki at røkja sítt sakføraravirksemi eftir reglunum og líkist burturúr, men hann fær virðing afturfyri, og orsøkin er, at hann er skald og er viðurkendur sum skald⁶². Viderø sær enn einaferð í leiklutinum sum skald ein móguleika fyri at fáa atgongd til felagsskapin á sín egna hátt. Í Svøríki varnast hann sum nevnt, at hann hefur evni at siga frá, so fólk sita og „gapa“. Janus Djurhuus sigur við hann: „men gevst tú ikki – halt áfram, niðan á tað háa fjall“ (Viderø 1991a: 66), og hann sipar ikki til hugmód, men til eina treytaleysa leitan eftir innliti í tilveruna.

Viderø brúkar á slíkan hátt onnur fólk til ávís endamál í síni frásøgn og nevnir tey við navni, og Christoffer Lützen umboðar í hesum føri einar læstar dyr, meðan Janus Djurhuus vísir honum á ein lykil, eina loysn. Við at siga frá um seg sjálvan fær Viderø eisini skapt eina frástøðu til sín sjálvs, hann verður tann eyðmjúki heimleysi vallarin, og hann kann tulka sína tilveru í eitt bíbilskt høpi við støði í rákum úr síni egnu tíð. Hann kann blanda alt saman eftir egnum tørvi og enntá brúka sína egnu stavseting og brongla nøvn á øðrum (t.d. „Thorlakur Komeini“). Tað gevur vald at duga at siga frá. Av tí sama verður frásøgnin ikki einans ein frásøgn um at vera útilhýstur, men eisini ein frásøgn um at siga sína søgu og at finna seg til rættis í leiklutinum sum ferðamaður og frásøgumaður. Tað, sum Viderø í frásøgnini sigur seg missa, vinnur hann aftur við at siga frá tí á sín egna hátt.

Í frásøgnini eru fleiri hendingar, sum vísa Viderø sum uttanveltaðan

62 J.H.O. Djurhuus sat í Vestre Fængsel frá 22. januar til 12. apríl 1929 dømdur fyri ógreið peningalig viðurskipti í sínum sakføraravirksemi (Andreassen 1997: 15).

og øðrvísi, men ikki máttleysan. Tá ið hann gongur í millumskúla í Keypmannahavn, býr hann hjá einari, sum hann nevnr frú Nielsen. Ein dagin fær hann sendandi avroð úr Føroyum, úr lítlu føroysku bygdini í útjaðaranum (úr fortíðini) til stóra býin í miðdeplinum (í nútíðini). Frú Nielsen dámar einki, tí avroðini lukta illa, og Viderø fer tí í skúla við avroðunum á súkkluni:

Ferðslan var tá mikil, og loksins tók hjólhestur mín at øðast, at kasta sær á ymsar síður – og skjótt fóru báðir pakkarnir av klyvberunum og rivnaðu – og har fóru øll avroðini bóltandi – sporvagnarnir steðgaðu, og bivreiðir numu staðar og tvíhjólara somuleiðis (Viderø 1991a: 52-53).

Viderø krógvar seg ikki, men steðgar ferðsluni í býnum við sínum avroðum, og hóast hann er harmur um at missa tey, stuttleikar hann sær, tí hann syngur: „Rukkulakkin fór sær oman eftir á“ (Viderø 1991a: 53). Viderø lyftir seg úr hendingini og ger eina søgu burtur úr henni, hann leggur ikki í, um hann órógvar og hevur „skeivar naddar“.

At tað stundum er talan um ein leiklut sum øðrvísi, t.e. at Viderø ognar sær ein leiklut, sum umstøðurnar leggja á hann, kemur fram á einari kaffistovu í Athen í 1980-árunum:

Og eg fái kaffi, sum er glóðheitt, og helli úr koppinum í skálina, eins og tey gomlu vóru von har heima [...] Tá varnist eg, at tey hlæa at mínum borðsiði, at eg drekki av skálina [...] Eg leggi einki í tað, seti tríggar fingrar upp í loft og seti skálina – á tremur – upp á thá allar tríggar, blási á tað heita kaffi ruggandi og blásandi og skvaggandi – tá gnisa tey og flenna... (Viderø 1991a: 113).

Viderø ger sínar egnu vanar til undirhald, ger eitt slag av list burtur úr tí at vera øðrvísi. Í viðgerðini hjá Said er „the Other“ sum hugtak konstituerandi fyri ein mótsetning millum vesturlendingin og tey, sum ikki eru vesturlendsk. Men mótsetningurin kann vera so mangt annað enn mótsetningurin vesturlendskt-eysturlendskt. Sum Carl Thompson vísir á, er tað eitt eyðkenni fyri ferðafrásagnir, at tær:

... usually offer a carefully staged presentation of the self. And for the desired image of the self to be maintained, the travelogue must usually exercise a similar

discrimination with regard to everything that is „other“ to the narratorial self (Thompson 2011: 119).

Viderø byggir sína frásögn á ein mótsetning millum seg og hini, tað er ein „carefully staged presentation“. Men mótsetningurinn er ikki ein mótsetningur millum fólkslög, tað er ein mótsetningur millum Viderø sjálfan og fólk rundan um hann í stórbýunum, sum hann ferðast í. Fólk í stórbýunum í Evropa eru vilst av leið. Tey svara í frásögnini hjá Viderø til „den letzten Menschen“ í *Also Sprach Zarathustra* (Nietzsche 2011: 14). Viderø kemur sambært síni egnu frásögn úr einum umhvørvi, sum ger, at hann hevur upplivað ein annan heim, onnur menniskju, og hann hevur leivdir av hesum heimi í sær. Við frásögnini kann hann vísa á eitt slag av „superiority“ (Thompson 2011: 122), at hann er við yvirlutan, hevur eitt innlit, sum hini ikki hava. Um hesi fólkin, „hini“, skrivur hann t.d., at tey „hefta seg ikki við hlutirnar“, tey „fljúgva“, t.e. varnast einki, geva sær ikki far um tilveruna. Viderø er sum ein Zarathustra á ferð. Fólk flentu at boðskapinum frá Zarathustra, „nun blicken sie mich an und lachen“ (Nietzsche 2011: 15), og Viderø ger nógv burtur úr, at fólk, sum hann eygleiðir í stórbýunum, eru grunn og einans vilja hava undirhald og mat. Í Athen skifta fólk úti á gøtuni orð um politikk, men tey „bresta í hlátur“, eins og tey „hlógu at“ Paulusi, tá ið hann kom at boða teimum kristindómin (Viderø 1991a: 112). Um tey síðstu menniskjunum skrivur Nietzsche í røðuni hjá Zarathustra:

Man ist klug und weiss Alles, was geschen ist: so hat man kein Ende zu spot-ten. Man zankt sich noch, aber man versöhnt sich bald – sonst verdirbt es des Magen (Nietzsche 2011: 14).

Um stórbýarmeldurinn í Athen skrivur Viderø:

... bløð verða seld í øllum kjóskum og øllum sölubúðum og úti um allar gøtur og verða gloypt á svaða svørði [...] um alt Omanja-svæðið eru menn í stjórnmásligum orðadrátti [...] ein sífeld hópisleys ylan út í tóman heim – men ikki teir fljúgva á, ikki teir fara til hendurs, heldur bresta teir í hlátur (Viderø 1991a: 112).

Um íbúgvarnar í Rom skrivur hann:

Flestir karlmenn, sum eru farnir um miðjan aldur, eru ov feitir – kviðurin stendur langt út í loft – tað er, eins og teir aldri sópa undan sær – tøðini einans skumpað til viks í ein grúa, sum teir bera uppi á sær – ljósligt tákn, at tað gangi aftur á hondina – „Untergang des Abendlandes“ - - - (Viderø 1991a: 106).

Viderø lýsir eina grunna leitan eftir tíðindum og ein orðadrátt, sum ongan týdning hefur, ósemjur verða slignar upp í glens, og í Rom hugsa menn so nógv um bók og mat, at Viderø ber teir saman við slíkt, sum ikki sópar „undan sær“, og hann vísir upp í saman til „Untergang des Abendlandes“. Mótsetningurin til hesi „síðstu menniskjuni“ eru minnini úr barnaárunum í Skálavík og tey fólkin, sum vóru rundan um hann tá. Á kaffistovuni í Athen drekkur Viderø, sum tey vóru von at drekka í hansara barnaárum, úr skáluni, og gestirnir í kaffistovuni flenna. Hendingin flytur Viderø aftur í tíð: sornkonurnar eru komnar heim til teirra og fáa kaffi. Tosað verður um fyrra kríggj, um ræðuleikar, um at kenna síni mørk, og fleiri ferðir í prátinum verður ávarað ímóti hugmóð. Grundtvig verður endurgivin: „fra Jordan til Livet, kun en det blev givet at hæve sig selv“ (Viderø 1991a: 114). Eyðmýktin og gudsóttin í føroysku heimbygdini er mótsetningurin til meldurin og hugmóðiga láturin í stórbýnum, og Viderø vísir í frásøgnini, at hann hefur hesa eyðmýkt við sær heimanífrá, og á tann hátt ger hann mun á sær og hinum. Í eyðmýktini er hansara „superiority“, hansara serliga innlit í tilveruna. Á tann hátt er Viderø sum anti-hetja ein hetja í síni egnu frásøgn.

Myndamál

Eins og í frásagnunum hjá Viderø yvirhøvur er samanberingin vanligasta myndin í *Frá landi á fyrsta sinni*, og mótsetningurin millum stórbýin og bygdina, millum nútíð og fortíð, sæst aftur í samanberingunum.

Á fyrstu síðunum eru fleiri samanberingar við fyrbrigdi í føroysku náttúruni og føroysku bygdini um tað mundið, Viderø var barn. Tá ið hann skal greiða frá, hví hann verður argaður og bukaður í skúlanum, skrivar hann, at børn leggja „til merkis mangt [...] eins og hundur og tarvur sjá og skynja, hvør ið er hræddur“ (Viderø 1991a: 5). Um fjallmenninar, sum taka ull upp av bønum og stinga hana undir troyggjuna, skrivar hann sum nevnt, at teir eru „sum ullasekkir á at líta“ (Viderø 1991a: 6). Samanberingar av slíkum slag halda fram, eisini eftir at Viderø er farin úr bygdini. Tá ið ódnarveður herjar á havinum, skrivar hann t.d., at aldurnar eru „eins og Stórafjall at

sjá“. Um skýggini skrifvar hann, at tey „eins og [...] tarabrugvin um várið flotnaði út aftur frá mølini“ (Viderø 1991a: 33). Í Danmark undir krígunum býr hann eina tíð í lítlum summerhúsi (helst kolonihava), og har er kalt um veturin, og tí fer hann út í býin at leita eftir pløggum, sum hann: „eins og ravnur“ ber „heim í reiður“ sítt (Viderø 1991a: 69). Í Grikkalandi fær hann sær kaffi og drekkur „við sama lag – eins og móðir hin morgunin, ið látast skuldi av sodni“ (Viderø 1991a: 113). Tá ið hann gerst kløkkur í einum toki í Danmark, tekur hann í eitt ørindi „eins og móðir sang í Túsundtali“ (Viderø 1991a: 43). Í París sær hann stóra fjøld av fólki, og hann hugsar um stríðið í Runsival, sum hann mangan hoyrði um sum barn, tí fólkid er „eins og stórir herur“, og honum rennur „í hug hitt seinasta kvøldið har heima. Dansurin var í Nýggjubúðini“ (Viderø 1991a: 103). Slíkar samanberingar eru gjøgnumgangandi í frásøgnini. Viderø skiftir millum tveir heimar, tann ókenda og tann kenda, tann fremmanda og tann heimliga, nútíð og fortíð.

Serliga tveir eginleikar í samanberingini sum mynd eru áhugaverdir í hesum sambandi. Samanberingin setur tveir heimar lið um lið, men flættar teir ikki saman⁶³. Samanberingin er meiri varin enn myndburðurin (Albeck 2006: 117).

Til frásøgnina hjá Viderø hóskar samanberingin væl, tí Viderø er á ferð, og hansara heimar renna ikki saman, hann ger sjálvur greiðan mun á sínum uppruna og tí umhvørvinum, hann ferðast í. Heimbygdin er støðið og tryggleikin. Viderø ber tað ókenda saman við kend fyrbrigdi úr heimbygdini, og á tann hátt verður tað ókenda kent. Í koyggjuni umborð á *Isabellu* kann hann fáa tamarhald á havinum við at bera tað saman við Stórafjall millum Húsavík og Dal, og á tann hátt verður hann tryggari. Um slíkar samanberingar í ferðafrásøgnum vísir Arne Melberg til greiningarnar hjá François Hartog av søgunum hjá Herodot og skrifvar:

Hartog has observed that Herodotus „translates“ what seemed different, *l'alterité*, into the well known, into his own domain. His rhetorical strategy is to make the foreign cultures he tells us about conceivable and understandable for himself and for his readers/listeners using his own culture as the norm of understanding (Melberg 2008: 104).

63 Sum nevnt frammanfyri, kap. 4, er samanberingin sum mynd og stílbrigdi eitt eyðkenni fyri munnliga frásøgn, og Viderø er í stíli nær munnligari hevd.

Tað ókenda er lættari at skilja, um tað verður borið saman við okkurt kent. Samanberingar eru tískil ógvuliga vanligar í ferðafrásøgnum. Ein rithøvundur á ferð ognar sær tað ókenda og ger tað ítøkiligft fyrri lesaranum við at bera tað saman við okkurt kent. Men vandin er, at tað ókenda hvørvur ella einans verður tað øvuta av tí kenda. Um vit siga, at *a* er tað kenda, og *b* er tað ókenda, so verður *b* gjørt til *a* ella til tað øvuta av *a*. Melberg skrivur, at vit fáa eina frásøgn um „the Other“, men at samanberingin „at the same time makes the Other disappear as the Other transforming it into your own (or to the flipside of your own)“ (Melberg 2008: 104). Tað ókenda sleppur ikki at vera ókent og øðrvísi, tí tað verður gjørt til ein part av kenda heiminum hjá rithøvundanum. Heldur enn t.d. at lýsa sína støðu í kalda summarhúsinum nágreiniliga, ber Viderø seg saman við ravnin, sum savnar pjúkar saman og dregur teir heim í reiðrið. Støðan verður tá tolandi og ein partur av einum kendum samanhangi.

Viderø er ikki á ferð í fullkomiliga ókendum øki, hann ferðast í Evropa, men hann brúkar samanberingarnar til at fáa ró yvir sínar hugsanir og fyrri at fáa fram ein mótsetning millum seg og øll hini. Við samanberingunum fær Viderø tamarhald á tí ókenda, og samanberingarnar eru samstundis sum einar dyr aftur í ein mistan heim.

Ein Móður-jørð yrking

Frásøgnin broytist munandi í 7. parti, sum fyrri tað mesta er skrivaður í bundnum máli. Yrkingarnar eru ikki allar lýtaleyssar, summar eru sera stuttar og brotkendar, og nógvar endurtøkur eru. T.d. er bara eittans orð á muni á fyrstu 3 reglunum í 2. ørindi í yrkingini mitt á bls. 166 og fyrstu 3 reglunum í seinasta ørindi í yrkingini ovarlaga á bls. 168 (Viderø 1991a: 166, 168). Orðingar og reglur verða endurnýttar. Neyðrím og rím, sum kunnu lesast sum assonansrím, koma fyrri, t.d. „sigi“ – „gladlátligi“ (Viderø 1991a:163), „læstur“ – „rimmarfastir“ (Viderø 1991a: 163), „húsi“ – „fúsur“ (Viderø 1991a: 158). Í fleiri yrkingum er ein blandingur av hátíðarligum máli og gerandisligum, hálvum skemtandi máli, t.e. orð, sum ikki hoyra til somu stíllegu, standa lið um lið ella stutt eftir hvørt annað í sama ørindi: „Mong her kveina, vena seg og kvarta /... líta sær um bak til lívsins landa“ (Viderø 1991a: 143). Fleiri yrkingar minna sum nevnt um sálmar, har eitt yrkjara-eg játtar sína kristnu trúgv.

Yrkingarnar hava einki heiti, men tær snúgva seg um at siga lívinum,

jørðini, farvæl. Í fleiri yrkingum verður beinleiðis yrkt um „Móður jørð“, t.d. í yrkingini á bls. 156-161. Yrkingin er í 27 ørindum og umboðar væl innihaldið og huglagið í yrkingunum yvirhøvur.

Hvørt ørindi hevur 6 reglur og endarím, men ikki reglulig. Í flestu ørindum eru endarímuni aabccb, men í einstøkum ørindum verða brúkt assonansrím. Innihaldið í yrkingini er átrúnaðarligt, og fasti bygnaðurin – 6 reglur við endarímum – ger, at yrkingin kundi verið sálmur. Men hugsanirnar í yrkingini eru ikki einans bíbilskar, og tilsipingar eru til aðrar átrúnaðir enn kristindóm. Innihaldsliga livir yrkingin tískil ikki upp til krøv, sum vanliga verða sett sálmum um at boða kristnu trúnnu á rættan hátt (Straarup 2001: 11-13).

Móður jørð í nátt eg hoyrði syngja –
deyðin ikki hana mátti tyngja –
eins og Amenofis ljós í lund
og hon Nefertete fagra fljóðið –
har sum Memnon síðan bæði stóðu,
sólsong syngja hvørja morgunstund.

Tilveran er innast inni songur –
lívið dýrastur av øllum fongum –
Sátan sigraður um ævitið –
endi gjørdur svá á øllum trøllum,
sligið djervlakynið alt av pøllum –
kirkjuskipið er hitt trygga híð.

Viderø persónger jørðina, hon verður „Móður jørð“, og hann hoyrir hana syngja. Yrkingin er tí ein tulkning, sum yrkjara-eg’ið ger av songi hennara, á sama hátt sum prestar og prestinnur í gomlum døgum tulkaðu spádómar og boð frá gudunum, t.d. í Egyptalandi og í Delfi í Grikkalandi. At tað er ein sangur, og at lívið „er innast inni songur“, gongur aftur til Nietzsche og *Die Geburt der Tragödie* (1872), har Nietzsche lýsir dionýsiska tónleikin í grikskum sorgarleikum sum „die unmittelbare Idee dieses Lebens“ (Nietzsche 2006: 64)⁶⁴. Nietzsche var ávirkaður av hugsanum hjá Shopenhauer um tónleik

64 Heitið og undirheitið á bókini hjá Nietzsche ljóðar *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*.

sum eina serliga atgongd til viljan í lívinum, og Viderø brúkar hesa sansaligu mynd í síni yrking og letur „Móðir jørð“ syngja.

Gongdin í yrkingini er:

1-4: myndaríkur inngangur, „Móður jørð“ syngur, og eg’ið í yrkingini hoyrir hennara sang um sól og ljós. Víst verður á berarar av ljósinum, t.e. tey, sum virdu sólina, tað yvirjarðliga ljósið. Ørindini eru bæði ein vitalistisk lýsing av lívinum á jørð og ein innleiðsla, sum leggur upp til fallið, afturgongdina, í nýggjari tíð.

5-15: „móður jørð“ er „á deyðastrá“, harmast um menniskjuni, sum hava sagt alla virðing fyri tí yvirjarðliga frá sær og „vilja sær í øllum hlutum ráða“. Myndamálið gerst meiri einfalt bíbilskt: „Ormurin her leikir leysum hala“ (Viderø 1991a: 157). Bøkur sum „Túsundtal“ verða ikki lisnar, men menniskjuni eta av øllum, „sum sýnist gott“ (eins og Eva). At enda í ørindi 15 verður sligið fast, at eingin kennir lívsins „gátu“, tí „fyrr útán „Alfa“ er hon ritað“.

16-24: dømini um afturgongd og syndran gerast nú ítøkilig, og Ayatollah Khomeini fyllir nógv. Hann var trúgvur móti sínum gudi, men varð at enda sjálvur gjørdur til gud: „Og nú eftir Thorlakk er vi gera / allir persar og hann vilja bera“ (Viderø 1991a: 159), men tað er fáfongd, tí alt „í einki endar“ (Viderø 1991a: 160). Tað sama verður staðfest um kommunismuna og Lenin í ørindi 23. Hetta eru alt hendingar omaná, ikki hendingar í grundleggjandi eindunum í søguni. Eins og Spengler sær Viderø hetta alt sum komandi og farandi.

25-27: síðsti partur byrjar við reglunum: „Men í ævinleikan sínar armar / rættur krossurin og elur varma“. Kristindómurin er vónin um „tað, sum ikki er at sjá“ (Viderø 1991a: 160). Boðskapurin kemur alsamt frá „móður jørð“, og yrkjara-egið er nú komið á mál við at tulka hennara song.

Í yrkingini verður ein vónrík trúgv sett í eitt søguligt høpi. Boðskapurin í yrkingini gerst ørindi fyri ørindi meiri einfaldur og týðiligur. Yrkjara-egið tulkar hendingar í síni egnu tíð við støði í kristnu trúnni, men blandar hugsanir hjá Nietzsche og Spengler uppí og leggur aðrar søgur úr fornari grikskari og egyptiskari mentan afturat bíbilsku søgunum. Lýsingarnar av jørðini og sólini minna um heidnan skaldskap, tí jørðin hevur í kristnari trúgv onga sál, og sólin er ikki tað sama sum guddómligt ljós, t.e. sólin er í kristindóminum ein partur av Guðs skapanarverki, men er ikki Guð. Í byrjanini av yrkingini hjá

Viderø verður ikki gjörður greiður munur á Guði og sólini, og Móses verður settur undir liðina á Akhenaton, tí báðir verða lýstir sum liðir í einari söguligari gongd frá myrkri til ljós – og aftur til myrkur í nýggjari tíð. Í *Bíbliuni* er tað Guð, sum harmast menniskjuni, t.d. í søguni um Nóa og syndarflóðina: „tað neit hann í hjarta [...] jørðin var spilt í eygum Harrans“ (Fyrsta Mósebók 6, 6-12). Í yrkingini hjá Viderø er tað jørðin, sum harmast um, at hennara „børn tey meg nú spilla“ (Viderø 1991a: 156). At Viderø letur eitt yrkjara-eg tulka ein boðskap frá jørðini ger eisini, at yrkingin at byrja við er vend niðureftir heldur enn uppeftir, boðskapurin kemur úr neðra. Men Viderø letur jørðina tala ígjøgnum eitt „eg“ fyri at fáa fram upprunaliga samljóðið millum tað jarðliga og tað yvirjarðliga, millum ævinleikan og gerandisdagin. Í yrkingini setur Viderø kristindómin í søguligt høpi fyri at fáa fram eina hugsan um seg sjálvan og sína tíð. Ávirkaður av Spengler tykist hann hava hug at gera umfatandi søguligar syntesur, og slíkar eru lættari at bera fram í skaldsligum máli, í myndburðum og samanberingum, enn í sakligari, útgreinandi prosa.

Og tey halda áfram leik sín villa,
 ørari og ei seg vilja stilla,
 siga burt Guð føður, alt hans ráð,
 vilja sær í øllum hlutum ráða
 sjálvi, vilja hæsta tindi náa,
 „frælsi, líking, bróðerni“ at fá

Reikanin hjá menniskjunum á jørð minnir í yrkingini um ein *dans-macabre*.

Men meðan bíbilskar søgur í yrkingini omanfyri verða blandaðar við søgur úr serliga grikskari fornöld og hugsanir hjá Nietzsche og Spengler, er tað í øðrum yrkingum norrøn gudalæra, við *Eldru Eddu* og *Snorra Eddu* sum millumteksti, ið verður blandað við kristindóm – og framvegis við sólini sum týðandi mynd:

Langt síðan sólina eg havi
 sæð at koma ljómandi úr kavi,
 sloppin, bjargað Mánagarmi frá.
 Eg í nánd við Nótatún nú eri,
 og eg kensl við Jøtunheimin beri –
 rikin eri allangt norður á (Viderø 1991a: 167)

Í hesi yrkingini er eitt yrkjara-eg vilst burtur av leið og kennir seg nær við aðrar átrúnaðir. „Eg’ið“ hefur reikað vítt um og veit ekki rættiliga, hvar tað er. Myndamálið er sansaligt, sólin skal koma, „ljómandi úr kavi“, og Mánagarmurin verður nevndur. Í *Snorra Eddu* drekkur Mánagarmurin blóðið úr teimum deyðu og sprænir tað út yvir himmalhválvið, so sólin hvørvur (Snorri: 1984: 25). Tí er tað langt síðani, yrkjara-eg’ið hefur sæð sólina „koma ljómandi úr kavi“ og vónar at síggja hana bjargaða „Mánagarmi frá“. Yrkingin er stutt, einans trý ørindi, og yrkjara-eg’ið setur í øðrum ørindi sína vón til „Faðir Vár“ og Guðs náði.

Yrkingarnar snúgva seg á slíkan hátt um lív og deyða og um eina vón um bjarging. Í yrkingunum er eitt yrkjara-eg, sum ikki beinleiðis kann javnsetast við Viderø sjálvan. Heldur eru yrkingarnar eitt slag av viðmerkingum úr øðrum stað í frásøgnini eins og eitt kór í einum forngríkskum sorgarleiki, og tær mugu tí lesast sum tulkningar av støðuni, sum Viderø er í. Tær viðgera somu spurningar sum ferðafrásøgnin og hava sama boðskap. Vónin í yrkingunum er, at Guð fer at vísa náði, hóast ferðin hjá yrkjara-egnum til tíðir hefur verið „blóðskeiv“ (Viderø 1991a: 169). Yrkjara-eg’ið staðfestir m.a. um seg sjálvt, at upp „í huldubát tú mangan viltist“ (Viderø 1991a: 166). Trúgvín er ikki lætt vunnin og als ikki sjálvsøgd. Tilveran verður lýst sum gátufør, og afturljóð frá Nietzsche eru í fleiri yrkingum, t.d. „Náttin hon djúpari leit / meira enn dagurin veit“. Reglurnar eru nærum ein beinleiðis týðing av sanginum hjá Zarathustra: „Die Welt ist tief / Und tiefer als der Tag gedacht“ (Nietzsche 2011:322). Orðini merkja, at tilveran er meiri enn tað, vit ítøkiliga síggja og halda okkum vita. Tí er faðir vár nóg mikið, orð røkka ikki kortini, sannleikin er ritaður „fyrir útan „Alfa““, t.e. orð røkka ikki fram at sannleikanum. Í einari yrking staðfestir yrkjara-eg’ið: „Og mín sál, sum troytt er av at stunda / lívsins gongd og útmødd av at grunda / hvílist við at biðja Faðir Vár“ (Viderø 1991a: 133). Alt verður slept og leitað verður aftur til eina einfalda barnatrúgv.

Tað einfalda

Í yrkingunum flytur Viderø seg aftur og fram millum ymsar søgur um tað ævinliga og tað tímiliga, søgur um gudar og menniskju, men tvær tær seinastu yrkingarnar eru sera einfaldar og fullar í longgli eftir at sleppa inn í annan heim. Tað eru triggjar reglur í hvørjum ørindi, og yrkingarnar eru bygdar á myndina við menniskjanum í lítlum báti á stóra havinum: „Skal

eg her søkka í kav / í hetta ískalda hav → / Guð faðir hann veit mær av“ (Viderø 1991a: 170). Yrkingarnar flyta Viderø úr einari samansettari fatan av tilveruni til eina einfalda.

Frásøgnin endar síðani við søguni um spælið við borðbátum, sum er viðgjørd frammanfyri, t.e. í barndóminum, áðrenn skúlagongd, slupptúrar og ferðir um heimsins lond. Viderø leitar aftur til barnið í sær sjálvum og til sína barnsligu trúgv. Men frásøgnin um tað paradísiska spælið endar við boðskapinum um, at alt at enda hvørur, at menniskjað er ætlað „at ganga burtur“, t.e. einki varir, alt hevur sína avmarkaðu tíð. Tað líkist orðingunum í *Ferð mín til Jorsala og Á Suðurlandið* um, at „kvørnin melur“. Søgan, gongdin í søguni, hevur sín spenglerska „Logik“, men hugsanin um søgunnar gongd verður fyri Viderø ein hugsan um lív og deyð. Viderø leggur bæði Nietzsche og Spengler í sína egnu kvørn, teir verða „überwunden“, tí eingin nýggj byrjan er gjørlig í heiminum, allur heimurin gongur undir, alt fer at hvørva, ikki bara mentanir. Viderø brúkar ferð eftir ferð myndir við vatni og sjógv: „Íð hvussu er, jørðin verður øll at lúta eitt sinn fyrir havinum – alt verður hav, sum tá verður at syngja vøgguljóð fyrir tí nýggja lívi, ið tá kyknar upp“ (Viderø 1991a: 146). Myndamálið er gjøgnumgangandi sansaligt, havið fer „at syngja vøgguljóð“ fyri nýggjum lívi. Viderø brúkar ikki orðini himmiríkið ella paradís, og sól og hav verða brúkt sum myndir heldur enn Guð (hóast „Guð Faðir“ eisini verður nevndur). Tað jarðliga fer at endurnýggja seg, og alt fer at byrja í nýggjum samljóði millum tað jarðiska og tað yvirjarðiska.

Andin og havið

At Viderø letur havið syngja „vøgguljóð“ bendir á, at upprunin til lívið er í sjónum ella í hvussu er knýttur at sjónum, t.e. hevur sín uppruna í vatni, men tað er eisini ein tilsiping til 1. Mósebók: „og Guðs andi lá á vøtnunum“ (*Biblia* 2000). Tað merkisverda er sjálvsagt, at Viderø sjálvur týddi 1. Mósebók, og orðingin í 1. Mósebók er tí hansara.

Nakað eftir at *Biblian* var komin út í føroyskari týðing úr frummálunum hevði Jóan Chr. Poulsen eina viðmerking til júst hesar fyrstu reglurnar í 1. Mósebók. Í grein í *Kirkjutíðindum/Færøsk Kirketidende* nr. 9-10, 1967 sigur hann seg hava lagt til merkis, at í 1. Mósebók er gjørd ein broyting „í týðingini frá tí, sum ein hevur verið vanur at lisið bæði í danskari, týskari og enskari týðing. Meðan aðrir siga: og Guðs andi sveimaði yvir vøtnunum er hettar nú broytt til: Guðs andi lá á vøtnunum“ (Poulsen 1967: 2). Poulsen ger vart

við, at hann ikki dugir hebraiskt, men hann heldur, tað er løgið at orða seg so, tí Guðs andi verður í *Bíbliuni* „líkaður við eina dúgvu“, og ein dúgva er land- og klóflugur og kann tí ikki liggja á vøtnunum. Harumframt hevur tað sambært Poulsen verið vanligt at fata reglurnar so, at andin at byrja við var heimleysur, tí eingi menniskju vóru á jørð, og hann kundi einans „taka bústað“ í menniskjunum (Poulsen 1967: 2). Poulsen er ógvuliga ítøkiligur í síni trúgv – og serliga í sínum dømum – men hann hevur lisið týðingina væl og undrast. Viderø svaraði honum ikki.

Tað vanliga í bíbliutýðingum er, sum Jóan Chr. Poulsen skrivar, at tað stendur, at Guðs andi sveimaði yvir vøtnunum, t.d. í donskum, týskum og enskum týðingum, og í týðingini hjá Victori Danielsen (sum jú byggir á aðrar týðingar) umframt í øðrum týðingum. Men við at skriva, at Guðs andi „lá á vøtnunum“ letur Viderø andan nema við vatnið, andin er ikki leyst sveimandi. Tað minnir um sansaligu myndirnar í yrkingunum, tað andaliga er í nánd av og stundum í tí jarðliga ella í sólini, og jørðin kann syngja ein sang um menniskjuni og um sín egna undirgang.

Viderø var sum longu nevnt í kapitlinum um vitalismu ávirkaður av vitalistiskum myndamáli og av hugsanum í vitalistiska rákinum í evropeiskum bókmentum og evropeiskari list í tíðini millum kríggini. Í *Frá landi á fyrsta sinni* er ávirkanin týðilig, serliga tí Viderø beinleiðis og óbeinleiðis brúkar hugsanir og orðingar úr verkum eftir Nietzsche og Spengler. Úr vitalismuni sprettur fatan hansara av, at ein óskiljandi megi er í øllum livandi, innast inni í øllum, og at tað andaliga er í tí jarðiska. Tí kann Viderø við Spengler siga, at sálin er „farin úr øllum hlutum“. Tað andliga er ikki einans í menniskjunum, men í jørðini, vøtnunum og í gerandisligum arbeiði, t.d. í arbeiðinum í gomlu føroysku bygdini (soleiðis sum Viderø hugsar sær hana), „tá ið vinnan var andaliga grund lívsins“, t.e. tá ið fólk arbeiddu á jørðini og í samljóði við hana. Men Viderø tekur sum nevnt ikki Guð burtur, og hann orðar seg skaldsliga, fyri tað mesta í myndum, serliga samanburðum.

Ein verri stoppinál

Viderø blandar týska „Lebensphilosophie“ við kristna læru, serliga í lýsingunum av heimsins enda, og hann tulkar sín egna deyða við støði í bæði heimspeki og trúgv. Tað liggur uttan fyri setningin í hesi ritgerð at viðgera bíbliutýðingina, men millumtekstliga sambandið við 1. Mósebók er merkisvert í hesum føri, tí vatn hevur so týðningarmiklan symbolskan leiklut í frásøgnini, sum

„destroyer“, „regenerator“, „creator“ (sí omanfyri). Í lýsingini av spælinum við borðbátum er havið bæði ítøkiliga havið, sum dreingirnir í bygdini skulu fyrireika seg til at sigla á, og ein myndburður fyri lívið: „stórt er lívsins hav og djúpt“ (Viderø 1991a: 176).

Orðini hjá Schiller úr *An die Freude*, sum Viderø endurgevur í *Ferð mín til Damaskusar* í egnari, feroyskari týðing (sí næsta kapittul) verða endurgivin á týskum í *Frá landi á fyrsta sinni*, og tey seta orð á vónina hjá Viderø: „Brüder über'm Sternenzelt / muss ein grosser Gott doch wohnen“ (Viderø 1991a: 55). Tað er ikki vist, at ein gudur er hinumegin stjörnurnar, men ein gudur má ella eigur at vera onkustaðni („muss [...] doch wohnen“)⁶⁵. Ein yvirjarðligur heimur má vera, tí annars verður tilveran „alt ov trong“ (Viderø 1991a: 71) og uttan annað innihald og endamál enn „viðskera, skorpu og skón“ (Viderø 1991a: 110). Hendan seinasta orðingin er tikin úr yrkingini „Meg droymdi“ eftir J.H.O. Djurhuus, sum endar við reglunum: „mæl stormur við meg og málmklong/man fram einari menskari sjón“ (Djurhuus 1988: 72).

Á slíkan hátt fær Viderø borið fram sína „philosophy of life“. Hansara støði er kristindómurinn og søgur úr *Bibliuni*, men hann styðjar seg til hugsanir úr síni egnu tíð – t.e. serliga síni egnu lestrartíð – og boðskapurin úr *Bibliuni* verður lagdur í eina „kvørn“ og verður hansara persónliga tulking av tilveruni. At hugsanirnar eru lagdar í eina ferðafrásøgn, er ein partur av boðskapinum. Viderø finnur ikki hvíld á nøkrum stað á jørð, hann er sum ein pílagrímur á ferð. Við ferðafrásøgnini fær Viderø sagt søguna um seg sjálvan, t.e. tekstslagið hóskar til hansara hugsanir og til søguna, sum hann vil hava fram. Tað er ikki neyðturviliga ein 1:1 endurgeving av hendingum í hansara lívi, men ein persónlig tulking av tí, sum honum hevur verið fyri, og tekstslagið sigur eins nógy um hansara tulking av tilveruni sum teksturin sjálvur.

Í lýsingini av fyrsta skúladegi letur Viderø ein av skúlafeløgnum siga: „Tú ert ein verri Stoppunál“ (Viderø 1991a: 9). Um Viderø sum rithøvund, frásøgufólk og høvuðspersón í *Frá landi á fyrsta sinni* ber til at siga, at hann eins og stoppinálin tulkar seg sjálvan, sín uppvekstur, menniskjuni rundan um seg – í heimbygdini, í Keypmannahavn og í stórbýunum í Evropa – alla søgugongdina og Guð á sín egna hátt, eftir egnum tørvi. Alt verður latið í hansara mál og lagt í eina tulking av tilveruni í einari ferðafrásøgn. At vera

⁶⁵ Viderø siterar leysliga og eftir egnum tørvi úr *An die Freude*, ikki orðarætt. Sí notu 66.

ein „verri Stoppunál“ kann tí skiljast sum ein treyt fyri yvirhøvur at kunna skriva eina slíka frásøgn.

Men orsøkin til, at Viderø gerst „Stoppunál“, er sambært frásøgnini, at hann – eins og stoppinálin í søguni hjá H.C. Andersen – varð skolaður út, burturvístur. Hann legði tí bygdina, Føroyar og at enda allan heimin aftur um seg, gjørdist heimleysur á jørð, áhaldandi á ferð, fullur í søgum og við einari hugsan um lívið settari saman av barnsligari kristnari trúgv úr heimbygdini og kritiskari, týskari „Lebensphilosophie“ úr stórbýunum í Evropa. Tað vóru „tung spor at fara frá húsum“ fyrsta skúladag, og Viderø fann í grundini ongantið heim aftur. Men í ferðafrásagnum fann hann seg til rættis.

X. Ferð mín til Damaskusar

Ferð mín til Damaskusar er ein rættleiðing til hinar frásagnirnar, serliga *Ferð mín til Jorsala*, og sum ferðafrásøgn er hon heldur leys. Mangt bendir á, at Viderø ikki bleiv liðugur við hana. Eins og í hinum frásagnunum eru lýsingar av samanbrestinum millum tann einstaka og fjøldina, millum fortíð og nútíð, millum tað heimliga og tað fremmanda, men einstøku partarnir eru ikki serliga neyvt – og í summum førum als ikki – bundnir saman (t.d. Viderø 1997: 19, 42, 77, 123).

Ferð mín til Damaskusar líkist í bygnaði *Ferð mín til Jorsala* við í høvuðsheitum at hava tríggjar partar: heima (s. 5-25) – burturi (s. 25-123) – heima (s. 123-). Men heimkoman er í mun til heimkomuna í *Ferð mín til Jorsala* ein vónrík heimkoma, Viderø leingist ikki út aftur í heim ella í annan heim, hann hevur ikki ófrið á sær, og lýsingarnar av støðuni, hann er í, eru yvirhøvar lættari og ljósari.

Innihaldsliga fylla hugleiðingar um søgunnar gongd, átrúnað og um lív og deyða, eydnu og óeydnu meir enn frásøgnin frá sjálvari ferðini, og helst tí frásøgnin ikki er fullfiggjað, síggjast nøkur av eyðkennum Viderøs sum frásøgufólk týðiliga: 1) størri dentur verður lagdur á vertikala sambandið við Guð enn horisontala, gerandisliga sambandið við fólk, og 2) ikki serliga stórir dentur verður lagdur á jarðiskar orsakir til hendingar – hvørki í hansara egnu lívi ella í heiminum yvirhøvar – heldur verða yvirjarðligar, metafysiskar orsakir útgreinaðar, og endurgivið verður úr *Bíbliuni*. Í støðum minnir *Ferð mín til Damaskusar* um prædiku, t.e. støði verður tikið í einum broti úr *Bíbliuni* ella einari eygleiðing, og síðani verður við bíbliusøgum sum grundarlagi hugleitt um t.d. menniskjalagnur, søgunnar gongd og endamálið við lívinum. Viderø er í størri mun prestur enn í hinum frásagnunum, hann vegleiðir og greiðir frá og grundgevur fyri síni kristnu trúgv.

Ferð mín til Damaskusar er tiskil minni ítøkilig enn t.d. *Ferð mín til Jorsala*. Viderø greiðir ikki frá einari ferð, men blandar upplivingar frá fleiri ferðum saman í eina. At byrja við er torført at fáa greiðu á, nær ferðin verður gjørd, men tað er eftir ferðina til Jerúsalem, tí ferðin til Jerúsalem verður beinleiðis nevnd í frásøgnini (Viderø 1997: 8), og drøg úr *Ferð mín til Jorsala* verða

endurtikin – ella rættari: tey verða skrivað av nýggjum, og brot úr øðrum ferðum – og øðrum ferðafrásøgnum – verða tikin uppí.

Viderø ferðast í *Ferð mín til Damaskusar* við ferðamannaskipinum *Gullfossi* (Viderø 1997: 32) umvegis Ísland og Leith í Onglandi til Danmarkar, og síðani fer hann við toki suður til Venezia í Italia (Viderø 1997: 59 ff). Umborð á *Gullfossi* tosar hann við ein amerikanara um friðarvánirnar í Korea (Viderø 1997: 37). Endaliga tíðarfestingin kemur í Damaskus, har Viderø nevnir flóttafólkini, sum í 1948 vórðu rikin út úr palestinska økinum, og hann endar við at staðfesta, at tað eru „sex ár liðin“, men at eingin loysn er funnin enn (Viderø 1997: 119). Tá er frásøgnin komin at enda, men hin vegin hevur tíðarfestingin ikki so stóran týdning fyri innihaldið, tí ítøkiligu hendingarnar á leiðini eru einans grundarlag undir hugsanum, sum snúgva seg um menniskjans almennu tilveru, tær eru ikki treytaðar av tíð og stað. Umráðandi er hin vegin, at tað er, meðan Viderø er á ferð, at hann ger sær sínar hugsanir. Upplivingar á ferðini geva Viderø innlit í støðuna, hann er í. Heimferðina stendur einki um, eitt glopp er í tekstinum, merkt við trimum asteriskum, og síðani stendur: „Sum í dreymi eri eg komin aftur til Hvalvíkar“ (Viderø 1997: 123).

Ferð mín til Damaskusar snýr seg í stóran mun um tað, sum hendir, tá ið Viderø steðgar á og ikki flytur seg. Ferðin sjálv fyllir 35 síður av 134. Tað er, tá ið steðgað verður á, at Viderø við støði í upplivingum og eygleiðingum ger sær heimspekiligar og átrúnaðarligar hugsanir um tilveruna og fær – ella lýsir seg at fáa – innlit í lívsins stóra samanhang.

Ferðafrásøgn sum prædika

At ferðafrásagnir bera brá av at vera prædikur er ikki óvanligt. Paul Fussell skrivur um ferðafrásagnir frá tíðini millum kríggini, at tað er

possible to consider [...] travel books as a subtle instrument of ethics, replacing such former vehicles as sermons and essays (Fussell 1980: 204).

Sambært Fussell gjørdust ferðafrásagnir í 1920-árunum og 30-árunum meiri og meiri hugleiðandi og fóru at taka upp spurningar um tilveru, list, átrúnað o.s.fr. Sjálv ferðin úr einum staði í annað fekk v.ø.o. minni týdning, og spurningar og hugleiðingar á ferðini fingur samsvarandi størri týdning. Sum bókaútgávur komu ferðafrásagnir tí at fáa á leið tann leiklut, sum

t.d. prædikur og essays hövdu havt. Fussell er í hesum føri ítökiligur og pragmatiskur og skrivar, at orsökina man hava verið „modern publishing history“, tí tað var vorðið ómøguligt fyri rithøvundar at fáa forløg at geva út søvn við essays ella hugleiðingum (Fussell 1980: 204). Hesi sløgini av teksti gjørdust tí til ferðafrásagnir, og so bar til at geva út og selja. Men tað er neyván øll frágreiðingin. Sambært Carl Thompson byrjaði sum nevnt eitt „inward turn“ í evropeiskum ferðafrásagnum longu við endan á 18. øld, og snaringin inneftir helt fram alla 20. øld (Thompson 2010: 111). Broytingin hendi óivað, tí heimurin í stóran mun var uppdagaður, og tí áhugin fyri innara lívinum í menniskjanum vaks. Ferðafrásagnir fóru at snúgvast seg um rithøvundin og tískil um kenslur og iva- og tilveruspurningar. Ferðin sjálf var ikki longur so áhugaverd, men hon gav rithøvundinum høvi til at leggja fram hugsanir um stórt og smátt. Fussell vísir í síni viðgerð m.a. á heitið á frásøgnini hjá Osbert Sitwell frá 1925: *Discursions on Travel, Art and Life*, t.e. heldur enn beinleiðis ferðafrásøgn verður í heitinum gjørt vart við, at talan er um „discursions“, t.e. leysligar røður og hugleiðingar, um at ferðast – og so eru harumframt hugsanir um list og lívið sum heild – „Art and Life“ (Fussell 1980: 204).

Allar frásagnirnar hjá Viderø hoyra til hetta slagið av frásagnum, tær eru inneftirlítandi og hugleiðandi. Men *Ferð mín til Damaskusar* er frásagnarliga minni bygd út enn undanfarnu frásagnirnar. Tað er eins og beinagrindin sæst út ígjøgnum, og frásøgnin líkist í støðum prædiku. Talan er tó um ógvuliga persónliga prædiku og um prædiku í einum øðrum slagi av teksti, t.e. prædiku í einari ferðafrásøgn, tí Viderø brúkar seg sjálfvan sum dømi. Hann heldur lítið um seg sjálfvan og sítt lív: „Leggi meg aftur, orki ikki at fara upp, sjúkurlig av sálarligum sjóverki“ (Viderø 1997: 21). Viderø heldur ikki einans prædiku fyri lesaranum, hann heldur eisini prædiku fyri sær sjálfvum.

Prædika undirskipaður liður í ferðafrásøgn

Frásøgnin byrjar og endar eins og *Ferð mín til Jorsala* í Hvalvík, og sum í *Ferð mín til Jorsala* stríðist Viderø við nívandi spurningar um seg sjálfvan. Hann kennir seg illa í leiklutinum sum prestur og heldur seg hoyra ákærandi spurningar úr bygdini:

Hví gjørdi tú hatta, og hví gjørdi tú hatta, og hví fórt tú hagar? [...] Undarlig var handa ferð tín til Jorsala, og mangt undarligt liggur á hjlóði um teg – Einhvør

skal í dreymum hava sæð svartan mann standa á prædikustólinum hjá tær og javnvæl fyrir altarinum (Viderø 1997: 8).

Eins og í *Ferð mín til Jorsala* eru tað spurningar og ákærur frá fólki, sum ítøkilig elva til ferðina. Viderø tykist ræddur við leiklutin sum prestur, og hann hevur ikki hug at halda prædiku: „Hugurin fer á reik eins og skelktur fuglur hræddur av hasi prædikuni, sum liggur har á borðinum“ (Viderø 1997: 15). Prædikan, sum Viderø skal halda í kirkjuni, verður hildin, hóast orðini kennast „uggsamliga máttleys“ (Viderø 1997: 18). Men prædikan verður samstundis flutt í ferðafrásøgnina og gjørd til eina persónliga prædiku, t.e. miseydnada prædikan verður byrjanin til ferðina, til hugsanirnar á ferðini og byrjanin til eina persónliga uppgerð.

Í „The Problem of Speech Genres“ ger Bakhtin mun á primerum (einføldum) og sekunderum (samansettum) sløgum av teksti (Bakhtin 1987). Bakhtin viðger mál og málbrúk, men hansara hugtøk kunnu lættliga brúkast um bókmentir (Bawarshi & Reiff 2010: 25-27). Primerir tekstir eru tekstir úr gerandisdegnum, sum eru knýttir av ávísium umstøðum, t.d. heilsanir, samrøður, brøv, ákærur ella boð. Sekunderir tekstir eru artefakt, t.d. skaldsøgur, sum kunnu hava øll hesi sløgini av primerum tekstum í sær og gera tey til part av sínum evni, sínari sök. Prædikur kunnu roknast sum eitt slag av artefakti, tí tær eru gjørdir tekstir, og tær kunnu taka onnur sløg av teksti upp í seg, men prædikan fær í *Ferð mín til Damaskusar* tillutaðan leiklutin sum eitt primert slag av teksti, t.e. eitt tekstslag knýtt at ávísium umstøðum í samskiftinum millum fólk, meðan ferðafrásøgnin sum sekundert slag av teksti tekur prædikuna upp í seg og ger hana til ein part av sínum innihaldi og sínari sök – á sama hátt sum gjørt verður við t.d. samrøður í bygdini. Ferðafrásøgnin absorberar tey primeru sløgini av teksti, og tey fáa tí eitt annað endamál, tey verða tikin úr sínum upprunaliga høpi og broytt. Bakhtin skivir, at primeru sløgini verða „altered and assume a special character when they enter into complex ones“ (Bakhtin 1987: 62). Brævið frá “kirkjuvininum“, sum nevnt verður niðanfyrri, fær t.d. ein heilt annan leiklut í frásøgnini hjá Viderø enn í samanhinginum í bygdini ella í kirkjuni, og samrøðurnar millum bygdarfólkið í Hvalvík fáa somuleiðis „a special character“. Á tann hátt eru fleiri sløg av teksti í frásøgnini, men tey eru undirskipaðir liðir í heildini, og prædikan hjá Viderø fær eitt heilt annað endamál og kemur fram fyri lesaran á øðrvísi

hátt sum partur av ferðafrásøgnini, enn hon t.d. hevði gjørt sum prædika í kirkjuni í Hvalvík.

Men tá ið *Ferð mín til Damaskusar* kortini í so stóran mun minnir um prædiku, er tað tí, at eitt tekstslag, sum fær tillutað leiklutin sum primert slag av teksti, t.e. prædikan, er um at fáa valdið á sekundera tekstinum, t.e. ferðafrásøgnini. Viderø hevur sum frásøgufolk hug at halda prædiku, men tað letur seg best gera við at lata prædikuna – og mongu smáu prædikurnar – verða part av ferðafrásøgnini. Viderø hevur eina aðra søgu at siga, og hann heldur tí ikki beinleiðis prædiku sum í einari kirkju, men prædikan er ein týðningarmikil undirskipaður partur av søguni, sum hann vil hava fram. Fyrimunurin við at halda prædiku í einari ferðafrásøgn er, at ferðafrásøgnin loyvir einum persónligum stíli, einum serlyndi og einum sjálvræði, sum ein prædika í vanligum høpi í einari kirkju ikki hevði loyvt. Tá ið Viderø velur at halda eitt slag av persónligari prædiku í ferðafrásøgn, er tað tískil ikki orsakað av „modern publishing history“, men av heilt øðrum persónligum ávum. Hann hevur ein boðskap, sum bæði er knýttur at *Bibliuni* og tí at ferðast.

Rættleiðing

Í mun til hinar frásagnirnar er *Ferð mín til Damaskusar* sum nevnt eitt slag av rættleiðing. Tað er, sum hevur Viderø við *Ferð mín til Damaskusar* hug at siga søguna um seg sjálvan umaftur og á øðrvísi hátt. Jørgen Dines Johansen skrivur í greinini um ritverk, sum er nevnd í kapitlinum „Lív og verk“ frammanfyri, at av tí at tekstir í einum ritverki eru skrivaðir av sama persóni, koma endurtøkur fyri, og tað hevur sína orsök:

... teksterne deler i stort omfang anliggender og projekter. En stor attraktion ved forfatterskaber er at de enkelte tekster kan betragtes som stadigt gentagne forsøg på at fortælle noget tidligere fortalt på en ny måde, bedre, for denne gang at gøre det rigtigt, for at få en ende på det. Den næste tekst bliver så et indirekte dementi af at det lykkedes, for det problematiske insisterer stadigvæk, men det har forskudt sig og gjort den forrige tekst utilstrækkelig (Johansen 2003: 220).

Ferð mín til Damaskusar er ein roynd at gera enda á tí søguni, sum longu er søgd. Okkurt manglaði ella kom skeivt fyri í undanfarnu tekstunum, og tí er brúk fyri einum teksti afturat, einari rættleiðing, einari endaligari søgu.

Byrjanin er næstan neyvt tann sama sum í *Ferð mín til Jorsala*. Viderø situr í gamla skúla í Hvalvík og hoyrir börnini spæla uttanfyri. Tað er vár, sólin skínur, og lívið er „aftur at birtast“, t.e. vøkstur, gróður og gleði er uttanfyri (Viderø 1997: 5). Men Viderø er inni. Á borðinum liggur eins og í *Ferð mín til Jorsala* ein klaga frá einum kirkjufólki, sum Viderø speiskliga nevnir „kirkjuvin“. Endurgivið verður beinleiðis úr klaguni: „De lever et usunt og forkasteligt liv... der er stank i huset alle vejne og til med rotter...“ (Viderø 1997: 8). Kanska hevur endurgevingin til endamáls at avdúka vánaligu stavsetingina hjá kirkjuvininum, men í frásøgnini elvir ákæran til ferðina og er ein av mongum orsökum til, at Viderø leitar eftir einum sambandi vertikalt, t.e. roynir at finna ugga og vegleiðing sum prestur við at leita í *Bíbliuna* og ferðast, tí umstøðurnar heima eru truplar. Fyrstu orðini eftir endurgevingina eru ein regla úr *Sjúrðar kvæðunum*: „Tað søgdu mær villini fuglar --“ (Viderø 1997: 8). Í *Brynhildar tátta* skilja Brynhild og Sjúrður fuglamál, og fuglarnir bera teimum boð (CCF I 1951-63: 8-22). Viderø brúkar sitatið speiskliga, og „villini fuglar“ fær eina aðra merking, verður ein myndburður fyri slatur og sleyg.

Men hóast *Ferð mín til Damaskusar* byrjar næstan á sama hátt sum *Ferð mín til Jorsala*, endar hon øðrvísi.

Ferð mín til Jorsala endar við lýsing av apokalypsu bygdari á eddukvæðið um Fenju og Menju, *Grottasøngur* (Viderø 1957: 308-09). Viderø hevur í *Ferð mín til Jorsala* ongar vónir og sær ikki annað fyri sær enn sína „láturligu støðu“ og „isfjöll sum knúst rapa niður úr norðannátt“ (Viderø 1957: 308-09).

Í *Ferð mín til Damaskusar* er endin eisini at byrja við dapur. Viderø er komin aftur til Hvalvíkar, „sum í dreymi“, og bygdin kennist honum „undarlíga ørlend [...] og døpur“ (Viderø 1997: 123). Viderø staðfestir, at hann veruliga er komin aftur á „kaldar steinar“ og spyr seg sjálvan: „Hvat er tað, sum hevur ført meg higar og bundið meg at hesi bygd?“ (Viderø 1997: 124-25). Svárið kemur umvegis eina søgu.

Viderø minnst aftur á sín triðja túr á Suðurlandið við sluppini *Isabellu*. Ógvusligt ódnarveður tók seg upp, og teir vóru um at ganga burtur: „Eg lá í míni somu undirlokrekku aftast í stýriborð. Verrri enn av teim høggunum, sum Isabela fekk, kvakk eg av skiparanum, sum kom niður í fýrurrúmið [...] djúpmæltur bað hann menn koma upp og hjálpa til...“ (Viderø 1997: 127). *Isabella* hevur fingið skaða, og rópt verður á Viderø, men hann hevur hug at skjóta alt frá sær beinanvegin, hann hyggur upp „gjøgnum kappan“ og sær

hini „svörtu stormbörðu skýggj“, og hann rópar „eg leggi meg aftur. Vær sökku, ið hvussu er“ (Viderø 1997: 130). Í koyggjuni verður hann liggjandi, hann heldur sær fast, men hann hvøkkur við, tí knappliga sær hann „sjógv streyma inn gjøgnum síðuna á Isabelu“ og tá

...rópaði eg til Guðs og streingdi tað heit at víga honum lív mítt, ef hann vildi bjarga mær frá at søkka í havið (Viderø 1997: 133).

Embætið sum prestur verður á henda hátt tulkað sum ein olmussa í havsneyð. Viderø vígdi sítt lív til Guðs umborð á *Isabellu*, men hann viðgongur, at olmussan seinni varð gloymd, og hann fór aftur á Suðurlandið, við slupp á fiskiskap, sum hevði hann ongantið verið í neyð og óttast fyri lívinum. Komin aftur til Hvalvíkar av langari ferð nógv ár seinni dugir hann hin vegin at síggja, at í olmussuni vóru fjaldir „hinir ævigu forlagatræðrir mínir“, t.e. í lívsleið hansara hevur verið ein tráður, ein meining og eitt endamál, sum hann ikki hevur givið sær far um. Tí endar Viderø við at skriva, at kirkjan

birtist mær nú sum størri skip, ið eg eri við [...] og har ikki sæst sponn fram um stavn [...] Men tað er mær, sum eg [...] hoyri aftur hini orð Dánjals Jákups: „Nú sæ eg stjørnu“ (Viderø 1997: 134).

Orðini um stjørnuna sipa til gleðina umborð á *Isabellu*, tá ið vindurin lætti av, og Dánjal Jákup segði, at hann sá eina stjørnu (Viderø 1997: 133). Men tað er vert at geva gætur, at orðingin hjá Dánjal Jákupi verður endurgivin beinleiðis bæði á síðu 133 og omanfyri á somu síðu, t.e. á síðu 134, við øðrvísi stavseting: „gleði birtist mær av orðum Dánjal Jákups: „Nú sá eg stjørnu“ (Viderø 1997: 134). Tá orðingin verður endurtikin, hevur Viderø broytt „sá“ til „sæ“ (norrønt fyri „síggi“, men á røttum norrønum og íslenskum stavað „sé“), t.e. hann hevur gjørt orðingina til sína egnu og til ein myndburð fyri hvíta kirkjutornið á kirkjuni í Hvalvík, og søgan um *Isabellu* í havsneyð og olmussuna verður á tann hátt ikki bara ein grundgeving fyri prestastarvinum, men eisini eitt prógv um, at lív hansara hevur havt og hevur eitt endamál.

So hóast *Ferð mín til Damaskusar* á mangan hátt líkist *Ferð mín til Jorsala*, endar hon sum ein rættleiðing. Støðan hjá Viderø er ikki „láturlig“, men full í meining, og hóast lívið kann tykjast dapurt, er vón og ljós fyri framman. Við slíkum gleðiboðskapi verður *Ferð mín til Damaskusar* týðiligari ein prædika

enn *Ferð mín til Jorsala*, sum í nógv størri mun er merkt av kreppuhugsanum um, at mentanir syndrast, átrúnaðarlig virði vikna og menniskjuni reika á jørð uttan mál og mið.

Men at Viderø í *Ferð mín til Damaskusar* á slíkan hátt má siga eina søgu og grundgeva fyri sær sjálvum og lesaranum, er tekin um, at hann rætt og slætt heldur, tað er neyðugt, t.e. at trúgvinn ikki er sjálvsøgd. Tríggjar ferðir í frásøgnini endurgevur hann í egnari týðing úr yrkingini eftir Schiller „An die Freude“:

Tol í tolni, foldarmaður

tol í vón um betri heim.

Brøður, handan stjørnusveim

er ein Guð, ið øllum ræður – (Viderø 1997: 8, 63, 66)⁶⁶.

Viderø ger sum vanligt ikki vart við, hvør yrkingin er, hann endurgevur bara og ger tekstin til part av síni frásøgn. Tað er hin vegin áhugavert, at tað er ein kórpartur úr yrkingini „An die Freude“, til gleðina, og tað er avdúkandi fyri hugsanina hjá Viderø um tilveruna, at hann vísir til týskan romantiskan yrkjara og ikki t.d. til ein yrkjara úr síni egnu tíð sum í *Ferð mín til Jorsala*, ið endar við einari transformation av yrking eftir Johs. V. Jensen. Tað stóra samangangið, sum Viderø vil hava fram, finst ikki í yrkingum úr hansara egnu tíð, og hann brúkar ørindi hjá Schiller fyri at minna á, at lívið skal livast í tolni og eyðmýkt. Tað er tí, hann at byrja við í frásøgnini lýsir sítt lív sum miseydnad og hevur hug at bera tað saman við eitt klombur: „Men hjá mongum er lívið í klombrum, sum aldri verða tikin burtur [...] – ein ævig før á Suðurlandið“ (Viderø 1997: 26). Lívið kann gerast eitt klombur, uttan endamál og stórvegis týðning, og Viderø lýsir at byrja við túrarnar á Suðurlandið sum klombur, t.e. sum slíkt, ið bara skal fáast frá hondini. Men endin á frásøgnini avdúkar, at túrarnir á Suðurlandinum høvdu týðning og endamál.

Lýsingar í byrjanini og at enda í frásøgnini avdúka gongdina. Komin til Íslands við *Gullfossi* fer Viderø t.d. til gongu einsamallur og fær somu

66 Týðingin er ikki neyv. Seinasta regla í týðingini hjá Viderø ljóðar í týska upprunatekstinum hjá Schiller: „Wird ein grosser Gott belohnen“ (Schiller 2014: <http://www.friedrich-schiller-archiv.de/inhaltsangaben/an-die-freude-schiller-interpretation-inhaltsangabe/3/#freudetext>). Viderø er eitt sindur leysur í sínum týðingum.

kenslu av „heimilisloysi“ sum í hinum frásagnunum: „veröldin finst mær aftur svá undarliga stór og tóm og eyð“ (Viderø 1997: 27). Men at enda í frásøgnini kemur so søgan um ódnarveðrið og olmussuna. Tað er v.ø.o. ein gongd frá ørkymlan og meiningarloysi til innlit og meining, og í frásøgnini er tað ein gongd umvegis viðmerkingar og endurgevingar úr serliga týskum, romantiskum skaldskapi, *Bíbliuni* og egnum ferðafrásagnum.

Afturvendandi spurningurin í *Ferð mín til Jorsala*, „Hvar búgvir tú?“, verður á henda hátt svaraður í *Ferð mín til Damaskusar*. Viderø finnur seg til rættis í starvinum sum prestur, tað verður hansara bústaður, men hann finnur seg til rættis við støði í einari søgu um olmussu í havsneyð, t.e. hann leitar eftir einari grundgeving fyri støðuni, hann er komin í, og finnur hana í einari hending á Suðurlandinum í 1920-árunum. Tað merkir ikki neyðturviliga, at hann trívist í starvinum sum prestur ella finnur frið við seg sjálvan og sínar umstøður. Tað merkir einans, at hann í *Ferð mín til Damaskusar* ger eina samanhagandi og meiningarfulla søgu burtur úr sínum lívi – og tað ger hann ikki í hinum frásagnunum.

Transtekstleiki

Í frásøgnini eru sum nevnt nógvar endurgevingar úr *Bíbliuni* og fleiri tilsipingar til skaldskap, men fyrst og fremst er frásøgnin ein tekstur bygdur á hinar frásagnirnar hjá Viderø. Nógvar tilsipingar eru til *Á Suðurlandið*, *Frá landi á fyrsta sinni* og serliga *Ferð mín til Jorsala*. Í summum førum er talan um beinleiðis endurtøkur í broyttum líki, men Viderø ger eisini sum omanfyri upp við lýsingar og hugsanir í hinum ferðafrásagnunum. Við hugtøkum frá Gerard Genette kunnu vit siga, at Viderø transtekstliga flytur seg millum millumtekstligar endurgevingar og hypertekstligar endurtøkur. Millumtekstleiki ger seg galdandi, tá ið Viderø t.d. beinleiðis endurgevur ørindi eftir Schiller ella brot úr *Bíbliuni*. Hypertekstleiki er sum nevnt samband millum tveir tekstir, har fyrri teksturin verður nevndur hypotekstur og seinni teksturin, sum byggir á tann fyrri, hypertekstur (Genette 1997: 5). Í hesum føri eru aðrar frásagnir hjá Viderø, t.d. *Ferð mín til Jorsala* ella *Frá landi á fyrsta sinni*, hypotekstur, og *Ferð mín til Damaskusar* hypertekstur. Broytingin, sum hendir í flytingini hjá Viderø úr einari frásøgn í aðra, er hin vegin ikki t.d. parodisk ella satirisk, sum ofta í slíkum førum, men ein saklig „transformatión“, nevnd „transpositión“ (Genette 1997: 212 ff).

Genette hugsar strukturalistiskt um tekst sum part av teknskipan við

óendaligum möguleikum, og hann viðgongur, at í grundinni eru öll verk hypertekstlig, tí það ber ekki til at skriva uttan at mana fram aðrar skrivaðar tekstir. Ritverkið hjá Viderø er gott dæmi um það (sí kap. „Um at gera nýggjan tekst úr gomlum teksti“). Í síðsta enda er það tí helst ein spurningur um, hvussu lesarin eygleiðir og hugsar.

Her verður viðgerðin av hypertekstleikanum í fyrstu atløgu avmarkað til sambandið millum *Ferð mín til Damaskusar* og hinar frásagnirnar hjá Viderø, serliga *Ferð mín til Jorsala*, og endamálið er at fáa fram, hví Viderø so týðiliga letur aðrar av sínum ferðafrásagnum verða hypotekstir í *Ferð mín til Damaskusar*. Sum Genette yvirskipað skrivar um hugtakið „palimpsest“, so er í slíkum færum talan um, at ein tekstur sum nevnt „becomes superimposed upon another, which it does not conceal“ (Genette 1997: 399). T.e. *Ferð mín til Damaskusar* verður lögð oman á hinar frásagnirnar, men letur tær kortini skyggja upp ígjøgnum. Tískil fáa hypotekstirnar, t.e. hinar ferðafrásagnirnar, eina serliga funktión og verða partur av nýggju frásøgnini, hypertekstinum, og sum Genette vísir á, eggjar hypertekturnin okkum „to engage in a relational reading“ (ibid.). Vit verða sum lesarar eggjað til at seta tekstirnar í samband við hvønn annan.

Byrjanin í *Ferð mín til Damaskusar* hermir bæði í bygnaði og í lýsingum og orðavali eftir einum øðrum teksti og broytir hann. Eins og í *Ferð mín til Jorsala* er fyrsta brotið ein lýsing av bygdini og næsta brotið ein lýsing av Viderø sjálvum, sum situr inni og eygleiðir lívið uttan fyri gluggan. Eins og í *Ferð mín til Jorsala* situr hann hugtungur inni og hoyrir børnini spæla uttanfyri. Fyrstu lýsingarnar eru av sól og ljósum várdegi og síðani av kvöldsetu og nátt sum í *Ferð mín til Jorsala*. Vit flyta okkum úr ljósi í myrkur. Persónarnir í bygdini eru eisini teir somu sum í *Ferð mín til Jorsala* og hava somu eyðkenni. T.d. Magdalena og Jákup (Viderø 1957: 8ff, Viderø 1997: 6ff) og gudsóttandi hjúnini Símun og Anna (Viderø 1957: 12ff, Viderø 1997: 9ff). Ein serligan leiklut hevur Ansgar, sum gongur tungliga við hjólbøru gjøgnum bygdina. Í *Ferð mín til Jorsala* stendur um hann: „Har fer Ansgar með hjólbøru síni [...] hjólið syngur sítt rínandi, hvínandi ljóð eins og eymkandi undir tungari byrðu - - - harmaljóð [...] ið tolkar lív bygdarinnar“ (Viderø 1957: 21). Í *Ferð mín til Damaskusar* stendur um Anskar (nú stavaður við *k*), at hann hevur gamla hjólbøru, og at frá henni berast „tungir, innibyrgridir tónar [...] gjøgnum bygdina“ (Viderø 1997: 7). Ansgar er eitt motiv, ein Sisyfos, sum tulkar støðu menniskjans, og hjólbøran er eitt symbol, eins og „kvørnin, ið

melur“, tann æviga ringrásin. Menniskjans strev og stríð – fyri dagligum breyði og fyri meining og lívsinnihaldi – má byrjast av nýggjum hvønn dag. Ansgar er sum ein livandi standmynd og áminning í bygdini, og tá ið børnini spæla við blómur og blása sáð av sóljum ynskja tey sær m.a., at Ansgar skal fáa „nýggja, stóra væl smurda hjólbøru“ (Viderø 1997: 5-6), t.e. myndliga ynskja tey sær framburð og góðar lívsvánir.

Men ein avgerandi munur er á byrjanini í *Ferð mín til Jorsala* og *Ferð mín til Damaskusar*. *Ferð mín til Jorsala* byrjar við at lýsa ljóð úr bygdini. *Ferð mín til Damaskusar* byrjar við at lýsa kvirru. Fyrsti setningurin í *Ferð mín til Jorsala* er: „Inn í svønskemmu mína berast mær alskyns hjlóð útan úr bygdini...“ (Viderø 1957: 5). Í *Ferð mín til Damaskusar* er fyrsti setningurin: „Dymbildagarnir eru komnir – hin kvirra vikan....“ og „friður er yvir allari bygdini“ (Viderø 1997: 5). Harumframt fáa vit í *Ferð mín til Damaskusar* eina lýsing av Viderø sum prest, hann heldur prædiku, áðrenn hann fer avstað. Í *Ferð mín til Jorsala* er eingin prædika.

Í *Ferð mín til Jorsala* eru við øðrum orðum alskyns ljóð at hoyra úr bygdini, og Viderø fer stillisliga avstað, sleppur øllum: „Eg leggi frá landi og haldi suðureftir...“ (Viderø 1957: 21). Í *Ferð mín til Damaskusar* er dymbildagavika og friður í bygdini, men Viderø heldur prædiku. Lýsingarnar í *Ferð mín til Damaskusar* leggja sostatt størri dent á *prestin* Viderø enn *Ferð mín til Jorsala*. Harumframt er tað týðiligt, at fráferðin er øðrvísi, tí Viderø fer ikki suðureftir, og hann hvøkkur við: „Hví fari eg norður eftir og ikki suður eftir?“ (Viderø 1997: 20). Ferðin til Damaskusar gongur umvegis Ísland. Í *Ferð mín til Jorsala* steðgaði Viderø í Íslandi á heimleið, nú fer hann til Íslands á veg út í heim. Tað er eins og hann leggur ivasurningarnar, og tað Purgatorio, sum Ísland í danteskum lýsingum umboðaði í *Ferð mín til Jorsala*, aftur um seg. Men hann er ikki tryggur við støðuna, hann ivast í sínum eginleikum og fôrleikum, og hann ber ferðina til Íslands saman við túrin á Suðurlandið við *Isabellu*. Hann kennir tað sum at „stýrt verður burtur av allari leið“, og hóast hann nú er umborð á ferðamannaskipi við nógvari útgerð, so heldur hann, at hann var nærri „náttúrliga lívinum“, tá ið hann fyrstu ferð fór til Íslands (Viderø 1997: 21). Grundleggjandi hugsanirnar um tilveruna eru tær somu í øllum frásagnunum, og tað er eisini minni frá *Isabellu* á Suðurlandinum, sum koma at enda í frásøgnini og verða ein endurloysandi frágreiðing um hansara lívsleið.

Ein annar avgerandi munur er, at Viderø stavar navnið á *Isabellu* rætt,

t.e. við tveimum l'um, og ekki sum í *Á Suðurlandið* við einum l fyrri at benda á svikaligu Jesabel úr *Gamla Testamenti*. Viderø tulkar sostatt ferðina á Suðurlandið øðrvísi í *Ferð mín til Damaskusar*. Ferðin hevði meining og vísti honum á eina leið, sum skuldi geva lívi hansara eitt endamál. Í frásøgnini *Á Suðurlandið*, sum snýr seg um hansara fyrsta túr til skips, finst eingin slík niðurstøða, og *Ferð mín til Damaskusar* er tí eisini ein rættleiðing til *Á Suðurlandið*. Tað er vert at leggja til merkis, at Viderø í *Ferð mín til Damaskusar* í lýsingini av sær sjálvum í koyggjuni umborð á *Isabellu* í ódnarveðrinum aftur stavar *Isabella* við einum l: „Isabela trýstist alt longur niður í havið, longur og longur niður...“ (Viderø 1997: 129). Í søguni um olmussuna verður hann fluttur aftur í koyggjuna umborð á *Isabellu*, frástøðan hvørvur, og *Isabella* verður aftur stavað við einum l sum í *Á Suðurlandið*.

Komin til Danmarkar fer Viderø at reika í gøtunum í Keyppmannahavn. Fyrst ger hann sær nakrar hugsanir um „Móður Danmørk“ (Viderø 1997: 42). Hann minnst aftur á sína fyrstu ferð til Danmarkar at ganga í skúla, Danmark var honum ein stjúkmóðir, men ein góð stjúkmóðir, tí hon gjørði hann út á mongum økjum: „ikki minni góð enn hin rætta, gav mær ikki minni av góðum, gjørði meg út á mentaninnar Suðurlandsfær ta torfæru“ (Viderø 1997: 42). Túrurin við slupp á Suðurlandið gjørði hann út á mongum økjum, men dyggan mentanarlígan færing fekk hann í útbúgvingarárunum („mentaninnar Suðurlandsfær“) í Danmark. Tá hevði hann undarliga „medferð“, hann kom úr øðrum ókendum øki, hevði øðrvísi atburð enn vanligt í Danmark, og hon „tagnaði stundum og stóð bilsin, men ilskaðist aldri“ (Viderø 1997: 42). Meðan árin í Danmark í *Frá landi á fyrsta sinni* í stóran mun vóru lýst sum ein heimleys og ráðaleys fjakkan, hevur Viderø hug at endurskoða sína hugsan í *Ferð mín til Damaskusar*. Í *Frá landi á fyrsta sinni* stendur t.d. „Og eg kom til Keyppmannahavnar [...] eingin tók í móti mær - - ...“ (Viderø 1991: 48). Grundleggjandi er Viderø tann sami, t.d. „kenni meg vera komnan úr fjarlægstu útlægð, handan úthavið - -“ (Viderø 1997: 42), men hugurin at lýsa upplivingarnar øðrvísi ger, at hann tekur aftur í aftur lýsingarnar av sær sjálvum, og hann fer at ganga somu leiðir í býnum sum í *Frá landi á fyrsta sinni*: „Sum í dreymi fari eg út á Fríðriksberg og eg komi beinanvegin fram á Falsterveg og nummar 4B“ (Viderø 1997: 53). Sum Kierkegaard í *Gjentagelsen* vil hann „gentage“, endur-taka, tað, sum hann fyrr hevur upplivað og lýst. Kierkegaard fór til Berlin (Kierkegaard 1997), Viderø leitar aftur á gamlar gøtur í Keyppmannahavn. Lýsingarnar fáa tí í grundini tveir høvuðspersónar,

tann unga Viderø, sum fyrstu ferð er í Danmark og er illa staddur, og tann tilkomna, sum vitjar aftur á gamlar slóðir. Sum kunnugt lýsir Kierkegaard endurtøkuna sum „samme Bevægelse, kun i modsat Retning, thi hvad der erindres, har været, gjentages baglænds; hvorimod den egentlige Gjentagelse erindres forlænds“ (Kierkegaard 1997: 9). At endurtaka er at fara aftur í tíð, í orðsins rætta týðningi at *taka aftur*, men tað er eisini okkurt nýtt, tí endurtøkan er ongantíð bara tað sama einaferð afturat, m.a. tí tann persónurin, sum endurtekur, er broyttur. Tann, sum minnist og endurtekur, leitar fyrst aftureftir í tíð, men síðani frameftir og tá tillagandi og broytandi til nýggjar umstøður. Tann veruliga endurtøkan er tískil í grundini frameftirlítandi, og fyri Viderø hefur endurtøkan týðning, tí nú verða somu hendingar tulkadar á øðrvísi hátt, og endamálið við lýsingunum er eitt annað (Viderø 1997: 42). Endurtøkan er sum gerð hjá Viderø og sum motiv í frásøgnini innihaldslig, men hon endurspeglar samstundis formliga lutfallið millum hypo- og hypertekst. Við at ganga somu leiðir, sum hann gjørði, tá ið hann blaðungur kom til Keypmannahavnar, og skriva lýsingarnar av nýggjum og gera viðmerkingar til sínar egnu hugsanir tá, kann hann endurtaka tær í einari frameftirlítandi ferð til Damaskusar.

Broytingarnar bæði í Viderø sjálvum og í umhvørvinum rundan um hann koma undan í eygleiðingum sum t.d.: „Frú Kanna er farin av navnbrettinum og annað navn komið í staðin“ (Viderø 1997: 53-54). Frú Kanna var í *Frá landi á fyrsta sinni* fyrsta vertinnan hjá Viderø í Keypmannahavn. Hann minnist eisini, at hann tá gloymdi gøtunavnið og „mintist einans nummarið 4B“, og at tað var sum at leita eftir „nál í des“ (Viderø 1997: 47). Í *Frá landi á fyrsta sinni* stendur t.d.: „eg gekk eina gøtuna upp og aðra gøtuna niður [...] klokkan var tólv [...] Eg ræð at leggjast til svøvn har á bekkinum“ (Viderø 1991: 50). Men nú hefur Viderø ikki trupulleikar við at finna veg, og hann hefur ikki longur brúk fyri vertinum, sum taka synd í honum. Hann finnur gøtuna „sum í dreymi“, og navnið er burtur. Tað er sum Viderø hefur funnið seg til rættis og góðtikið sín leiklut, hóast hugurin at reika og spurningarnar til tilveruna enn eru teir somu. Tí nógv tekin eru um, at ikki alt er broytt, og myndir úr hinum frásagnunum venda aftur. Tað er ikki longur trupult hjá Viderø at góðtaka treytirnar, sum hann livir og hefur livað undir, hann sær alt í øðrum samanhangi, og at enda í frásøgnini verður endamálið avdúkað. Tað er tískil vert at hava í huga, at navnið á frásøgupersóninum í *Gjentagelsen* ikki er Kierkegaard, men dulnevni *Constantin Constantius*, t.e. ein, sum ikki

flytur seg. Viderø gongur somu leiðir, endurtekur brot úr hinum frásagnunum og broytir tey, men hann er – sum frásøgufólk og persónur í tekstinum – grundleggjandi tann sami.

Eitt dømi um, hvussu frásøgnin bæði er nýggj og eitt beinleiðis framhald av tí sama, er lýsingin av H.C. Andersen og hugsanirnar um søguna um stoppinálina. Tá ið Viderø er komin til Keypmannahavnar, fer hann beinanvegin til gongu, og tá kemur hann fram við standmynd av H.C. Andersen og fer at hugsa um søguna, sum hevur so stóran leiklut í *Frá landi á fyrsta sinni*. Hann kennir seg aftur í lýsingini av stoppinálini: „Har fór á sinni stoppunálin líka, sleingdist eymliga higar og hagar saman við allskyns sópi og seyri [...] men alla tíðina ímyndaði hon sær at vera eitthvat stórt [...] Og her kom eg sjálvur hina ferðina“ (Viderø 1997: 45). Identifikatióin við stoppinálina í søguni hjá H.C. Andersen vísir aftur á lýsingarnar í *Frá landi á fyrsta sinni* (Viderø 1991a: 8-9). Eins og stoppinálin í rennuni, í „sópi og seyri“, altíð fótaði sær aftur, soleiðis sær Viderø seg sjálván reisa seg aftur eftir mong høgg, og eins og stoppinálin brúkti síni ímyndingarevni sum amboð til at lyfta seg sjálva burtur úr trongum umstøðum, soleiðis skrivar Viderø seg sum nevnt burtur úr sínum.

Tannleysur vísmáður

Í *Frá landi á fyrsta sinni* er ein lýsing av stóra sovisalinum, har Viderø helt til, eftir at hann varð blakaður út frá frú Nielsen, tí hann át gomul avroð í kamarinum. Úr mongdini av heimleysum neyðardýrum dregur hann fram ein, sum „var tannleysur“ og altíð „endaði við at siga: „- og síðan út á sorpheygin““ (Viderø 1991a: 55). Í *Ferð mín til Damaskusar* trívur Viderø í aftur lýsingarnar av sovisalinum og tannleysa manninum: „Og eg sæ aftur í huganum svøvnssalin [...] Menn vistu frá mongum [...] at siga, ikki minst hin hrakmagri, kúluti, tannleysi kyndari“ (Viderø 1997: 55). Viderø er enn hugtikin av søgunum frá hesum tannleysa manni, og serligan týdning hevur tað kanska, at maðurin hevur havt ringar royndir í Amerika og tí sigur við hinar, sum liggja í sovisalinum: „farið ikki vestureftir, farið eystureftir, haðan ljósið kemur –“ (Viderø 1997: 56). Ráðini frá manninum hóska væl til hugsanirnar hjá Viderø, sum á sínum ferðum einans leitaði eystureftur, ongantíð var í amerikanska heimspartinum, og sum við støði í m.ø. Spengler helt seg síggja, at ljósið hvarv, tí sólin setti yvir vesturheimin, kvøldlandið. Søgan um sovisalin og tannleysa frásøgumannin verður sostatt víðkað og sett í størri høpi í *Ferð mín til Damaskusar*.

At maðurin, sum ber boðskapin fram, ber brek, er tekin um, at hann hefur lívsroyndir, og bókmentaliga sæð er tað vanligt í slíkum førum, tí frásøgumaðurin er í grundini ein bókmentalig arketýpa, sum Viderø bara brúkar á sín egna hátt. Gamlir vísir menn koma fyrri í sagnum og ævintýrum, og Óðin mátti t.d. lata annað eygað fyrri at sleppa fram at vísdómsins brunni, Mimi, eins og Homeros – sambært søgn – var blindur. Hjá Viderø er hugtakandi frásøgumaðurin, sum gevur ráð um røttu ferðaleiðirnar, kúlutur, og hann hefur ongar tenn. Hann hefur ikki fingið sítt innlit fyrri einki. Viderø hefur hug at gera gjøldur burtur úr manninum, men samstundis hava ráðini frá honum týdning. Viderø hefur v.ø.o. ikki hug at prýða um sína egnu tilveru og gera hana ov týdningarmikla, hann vil liva í eyðmýkt og avdúka sínar veikleikar, tí er tað heldur ikki undir hátíðarligum umstøðum, hann fær síni ráð frá gomlum manni, tað er millum heimleys neyðardýr.

Yrkingin eftir Schiller, sum nevnd er omanfyri, kemur eisini fyrri í *Frá landi á fyrsta sinni*, men á týskum: „Duldet mutig Millionen / duldet für die bessere Welt“ (Viderø 1991: 55). Í *Ferð mín til Damaskusar* er ørindið týtt, og tað verður endurtikið fleiri ferðir. Tað er sami tekstur, sum millumtekstliga verður endurgivin, men í *Ferð mín til Damaskusar* í týddum líki. Tað er eins og Viderø hefur ognað sær yrkingina, og hon stendur sum eitt leiðorð í frásøgnini: „Tol í tolni foldarmaður / tol í vón um betri heim“. Tí kemur hon fyrri fleiri ferðir (Viderø 1997: 8, 63, 66).

Ferð mín til Damaskusar er lögð oman á hinar frásagnirnar, tær skyggja upp ígjøgnum, og lýsingarnar eru tískil bæði endurtakandi og samanumtakandi, og tær leggja upp til niðurstøðuna til endans í frásøgnini: „Nú sæ eg stjörnu“. Í *Gjentagelsen* leggur Kierkegaard fram hugsanina um, at sonn endurtøka í grundini er ógjørlig (sabr. Constantin Constantius), og tískil er endurtøkan ein átrúnaðarlig hending, t.e. tann veruliga endurtøkan er, tá trúgvín gevur tí kristna tað lívið aftur, sum var mist. Og tað er júst tað, sum sambært Viderø hendir, tá ið hann eftir ferðina til Damaskusar sær kirkjutornið í Hvalvík. Ivin, fjálturin, er horvin, og hann kann byrja lívið sum prestur av nýggjum.

Eystur og vestur

Men at *Ferð mín til Damaskusar* er eitt slag av transtekstligari syntesu sæst ikki bara aftur í teimum persónligu, tilveruligu hugleiðingunum, sum Viderø ger sær. Mótsetningarnir millum útjaðara og miðdepil, millum kent og ókent og Eystur og Vestur verða tiknir upp til umrøðu og javnaðir út. Viderø minnst

aftur á heilsølumanninn Christensen, sum var blíður við hann og bjóðaði honum „til dögurða“ (Viderø 1997: 43). Teir tosaðu tía um fremmand lond, og Christensen siteraði Kipling: „Nei tað er sum Kipling sigur: eystur og vestur verða aldri at møtast“ (Viderø 1997: 43). Christensen sipar til yrkingina „The Ballad of East and West“ eftir Kipling frá 1889:

Oh, East is East, and West is West, and never the twain shall meet
Till Earth and Sky stand presently at God's great Judgement Seat
(Kipling 1907: 136).

Fyrsti setningurin í yrkingini gjørdist í nógv ár ein føst vending í bókmentum um heimspolitikk og um viðurskiftini millum Vesturheimin og aðrar mentanir og lond. Christensen umboðar í frásøgnini hjá Viderø imperialistisku, evropeisku hugsanina um tað orientalska Eystur. Tað er hesa hugsan, Said greinar og loysir sundur í *Orientalism*: „Kipling himself could not merely have happened [...] Such ideas and their authors emerge out of complex historical circumstances [...] One of them is the culturally sanctioned habit of deploying large generalizations“ (Said 1994: 227). Fyri Viderø hava slíkar hugsanir sjálvandi týðning, tí hann er ferðamaður, sum skrivar um sínar ferðir, og hann hevur vitjað lond í eystri. Christensen umboðar hvíta mannin, sum við valdi og ábyrgd – einari ábyrgd sum í aðrari yrking eftir Kipling verður nevnd „The White Man's Burden“ (1899) – heldur seg kunna flokka heimsins mentanir og fólk, og sum ikki ivast í síni egnu vitan og sínum egna týðningi. Viderø ger í lýsingini av honum vart við, at hansara hugsanir ikki einans raka fólkasløg í fjarskotnum londum. Um systur sína sigur Christensen t.d.: „Og her situr systir mín, tað gamla skóhorn“. Christensen tosar í triðja persóni og niðrandi um systur sína, hóast hon situr undir liðini á honum við borðið. Viderø tekur synd í henni: „Og har sat aldraða systir hans lítillátin og lút og kundi sær einki annað enn brosa við [...] bað hann kalla seg Onnu“ (Viderø 1997: 43). Líttla hendingin við borðið er sum eitt stutt dømi um, hvussu valdið at skilmarka og seta nøvn á onnur er eitt slag av valdsmisnýtslu („gamla skóhorn“). Systir Christensen verður eitt dømi um tey kúgaðu, sum ikki sleppa at seta orð á, hvørtji tey sjálvi eru, tí onnur gera tað fyri tey. Tað eru tey, sum Gayatri C. Spivak nevnir „the subaltern“ (Spivak 2003).

Christensen er blíður og prátingarsamur, men eisini erpin og hugmóðigur, og Viderø dámar tað ikki. Viderø identifiserar seg við tey eyðmjúku, við

pílagrímar og heimleys, sær seg sjálvan í leiklutinum hjá stoppinálíni í søguni hjá H.C. Andersen, og hann kennir seg aftur í stöðuni hjá Onnu. Sjálfur fekk hann niðrandi viðmerkingar í veitslu hjá bóndanum í Hoyvík og visti sær einki at siga: „Men eg tagdi –“ (Viderø 1991a: 84). Hansara grundleggjandi fatan av lívinum og lívsins gongd hóskar heldur ikki til eina glæsiliga fatan av vesturlendskum yvirræði og framburði. Hansara hugsan um Vesturheimin er ávirkað av kreppuhugsanini eftir fyrra kríggj og er grundleggjandi tann, at vesturlenska mentanin stendur fyri falli.

Í Alexandria í Egyptalandi rennir Viderø seg í ein flokk av børnum og ger upp við orðini hjá Kipling:

Í rótini erum vær allir eitt, og úr einum og sama bergi brotnir, og megu liva saman í friði. – Her gagnvart hesum børnum ósannast Kiplings orð, at eystur og vestur megu aldri møtast - - (Viderø 1997: 90).

Sambært Viderø spillist alt „undir mannahond“ (Viderø 1997: 90), og tá ið tvær smágentur bidda frá honum, staðfestir hann, at tær í grundini bara biðja um tað, sum er tikið frá teimum, tí „hvat hava tjóðirnar gjøgnum allar tímar ikki fingið og tikið av ond og fæi úr hesum ríka landi“ (Viderø 1997: 99). Júst hesar metingarnar hjá Viderø eru óvanliga politiskar í mun til innihaldið í frásøgnini annars, her skrivur hann næstan sum ein sannførdur postkolonialistur. Men metingarnar hanga væl saman við hansara hugsanir um tilveru og átrúnaðarlig viðurskipti. Alt er upprunaliga sprottið úr sama anda, og tí kann Viderø endurgeva úr „Gylfaginning“ úr *Snorra Eddu*, tá ið hann skal greiða frá uppruninum í Egyptalandi:

Kenst her [...] undarligur, rammur thevur [...] eftir teim mongu túsundum ára [...] geitin, sum gomul kona í bláum serki og huldum høvdi situr undir og mjólkar har úti fyrir durum sínum [...] – Tað er eingin líkari enn, at hin skáldadroymda himneska kúgv Eyðumla sje komin í ljós, hon sum fœddi Ymi, hin fyrsta hrimtursa [...] Úr Ymis holdi / var jørð ov skapað (Viderø 1997: 92-93)

Viderø dregur ein tráð úr Egyptalandi til norrønu gudalæruna og til bíbilsku søgurnar og stundum til griksku gudalæruna, tí alt snýr seg í síðsta enda um menniskjuni og tað guddómliga og – sambært Viderø – um sama sannleika, tí í „rótini erum vær allir eitt“ (Viderø 1997: 90).

Orientalisma

Men Viderø er kortini ikki heilt loystur úr evropeisku hugsanini um tað orientalska. Fleiri ferðir sipar hann til søgusavnið *Túsund og ein nátt*. Hann brúkar heitið sum eitt hugtak. Tá ið hann kemur til Damaskusar, ímyndar hann sær, hvussu søgurnar í *Túsund og einari nátt* umboða upprunaliga andan í mentanini: „Her var mikið at keypa og selja av allskyns undrunarverdum vörum [...] og søgur gingu her um alt møguligt og ómöguligt millum heims heljar [...] sagnir, ið seinni vurðu at Túsund Nætrum og Einari“ (Viderø 1997: 106). Viderø knýtir beinleiðis gomlu mentanina í økinum kring Damaskus í søgurnar í *Túsund og einari nátt*. Í frásøgnini ger hann fleiri ferðir vart við, at eitthvørt er „eins og“ (Viderø 1997: 109) ella „gevur varhuga av“ *Túsund og einari nátt* (Viderø 1997: 115).

Sum Viderø sær Ísland gjøgnum gomlu eddukvæðini og íslendingasøgurnar og sær Ísrael gjøgnum bíbilsku søgurnar, soleiðis sær hann í ávísan mun arabisku londini gjøgnum *Túsund og eina nátt* og – fyri ein part – gjøgnum søgur úr *Bibliuni*. Sambandið verður knýtt við hugleiðandi samanberingum og á setningsstigi við afturvendandi orðingini „eins og“.

Við hugtøkum frá Said kunnu vit siga, at Viderø í sínum lýsingum avdúkar eina *latenta*, ótilvitaða orientalismu, men hann umboðar ikki eina *manifesta* orientalismu (Said 1991 : 206). Hann hugsar um tað orientalska sum eftirgevandi, kensluborið, sensuelt, droymandi, men hann vísir hernaðarligum avgerðum, sum byggja á eina slíka hugsan, frá sær, t.e. hann heldur, at fólk í Miðeystri eru minni ment siðmenningarliga og ikki serliga skynsom, men um somu tíð heldur hann, at tey eru illa viðfarin av Vesturheiminum. Grundleggjandi hugsanin hjá Viderø er kritisk mótvegis tøkniligu menningini í Vesturheiminum, og tað er tí ikki torført fyri hann at gera niðurstøður um, at fólk, sum liva í minni tøkniliga framkomnum mentanum, eru nærri lívsins sonnu grund og tí í grundini liva virðiligari enn fólk í teimum tøkniliga framkomnu londunum í Vesturheiminum. Tá ið hann ger upp við hugsanina hjá Kipling (og Christensen og hansara líkum) um, at eystur og vestur ikki kunnu mótast, so er tað tí hann sær felags menniskjaligar treytir undir siðmenningini, í tí „upprunaliga“, áðrenn alt spiltist „undir mannahond“ (Viderø 1997: 90). Men tað er samstundis eitt eyðkenni fyri ta vitalistisku hugsan, sum Viderø er ávirkaður av, at tað „upprunaliga“ ikki er ítøkilig og tí ikki neyvt letur seg orða, tað kann einans avdúkast í orðingum og myndum sum „Sjaldsom ró er yvir øllum“ (Viderø 1997: 107) ella „hin djúpa tøgning“

(Viderø 1997: 53). Við myndum sum „í oyðimørkinni sprettur tað, sum aldri brennur upp“ (Viderø 1997: 97) verða hugsanirnar knýttar í søgur úr *Bibliuni* og í kristindómin, tí tað var sum kunnugt í oyðimørkinni, at t.d. Jóhannes doyparin og Jesus fingi innlit í sannleikan um lívið. Í evangeliinum eftir Jóhannes stendur, at Jóhannes doyparin nevnir seg: „Eg eri rødd á einum, sum rópar í oyðimørkinni“ (Johs. 1, 23). Jóhannes er røddin á einum øðrum, sum hevur ein boðskap at bera menniskjunum.

Veruligt innlit fæst v.ø.o. ikki í stórbýum í Vesturheiminum. Í einari lýsing av umhvørvi í Aleksandria kemur hugsanin hjá Viderø um Vesturheimin týðiliga fram:

Og har stendur úlvaldin í síni oyðimarkarró úti í hesum dynjandi ferðsluhavi lítandi háduliga langt niður á hetta vesturskin av evropeiskari mentan (Viderø 1997: 98).

Kamelurin stendur sum umboð fyri tað óbygda mitt í einum ferðsluhavi, og hann lítur niður á eina vesturlenska mentan, sum er í ferð við at taka seg aftur, og sum av hugmóð stendur fyri falli. Myndburðirnir benda á náttúru, kamelurin hevur í sær eina „oyðimarkarró“, ferðslan er sum eitt „hav“, og afturgongdin verður lýst sum eitt „vesturskin“. Heldur enn at skriva ein beinleiðis kritik, brúkar Viderø eina lýsing, sum er eitt skaldsligt og bíbliuávirkað afturljóð av Spengler (sí kap. um *Frá landi á fyrsta sinni*).

Epifani

Sum nevnt og víst á heldur Viderø seg fáa avgerandi innlit í sína tilveru á ferðini. Eitt knappligt innlit í tilveruna verður stundum við einum átrúnaðarligum hugtaki nevnt ein epifani. M.H. Abrams skrivur um hugtakið epifani, at tað „means „a manifestation“ or „showing forth“ and by Christian thinkers was used to signify a manifestation of God’s presence within the created world“ (Abrams 1999: 80), t.e. ein epifani er eitt serligt innlit í tað guddómliga í heiminum (eitt slag av opinbering). Í bókmentum hevur hugtakið tó serliga síðan James Joyce verið brúkt um innlit í tilveruna yvirhøvur, t.e. ikki neyðturviliga átrúnaðarlig innlit. Viderø nevnir ikki hugtakið beinleiðis, men hann lýsir upplivingar av epifanskum slag, og upplivingarnar elva á ferðini til niðurstøður, sum gera, at hann at enda góðtekur starvið sum prestur í Hvalvík.

Epifanisku upplivingarnar koma sum ein røð av knappligum innlitum

á ferðini. Eftir miseydnadu þræðikuna heima í Hvalvík letur urguljóðið í kirkjunni upp fyrri einari sjón og einum innliti: „Langt langt burtur í fjarska tekur at lýsa av ljósglæmu – : tað var gott, at eg var eyðmjúktur, – maður vil sjálvur hava æruna, – hin stóra freisting“ (Viderø 1997: 19). Miseydnada þræðikan minnir hann á at vera eyðmjúkur og ikki vilja vinna sær æru og heiður við orðum frá Guði. Eyðmjúkingin í kirkjunni er samstundis seinasta upplivingin, áðrenn hann fer við *Gullfossi*. Í Íslandi gongur hann burtur frá mannamúgvuni í býnum og „bráðliga sýnist“ honum „landið alt sum ein einasta stór kirkja“ og „lítla kirkjan har niðri á slættanum stendur lút og yvirgivin, kennir seg nytleysa“ (Viderø 1997: 28). Sannleikin er hvørki knýttur at orðum hjá presti ella sjálvum kirkjubygninginum, men er størri og ómøguligur at seta orð á. Kenslur og ætlanir hjá menniskjunum verða í slíkum høpi ber fáfongd. Kirkjan er ikki eitt svar, men umboðar heldur menniskjans mongu spurningar til tilveruna.

Í Danmark svevur Viderø ta einu náttina á einum beinki og vaknar tíðliga um morgunin:

Sálin odnar líðandi aftur, vónir og hugsanir kvikna [...] enn meira livandi gerst hesin varhugi fyrri hasa dúgvuna, sum situr nú har uppi á roykberanum eins og lítandi niður í hann, berandi góð boð oman av himni (Viderø 1997: 57).

„Roykberin“, sum Viderø nevnir, er skorsteinurin á einum krematorium, har systir Christensen, tann lítillátta Anna, varð brend. Fyrri Viderø er upplivingin á beinkinum tíðliga um morgunin eitt tekin um, at tað góða og rættvísa sigrar.

Í Markuskirkjunni í Venezia eygleiðir Viderø kvinnu, sum eyðmjúk og skirvislig leitar fram fyrri altarið og minnir hann á at vera lítillátin og ikki krevja ov nógv av tilveruni, men røkja trúnnu mitt í gerandisligum virkseminni (Viderø 1997: 76-77). Í Egyptalandi hevur hann sum nevnt upplivingina við børnunum og av kamelinum, sum ber boðskap um gamlan vísdóm úr oyðimørkini (Viderø 1997: 90,98).

Komin leiðina fram til Damaskusar fer hann at leita eftir sporum eftir Paulusi. Tað var sum kunnugt á veg til Damaskusar, at Paulus fekk eina opinbering og gjørdist kristin, og í Damaskus byrjaði hann at boða kristindómin (Ápostlasøgan 22, 7-14). Bíbilsku tekstirnir um Paulus, serliga Ápostlasøgan, eru við til at geva ferðini hjá Viderø til Damaskusar eina serliga merking, og Viderø hugsar áhaldandi um hendingar, sum Paulusi vóru fyrri í Damaskus,

m.a. at hann at enda mátti flýggja í kurv og var „sigin út av“ býarmúrinum (Viderø 1997: 122). Viderø er eisini inni í Umayyademoskuni, har kirkja varð bygd til minnis um Jóhannes doypara oman á rómverskt tempul (Viderø 1997: 112), og hann gongur úti á gøtunum „haldandi á bókini „Kristur á vegum Indialands““ (Viderø 1997: 110). Viderø er í øllum lutum prestur á ferð, men ikki í leiklutinum pílagrímur sum í *Ferð mín til Jorsala*, og bókin, hann hevur í hondini, er helst *The Christ of the Indian Road* eftir trúboðaran E. Stanley Jones, givin út fyrstu ferð í 1925, t.e. ein bók um trúboðan (Viderø 1997: 11)⁶⁷. Tá ið tað at enda eydnast Viderø at finna fram til lítla og fyrndargamla kristna kirkju í Damaskus kemur niðurstøðan:

Kona [...] vísir mær inn í kirkjuna, sum minnir meg á kirkjuna í Dímun, ið líka var hálv undir jørðini. Men eg verði standandi bilsin lítandi fram fyrir meg, tí at í djúpu kyrðini her inni talar henda allítla kirkja Paulusar sterkari til mín enn hin stóra meginkirkja hans í Lundunum og margar meginkirkjur (Viderø 1997: 121)

Kirkjan í Damaskus gevur honum eina sterkari átrúnaðarlíga kenslu enn stóru kirkjurnar í stórbýunum í Evropa, og hann ber kirkjuna saman við kirkjuna í Stóra Dímun, sum lá hálv undir jørð, og eins og gamla kirkjan í Damaskus talaði sterkt til hansara. Hetta er sama niðurstøða, sum Viderø ger í øllum øðrum, hann hevur skrivað, t.e. at kristindómurinn ongastaðni kendist sterkari enn í gamla føroyska bygdarsamfelagnum, ella sum hann tekur til í *Ferð mín til Jorsala*, eftir at vera komin út úr Pæturskirkjuni: at tilveran heima birtist honum fyrri sum ein „mjøk mætari „catedra“ [...] sprottin upp fyrir sjálvt fagnaðarørindið og tess vegna standandi mitt úti hini á, sum Ezekiel sá renna út undan templinum“ (Viderø 1957: 362). Hetta er ein hugsan, sum Viderø hevur gjørt sær, og sum tað hvørki finnast – ella kunnu finnast – gudfrøðilig ella onnur prógv fyrri, hugsanin er kensluborin, men hongur væl saman við hansara hugsan um tilveruna sum heild, at alt „spillist undir mannahond“. Við upplivingini í lítlu kirkjuni í Damaskus kann Viderø venda heim aftur, og endaliga epifaniska lýsingin kemur, tá ið hann nærkast Hvalvík og sær hvíta kirkjutornið og minnist aftur á ódnarveðrið á Suðurlandinum.

67 Millum handrit eftir Viderø í varðveitslu hjá Áshild Olsen, Nólsoy, liggur ein týðing av bókini hjá E. Stanley Jones.

Byta vit ferðina sundur í stöð, sær gongdin fram ímóti endaligum innliti soleiðis út :

Stað	Uppliving	Epifani/niðurstöða
Hvalvík	Miseydnað prædika, urguljóð	Læra at vera eyðmjúkur
Ísland	Alt er ein kirkja	Trúgvín ikki knýtt at bygningum ella embæti
Danmark	Sól, dúgva	Tað góða sigrar
Italia	Kvinna við altarið í Markus-kirkjuni í Venezia	Kristin trúgv í gerandisdegnum
Egyptaland	Børn	Øll menniskju av somu ætt
Sýria/Damaskus	Gomul kirkja	Kristindómurin finst ikki í tí hábærsliga
Hvalvík	Hvíta kirkjutornið	At vera prestur

Tað byrjar við miseydnaðu prædikuni í Hvalvíkar kirkju og endar við, at Viderø góðtekur starvið sum prestur og treytirnar í starvinum. Endaliga góðtøkan kemur sostatt eftir eina røð av upplivingum, sum elva til innlit og niðurstøður um hansara kristnu trúgv.

Ferðin hjá Viderø avdúkar samstundis, at hann leitar aftur í tíð eftir uppruna. Siðmenningin í Vesturheiminum hevur flutt menniskjuni burtur frá einum upprunaligum og einföldum lívi í nøgdsemi og eyðmjúkari kristnari trúgv. Á tann hátt hjálpir ferðin honum at finna fram til grundgevingarnar fyri prestastarvinum í Hvalvík.

Bang og Barth – og Paulus

Eitt dømi um, hvussu frágreiðingarnar yvirhøvur eru ljósari í *Ferð mín til Damaskusar* enn í hinum frásagnunum, er í tveimum lýsingum av prædikum í Elias kirkjuni í Keypmannahavn. Fyrri lýsingin er av prædiku, sum Viderø lurtar eftir, tá ið hann er ungur lesandi í Keypmannahavn. Fibiger prestur, „líkur Mósesi“, slær nevan í prædikustólin „móti teim „dásomu barthianarum“ og hinum „vónleysu ættum“ Herman Bangs“ (Viderø 1997: 48). Hetta er umleið 1930, tá ið stríðið um nýbrotið og bøkurnar hjá Herman Bang

ikki var av, og tá ið Karl Barth gjørdi upp við liberalu gudfrøðina, t.e. tá ið barthianisman tók seg upp við krøvum um eina strangari tulking av *Bíbliuni* (sí kap. „Vitalisma“). Boðskapurin frá Fibiger presti var tá, at „Guð er vónarinnar Guð“ (Viderø 1997: 48). Seinnu ferð, Viderø lýsir prædiku í Elias kirkjuni, er á veg til Damaskusar, t.e. uml. 1930 verður sett upp í móti 1950-árunum. Prestur fer upp á prædikastólin, men „nevnið ikki Herman Bang og „vónleysu ættir“ hans, ei heldur hinar „dásomu bartianarar“, sum fyrir longum er soknir í jørðina“ (Viderø 1997: 58). Nú eru onnur evni á breddanum og minni stríð.

At Fibiger prestur í uml. 1930 vísti hugsanum hjá Herman Bang frá sær, hóskar væl til tey rák, sum Viderø kendi seg hugsjónarliga skyldan við, meðan tað hin vegin neyvan var hansara sannføring, at alt, sum Barth umboðaði, var skeivt. Tvørturímóti eru sum nevnt nógvar hugsanir hjá Viderø um kristindóm og evropeiska mentan líkar hugsanunum hjá Karl Barth, og seinasti setningurin um, at barthianarar eru „soknir í jørðina“, er neyvan heilt rættur heldur. Men Viderø var hin vegin ikki barthianari, og eins og í mongum øðrum førum leggur Viderø sum frásøgufólk ikki beinleiðis boðskapin fram, hann leggur heldur orðini í munnin á øðrum persónum. Tað er eisini týðiligt, at Viderø fyrru ferð lýsir seg sjálvan sum ungan lesandi og seinnu ferð sum prest við egnum hugsanum. Boðskapurin í lýsingunum av prædikunum tykist vera greiður: mentanarrák og stríð og tilverutulkingar koma og fara, men boðskapurin er hin sami.

Tað er stórur munur á hesum ljósu lýsingunum í *Ferð mín til Damaskusar* og so lýsingunum av at kenna seg „ørlendan“ og „gagnvart øllum lutum“ í *Á Suðurlandið* og at hoyra fyri sær, at býir sorlast „undir jøklaveldi“ og ørkymlandi spurningin „Hvar búgvir tú?“ (Viderø 1957: 308-09) í *Ferð mín til Jorsala*. Heldur ikki er talan um at „læra at ganga burtur“ sum í *Frá landi á fyrsta sinni* (Viderø 1991: 176). Hin vegin er heimkoman hjá Viderø knýtt at kirkjutorninum sum symboli og einari eignari hugsan um kristindómin, t.e. ikki at umstøðunum í Føroyum. Tann føroyski kristindómurinn, sum Viderø áhaldandi ger vart við sum fyrimyndarligan, er longu um at hvørva, tá ið hann gerst prestur í Føroyum eftir kríggið. Hansara trúgv er á mangan hátt knýtt at einari utopi um ein heim, sum ikki er til, tað er ein „Welt von Gestern“, sum einans er til í hansara hugaheimi og ikki í tí samfelagnum, sum hann er partur av og skal virka í. Viderø ber v.ø.o. sítt heim við sær í huganum. Ítøkiliga finst tað ikki, og skulu vit gera eina meting við støði í

hinum frásagnunum, so fer kenslan av meining og samanhangi ikki at vara. Men tað fer kenslan av syndran og meiningsloysi, sum t.d. *Ferð mín til Jorsala* endar við, heldur ikki.

Ferð mín til Damaskusar er søgan um, hvussu Viderø góðtekur at vera prestur á sama hátt, sum Ápostlasøgan greiðir frá, hvussu Paulus á ferð til Damaskusar gjørdist trúboðari (Ápostlasøgan 9,3). Ápostlasøgan sæst tí bæði sum eitt metatekstligt, eitt millumtekstligt og eitt hypertekstligt samband í frásøgnini. Viderø bæði endurgevur beinleiðis, ger viðmerkingar til og skrivar brot úr Ápostlasøguni av nýggjum, t.e. á sín egna hátt. Heitið á frásøgnini, *Ferð mín til Damaskusar*, sipar tí ikki einans til eina ella fleiri ítøkiligar ferðir, men eisini til leiðina fram ímóti einari persónligari góðkenning av prestastarvinum og ábyrgdini at boða kristindómin.

Men aðrir tekstir hómast millumtekstliga. August Strindberg skrivaði ein leik við heitinum *Till Damaskus* í 1898. Á sama hátt sum Viderø í frásøgnini um ferðina til Damaskus vísir á Ápostlasøguna, brúkar Strindberg søguna um ferðina hjá Paulus til Damaskus sum grundarlag í leikinum, og sum hjá Viderø endar leikurin við, at høvuðspersónurin, nevndur „den Ökände“, gongur fram ímóti einari kirkju (Strindberg 2011: 104-05). Men hjá Strindberg er tað ein sjónleikur, ein íspunnin søga, sum bara óbeinleiðis, t.e. í biografiskari tulkning, boðar frá, at Strindberg ger vart við ein ósjónligan veruleika handan sjónliga, ítøkiliga gerandisdagin og játtar sína kristnu trúgv (Strindberg 2011). Viderø skrivur hin vegin ein persónligan tekst, eina ferðafrásøgn, um seg sjálfan, ikki um „den Ökände“, og í frásøgnini finnur hann ein endaligan leiklut til sín sjálvs. Ein tílíkan leiklut finnur hann ikki í hinum frásagnunum. Felags fyri Viderø og Strindberg (t.e. Strindberg sum rithøvundur í *Till Damaskus*) er tó, at ósjónligi heimurin hevur størri týdning enn sjónligi gerandisdagurin og sostatt vertikal sambandið størri týdning enn tað horisontala.

Vertikala sambandið

Epifanisku upplivingarnar avdúka, at tað, sum veruliga hevur týdning fyri Viderø, er sambandið vertikalt. Men hann letur seg ávirka og órógva av samskiftinum við onnur fólk, og hann vil helst hava, at fólk virða hann sum prest. Tí rakar klagan frá kirkjuvininum so meint, og tí hugsar hann so nógv um sínar miseydnaðu prædikur: „páskaprædikan í fjør, sum tey kallaðu eina grjótpædiku“ (Viderø 1997: 15). Kenslan av ikki at hoyra til, hvørki í bygdini ella í starvinum sum prestur, er ítøkiliga orsök til, at Viderø leitar burtur.

Men longsilin eftir at ferðast og áhaldandi vera á ferð gongur nógv longur aftur í tíð (smb. *Frá landi á fyrsta sinni*) og er ein grundleggjandi kensla av ikki at hoyra heima nakrastaðni. Tí sær Viderø seg sjálvan sum pílgrím í *Ferð mín til Jorsala*. Á ferðunum hittir Viderø fólk og prátar og spyr, men hansara veruligi áhugi er ikki knýttur at teimum. Tað snýr seg um at finna seg til rættis í einum metafysiskum samanhangi og á tann hátt kunna greiða alment frá heimsins gongd og sínari egnu persónligu støðu. Tað er fyrst og fremst tað, Viderø brúkar ferðafrásøgnina til.

Dømini um slíkar niðurstøður eru mong. Um palestinsku flóttafólkini kring Damaskus skrivur Viderø fyrst: „Muhamed-prestarnir rópa úr moskunum, at Allah sje størstur, men á hesi dyngju av vónbrotum rínur tað alls ikki; her hlýtur Nasser at taka sær um reiggj, – men hann er hesum fólki langt burtur“ (Viderø 1997: 120). Viderø lagar sína hugsan eftir støðuni hjá flóttafólkunum, og hann hugsar fyrst um eina politiska ella hernaðarlaga loysn, men skoytir so uppí, at „Nasser“, t.e. politiska, hernaðarlaga loysnin, er langt burtur. Seinni kemur endaliga niðurstøðan umvegis leysliga endurgeving úr Hebrearabrávinum hjá Paulus: „Liggið nú tolnir í diglinum. – Guð vár er oyðandi eldur, men hann veit, hvat hann ger, og hann er vísur“ (Viderø 1997: 123). Í síðsta enda eru tað ikki menniskju, sum kunna loysa heimsins trupulleikar, Guð hevur innlit og ætlanir, sum menniskjuni ikki skilja. At síggja heimsins gongd „sub specie æternitatis“, úr ævinleikans sjónarhorni, er ómøguligt fyri menniskjuni og ikki teirra rættur, men tey kunnu seta sína vón til Guð. Somu niðurstøðu ger Viderø, tá ið hann koyrir í toki gjøgnum Týskland og hugsar um týska fólkid og sorlaðu býrnar í Týsklandi: „Øll koma tey úr stórum toftum og rapaðum hugborgum, fyrir framman tey er stórt fjall av rustum, sum tey skulu grava seg í gjøgnum...“ (Viderø 1997: 62). Viderø ger vart við, at Týskland um hetta mundið er bæði samfelagsliga og hugsjónarlaga syndrað, men so renna honum „í huga orð Schillers: „Tol í tolni, foldarmaður [...] veldisguð mun øllum ráða““, og hann skoytir uppí: „hetta fólk sýnist ikki at vera fallið í fátt [...] tolið er tað...“ (Viderø 1997: 63).

Verða brotini sett undir liðina á hvørjum øðrum, kemur ein munur fram. Í Týsklandi eru fólk kristin, og tey kunnu frá sínum egnu sálmaskøldum læra at bera mótgangin. Í flóttafólkaleguni í Damaskus rína orðini frá prestunum als ikki við, og Viderø skrivur: „hetta ráðstavaleysa fólk skilur einki“ (Viderø 1997: 120). Tey hava ikki røttu trúgv. Men børnini „renna tjaldanna millum

leikandi sær [...] eins og fyrirboðandi hin nýggja heimin, har rættvísi býr, og eingin rekur annan í útlegd. Av sonnum tilhoyrir Guðs ríki børnunum - -“ (Viderø 1997: 121). Sum í Aleksandria eru tað børnini, sum bera tekin um, at menniskjuni eru av somu ætt, og at alt einaferð verður øðrvísi. At Viderø ferðast og skrivar sum prestur og hevur hug at halda prædiku sæst aftur í tí, at tey, sum hava røttu trúnnu, hava eina vón at styðja seg til, tað hava hini ikki.

Hesar almennu niðurstøður eru knýttar at persónligu støðu Viderøs, t.e. soleiðis sum hann lýsir sína støðu – setur seg á pall – í *Ferð mín til Damaskusar*. Í hansara egna lívi eru eisini máttir, sum hann ikki hevur fult innlit í. Tá ið hann nærkast Hvalvík aftur, staðfestir hann: „Fylgjandi mínum ævigu forlagatræðrum eri eg komin higar, teir sum hava sín uppruna í himinum – og fylgjandi teim má eg finna út úr vølundarhúsi hesarar fløktu tilveru“ (Viderø 1997: 134). Viderø brúkar mótsetningin „træðrir“ og „fløkja“, og tað er við at fylgja sínum „forlagatræðrum“, at hann finnur røttu leiðina í „fløktu“ tilveruni. Myndirnar halda fram, tí kirkjan sýnist honum at vera eitt skip á hættisligum havi, og tornið er vegvísari: „Nú sæ eg stjórnu!“ (Viderø 1997: 134). Viderø kann vinna á kensluni av at vera „ørlendur“ og miseydnadur – og á hugsanini um at liva eitt lív „í klombrum“ í einum vesturlendskum „Abendland“ – við at viðurkenna sín lut sum ófullkomið menniskja, røkja sítt starv sum prestur og seta sína vón til Guðs náði. Boðskapurin í *Ferð mín til Damaskusar* er ógvuliga trúgvur mótvegis luthersku evangelisku læruni.

Ferð mín til Damaskusar og *Ferð mín til Jorsala* eru ógvuliga líkar, og tær hanga, sum víst á omanfyri, saman, men *Ferð mín til Jorsala* er lögð í eitt tekstslag frá fyrndartíð, eina frásøgn frá pílagrímsferð, og hon letur upp fyri einari rúgvu av nútíðarligum ivasurningum og endar í vónloysi. Í *Ferð mín til Damaskusar* verða spurningarnir svaraðir. Lok verður lagt á. Hypertekstliga transformationin avdukar, at Viderø við *Ferð mín til Damaskusar* rættar *Ferð mín til Jorsala*. At ferðafrásagnir úr nýggjari tíð kunnu minna um onnur tekstsløg og – sum Fussel nevnr – vera „subtle instruments of ethics, replacing such former vehicles as sermons“, t.e. at ferðafrásagnir kunnu koma í staðin fyri prædikur, er *Ferð mín til Damaskusar* eitt gott dømi um. Prædikan miseydnast í kirkjunni og verður í staðin ein prædika í einari ferðafrásøgn – verður primerur tekstur í einum øðrum, sekunderum teksti. Viderø skrivar í *Ferð mín til Damaskusar* um seg sjálvan, og formliga hóskar slíkt ikki til eina

prædiku. Viderø vil skriva um ferðir, um eitt lív á ferð úr einum stað í annað, og um upplivingar og innlit, ið hann sum rithøvundur fær á ferðum, men hann vil um somu tíð vera prestur og halda prædikur. Tvídrátturin ávirkar tekstslagið, ferðafrásøgnina.

XI. Samanumtøka

Í ritgerðini eru tekstirnir eftir Viderø viðgjördir við ástøðiligum hugsanum um tekstslög sum grundarlagi. Orsakirnar til framferðarháttin eru tvær: Viderø skrivaði tekstir, sum leita í ymsar ættir, eru á markinum millum ymisk sløg av teksti, og hann setti ongar upplýsingar um tekstslag í sínar útgávur. Heldur ikki útgevarin, Emil Thomsen, setti upplýsingar um tekstslag í útgávarnar. Við einum hugtaki frá Philippe Lejeune kunnu vit siga, at sáttmálin við lesaran ikki er greiður. Tí eru hugsanir um tekstslög brúktar sum „explanatory tools“ (Rosmarin 1985: 50), t.e. sum greiningar- og tulkingaramboð. Í fyrru atløgu fyri at flokka tekstirnar eftir Viderø og í seinnu atløgu fyri at hava ein greiðan og avmarkaðan inngang til tær fyra ferðafrásagnirnar, sum verða viðgjørðar í ritgerðini.

Í kapitli 3 eru tekstirnir eftir Viderø flokkaðir í ávikavist persónligar tekstir, søguligar tekstir og átrúnaðarligar tekstir. Persónligu tekstirnir eru síðani býttir sundur í tvey sløg: ferðafrásagnir og persónligan skaldskap. Neyvt samsvar er ikki millum krøvini í skilmarkingini hjá Philippe Lejeune av sjálvsævisøguni og persónligu tekstirnar eftir Viderø (Lejeune 1975: 15). Men ferðafrásagnirnar eftir Viderø verða skilmarkaðar sum persónligir tekstir við Viderø sum bæði rithøvundi, frásøguólki og høvuðspersóni, tí tær í avgerandi mun liva upp til krøvini, og tí tær samsvara sera væl við skilmarkingar av ferðafrásagnum sum eitt serligt slag av persónligum tekstum í nýggjari tíð. Paul Fussel skilmarkar ferðafrásagnir í nýggjari tíð sum a „sub-species memoir“, t.e. sum tekstir, ið ikki snúgva seg um fremmand lond, men um rithøvundin sjálvan. Ferðafrásagnirnar eftir Viderø, t.e. *Ferð mín til Jorsala* (1957), *Á Suðurlandið* (1990a), *Frá landi á fyrsta sinni* (1991a) og *Ferð mín til Damaskusar* (1997), eru viðgjørðar við støði í skilmarkingini ella sum orðað í kap. 2 í ritgerðini: sum tulkingar hjá rithøvundinum av sínari tilveru í ávísimum tekstslagi í ávísari tíð og á ávísimum stað ella støðum. Talan er um tulkingar, t.e. Viderø skrivar um seg sjálvan, men ikki á einfaldan hátt, tí Viderø setur seg sjálvan á pall í einum tekstslagi við ávísimum krøvum, t.e. í tekstslagnum ferðafrásøgn.

Bókmentasøguliga eru ferðafrásagnirnar tískil skilmarkaðar sum inneftirlítandi, autodiegetiskar ferðafrásagnir úr nýggjari tíð. Carl Thompson

skrivar um eitt „inward turn“ í ferðafrásagnarskrivingini longu í seinnu helvt av 18. öld, og hendan snaringin inneftir helt fram alla 19. og 20. öld. Samsvar er millum hesa gongdina og skilmarkingina hjá Paul Fussel av ferðafrásagnum frá tíðini millum kríggini sum eitt slag av endurminningum. Sambært Paul Fussel vórðu einastu bretsku ferðafrásagnir við bókmentaligum virði skrivaðar hetta tíðarskeiðið, tí frammanundan vóru ferðafrásagnir úrslit av kanningarferðum, og tær høvdu tí ikki rúm fyri skaldsligum, inneftirleitandi hugleiðingum og greiningum, og eftir seinna kríggj broyttist øll ferðing munandi við hópferðum og nýggjum samskiftismøguleikum.

Viderø las á universitetinum í Keypmannahavn árinum 1930 til 1941, og hann ferðaðist og skrivaði sínar fyrstu ferðafrásagnir í tíðini millum kríggini. Viðgerðin av ferðafrásagnum hansara vísir, at hann áhaldandi helt seg til hugsanir frá hesi tíð, hóast hann skrivaði tær fyra ferðafrásagnirnar, sum higartil eru komnar út í bók, eftir kríggj. Innihaldsliga eru ferðafrásagnir hansara týðiliga ávirkaðar av kreppuhugsanum úr 1920-árunum og 30-árunum. Tær lýsa Viderø staddan í eini vesturlendskari mentan í uppløysn, og tær geva lesaranum lítla vón um mentanarlig framstig.

Vitalistiska rákið, sum fekk stóra ávirkan á evropeiskar bókmentir og myndlist í tíðarskeiðinum uml. 1900–1945, sæst aftur í tekstunum eftir Viderø, m.a. í hansara náttúrulýsingum og í lýsingum hansara av uppvakstrarárunum og mammuni í Skálavík. Í ferðafrásagnunum kemur ávirkanin frá vitalismuni serliga til sjóndar í mótsetningum millum fortíð og nútíð, bygd og bý, eyðmýkt og hugmóð, nøgdsemi og ónøgd o.s.fr. Viderø avdukar við mongu samanberingunum í sínum frásagnum eina hugsan um, at fólk í føroysku bygdini eru nøgdari enn fólk í stórbýunum úti í heimi, tí tey – sambært Viderø – liva í samljóði við náttúruna, eru eyðmjúk og hava ans fyri tí ævinliga í gerandisdegnum. Viderø vendir vanligu mótsetningunum í evropeiskum ferðafrásagnum við, og hann ger tað fyrst og fremst við støði í vitalistiskari hugsan. Men ein tvørsøgn vísir seg, tí Viderø lýsir samstundis, hvussu hann sjálvur hevur ilt við at finna seg til rættis í føroysku bygdini og áhaldandi leitar út í heim, t.e. í ferðafrásagnunum finnur Viderø seg ongantíð til rættis í tí umhvørvinum, sum hann setur høgt og heldur vera fyrimyndarligt.

Sum heild er Viderø í sínum tekstum nógv ávirkaður av týskari „Lebensphilosophie“, serliga Nietzsche. Hann vísir til Schopenhauer og Heidegger, og hann vísir fleiri ferðir til verkið *Der Untergang des Abendlandes* eftir Oswald Spengler. Viðgerðin av hansara ferðafrásagnum bendir á, at

vitalistisku drögini í frásagnunum fyri ein part hava sín uppruna í beinleiðis lestri av slíkum heimspekiligum, hugsanarsøguligum verkum og fyri ein part eru ein óbeinleiðis ávirkan umvegis serliga danskar yrkjarar og rithøvundar í seinnu helvt av 19. og fyrru helvt av 20. öld.

Viderø umboðar tí við sínum ferðafrásagnum eina kristna vitalismu í føroyskum bókmentum. Hann leggur fram eina kristna lívsáskoðan, og í støðum krækir hann seg í eina kristna barnatrúgv. Men hann lýsir samstundis søgunnar gongd sum eina ringrás og heimin sum eina kvørn, ið melur og melur. Viderø brúkar hugsanir hjá øðrum eklektiskt. Myndin við kvørnini er úr „Grottasongr“ úr *Eldru Eddu* og samsvarar við hugsanina í vitalismuni um, at innasta meiningin í lívinum er lívið sjálvt, lívið í sjálvum sær, ein endaleys skapan og syndran, íkoma og oyðing. Men Viderø hugsar sær ein ævigan sannleika og ein Guð handan allar broytingar.

Tað er skjótt at leggja til merkis, at Viderø støðugt sipar til og brúkar aðrar tekstir í sínum egnu tekstum. Men hann brúkar teir á sín egna hátt, transformerar teir, so teir hóska til hansara hugsanir. Við tilvísing til Genette ber til at siga, at talan er um ymisk sløg av transtekstleika, serliga hypertekstleika og millumtekstleika. Í ferðafrásagnunum sær hann heimin gjøgnum tekstir. Men tekstirnir, sum hann brúkar og sipar til, eru treytaðir av ferðaleiðini. Viderø sær tískil ikki støð, sum hann vitjar á sínum ferðum, uttan áhaldandi at knýta tey í tekstir, serliga eldri tekstir, t.d. bíbilskar tekstir og íslendingasøgur, og hann trívur regluliga í kvæði og sálmar fyri at lýsa seg sjálvan ella støður, hann er komin í. Aðrir samtíðarlígir yrkjarar og rithøvundar skyggja eisini upp ígjøgnum frásagnirnar, t.d. Heðin Brú, J.H.O. Djurhuus, Jeppe Aakjær, Tróndur Olsen. Men yvirhøvur er Viderø afturlítandi og áhugaður í mentanarligum og átrúnaðarligum uppruna. Tá ið hann kemur til Jerúsalem, sær hann fyrst og fremst Jerúsalem sum ein bíbilskan bý, og tí letst hann vera ovfarin, tá ið hann sær ein hýruvogn. Í frásagnunum er tískil ein samanbrestur millum úrtøkiligar hugsanir úr tekstum og ítøkiligar upplivingar á ferðunum, umframt ein samanbrestur millum føroysku bygdina (og fortíðina), sum Viderø hevur við sær í huganum, og mongu stórbýrinar og yvirhøvur umhvørvinu (nú tíðina), sum Viderø vitjar á sínum ferðum. Men Viderø lýsir seg sum heimleysan bæði í føroyskum bygdum og í stórbýum úti í heimi. Í ferðafrásagnunum lýsir hann seg sum ferðandi, sum ein uttanfyristaddan eygleiðara, ongastaðni heima. Ella vit

kunnu siga, at Viderø hefur heimið við sær á ferð, í huganum (tann hugsaða feroyska bygdin úr farnari tíð) – og aðrastaðni finst það ekki.

Ófriðurin og heimloysið eru ekki einans innihaldslig eyðkenni, tey síggjast eisini aftur í samansettu tekstunum, og hansara serliga mál skal lesast í hesum samanhangi, t.e. sum eitt mál, ið hefur sín uppruna í feroyskum, men tó ekki er feroyskt. Í viðgjördu ferðafrásagnunum kemur heimloysi tekstslagsliga til sjóndar á slíkan hátt, at Viderø í *Ferð mín til Damaskusar* skrivar eina ferðafrásøgn, sum minnir um prædiku, í *Ferð mín til Jorsala* skrivar um eina pílagrímsferð, sum ekki rættiliga er ein pílagrímsferð kortini, í *Á Suðurlandið* skrivar eina ferðafrásøgn, sum minnir um eina menningarskaldsøgu og í *Frá landi á fyrsta sinni* skrivar eina ferðafrásøgn, sum dettur sundur í yrkingar, ið minna um sálmar. Innihaldsliga líkist *Ferð mín til Damaskusar* tó burturúr, tí Viderø skrivar at enda, at hann hefur funnið ein leiklut til sín sjálvs, eitt stað at vera, og hann vísir á kirkjutornið á kirkjuni í Hvalvík sum eina stjørnu, t.e. ein vegvísara. *Ferð mín til Damaskusar* er einasta ferðafrásøgn eftir Viderø, sum lýsir eina lukkuliga heimkomu. Heitið á frásøgnini bendir á, at Viderø styðjar seg til lýsingarnar í Ápostlasøguni, har Paulus á veg til Damaskusar fær eina opinbering og gerst trúboðari.

Ferðafrásagnirnar hjá Viderø eru dømi um, at tekstslagið ferðafrásøgn í nýggjari tíð, t.e. eftir „the inward turn“, er rúmligt og væl egnað til at seta rithøvundin sjálfan á pall við serligum eginleikum og persónligum søgum og hugsanum av tilveruligum slag. Í ferðafrásagnunum lýsir Viderø seg sjálfan sum eitt slag av pílagrími mitt í 20. øld, sum ein fjakkandi rithøvund og prest, ið hefur torført við at finna seg til rættis og koma fram á eitt stöðugt perspektiv (t.d. innan fyri greiðar skilmarkingar av tekstslagi) at lýsa heimin og seg sjálfan út frá, og tí er ferðin og ferðafrásøgnin hansara eyðkenni. Viderø lýsir áhaldandi seg sjálfan á ferð. Í *Ferð mín til Damaskusar* tekur hann tó afturíaftur hinar frásagnirnar og staðfestir, at hann hóast sínar mongu ferðir og átrúnaðarligu ivingar hoyrir heima í feroysku kirkjuni. Men ta niðurstøðuna skrivar hann seg fram til í einari ferðafrásøgn. Tað er tí ein longsul ella eitt stavnhald heldur enn staðfesting av einum ítökiligum veruleika, og rakstrarmátturin í skrivning hansara hevði eftir viðgjördu ferðafrásagnunum at døma sín uppruna í hesum longslinum eftir at finna seg til rættis í einum samanhangi, sum hann í frásagnunum hugsaði sær, hevði verið til, áðrenn virðis- og mentanarkreppuna í fyrru helvt av 20. øld. Viderø stríddist við tað modernaðu syndranina av tilveruligum og mentanarligum samanhangum,

og hann leitaði aftur til eina tíð og mentan – ein gerandisdag og eina trúgv – sum hann helt seg minnst úr barnaárunum. Men tann mentanin var – og er enn – bara til í tekstunum, sum hann skrivaði, og tí skrivar hann seg heim í *Ferð mín til Damaskusar*. Sjálvur var hann áhaldandi á ferð og kom ikki heim aftur.

Summary

The theoretical framework for the analysis of the writings of Viderø in the dissertation is based on the literary theories of genre. Reasons for this are twofold: the writings of Viderø follow different directions and lie on the border between genres, and the author does not specify the genre he is writing. His publisher, Emil Thomsen too never classified the writings in his publications. Using the concept of Philippe Lejeune, we could say that no clear contract or pact exists with the reader (Lejeune 1975). Theories of genre are therefore used as „explanatory tools“ (Rosmarin 1985: 50) i.e., as tools of analysis and interpretation. This serves a dual purpose: to classify his writings genre wise and simultaneously offer a limited introduction to the four works of Viderø studied in this dissertation.

In chapter three, the writings of Viderø are classified as personal works, historical works and religious works. The personal works are further divided into: travel writings and personal poetical works. They do not fully correspond to the criteria of Lejeune with regard to the definition of autobiography (Lejeune 1975: 15). The travel writings of Viderø though are defined as personal works („littérature intime“) with Viderø as author, narrator and main character in one, because they clearly fulfill the criteria and correspond to the definition of travel writing as a special kind of personal writing in modern times.

Paul Fussell defines travel writing from the inter-war period as „sub-species memoir“, i.e., as writings which do not describe foreign lands but the author himself. The travel writings of Viderø, *Ferð mín til Jorsala* (1957), *Á Suðurlandið* (1990a), *Frá landi á fyrsta sinni* (1991a) and *Ferð mín til Damaskusar* (1997), are analyzed based on the definition in chapter two of the dissertation, wherein the author interprets his existence *in a particular genre at a particular time* and in a particular place or places. Viderø does not write about himself in a simplistic manner, but stages himself in a genre with certain criteria, i.e., the genre of travel writing.

The travel writings of Viderø are therefore defined in the history of literature as inward searching, autodiegetic travel writings from modern times. Carl Thompson writes of an „inward turn“ in travel writing already

in the latter half of the eighteenth century, and this continued through both the nineteenth and twentieth centuries. There is a correlation between this trend and the definition of travel writing from the inter-war period, as a kind of memoir by Fussel. According to him, only British travel writing of this period had literary value, as prior to this, travel writing was a result of expeditions; it had no place for literary inward contemplation and analyses. After the Second World War, travelling underwent significant change with package tours and new communications media.

Viderø studied at The University of Copenhagen from 1930 to 1941. He travelled and wrote his first travel accounts in the inter-war period. An analysis of his travel writings reveals that he confined himself to the ideas of this time, though the four works of travel writing hitherto published, were written after the war. The content of his travel writings has been significantly influenced by the Depression mindset of the twenties and thirties. They show Viderø as existing in a disintegrating Western culture.

The Vitalism movement which influenced literature and art in the 1900-1945-period is reflected in the works of Viderø through his descriptions of nature, his childhood years and his mother in Skálavík. The influence of Vitalism is evident in the travel writings in the contrast between the past and the present, the urban and the rural, pride and humility, content and discontent and so on. Using many comparisons in the narratives, Viderø reveals the idea that people in Faroese villages are more content than those in the metropolis of the outside world, because they, in his opinion, live in harmony with nature, are humble and have a sense of the eternal in their daily lives. He turns the usual antithesis in European travel writings around and does this primarily through his Vitalistic slant. A paradox is evident because Viderø simultaneously also describes how he finds it difficult to fit into the Faroese village life and continues to look to the world outside. For example, in the travel writings, Viderø is never seen to be at home in the environment that he values so highly and presents as the ideal.

On the whole, the literary output of Viderø indicates the influence of „Lebenphilosophie“, particularly that of Nietzsche. He frequently refers to Schopenhauer and Heidegger and in several instances to *Der Untergang des Abendlandes* by Oswald Spengler. Analyses of his travel writings reveal Vitalistic traits which owe their origin partly, to the author reading these

works and partly to the indirect influence of Danish poets and writers of the latter half of the nineteenth and first half of the twentieth centuries.

Viderø can be seen to represent a Christian Vitalism in Faroese literature. He presents a Christian view of life and in parts finds succor in his childhood faith. But at the same time, he reveals the narrative as cyclical, and the world as a mill that grinds eternally. He uses the ideas of others in an eclectic fashion. The constant reference to the image of the mill in „Grottasøngr“ from *The Poetic Edda* correlates with Vitalism, wherein the core meaning of life is life itself – an endless creation and destruction, a beginning and an end. But Viderø sees an eternal truth and a God who is instrumental in all change.

It is evident that Viderø regularly refers to and uses other texts in his writings. He uses these in his own way, transforming them so that they fit in with his ideas. With reference to Genette, it is possible to say that there are different kinds of transtextuality, particularly hypertextuality and intertextuality. Viderø views the world through texts in his travel writings, but the texts he uses and refers to are conditional upon the route. Therefore, he does not see the places he is travelling to without continuously connecting them to texts, particularly the ancient ones, for e.g., biblical texts and the Icelandic Sagas. He constantly turns to ancient ballads and Psalms to describe either himself or the situations he finds himself in. Other contemporary poets and authors are also reflected in his narrative, such as Heðin Brú, J.H.O. Djurhuus, Jeppe Aakjær and Tróndur Olsen. Overall, Viderø exhibits a retrospective tendency and is interested in cultural and religious origins. When he arrives in Jerusalem, he sees it as primarily a biblical town, which is why he depicts himself as being surprised to see taxis. There is a clash between the abstract ideas in the texts and the concrete experiences of the journey, as also a clash between the Faroese villages in the past, which influence his consciousness, and the many big cities and the environment at large in the present, which he visits on his travels. He describes his alienation from both the Faroese villages and the metropolises of the world; a traveler who is an outside observer, belonging nowhere.

Restlessness and alienation are not only the characteristics of the subject matter but are evident in the composition too. His use of language should be seen in this context, for e.g., as a language that has its origins in Faroese,

but is not Faroese. In the travel writings, this restlessness comes to light in various ways. In *Ferð mín til Damaskusar*, Viderø writes using the overtones of a sermon; *Ferð mín til Jorsala* is written as a pilgrimage, though it is not really one; *Á Suðurlandið* reads like a „Bildungsroman“ and *Frá landi á fyrsta sinni* is a travel account that breaks into poems and fragmented stories. In subject matter, *Ferð mín til Damaskusar* is an exception as Viderø towards the end concludes that he has found a role for himself, a place to be, and he refers to the church tower of the Hvalvík church as a star that leads the way. *Ferð mín til Damaskusar* is the only example of travel writing written by Viderø which has a happy homecoming. The title of the book indicates that Viderø relies on the description in the Acts of the Apostles, where Paul on his way to Damascus experiences an epiphany and becomes a missionary.

The travel writings of Viderø are examples of modern travel writing using the „inward turn“, which allow for and are ideal in placing the author centre stage with unique qualities, personal tales and existential thoughts. In his travel writings, Viderø depicts himself as a kind of pilgrim in the mid-twentieth century, as a hitchhiking author and priest, who has difficulties in organizing himself and finding a steady perspective (for e.g., within clear boundaries of genres) from which to describe the world and himself. He portrays himself constantly on the move, never at home anywhere. In *Ferð mín til Damaskusar*, he retracts from the other travel writings and establishes that despite his many journeys and doubts, he belongs to the Faroese Lutheran church. This conclusion though is only arrived at in the travel account. It is a longing or a course he sets rather than an affirmation of a concrete reality. The writing style in the chosen works appears to have its origin in this longing to belong in what he perceives to have existed before the values and cultural crisis of the first half of the twentieth century. Viderø struggled with the breaking down of existential and cultural coherence in the modern world, and searched for a time and a culture – a routine and a faith – which he believed he could recall from his childhood years in his native Faroese village. But this culture was – and still is – only to be found in his writings, which is why he wrote as if he were coming home in *Ferð mín til Damaskusar*. In reality, he was constantly travelling and did not return home – he just wrote as if he did.

The analysis in the dissertation therefore affords a valuable understanding of a genre in European and Faroese literature and reveals how a Faroese author used it in the twentieth century. It may also provide crucial insight

and inspiration to different studies in history and anthropology in the context of the rapid change that influenced Faroese society in the first half of the twentieth century.

Fylgiskjal

Yvirlit yvir persónar í *Ferð mín til Jorsala* (1957) gjørt í Hvalvík/Streymnesi. Sjúrdur Ferjá skrivaði eftir samrøðu við hjúnini Elsu og Hanus Joensen í Hvalvík. Við yvirlitinum hevur borið til at lisið lýsingarnar í frásøgnini í lutfallinum 1:1. Ivin um tekstslagið letur upp fyri slíkari lesing. Fleiri av nøvnunum ganga aftur í *Ferð mín til Damaskusar* (1997).

Síða 8 - 62 - 98 - 99 - 240 - 268 - 289 - 304 - 306 - 307:

Jákup og Magdalena – Sámal Petur og Anna Elisabeth Højsted, Hvalvík.

Síða 8 - 9 - 306: Mikkjal – Grækari Djurhuus, Hvalvík.

Síða 8 - 268: Jógvan í Jóhansstovu – Jóhan í Jógvansstovu, Hvalvík.

Síða 8 - 306: Jetta – Bette Djurhuus (kona Grækari).

Síða 9: Dánjal á Toft – Jógvan hjá Peri, Hvalvík.

Síða 10 - 307: Stórbóndin – John Eikhólm, Hvalvík.

Síða 10: Frammistovubóndin – Hanus Joensen, á Heygnum, Hvalvík.

Síða 10: Miðstovubóndin – Jákup Jacobsen, uppi í Geil, Hvalvík.

Síða 11: Sólrun – Arnleyg Eikhólm ella.....?, Hvalvík.

Síða 11: Nicolina (kona Jógvans) – Elsa í Jógvansstovu.

Síða 12 - 99 - 289: Símun og Anna – Petur Joensen, á Oyri, og konan Katrina, Hvalvík.

Síða 14: Friðrikur – ?.-

Síða 99: Ansgar – Hanus Olsen, Hanus hjá Ellu, keypmaður, Hvalvík.

Síða 99: Malvina – Tula? – Norska Anna? – Massa?

Síða 99: Hanus og Dánjal – ?

Síða 99: Jalgrímur – Jóhannes á Lað, Hvalvík.

Síða 241: Hlaðabrøðrirnir – Jákup Pauli – Jógvan – Andrias Johannesen, Hvalvík.

Síða 269: Pætur – ?

Síða 290: Klokkarin – Jógvan hjá Peri (Dánjal á Toft), Hvalvík.

Síða 304: Maður – kona – barn – .

- Síða 305: Gormundur – Hendrik Egholm, Streymnesi.
Síða 305: Dóttir Gormunds – Jensa.
Síða 306: Kennarin sáli – ?

Bókmentir

- Aakjær, Jeppe. 1926. *Rugens Sange*. Niende Udgave. København, Gyldendalske Boghandel
- Aakjær, Jeppe. 1931. *Samlede Digte. Mindeudgave*. Første Bind. København, Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag
- Abrahamsen, Edm. 1962. „Bíblia og Sálmabók. *Trúboðin* nr. 1, januar 1962. 20. árg. Tórshavn, Hin kirkjuliga heimamissiónin
- Abrams, M.H. 1999. *A Glossary of Literary Terms*. Seventh Edition. London, Harcourt Brace College Publishers
- Aiskýlos. 1992. *Agamemnon*. Axel Tórgarð týddi. Tórshavn, Stiðin
- Albeck, Ulla. 2006. *Dansk stilistik*. 7. udg. København, Gyldendal Uddannelse
- Andersen, Frits. 2010. *Det mørke kontinent. Afrikabilleder i europæiske fortællinger om Congo*. Århus, Aarhus Universitetsforlag
- Andersen, H.C. 2003a. *H.C. Andersens samlede værker. Eventyr og Historier I*. København, Det danske sprog- og litteraturselskab, Gyldendal
- Andersen, H.C. 2003b. *H.C. Andersens samlede værker. Eventyr og Historier II*. København, Det danske sprog- og litteraturselskab, Gyldendal
- Andersen, Per Thomas. 2006. *Identitetens geografi. Steder i litteraturen fra Hamsun til Naipul*. Oslo, Universitetsforlaget
- Andersen, Per Thomas. 2010. *Norsk litteraturhistorie*. 5. oplag. Oslo, Universitetsforlaget
- Andersen, Vilhelm. 1904. *Bacchustoget i Norden*. København, Det Schuboeske Forlag
- Anderson, Benedict. 1986. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, Verso
- Andreassen, Hanus (nú: Kamban). 1995. *J.H.O. Djurhuus. Ein bókmentilig ævisøga II*. Keypmannahavn, Mentunargrunnur Studentafelagsins
- Andreassen, Hanus (nú: Kamban). 1997. *J.H.O. Djurhuus. Ein bókmentilig ævisøga III*. Keypmannahavn, Mentunargrunnur Studentafelagsins
- App, Urs. 2010. *The Birth of Orientalism*. Philadelphia/Oxford, University of Pennsylvania Press
- Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth; Tiffin, Helen. 1989. *The Empire Writes Back. Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London, Routledge

- Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth; Tiffin, Helen. 1995. *The Post-Colonial Studies Reader*. London and New York, Routledge
- Austin, J.L. 1975. *How To Do Things With Words*. Second edition. Cambridge, Mass., Harvard University Press
- Bach-Nielsen, Carsten. 2012. „De tre reformationer: danske Luther-billeder 1500-1800“. Í: Niels Henrik Gregersen (red.). *Lutherbilleder i dansk teologi 1800-2000*. Frederiksberg, Forlaget Anis
- Bakhtin, Mikhail. 1984. *Rabelais and His World*. Bloomington, Indiana University Press
- Bakhtin, Mikhail. 1987. *Speech Genres and Other Late Essays*. Translated by Vern W. McGee. Edited by Caryl Emerson and Michael Holmquist. Austin, University of Texas Press
- Barth, Karl. 1978. *Innføring i evangelisk teologi*. Oversatt og med indledning av Kjetil Hafstad. Oslo, Land og Kirke/Gyldendal Norsk Forlag, 1978
- Barthes, Roland. 1977a. „The Death of the Author“. Í: *Image. Music. Text*. Essays selected and translated by Stephen Heath. London, Fontana Press
- Barthes, Roland. 1977b. „From Work to Text“. Í: *Image. Music. Text*. Essays selected and translated by Stephen Heath. London, Fontana Press
- Batchelor, John (ed.). 1995. *The Art of Literary Biography*. Oxford, Clarendon Press
- Bawarshi, Anis S & Reiff, Mary Jo. 2010. *Genre. An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*. West Lafayette, Indiana, Parlor Press and The WAC Clearinghouse
- Behschnitt, Wolfgang. 2007. „Text, teater, handling. Om performativitet som litteraturvetenskapligt forskningsperspektiv“. *Tidskrift för litteraturvetenskap*, Vol. 37, nr. 4, 2007
- Bernstein, Michael André. 2000. *Five Portraits. Modernity and the Imagination in Twentieth-Century German Writing*. Evanston, Illinois, Northwestern University press
- Berlingske Aften Avis*, 4. april 1952, København
- Biblia. Halgabók. Gamla og Nýggja Testamenti*. 2000. Týdd úr frummálunum. Det Danske Bibelselskab
- Bramming, Torben. 2010. „Tidehverv og velfærdsstaten – tre generationers kritik“. Í: *I himlen således også på jorden?*. Red. Nils Gunder Hansen et.al. Odense, Syddansk Universitetsforlag
- Brimnes. 1957. „Bíblían“. *Dagblaðið* 4. september 1957, Tórshavn

- Brix, Kirsten. 2002. *Dialog i Babelstárnet. Analyse af Regin í Líðs fiktive prosaforfatterskab*. Annales societatis scientiarum Færoensis. Supplementum XXXIV. Tórshavn, Kirsten Brix og Føroya Fróðskaparfelag
- Brorson, Hans Adolph. 1994. *Udvalgte salmer og digte*. København, det danske sprog- og litteraturselskab/Borgen
- Brú, Heðin. 1971. *Búrávnurin. Søgur*. Tórshavn, Emil Thomsen
- Brú, Heðin. 1980. *Endurminningar*. Tórshavn, Bókagarður, Emil Thomsen
- Brú, Heðin. 1965. *Fastatøkur*. Skaldsøga. Onnur útgáva. Tórshavn, Egið forlag
- Brú, Heðin. 1948. *Flókatrøll*. Keypmannahavn, Bókadeild Føroyingafelags
- Burke, Séan. 1998. *The Death and Return of the Author. Criticism and Subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida*. Second edition. Edinburgh, Edinburgh University Press
- Byron, Robert. 2007. *The Road to Oxiana*. Oxford, Oxford University Press
- Canetti, Elias. 1987. *Die Stimmen von Marrakesch. Aufzeichnungen nach einer Reise*. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag
- Carpenter, Humphrey. 1995. „Learning about Ourselves. Biography as Autobiography“. Í: Batchelor, John (ed.). *The Art of Literary Biography*, pp. 267-279. Oxford, Clarendon Press
- CCF= *Føroya Kvæði. Corpus Carminum Færoensium. Band I-VI*. 1951-72. Ritstj. N. Djurhuus og Chr. Matras. København, Ejnar Munksgaard og Akademisk Forlag
- Chevalier, Jean & Gheerbrant, Alain 1996: *The Penguin Dictionary of Symbols*. London, Penguin Books
- Cusset, François. 2008. *French Theory. How Foucault, Derrida, Deleuze, & Co. Transformed the Intellectual Life of the United States*. Translated by Jeff Fort. University of Minnesota Press, Minneapolis/London
- Dagblaðið. 1957. „Nýggj bók av Viderø“. Tórshavn, *Dagblaðið* 23. juli 1957
- Dahl, Árni. 1983. *Føroysk bókmentasøga 3*. Tórshavn, Føroya Skúlabólagrunnur
- Dalsgaard, Palli. 2009. *Staðanøvn innangarðs í Skálavík og tey eldru húsini*. Skálavík
- Dam, Anders Ehlers. 2010. *Den vitalistiske strømning i dansk litteratur omkring år 1900*. Århus, Aarhus Universitetsforlag
- Danielsen, Arnbjørn. 1971. *Roynd1*. Albertslund, Kollektivið gav út
- Dante. 2007. *Dantes guddommelige komedie*. På danske vers af Ole Meyer. 4. reviderede udgave. Multivers, s.l.
- Davies, J.G. 1992. „Pilgrimage and Crusade Literature“. Í: Barbara N. Sargent-

- Baur (ed.). *Journeys Toward God. Pilgrimage and Crusade*. Michigan, Western Michigan University
- Derrida, Jacques. 1992. „The Law of Genre“. Í: Derrida, Jacques. *Acts of Literature*. New York/London, Routledge
- Djurhuus, J.H.O. 1988. *Yrkingar 1898-1948*. Keypmannahavn, Mentunargrunnur Studentafelagsins
- Djurhuus, Hans Andrias. 1921. „Føroyar“. *Varðin*, bind 1, 1921
- Doubrovsky, Serge. 1997. *Fils*. Paris, Éditions Galilée
- Eakin, Paul John. 1989. „Foreword“. Í: *On Autobiography*. Edited and with a foreword by Paul John Eakin. Translated by Katherine Leary. Theory and History of Literature, Vol. 52. Minneapolis, University of Minnesota Press
- Egeland, Marianne. 2000. *Hvem bestemmer over livet? Biografien som historisk og litterær genre*. Oslo, Universtetsforlaget
- Egholm, Sverri. 1984. „Formæli“. Í: Viderø, K.O. *Ferð mín til Jorsala*. Tórshavn, Bókagarður, Emil Thomsen
- Ekstra Bladet*, 2. og 4. april 1952, København
- Eliot, T.S. 1948. *Selected Essays (1917-1932)*. London, Faber and Faber Limited
- Engelbretsdatter, Dorothe. 2005. „Afften Psalme“. Í: *Den store norske diktbogen. Norsk lyrikk gjennom tidene*. I utvalg ved Ivar Havnevik. Oslo, Pax forlag
- Farley, David G. 2010. *Modernist Travel Writing. Intellectuals Abroad*. Columbia, Missouri, University of Missouri Press
- Frandsen, Johannes Nørregaard. 2009. „Rugens sanger – Jeppe Aakjær“. Í: *Dansk litteraturs historie 1870-1920*. Red. Klaus P. Mortensen og May Schack. København, Gyldendal
- Frow, John. 2008. *Genre*. London and New York, Routledge
- Frye, Northrop. 1997. *Northrop Frye's Student Essays 1932-1938*. Toronto, University of Toronto Press
- Funding, Elsa. 2004. *Føroyskar bibliutýðingar og týðingarroyndir*. Tórshavn, Fróðskapur
- Fussell, Paul. 1980. *Abroad. British Literary Traveling Between the Wars*. New York/Oxford, Oxford University Press
- Færøsk Kirketidende*. 1947-1954. Red. af sognepræst N.J. Rasmussen, Klaksvig. Udgivet paa P/F H.N. Jacobsens Bókhandils Forlag. Thorshavn
- Følv*. Árg. 1953-1963. Útgevarar: Oskar Hermansen og Poul A. Joensen. Tórshavn
- Føroysk Orðabók*. 1998. Tórshavn, Føroya Fróðskaparfelag

- Gabler, Hans Walter. 2011. „Thoughts on Scholarly Editing (A Review Article Occasioned by Paul Eggert, *Securing The Past*. CUP, 2009)“. *JLTOonline* <http://www.jltonline.de/index.php/reviews/article/view/307/893>
- Geismar, Eduard. 1945. *Religionsfilosofi. En undersøgelse af hvad religion og kristendom er*. Uforandret Optryk af 2. Udgave 1930. København, G.E.C. Gads Forlag
- Genette, Gerard. 1997. *Palimpsests. Literature in the Second Degree*. University of Nebraska Press
- Grane, Leif. 1980. „Det teologiske Fakultet 1925-1979“. Í: *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. 5. København, G.E.C. Gads forlag
- Gregersen, Niels Henrik. 2006. „Hjemløshedens teologi“. Í: *Tankens Magt*, bind 3. Red. Hans Siggaard Jensen, Ole Knudsen, Frederik Stjernfelt. Tekstredaktion: Claus Bratt Østergaard. København, Lindhardt & Ringhof
- Gregersen, Niels Henrik. 1988. *Teologi og kultur. Protestantismen mellem isolation og assimilation i det 19. og 20. århundrede*. Århus, Aarhus Universitetsforlag
- Guðmundsson, Halldór. 2004. *Halldór Laxness. Ævisøga*. Reykjavík, JPV útgáfa
- Gunnarsson, Gunnar. 1927. *Den uerfarne Rejsende. Af Uggi Greipssons Optegnelser*. København, Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag
- Haarder, Jon Helt. 2014. *Performativ biografisme. En hovedstrømning i det senmodernes skandinaviske litteratur*. København, Gyldendal
- Hafstad, Kjetil. 1978. „Indledning“. Í: Karl Barth: *Innføring i evangelisk teologi*. Oversatt og med indledning av Kjetil Hafstad. Oslo, Land og Kirke/Gyldendal Norsk Forlag
- Halse, Sven. 2004. „Vitalisme – fænomen og begreb“. *Kritik* 171, 37. årgang. Redaktion: Frederik Stjernfelt og Isak Winkel Holm. København, Gyldendal
- Hammershaimb, V.U. 1969a. *Færøsk Anthologi I*. Ljósmyndað Offset-endurprent. Tórshavn, Hammershaimbsgrunnurin
- Hammershaimb, V.U. 1969b. *Færøiske Kvæder*. Ljósmyndað Offset-prent. Tórshavn, Emil Thomsen
- Hansen, Bergur (nú: Moberg). 2003. *At genfortrylle verden. En hermeneutisk-fænomenologisk undersøgelse af tab og genvindelse i William Heinesens senprosa*. Phd-afhandling. Københavns Universitet. Ikki prentað
- Hastrup, Thure. 1995. *Latin-dansk ordbog*. København, Gyldendal

- Heidegger, Martin. 2007: *Væren og tid*. På dansk ved Christian Rud Skovgaard. Århus, Klim
- Heinesen, Jens Pauli. 1998. *Tíðarkjarr. Hugleiðingar*. S.l., Mentunargrunnur Studentafelagsins
- Hermansen, Carl. 1948. *Fra Thorshavn til Frederiksholms Kanal*. København, Ejnar Munksgaard
- Heym, Georg. 2014. (11.02.2014). „Dionysos“. (http://gedichte.xbib.de/Heym_gedicht_Dionysos.htm.)
- Holloway, Julia Bolton. 1998. *Jerusalem. Essays on Pilgrimage and Literature*. New York, AMS Press
- Holm, Durita. 1999. *Ferðin um bláu gongustjörnuna*. Sandi, Freyja
- Homer. *Odysseen*. 1975. Oversatt av Peter Østbye. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag
- Hoydal, Gunnar. 1992. „Ljósmyndir úr myrkrinum“. *Brá*, nr. 18, 11. árg., Tórshavn
- Hulme, Peter & Youngs, Tim. 2010. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge, Cambridge University Press
- Hägglund, Bengt. 1994. *Teologiens historia. En dogmhistorisk översikt*. Femte upplagen. Malmö, Gleerups Förlag
- Irwin, Robert. 2006. *For Lust of Knowing. The Orientalists and their Enemies*. London, Penguin Books Ltd.
- Isaksen, Jógvan. 2006. *Loystur úr fjøtrum. Um skaldskapin hjá Heðini Brú*. Keyppannahavn, Mentunargrunnur Studentafelagsins
- Jacobsen, Eiler. 2001. *Skálvíksdrongur sildarkongur. Endurminningar. Av bekki á Borgir*. Bind 1. Skrivað handrit og greitt til prentingar Óli Breckmann. Tórshavn, Pandalus
- Jacobsen, Steinbjørn B. 1996. „Kristian Osvald Viderø 80 ár“. *14. September* 28. mai 1996
- Jacobsen, Steinbjørn B. 1997. *Tinna og tám – heildarsavn givið út á seksti ára degi skaldsins 30. september 1997*. Fannir, Tórshavn
- Jakobsen, Roman. 1960. „Closing Statement: Linguistics & Poetics“. Í: Thomas Albert Sebeok (ed.). *Style in Language*. New York and London, MIT
- Jensen, Johs. V. 1954. *Digte*. København, Gyldendal
- Jensen, Johs. V. 1977. *Kongens Fald*. København, Gyldendal
- Joensen, Absalon. 1926. *Min Jorsalsferd. Beskrivelse af en Rejse til fra Færøerne til Palestina i Aaret 1925*. København, Date's Bogtrykkeri

- Joensen, H.D. 1996. „Sjálðsamur maður áttati“. 14. September 28. mai 1996
- Johansen, Jørgen. 2005. *Gyldendals bog om pilgrimme og pilgrimsrejser*. København, Gyldendal
- Johansen, Jørgen Dines. 2003. „Forfatterskab“. Í: Søndergaard, Leif (red.). *Om litteratur – metoder og perspektiver*. Århus, Systeme
- Jünger, Ernst. 2014. *In Stahlgewittern. Aus dem Tagebuch eines Stosstruppführers*. Mit einem Nachwort von Helmuth Kiesel. Klett-Cotta Verlag
- Kierkegaard, Søren. 1997. *Søren Kierkegaards skrifter 4*. København, Søren Kierkegaard Forskningscenteret, Gads Forlag
- Kingo, Thomas. 1975. *Samlede skrifter IV*. Udg. af Hans Brix, Paul Didrichsen, F.J. Billeskov Jansen. C.A. Reitzels Boghandel AS, København
- Kipling, Rudyard. 1907. *Collected Verse*. New York, Doubleday/Page & Company
- Kjerkegaard, Stefan; Nielsen, Henrik Skov; Ørjasæter, Kristin (red.). 2006. *Selvskreven – om litterær selvfremsstilling*. Århus, Aarhus Universitetsforlag
- Klein, Heðin M. 1991. „Søga og søgn, lív og mentan“. *Fjúrtandi September – málgagn fyri føroyskt tjóðveldi*. Nr. 36, 12. og 13. desember 1991
- Klotter, Christoph & Beckenbach, Niels. 2012. *Romantik und Gewalt. Jugendbewegungen im 19., 20. und 21. Jahrhundert*. Wiesbaden, VS Verlag
- Knudsen, Jakob. 1915. *Martin Luther. Fortælling. (Samlet udgave af „Angst“ og „Mod“)*. København og Kristiania, Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag
- Knudsen, Jakob. 1947. *Den gamle præst*. København, Gyldendalske Boghandel-Nordisk Forlag
- Kondrup, Johnny. 1982. *Levned og tolkninger. Studier i nordisk selvbiografi*. Odense, Odense Universitetsforlag
- Kondrup, Johnny. 2011. *Editionsfilologi*. København, Museum Tusulanums Forlag
- Kristeligt Dagblad*, 2. og 4. april 1952
- Kristensen, Sven Møller. 1970. *Avantgarden og hæren*. København, Forlaget Fremad
- Kristensen, Sven Møller. 1974. *Den store generation*. København, Gyldendal
- Kristensen, Tom. 1998. *Samlede digte*. København, Gyldendal
- Lejeune, Philippe. 1975. *Le pacte autobiographique*. Paris, Éditions du Seuil
- Líð, Regin í. 1945. *Fornmálasagnir og fornmalaljöd. I. Úrdráttir úr Snorra Eddu. II. Völuspá*. Tórshavn, Norrøna Felagið

- Lönnroth, Lars, Delblanc, Sven, Göransson, Sverker. 1999. Í: *Den svenska litteraturen. Från modernism till massmedial marknad 1920–1995*. Stockholm, Albert Bonniers Förlag
- Magnússon, Jón Hilmar. 2005. Íslensk-føroysk orðabók. Reykjavík, Hið íslenska bókmentafélag
- Macfie, A.L. (ed.). 2000. *Orientalism. A Reader*. New York, New York University Press
- Man, Paul de. 1979. *Allegories of Reading*. New Haven-London, Yale University Press
- Marnersdóttir, Malan. 2004. „Fortælleren på færøsk. Mellem islandsk og dansk: K.O. Viderø's roman *Á Suðurlandið*, 1991“. Í: *Fortællingen i Norden efter 1960*. Red. af Anker Gemzøe, Søren Gornitzka, Peter Kirkegaard & Louise Mønster. IASS 2002. Ålborg, Aalborg universitetsforlag
- Marnersdóttir, Malan. 2000. *Hvør av øðrum. Samanseting, frásøgn og millumtekstleiki í føroyskari skaldsøgu eftir 1970*. Tórshavn, Føroya Fróðskaparfelag
- Marnersdóttir, Malan og Sigurðardóttir, Turið. 2011. *Føroysk Bókmentasøga 1*. Tórshavn, Nám
- Melberg, Arne. 2008. *Aesthetics of Prose*. Oslo, Unipub
- Moberg, Bergur Rønne. 2014. *Resten i Vesten. Verdenslitteratur i modernismens margin*. Hellerup, Forlaget Spring
- Moore-Gilbert, Bart. 1997. *Postcolonial Theory. Context, Practices, Politics*. London/New York, Verso
- Moretti, Franco. 1999. *Atlas of the European Novel 1800–1900*. London/New York, Verso
- n. 1953. „Føroysk bíbliutýðing: Samuelsbøkurnar“. Tórshavn, *Færøsk Kirketidende* nr. 11, november 1953. 63. Aarg. Tórshavn, P/F H.N. Jacobsens Bókahandils Forlag
- n. 1957. „K.O. Viderø: Ferð mín til Jorsala“. Tórshavn, *Dimmalætting* 10. august 1957
- Nedkvitne, Arnved. 2009. *Lay Belief in Norse Society 1000–1350*. University of Copenhagen, Museum Tusulanum Press
- Niclasen, Levi. 1996. „Viderø fekk ongantíð M.A.J. heiðurslønina“. *Dimmalætting* 30. januar 1996
- Nielsen, Jóanes. 2011. *Brahmadellarnir*. Mentunargrunnur Studentafelagsins
- Nielsen, Louise Ebbesen. 2011. *Livets hvíleløse rytme. Vitalismen som litterær*

- strømning*. Fra Akademiet, nr. 6. Århus, Akademiet for Æstetikfaglig Forskeruddannelse
- Nietzsche, Friedrich. 2011. *Also Sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen*. Hamburg, Nikol Verlag
- Nietzsche, Friedrich. 1930. *Der Wille zur macht. Versuch einer Umwertung aller Werte*. Leipzig, Alfred Kröner
- Nietzsche, Friedrich. 2006. *Die Geburt der Tragödie*. Middlesex, The Echo Library
- Nietzsche, Friedrich. 2007. *Ecce homo. Wie man wird, was man ist*. Köln, Anaconda Verlag GmbH
- Njáls saga*. 1966. Týtt hefur Bjarni Niclasen. Tórshavn, Keldan
- Oberman, Heiko A. 1993. *Luther. Man between God and the Devil*. New Haven & London, Yale University Press
- Olsen, Tróndur. 1992. *Her er dámligt í Føroyum um krossmessutíð. Yrkingar tættir, greinir, ummæli o.a.* Savnað og lagt til rættis Jóhannes Enni. Keyptmannahavn, Mentunargrunnur Studentafelagsins
- Patursson, Sigert O. 1901. *Sibirien i vore Dage*. København, Alexander Brandts Forlag
- Persson, Magnus. 2005. „Kulturaliseringen av litteraturstudiet i skola och högre utbildning“. Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005. Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. http://www.ep.liu.se/ecp_article/index.en.aspx?issue=015;article=064
- Persson, Magnus. 2007. *Varför läsa litteratur? Om litteraturundervisning efter den kulturella vändningen*. Stockholm, Studentlitteratur AB
- Polo, Marco. 1995. *Boken om Marco Polo. Borger av Venezia*. Oversatt fra gammelfransk med innledning og noter av Erik Ringen. Oslo, Det norske akademi for Sprog og Litteratur
- Porter, Dennis. 1999. *Haunted Journeys. Desire and Transgression in European Travel Writing*. Princeton, Princeton University Press
- Poulsen, Jóan Chr. 1967: „... og Guðs andi lá á vøtnunum“. *Kirkjutíðindi/Færøsk Kirketidende* nr. 8-9, nov.-des., 76. árg., Tórshavn
- Pratt, Mary Louise. 2008. *Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturation*. London and New York, Routledge
- Riedel, Wolfgang. 1996. „*Homo Natura*“. *Literarische Anthropologie um 1900*. Berlin-New York, Walter de Gruyter

- Rasmussen, Petur Martin. 1987. *Den færøske sprogrejsning med særligt henblik på kampen om færøsk som kirkesprog i national og partipolitisk belysning*. Annales societatis scientiarum Færoensis. Supplementum XIII. Hoydalar
- Rasmussen, Petur Martin. 1991. „Hvussu eigur kirkjumálið at vera?“. *Fróðskaparrit* 36. og 37. bók. Tórshavn, Føroya Fróðskaparfelag
- Roesen, August. 1984. *Kustoden. Erindringer fra kirkeministeriet*. København, Gad
- Rosmarin, Adena. 1985. *The Power of Genre*. Minneapolis, University og Minnesota Press
- S. 1957. „Málslig jorsalaferð“. *Dagblaðið* 13. september 1957, Tórshavn
- Safranski, Rüdiger. 2000. *Nietzsche. En biografi om hans tænkning*. København, Gyldendal
- Said, Edward. 1993. *Culture and Imperialism*. London, Vintage Books
- Said, Edward. 1994. *Orientalism*. 25th Anniversary Edition. New York, Vintage Books
- Sálmabók Føroya Kirkju*. 2005. Tórshavn, Føroyskt kirkjumál
- Sálmabók Føroya Kirkju. Uppískoyti*. 2013. Tórshavn, Føroyskt kirkjumál
- Samuelsbøkurnar*. 1953. Tórshavn
- Samuelsen, Hanus A. 1996. „Bygdasøgur Viderøs – eitt stórt tónaverk, evnisríkt og skiftandi“. *Dimmalætting, Viðskerin*, 14. september 1996, Tórshavn
- Samuelsen, Hanus A. 1992. „Eitt sindur um K.O. Viderø og skaldskap hansara“. *Varðin*, bind 59. Tórshavn, Felagið Varðin
- Samuelsen, Hanus A. (Hanus í Skumpitof). 1991a. „Manaði hann teir allar upp... Eitt bráðummæli av seinastu bókum Viderøs“. *Dimmalætting* nr. 141, 5. desember, Tórshavn
- Samuelsen, Hanus A. 1991b. „Skaldaverkið mikla“. *Dagblaðið* 11. januar 1991, Tórshavn
- Schiller, Friedrich. 2014 (22.08.2014). *An die Freude*. <http://www.friedrich-schiller-archiv.de/inhaltsangaben/an-die-freude-schiller-interpretation-inhaltsangabe/3/#freudetext>
- Schlegel, Friedrich. 1990. *Kritische und theoretische Schriften*. Auswahl und Nachwort von Andreas Huyssen. Stuttgart, Philip Reclam Jun.
- Schopenhauer, Arthur. 2011a. *Die Welt als Wille und Vorstellung – I und II. Gesamtausgabe. Erster Band*. München, Deutscher Taschenbuch Verlag
- Schopenhauer, Arthur. 2011b. *Die Welt als Wille und Vorstellung – I und II. Gesamtausgabe. Zweiter Band*. München, Deutscher Taschenbuch Verlag

- Sgr. 1957. „Ferð mín til Jorsala“. *Oyggjaskeggi* 9. ár, nr. 10, Keypmannahavn
- Sherman, William S. 2010. „Stirrings and searchings“. Í: Hulme & Youngs. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge, Cambridge University Press
- Sigurðardóttir, Turið. 2009. *Hugtøk í bókmentafrøði*. Tórshavn, Ungu Føroyar
- Sigurðardóttir, Turið. 1994. *Sigert*. Tórshavn, Ungu Føroyar
- Simonsen, Kim. 2012. *Literature, Imagining and Memory in the Formation of a Nation. Travel Writing, Canonisation and the Formation of a National Self-Image in the Faroe Islands*. PhD Dissertation. Roskilde, Roskilde University
- Simonsen, Malan (nú: Marnersdóttir). 1992. „Ferðin og lívið“. *Brá* nr. 18, 11. árg., 1992, Tórshavn
- Skarðhamar, Anne-Kari (red.). 2009. *Christian Matras' brevveksling med William Heinesen og Karsten Hoydal*. Tórshavn, Fróðskapur
- Skemmuni, Jákup í. 1996. „Stórskalið og heimspekingurin K.O. Viderø áttati“. 14. September 28. mai 1996, Tórshavn
- Skúlablaðið. Mál gagn fyri heim og skúla*. 21. og 22. árg, 1953 og 1954. Tórshavn, Føroya Lærarafelag
- Skura, Meredith Anne. 2008. *Tudor Autobiography: Listening for Inwardness*. Chicago, Chicago University Press
- Skæling, Magnus. 1957. „Ferð mín til Jorsala“. 14. september 17. august 1957, Tórshavn
- Snorri Sturlusson. 1984. *Edda*. Heimir Pálsson bjó til prentunar. Reykjavík, Mál og menning
- Snorri Sturlusson. 1964. *Heimskringla*. Triðja bind. Týtt hevur Bjarni Niclasen. Tórshavn, Keldan
- Sosialurin* nr. 28, 27. juli 1957. „K.O.Viderø. Ferð mín til Jorsala“. *Sosialurin*, Tórshavn,
- Sosialurin* nr. 142, 12. desember 1985, Tórshavn
- Spivak, Gayatri Chakravorty. 1999. *A Critique of Postcolonial Reason. Toward a History of the Vanishing Present*. Cambridge Mass./London, Harvard University Press
- Spivak, Gayatri Chakravorty. 2003. „Can the Subaltern Speak?“. Í: *The Post-Colonial Studies Reader*. Ed. Ashcroft, Griffiths & Tiffin. London/New York, Routledge

- Spivak, Gayatri Chakravorty. 2006. *In Other Worlds*. New York/London, Routledge Classics
- Straarup, Jørgen, Hansson, Karl-Johan, Bohlin, Folke (red.). 2001. *Dejlig er jorden. Psalmens roll i nútíða norðískt kultúr- og samhællslív*. Ábo, Ábo Akademis förlag
- Svendsen, Erik. 2009. „Grottesangen i Johannes V. Jensens og Viktor Rydbergs regi“. Í: *Danske Studier* 2009, 104. bind, niende række 8. bind, bls. 177-180. København, Universitets-Jubilæets danske Samfund – Videnskabernes Selskabs Forlag
- Strindberg, August. 2011. *Till Damaskus. Ett drömspel*. Stockholm, Natur & Kultur
- Thompson, Carl. 2011. *Travel Writing*. London/New York, Routledge
- Tobiassen, Elin Beate. 2006. „Et hybrid monster. Om selvrefleksjonens semantiske potensial“. *Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning* 3, 2006, s. 227-242. Oslo Universitetsforlaget
- Todorov, Tzvetan. 1973. *The Fantastic: A Structural Approach to a Literary Genre*. Ithaca, Cornell University Press
- Tórgarð, Axel. 1993. „Ferðin til Jorsala“. *Jólaböð* 53. árg. 1993. Guttorm Zachariassen hefur lagt til rættis. Tórshavn, KFUM
- Tygstrup, Frederik. 1992. *Erfaringens fiktion. Essay om romanens form*. København, Tiderne Skifter
- Veeser, H. Aran (ed.). 1994. *The New Historicism Reader*. New York/London, Routledge
- Viderö, Kristian Osvald. 1990b. *Á annað Suðurlandið. Ferð mín til Jorsala oman av himni*. Tórshavn, Emil Thomsen
- Viderö, Kristian Osvald. 1990a. *Á Suðurlandið*. Tórshavn, Emil Thomsen
- Viderø, Kristian Osvald (Viderø prestur). 1967. „Árant í Hattarvík – farin um tey áttati“. *Tingakrossur* 7. juli 1967, Tórshavn
- Viderö, Kristian Osvald. 1997. *Ferð mín til Damaskusar*. Tórshavn, Bókagarður
- Viderø, Kristian Osvald. 1957. *Ferð mín til Jorsala*. Tórshavn, Prentsmiðjan á Heygsbreyt
- Viderø, Kristian Osvald. 1984. *Ferð mín til Jorsala*. Við formæli eftir Sverra Egholm. Tórshavn, Emil Thomsen
- Viderö, Kristian Osvald. 1990c. *Ferð mín til Jorsala á himni I*. Tórshavn, Emil Thomsen

- Viderö, Kristian Osvald. 1990d. *Ferð mín til Jorsala á himni II*. Tórshavn, Emil Thomsen
- Viderø, Kristian Osvald (Osvaldur Viderø). 1931. „Ferðaminnir úr Týsklandi“. *Føroya Social-Demokrat* nr. 49 og 50, 8. og 15. desember 1931, Tórshavn
- Viderö, Kristian Osvald. 1991a. *Frá landi á fyrsta sinni*. Tórshavn, Emil Thomsen
- Viderø, Kristian Osvald (Osvaldur undan Gerðabrekku). 1932. „Hví - - - ?“. *Føroya Social-Demokrat* nr. 33, 16. august 1932, Tórshavn
- Viderø, Kristian Osvald (Viderø prestur). 1967a. „Nökur minningarorð um Rudolf á Skarvanesi“. *Tingakrossur* 28. januar 1967, Tórshavn
- Viderø, Kristian Osvald. 1950. „Prædika í Havnar kirkju á Ólavsøku 1950“. *Færøsk Kirketidende*, nr. 8, 60. aarg., August 1950, Tórshavn
- Viderö, Kristian Osvald. 1994a. *Saga Norðuroya*. Tórshavn, Bókagarður
- Viderö, Kristian Osvald. 1994d. *Saga Eysturoyar*. Tórshavn, Bókagarður
- Viderö, Kristian Osvald. 1991b. *Saga Skálavíkar, Húsavíkar, Skarvanesar, Dals, Skúvoyar, Dímunar, Sands, Skopunar, Hestoyar, Kolturs*. Tórshavn, Emil Thomsen
- Viderö, Kristian Osvald. 1994b. *Saga Streymoyar og Nólsoyar*. Tórshavn, Bókagarður
- Viderö, Kristian Osvald. 1994c. *Saga Suðuroyar*. Tórshavn, Bókagarður
- Viderö, Kristian Osvald. 1994e. *Saga Vágoyar og Mykiness*. Tórshavn, Bókagarður
- Viderø, Kristian Osvald (V). 1967b. „Tíðindabræv úr Moskva frá Viderø presti“. *Dagblaðið* 12. juli 1967, Tórshavn
- Viderø, Kristian Osvald. 1962. „Æran var teirra mið“. *Dagblaðið* 18. apríl 1962, Tórshavn
- Weber, Max. 1976. *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*. På dansk ved Christian Kock. København, Fremad
- Weber, Max. 2002. *Schriften 1894-1922*. Ausgewählt und herausgegeben von Dirk Kaesler. Stuttgart, Alfred Kröner Verlag
- Wentzer, Thomas Schwarz. 2007. „Efterskrift“. Í: Heidegger, Martin: *Væren og tid*. På dansk ved Christian Rud Skovgaard. Århus, Klim, bls. 487-568
- Zachariassen, Zacharias. 2000. *Bíblían á føroyskum í hálva öld. Søgubrot um bíbliutýðing Victor Danielsen og sálmaskaldskap hansara*. Gøtu, Forlagið Leirkerið

- Ørjasæter, K. 2006. „Jeget i svingdøren“. Í: Kjerkegaard, Stefan et.al. (red.).
Selvskeven – om litterær selvfremstilling. Århus, Aarhus Universitetsforlag
- Øssursson, Janus. 1963. *Føroya biskupa, prósta og prestatal*. Tórshavn,
Mentunargrunnur Føroya Løgtings